

GOVOR HRVATA U JUŽNOJ BARANJI

Predgovor

U ovom ću radu obraditi govor ovih hrvatskih naselja u južnoj Baranji: Batina (Bt),¹ Benga-Šumarina (Bg),² Bodolja-Podolje (Bd), Brnjevar-Branjin Vrh (Bv), Daljok-Duboševica (Dlj), Daraž-Draž (Dr), Ižip-Topolje (Ip), Kašad (Kš), Luč (Lč), Marok-Gajić (Mr), Petarda-Baranjsko Petrovo Selo (Pt), Semartin-Alsószentmárton (Sm), Torjanci (Tn). Kašad i Semartin se nalaze u Mađarskoj, a ostala mjesta u Jugoslaviji. U radu su neki predjeli koji se češće ponavljaju zabilježeni u skraćenom obliku: NM (naselja u Mađarskoj), PDN (naselja u Podunavlju), PDR (naselja u Podravini), SD (naselja u Središnjem dijelu), PNA (područje novije akcentuacije), PSA (područje starije akcentuacije). U Podunavlju se nalaze ova mjesta: Batina, Bodolja, Daljok, Daraž, Ižip i Marok. U Središnjem dijelu su ova naselja: Benga, Brnjevar i Luč. U Podravini se nalaze ova mjesta: Kašad, Petarda, Semartin i Torjanci. Području novije akcentuacije pripadaju ova mjesta: Kašad, Petarda i Semartin. Sva ostala mjesta pripadaju području starije akcentuacije.

O baranjskom govoru je dosada pisano vrlo malo. Ja sam u kraćem pregledu prikazao govor baranjskih Srba.³ S. Pavičić je u svom radu o porijeklu naselja i govora u Slavoniji⁴ ukratko naveo kakav je u južnoj Baranji refleks jata i akcenat, a opširnije se pozabavio porijeklom baranjskoga govora. On je ispravno zabilježio da je u južnom dijelu Baranje ikavsko-ekavska zamjena jata, ali nije zabilježio da se u Batini i Bodolji govori ikavski, a u Semartinu jekavski. Po mišljenju S. Pavičića do ikavsko-ekavske zamjene jata u tom govoru došlo je stapanjem prvobitnog ekavskog i prvobitnog ikavskoga govora. O toj tvrdnji, koja po

¹ U zagradi je skraćeni oblik mjesnog imena.

² Na prvom mjestu je stariji naziv, a na drugom mjestu službeni naziv naselja.

³ S. Sekereš: Govor baranjskih Srba (ZFL III), str. 182–187.

⁴ S. Pavičić: Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji (JAZU, 1953), str. 131–139.

mojem mišljenju nije točna, govorit ću kasnije u poglavlju o refleksu jata. S. Pavičić je također zabilježio da se na ikavsko-ekavskom tlu govori starijom akcentuacijom. Ta tvrdnja je uglavnom ispravna, ali je trebalo dodati da se u Kašadu, Petardi i Semartinu govori novijom akcentuacijom.

J. Hamm je u uvodnom dijelu svoga rada o govoru Donje Podravine naveo 15 riječi koje je zabilježio u baranjskom selu Torjancima: pročítu, pročítaju, zimě, zimě, sījeno, bījelo, dica, pīvat, mlíkō, dītē, tīsto, snīg, brīg, zběg, bežat. Međutim, danas starosjedilačko stanovništvo toga sela izgovara te riječi ovako: pročítaju, zīmē, sījano, bījelo, dēca, pēvat, mlīko, dīte, tīsto, snīg, brīg, zběg, bežat.

P. Ivić je u svojoj Dijalektologiji srpskohrvatskoga jezika⁶ zabilježio da se na slavonske ekavske govore naslanja ikavsko-ekavski govor »nekih katoličkih mesta u Baranji«, ali o govoru tih mjesta ne daje nikakve podatke.

Bilježenje jezičnih pojava vršio sam pasivnim promatranjem, putem kvestionara i s pomoću magnetofona. Za informatore sam najčešće uzimao starije ljude i žene koji su stalno živjeli u mjestu, a ponekad sam uzimao i mlađe stanovnike da bih mogao uočiti u kojem pravcu se kreće razvitak govora u tom kraju. U svako mjesto sam zalazio po više puta dok nisam postao posve siguran u postojanje nekih jezičnih pojava u tim mjestima. Pored sakupljanja podataka o samom govoru detaljno sam proučio antroponimiju i toponimiju toga kraja.⁷ Antroponimi i toponimi (mikrotoponimi, hidronimi, oronimi) vrlo dobro su mi poslužili kod objašnjavanja nekih jezičnih pojava. Da bih saznao nešto o starijem govoru baranjskog stanovništva, proučio sam i govor starih baranjskih pisaca,⁸ ali govor tih pisaca, koji su uglavnom živjeli u Pečuhu, nije zapravo odraz govora južnobaranjskih Hrvata, već više odraz govora gornjobaranjskih Hrvata, koji žive oko Pečuha i Mohača. U glavnim crtama proučio sam i migraciona kretanja baranjskog stanovništva, što je također vrlo važno za objašnjavanje jezičnih pojava. Međutim, nisam imao detaljnije podatke o manjim migracijama u pojedina naselja, što mi je donekle otežalo rad. Isto tako nisam imao točnijih podataka o govoru pojedinih migracionih grupa u vrijeme njihova doseljenja u pojedina mjesta toga kraja. Zbog svega toga nisam mogao potpuno objasniti neke specifične jezične pojave u nekim baranjskim naseljima. U vezi s proučavanjem govora Hrvata u južnoj Baranji proučio sam i govor Gornje Baranje, slavonske Podravine, zapadne Bačke i baranjskih Srba. Govor tih pograničnih područja od velike je važnosti za tumačenje nekih jezičnih pojava u govoru baranjskih Hrvata, a osobito za razvitak toga govora. Na koncu sam kod objašnjavanja nekih jezičnih pojava uzeo u obzir i geografski smještaj pojedinih naselja, konfiguraciju tla, državne i admi-

⁵ J. Hamm: Štokavština Donje Podravine (Rad 275), str. 6.

⁶ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika (Novi Sad, 1956), str. 92.

⁷ S. Sekereš: Antroponimija i toponimija južne Baranje (HDZ II), str. 405-458.

⁸ S. Sekereš: Jezik baranjskih pisaca (NSB, Zagreb).

nistrativne granice, rijeke i prometna sredstva. Ti faktori nisu imali jači utjecaj na cjelokupni govor baranjskih Hrvata, ali su katkada imali slabiji utjecaj na neke jezične pojave u pojedinim naseljima.

Budući da se u radu imena nekih časopisa češće ponavljaju, bilježiću ih u skraćenom obliku: AFSF (Archiv für slavische Philologie, Berlin), EJ (Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb), F (Filologija, Zagreb), GID (Glasnik istoriskog društva, Novi Sad), HDZ (Hrvatski dijalektološki zbornik, Zagreb), JF (Južnoslovenski filolog, Beograd), LJJA (Ljetopis Jugoslavenske akademije, Zagreb), NE (Narodna enciklopedija, Zagreb), RES (Revue des études slaves, Paris), SDZ (Srpski dijalektološki zbornik, Beograd), SL (Suvremena lingvistika, Zagreb), ZFL (Zbornik za filologiju i lingvistiku, Novi Sad), ZRFF (Zbornik radova Filozofskog fakulteta, Zagreb).

Građu za ovaj rad sakupljao sam od 1948. do 1962. godine, ali sam i prije toga vremena bilježio neke jezične pojave toga kraja.

U V O D

Južni (jugoslavenski) dio Baranje smjestio se u trokutu koji je omeđen s istočne strane Dunavom, sa zapadne strane Dravom, a sa sjeverne strane državnom granicom. U taj kraj su vjerojatno doselili južni Slaveni još za vrijeme velike seobe u drugoj polovini 6. vijeka. To dokazuju historijski podaci, nazivi vrhova u Banskoj planini koji su i mađarskoj nomenklaturi sačuvali hrvatske nazive (Trojnaš, Lisac, Banski stol), a i sam govor južnobaranjskih Hrvata u kome ima mnogo starinskih oblika. Najstariji su stanovnici južne Baranje živjeli vjerojatno u šumovitim močvarama pored Dunava, gdje su se bavili ribolovom i lovom. »Osobito su etnografski interesantni tako zvaní Šokci u Baranji (sve do Pečuja) i u Bačkoj pored Dunava, jer u njima pored balkanskih doseljenika verovatno ima u šumovitim močvarama pored Dunava i ostataka starog panonsko-slovenskog stanovništva.«⁹ Baranjski Slaveni došli su najprije pod vlast Avara, a zatim pod vlast Franaka. Kasnije je Baranja ušla u sastave država kneza Pribine i Kocelja. Mađari su se doselili u ravnicu pored Dunava i Tise koncem 9. vijeka. Od 12. do 14. vijeka Baranja je pripadala Velikoj Slavoniji, kojom je vladao duka ili ban. Tada je u Baranji bilo više župskih gradova (castrum, vár). Kao središte Baranje najprije se spominje Koasztvár, a kad su taj grad razorili Turci, postao je središtem Baranyavár (današnji Branjin Vrh). Krajem 12. vijeka postao je Baranyavár glavnim gradom baranjske županije. Pod konac 14. vijeka pridružena je Baranja pograničnoj banovini Mačvi, kojom su iz početka vladali mačvanski banovi, a kasnije beogradski banovi i kaptani. Od početka 13. stoljeća, otkako postoje pisani spomenici, imamo podataka da su u Baranji živjeli Hrvati. »U doturskim ispravama sa toga tla zapisana su mnogobrojna hrvatska (slovenska) imena sela i mjesta, u

⁹ J. Cvijić: Balkansko poluostrvo i južnoslovenske zemlje (Zagreb, 1922), str. 167.

koje spada i samo ime Pečuh, što su Madžari preuzeli od starosjedilaca i okrenuli ga na svoj izgovor. Naši se toponomastikoni nalaze na cijelom tom području, ali ih ima više prema Dravi i prema sastavcima te vode u Dunav. Desetak sela ima u svom nazivu i riječi Tot i Horvat, koje označuju podrijetlo njihova stanovništva.¹⁰ U prvoj polovini 16. vijeka došla je Baranja pod tursku vlast (g. 1543. pao je Pečuh). Odmah poslije okupacije Baranja je bila podijeljena na pet nahija, koje su iz početka pripadale mohačkom sandžakatu, a poslije pada Sigeta pečuškom. U 16. i 17. stoljeću počinju u većim ili manjim grupama doseljavati u Baranju Srbi kao izbjeglice ili kao turske pomoćne čete. Oni su dolazili iz Hercegovine, Crne Gore, centralne Bosne, Kosova i Metohije, dakle ponajviše iz područja istočnohercegovačkog dijalekta. Baranjski Srbi, koji su stoljećima živjeli dosta odvojeno od ostalih Srba, dobro su očuvali sve do danas svoj starinski govor. Oni su svojim novoštokavskim govorom, a osobito novijom akcentuacijom, utjecali na govor nekih hrvatskih sela koja su se nalazila u blizini srpskih naselja.

Turci su gospodovali u Baranji gotovo 150 godina. Baranja je konačno očišćena od Turaka g. 1687. poslije bitke ispod Haršanjskog brda. Dugi boravak Turaka u Baranji ostavio je neke tragove i u baranjskom govoru. U taj govor ušlo je preko 100 turskih riječi, od kojih su se mnoge održale sve do danas. Za vrijeme turske vladavine nalazilo se u Baranji šest katoličkih hrvatskih župa (Pečuh, Mohač, Sajka, Seleš, Ižip, i Luč) sa oko 500–600 kuća. Poslije protjerivanja Turaka koncem 17. vijeka u Baranju su izvršene dvije veće hrvatske seobe. Prva seoba bila je oko g. 1700. iz srednje i istočne Bosne, a druga oko 1714. od Ogulina i Brinja. Te seobe je organizirao pečuški biskup da bi ojačao katolicizam u tom kraju. Doseljenici iz Bosne govorili su ijekavski i ikavski, a Ogulinci i Brinjani ikavski (čakavski) s ponešto ekavskih elemenata. Ti doseljenici najviše su se naselili u Gornjoj Baranji, gdje se i danas govori ijekavski s nešto ikavskih elemenata. Tada su neki Bosanci doselili i u mnoga južnobaranjska sela u Podravini i Središnjem dijelu, što nam potvrđuje prezime Bošnjak, koje se nalazi u svakom selu tih područja. Doseljavanje Hrvata u Baranju završeno je oko 1715, ali je i poslije toga vremena bilo manjih migracija hrvatskog stanovništva u Baranju. Za vrijeme Rakocijeve bune (1707) iselilo se iz Baranje vrlo mnogo Srba i nešto Hrvata u Slavoniju, Bačku i Srijem. Prezimena nekih stanovnika u tim krajevima jasno nam govore o njihovu porijeklu (Brnjevarac, Kapošvarac, Pečujlija, Šiklošac, Torjanac itd.). Život baranjskih Hrvata do ukinuća kmetstva bio je vrlo težak. Porez su plaćali samo seljaci, a plemstvo je bilo oslobođeno od poreza. Još u 17. i 18. vijeku sela su bila vrlo malena (od 2–40 obitelji), a zidanih kuća nije bilo, već su sve bile brynare. Do 1848. velik dio našeg stanovništva u Baranji bio je u kmetском odnosu prema mađarskim plemićima, a poslije ukidanja kmetstva mnogi seljaci su dobili nešto zemlje.

¹⁰ S. Pavičić: Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji (JA, 1953), str. 128.

Oko g. 1720. počinju na poziv komore i spahija migrirati u Baranju u većim ili manjim skupinama Nijemci iz Bavarske, te austrijskih, sudetskih i porajnskih provincija. Oni su se nastanili u mnogim mjestima u Baranji, gdje su ostali do g. 1945, kada je velika većina baranjskih Nijemaca odselila u Njemačku. Premda su Nijemci boravili u Baranji preko dva stoljeća, njihov jezik nije ostavio jačih tragova u govoru baranjskih Hrvata jer su baranjski Hrvati dosta rijetko dolazili u kontakt s Nijemcima (u vojsci i na sajmovima). U južnobaranjski govor ušlo je oko 100 njemačkih riječi iz oblasti obrta, trgovine i vojske.

Oko g. 1700. doselili su u južnu Baranju mnogobrojni Mađari iz sjevernih i sjeveroistočnih županija, a zajedno s njima doselili su i neki Slovaci. Na taj način se znatno povećao broj mađarskog stanovništva u Baranji. Kako je naše stanovništvo kroz stoljeća dolazilo u kontakt s Mađarima na sajmovima, u vojsci i u uredima, to je u govor južnobaranjskih Hrvata ušlo preko stotinu mađarskih riječi. Međutim, mađarski jezik sve do 1918. godine nije vršio jači utjecaj na govor baranjskog stanovništva jer velika većina hrvatskog stanovništva uopće nije znala mađarski. U govor baranjskog stanovništva ulazile su uglavnom one mađarske riječi koje su označavale neke nove pojmove za koje nisu postojale domaće riječi. Do početka 19. vijeka baranjski Hrvati su imali posebne hrvatske škole, a u Pečuhu su bosanski franjevci otvorili i gimnaziju. U 18. i 19. vijeku u Pečuhu su štampali svoje knjige mnogi pisci iz Baranje i Slavonije (Antun Bačić, Stipan Grdenić, Karlo Pavić). Poslije 1848. g. u vezi s politikom jačanja i širenja mađarskog nacionalizma prestaje značenje Pečuha za hrvatsku nacionalnu kulturu. Otada se knjige za baranjske Hrvate štampaju najviše u Budimpešti i Subotici. Oko 1790. g. počinje mađarizacija hrvatske inteligencije u Baranji. Ta mađarizacija je ojačala za revolucije 1848, a osobito poslije 1868. godine. Hrvatski seljaci u Baranji ostali su tada bez svojih vođa i škola, te je kod njih pomalo počela slabiti nacionalna svijest. G. 1839. bilo je u cijeloj Baranji 48400 Hrvata i Srba, a do g. 1910. njihov je broj pao uslijed mađarizacije na 40000.¹¹ Mađarizacija je u to doba više obuhvatila gradsko stanovništvo, a mnogo manje seljačko stanovništvo. U vezi s time dolazi do odvajanja seoskog stanovništva od inteligencije i gradskog stanovništva. Kao posljedica tog odvajanja jest ograničavanje utjecaja govora školovanih ljudi i gradskog stanovništva na govor seoskog stanovništva. Kako su djeca južnobaranjskih Hrvata sve do formiranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (1918) vrlo malo polazila srednje škole ili odlazila u zanat, a do početka 20. stoljeća velik dio seljačkog stanovništva bio je i nepismen, to se u selima južne Baranje dobro očuvao starinski govor.¹²

Godine 1920. poslije raspada Austro-Ugarske i formiranja Kraljevine SHS provedeno je razgraničenje između Mađarske i Kraljevine SHS prema odredbama Trianonskog ugovora. Tada je veći dio hrvatskih naselja

¹¹ Z. Dugački: Baranja (EJ I), str. 365.

¹² Historijske podatke o Baranji uzeo sam iz knjiga navedenih u popisu literature.

u Baranji pripao Mađarskoj, a manji dio Kraljevini SHS (u južnoj Baranji pripali su Mađarskoj samo Kašad i Semartin). U selima pod mađarskom vlašću provodila se i dalje mađarizacija. U tim mjestima Hrvati nisu imali svojih novina i časopisa, a po školama i uredima govorilo se samo mađarski. Na hrvatskom jeziku štampali su se samo molitvenici i kalendari. Pored toga mnogi Hrvati iz Gornje Baranje preselili su u Jugoslaviju, tako da je hrvatsko stanovništvo u mađarskom dijelu Baranje ostalo znatno prorijeđeno. U vezi s takvim stanjem počele su u govor hrvatskog stanovništva u mađarskom dijelu Baranje naglo prodirati mnoge mađarske riječi, a podizanjem kulturnog standarda i razvitkom prometnih sredstava u taj govor će vremenom prodrijeti još više mađarskih riječi.

U hrvatskim naseljima koja su pripala Jugoslaviji došlo je poslije 1918. godine do obrnutog procesa. U ta naselja su preko administracije, škola, knjiga, novina, časopisa i jačeg kontakta s Osijekom sve više prodirali elementi hrvatskog književnog jezika, a u vezi s naglim širenjem prosvjete i razvitkom prometnih sredstava taj proces će se nastaviti još brže.

S obzirom na geografski smještaj mogu se hrvatska naselja u Baranji razvrstati u tri dijela: Podravski dio, Središnji dio i Podunavski dio. U Podravskom dijelu se nalaze ova naselja: Kašad, Semartin, Petarda i Torjanci. Prva dva sela se nalaze u Mađarskoj, a ostala u Jugoslaviji. U Semartinu se govori jekavski, a u ostalim selima ikavsko-ekavski. Starija akcentuacija (nepotpuna) sačuvana je samo u Torjancima, dok se u ostalim selima govori novijom akcentuacijom. Od tih naselja nalazila se uz željezničku prugu samo Petarda, dok su ostala sela bila udaljena od željezničke pruge od 4 do 6 km. Uz glavnu cestu Osijek–Šikloš nalazila se samo Petarda, dok su ostala sela bila dosta udaljena i od cesta. Između sela u tom dijelu Baranje dolazilo je stoljećima do bližeg kontakta (ženidbe, udaje, posjeta), što se odrazilo u običajima, nošnji i govoru tih sela. Narodni su običaji i nošnja u tim selima bili gotovo posve jednaki. U govoru postoji velika sličnost u rječniku, refleksu jata, oblicima i akcentuaciji, ali postoje i neke razlike. U Kašadu, Torjancima i Petardi govori se ikavsko-ekavski, a u Semartinu se govori jekavski; u Torjancima je još dosta dobro sačuvana starija akcentuacija, dok se u ostalim selima govori novijom akcentuacijom. U Semartin su jekavski govor donijeli bosanski doseljenici, dok se u ostalim selima sačuvao starinski ikavsko-ekavski govor. U Kašadu i Petardi se prije također govorilo starijom akcentuacijom, ali je pod utjecajem govora bosanskih doseljenika i govora Srba u susjednim selima (Beremend, Bolman) došlo do napuštanja starije akcentuacije. Na govor Kašada mogao je snažno djelovati i govor Semartina (gdje se govorilo novijom akcentuacijom) jer je između ta dva sela oduvijek postojao najjači kontakt. Torjanci se nalaze nešto udaljenije od srpskih naselja i od Semartina, stoga je u tom selu djelomice sačuvana starija akcentuacija. Međutim, i u to selo su već dosta snažno prodrli neki elementi novije akcentuacije. Do 1918. g. bio je vrlo slab kontakt između tih sela i Slavonije, koja je pripadala Hrvat-

skoj, a od Baranje ju je dijelila i rijeka Drava. Baranjski Hrvati su tada odlazili u Slavoniju samo na sajmove i u žetvu. Zato se ne može govoriti o nekom jačem utjecaju govora slavonske Podravine na govor Hrvata u baranjskoj Podravini.

U Središnjem dijelu se nalaze ova mjesta: Benga, Brnjevar i Luč. Sva ta mjesta se nalaze u Jugoslaviji. U tim selima se govori ikavsko-ekavski sa starijom akcentuacijom. Sva ta mjesta udaljena su od željezničke pruge od 2 do 10 km. Uz glavnu cestu nalazi se samo Brnjevar, dok se ostala sela nalaze dosta udaljena od glavne ceste. Između sela toga dijela južne Baranje dolazilo je oduvijek do bližeg dodira, što se odrazilo u običajima, nošnji i govoru. U sva tri sela postoje isti običaji, ista nošnja i isti govor. Kako u blizini tih sela ne postoje naselja kojih govor bi mogao snažnije djelovati na govor tih sela, to je u njima dobro sačuvan starinski baranjski govor.

U Podunavskom dijelu se nalaze ova mjesta: Batina, Bodolja, Daraž, Marok, Ižip i Daljok. Sva ta mjesta se nalaze u Jugoslaviji. Uz željezničku prugu nalazila se samo Batina, dok se ostala mjesta nalaze udaljena od željezničke pruge od 4 do 12 km. Sva ta sela (osim Bodolje) nalaze se uz cestu Batina–Mohač. Batina je odvojena od ostalih sela toga dijela Banskim planinom. U tom predjelu, udaljenom od željezničke pruge, glavnih cesta i većih naselja, sačuvano je najviše jezičnih starina. Između svih tih naselja dolazilo je u prošlosti do bližeg kontakta, jedino je Batina bila više povezana s Bačkom nego s baranjskim selima. U Batini i Bodolji se govori ikavski sa starijom akcentuacijom, a u ostalim selima ikavsko-ekavski sa starijom akcentuacijom. U tom dijelu južne Baranje ima sela u kojima se još nije pojavio kratkouzlazni akcenat (Daraž, Ižip), a i u ostalim selima se može čuti samo na penultimi. Ona sela u kojima se govori ikavsko-ekavski starinska su hrvatska naselja, dok su Batina i Bodolja novija naselja, nastala u 18. vijeku.¹³ U ta dva naselja većinu stanovništva čine doseljenici koji su u Baranju donijeli ikavski govor. Stanovnici tih naselja vjerojatno su sličnog porijekla kao i hrvatski stanovnici u zapadnoj Bačkoj, koji također govore ikavski sa starijom akcentuacijom. Između Batine i zapadne Bačke postojao je u prošlosti stalni kontakt, te su neki elementi bačkoga govora prodrli i u govor toga naselja. U današnjem batinskom govoru novi akut se već počinje zamjenjivati cirkumfleksom, a opaža se i jača tendencija za pomicanjem akcenata prema početku riječi. Do tih promjena dolazi pod jakim utjecajem škola, knjiga i štampe (Batina je bila središte kotara i općine). U ostalim selima je još dobro sačuvana starija akcentuacija, ali u najnovije vrijeme pod utjecajem škola, knjiga, štampe i radija počinju već pomalo prodirati elementi književnog jezika.

Poslije drugog svjetskog rata doselili su u Baranju mnogi kolonisti iz Dalmacije, Hrvatskog zagorja, Međimurja, Korduna i drugih hrvatskih krajeva. Ti kolonisti su se *uglavnom* naselili po onim mjestima koja su napustili baranjski Nijemci. Novi doseljenici su donijeli u južnu Ba-

¹³ Z. Dugački: Batina (EJ I), str. 391.

ranju razne govore (ikavski, ekavski, jekavski; čakavski, kajkavski). Govor tih najnovijih doseljenika još nije jače utjecao na govor starosjedilaca, niti je govor starosjedilaca jače utjecao na njihov govor. Tomu su glavni razlozi što ti doseljenici žive u posebnim selima ili u manjem broju po selima sa starosjedilačkim stanovništvom, i što je od njihova doseljenja u Baranju prošlo relativno kratko vrijeme.

ODNOS GOVORA JUŽNOBARANJSKIH HRVATA PREMA SUSJEDNIM GOVORIMA

Ovdje ću prikazati odnos govora južnobaranjskih Hrvata prema govorima koji su u prošlosti mogli vršiti utjecaj na taj govor. To su govori ovih pograničnih predjela: Gornje Baranje, slavonske Podravine, zapadne Bačke i baranjskih Srba. Sve podatke o govoru tih predjela sakupio sam jer ne postoje radovi u kojima su detaljnije obrađeni govori tih predjela.

Govor Gornje Baranje

1. Akcentat

U govoru južnobaranjskih Hrvata postoje ovi akcenatski tipovi koji se javljaju u govoru gornjobaranjskih Hrvata: 1. *küća, jèzero*; 2. *sélo, slobòda*; 3. *národ, dávati*; 4. *zapítati, Dalmatínac*; 5. *nápõj, pítânje*; 6. *vesélje, pozívânje*. U južnoj Baranji ne postoje ovi akcenatski tipovi Gornje Baranje: 1. *pàprika, pòmislit*; 2. *osòvina, vodènica*; 3. *jùnāk, gospòdār*; 4. *đèvõjka, òpānka*; 5. *krāl̄j, nòž*; 6. *c̄rkva, strāža*; 7. *pūtnik, rādīm*; 8. *zābava, lūd̄nica*. Pored toga duljina se iza silaznih akcenata u Gornjoj Baranji još dobro očuvala (*plāmēn, bōlēst, mlādī, zīdām*), dok se u južnoj Baranji takva dužina gotovo posve izgubila.¹⁴

Bitna je razlika između akcentuacije jednog i drugog kraja u tome što u Gornjoj Baranji prevladava novija akcentuacija, dok se u južnoj Baranji još dobro čuva starija akcentuacija s novim (metatonijskim) akutom i silaznim akcentima na srednjem slogu. Noviju akcentuaciju donijeli su u taj kraj početkom 18. vijeka doseljenici iz Bosne te su je s vremenom nametnuli i starosjedilačkoj manjini.

2. Fonetika

U govoru Hrvata u južnoj Baranji postoje ove važnije glasovne pojave koje se javljaju i u Gornjoj Baranji: 1. Suglasnik *l* na kraju riječi i sloga najčešće ostaje nepromijenjen (*kòtāl, vèsel, kólci, žètelci*). 2. Su-

¹⁴ Podatke o govoru Hrvata u Gornjoj Baranji prikupljao sam u ovim naseljima: Ata (áta), Birjan (Birján), Katolj (Kátoly), Kozar (Nagykozár), Kujin (Kökény), Lančug (Lánycsók), Minjorod (Monyorod), Semelj (Szemely), Šaroš (Magyarsarlós), Udvar (Pécsudvard), Vršenda (Versend).

glasnik *h* se izgubio ili je zamijenjen suglasnicima *j*, *v*, *k* (*rána*, *siròma*, *potejáno*, *nàjero*, *dùvan*, *krùv*, *dàktat*). 3. Novi zijev se ukida kontrakcijom (*dòšo*, *trèso*, *dò*, *krò*, *dòno*, *pòčo*). 4. Suglasnici *l* i *n* se ispred glasa *i* često mujiraju (*mòljit*, *raskoljùt*, *naslònjit*, *zaklònjit*). 5. Na početku riječi gube se zatvorni suglasnici kada se nađu ispred zatvornog suglasnika ili afrikate (*dì*, *dìkoji*, *tìca*, *čèla*). 6. Krajnje *i* u infinitivu posve se izgubilo (*vòljet*, *razùmjet*, *ùčit*, *dòć*).

U južnoj Baranji ne postoje ove glasovne pojave koje se redovito javljaju u Gornjoj Baranji: 1. ijekavska zamjena jata (*brìjeg*, *crìjep*, *dijète*, *mlijèko*; *ljèto*, *mjèsec*, *ljepòta*, *vjèverica*).¹⁵ 2. Javljanje novog zijeva u nekim oblicima (*dào*, *krào*, *jèo*, *čèo*, *čùo*, *òbuo*). 3. Javljanje protetskog o kod zamjenica *taj*, *ta*, *to* (*òtaj*, *òta*, *òto*).

3. Morfolo g i j a

U govoru južnobaranjskih Hrvata postoje ove važnije morfološke pojave koje se javljaju u Gornjoj Baranji: 1. Imenice ž. r. na suglasnik često u instr. sg. imaju nastavak *-om* (*krùvljòm*, *màščòm*, *zòbljòm*, *ràdoščòm*). 2. U komparativu se pridjevi na *-ši*, *-ži* (u knjiž. jeziku) završuju na *-šji*, *-žji* (*sùšji*, *vìšljì*, *dùžjì*, *nìžjì*). 3. Naglašeni oblik akuz. sg. lične zamjenice ona glasi *ju* (*vidim ju*, *srèli smo ju*). 4. Prema *dvìsto* govori se *trìsto*, *četirìstò*, *pètstò* itd. pored *dvì stòtine*, *trì stòtine*, *četiri stòtine* itd. 5. Kod glagola II vrste došlo je u infinitivu do promjene osnovnog završetka *-nu* u *-ni* (*klèknit*, *viknit*, *posrñit*).

U južnoj Baranji ne postoje ovi oblici koji su karakteristični za govor gornjobaranjskih Hrvata: 1. Akuz. sg. imenica m. r. koje znače što neživo jednak je nom. sg. (*skinì šešìr*, *pruži mi nož*, *kupi mi sat*). 2. Present od glagola videt (vidjet) glasi: *vidim*, *vidiš*, *vidi* . . . 3. Glagoli II vrste zadržali su u prezentu nastavak *-em*: *kleknem*, *viknem*, *posrñem* . . . 4. Upotreba priloga *vrlo*.

4. R j e č n i k

U rječniku postoje znatne razlike između govora Gornje i Donje Baranje. U govoru Gornje Baranje nalazi se nekoliko stotina mađarskih riječi, dok je u južnoj Baranji taj broj znatno manji. Pored toga postoje kod gornjobaranjskih Hrvata neke riječi koje se ne mogu čuti u južnoj Baranji: *támjan*, *šánac*, *mòrje*, *lèpir*, *jèftin*, *čòjek*, *sikira* (*sikera*), *kùljen*, *stvárjat*, *kolèndār*, *vjèsit*, *dvòji* (*tròji*, *petòri*).

Na temelju svega toga možemo zaključiti da između gornjobaranjskog i donjobaranjskog govora postoje velike razlike u akcentu i rječniku, a u fonetici i morfologiji postoje također neke važnije razlike između tih govora, ali ima i zajedničkih pojava. Između stanovništva južne i Gornje Baranje u prošlosti nije bilo gotovo nikakva kontakta, stoga nije moglo biti ni utjecaja jednih govora na druge. Govor Gornje Baranje po svo-

¹⁵ U južnoj Baranji se ijekavski govori samo u Semartinu.

jim glavnim osobinama pripada istočnohercegovačkom dijalektu, dok govor južne Baranje pripada slavonskom dijalektu. Što se tiče porijekla govora gornjobaranjskih Hrvata S. Pavičić je mišljenja da je starinačko stanovništvo u tom kraju primilo novu akcentuaciju od pečuških i siget-skih muslimana te od bosanskih doseljenika. Neki starinci su u tom kraju iz početka govorili ikavski, a neki ekavski. Kasnije je od ta dva govora samostalnim razvojem došlo do ijekavskoga govora. Taj proces se razvijao ovako: i-e, i-ije, jē-je, ije-je.¹⁶ Mislim da bi se mogla usvojiti tvrdnja da je starinačko stanovništvo primilo novu akcentuaciju od pečuških i sigetskih muslimana i doseljenih Bosanaca. Međutim, teško je povjerovati tvrdnji da se ijekavski govor u tom kraju razvio od negdašnjeg ikavskog i ekavskoga govora. Po momemu mišljenju tu se ne radi o samostalnom razvoju, nego je starinačko stanovništvo toga kraja (koje je bilo u manjini u odnosu na velik broj doseljenika) primilo ijekavski govor od doseljenika iz Bosne, kao što je od njih primilo i noviju akcentuaciju. Govor Gornje Baranje je po mnogim svojim osobinama sličan govoru istočne i srednje Bosne. Ikavizama i ekavizama ima i u području istočnohercegovačkog dijalekta,¹⁷ te su ih bosanski doseljenici mogli donijeti iz svoje stare postojbine. Pored toga ikavizmi su mogli ući u taj govor iz govora onih naselja u kojima se još i danas govori ikavski. Današnji govor Hrvata u Gornjoj Baranji po svojim glavnim osobinama nije starinski govor, već govor koji su u taj kraj donijeli bosanski doseljenici. Govor starinačkog stanovništva toga kraja najvjerojatnije je bio ikavski, kako se još i danas govori u istočnom području toga kraja (Ninjurod, Vršenda, Mohač).

Govor slavonske Podravine

Ovdje ću prikazati odnos južnobaranjskoga govora prema govoru onog dijela slavonske Podravine koji se proteže od Osijeka do Podravske Moslavine, jer se taj kraj proteže uz područje južne Baranje.

1. Akcentat

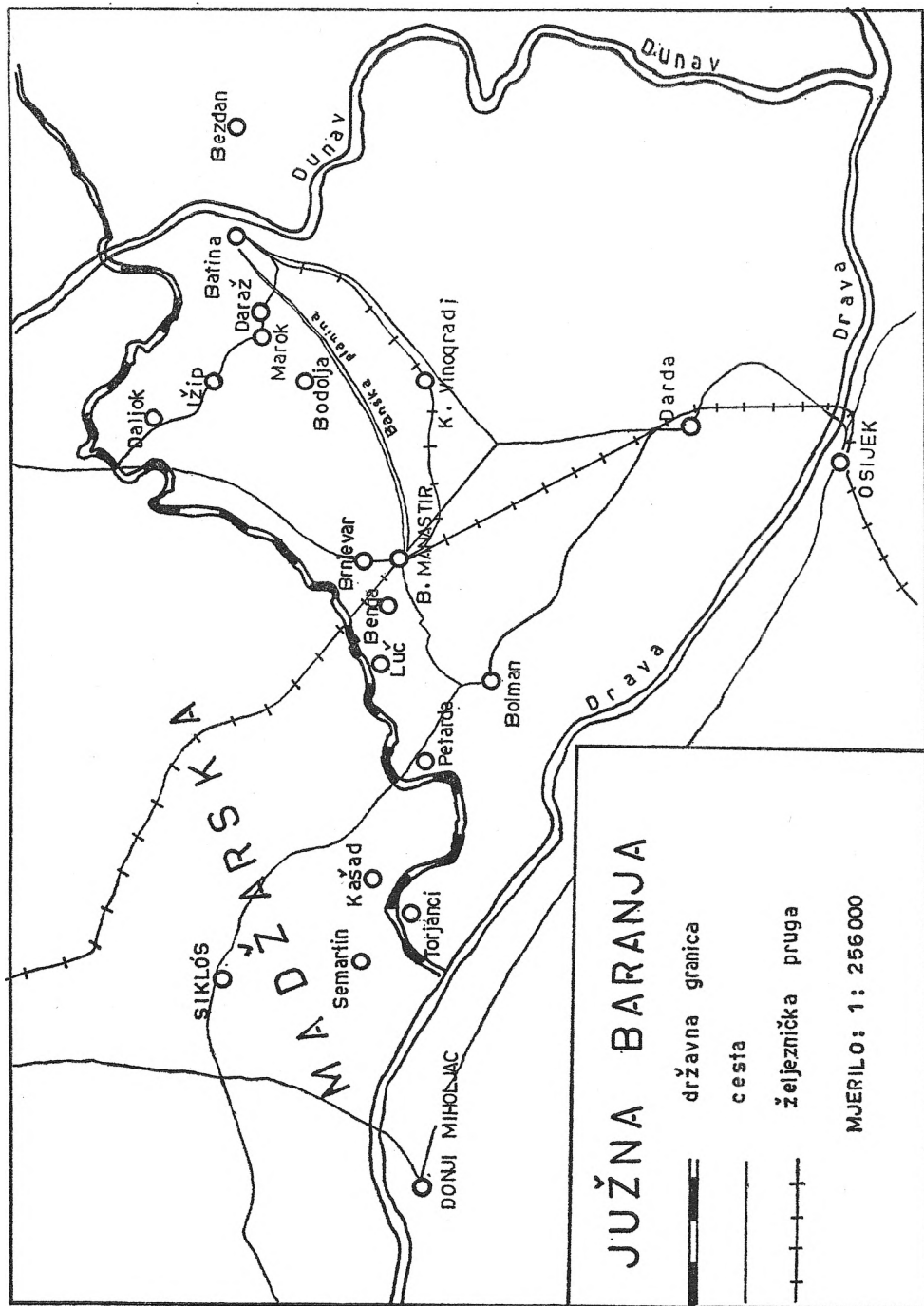
U govoru južnobaranjskih Hrvata postoje ovi važniji akcenatski tipovi koji se javljaju i u govoru slavonske Podravine: 1. *vrāč*, *pūž* 2. *rād-nik*, *pitam* 3. *francūski*, *noćivam* 5. *rēp*, *vōz* 6. *māk*, *vēverica* 7. *slanina*, *siromāšan* 8. *rāditi*, *povézati*.

U govoru južnobaranjskih Hrvata ne postoje ovi akcenatski tipovi koji su karakteristični za podravski govor: 1. *divōjka*, *obōjka*; 2. *klin*, *sīr*; 3. *nārod*, *vīno*; 4. *stāza*, *sēlo*; 5. *rēseto*, *kīšovit*; 6. *gājdaš*, *gōvedār*; 7. *jēlen*, *křpelj*; 8. *pīsāti*, *rādīli*.¹⁸

¹⁶ S. Pavičić: Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji, str. 138.

¹⁷ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika (Novi Sad, 1956), str. 133.

¹⁸ Oblici *pīsāti*, *rādīti* javljaju se samo sporadično u nekim mjestima središnjeg dijela slavonske Podravine.

2. Fonetika

U govoru baranjskih Hrvata postoje ove važnije glasovne pojave koje se javljaju i u podravskom govoru: 1. Prema praslavenskom *sk'*, *st'*, *zg'*, *zd'* razvilo se u oba govora *šć*, *žđ* (*ščũka, pričć, zvižđũkati*). 2. Suglasnik *l* se još dobro čuva na kraju riječi i sloga (*stól, sòkol, sělskĩ, stòlnjak*). 3. Suglasnik *h* je nestao bez zamjene ili je zamijenjen suglasnikom *v* ili *j* (*rāna, grā, dũvān, kũvati, snāja, aždāja*). 4. Novi zijev se najčešće uki- da kontrakcijom (*dòšo, kòpo, brò, znò, pòčo*). 5. Sibilarizacija se naj- češće ne provodi (*opānki, junāki, bubrēgi, snāgi*). 6. Suglasnici *l* i *n* se ispred glasa *i* vrlo često mujiraju (*moljiti, prevāljiti, naslonjiti, uklonjĩ- ti*). 7. Eksplozivni suglasnici ispadaju ako se nađu ispred drugog eksplo- zivnog suglasnika ili afrikate (*tũca, čěla, čĩ*).

U južnobaranjskom govoru ne postoje ove važnije glasovne pojave podravskoga govora: 1. Ekavska zamjena jata (*děte, lěpiti, lěto, věverĩ- ca*). 2. Izgovor suglasnika *č* i *ć* kao umekšano *č* (*čěsto, kljũč, kũća, srě- ča*).¹⁹ 3. Javljanje zijeva kod oblika *dāo, prāo, krāo*. 4. Izgovor krajnjeg *i* u infinitivu (*rādĩti, kopāti, ĩti, dōjti*). 5. Javljanje protetskog *v* kod ri- ječi koje počinju samoglasnikom u (*vũlār, vũže, vũdĩca, vũvo, vũzak*). 6. Javljanje protetskog *j* kod riječi koje počinju samoglasnikom *a* ili *e* (*jāpa, jěksěr*).

3. Morfologija

U govoru južnobaranjskih Hrvata postoje ove važnije morfološke po- jave koje se javljaju u podravskom govoru: 1. Imenice m. r. na -in govo- re se i u sg. bez toga nastavka (*Cĩgan, đòban, Bũgar*). 2. Hipokoristička imena m. r. tvore se nastavcima -o, -a (*Pāvo, Pěro, Jòza, Māta*). 3. Hipo- koristička imena ž. r. tvore se nastavcima -a, -ka (*Māra, Rěza, Ānka, Jũlka*). 4. Hipokoristici m. r. na -o i -a dekliniraju se po a-deklinaciji: *Pěro (Pěra) – Pěrē (Pěre) – Pěri (Pěri)*. 5. U lok. pl. imenica m. r. koje imaju samo pluralni oblik (pluraliatantum) vrlo često se pored dužeg oblika upotrebljava i kraći oblik -i (*u svātovi, u Marjānci, u Črĩnkov- ci*). 6. Oblici neodređenog pridjeva se dekliniraju kao i oblici određe- nog pridjeva (*nòv kápũt – nòvog kápũta – nòvom kápũtu*). 7. Mjesto pětinaest, sedamnaest, devětinaest govori se *petnājst, sedamnājst, devet- nājst*. 8. Kod glagola II vrste došlo je u infinitivu do promjene osn. završetka -nu u -nā (*krėnĩti, sagnĩti se*). 9. Mjesto nāliti, pròliti, ũliti naj- češće se govori *naljāti, proljāti, uljāti*.

U južnoj Baranji ne postoje ovi oblici koji su karakteristični za po- dravski govor: 1. Hipokoristička imena m. r. s nastavcima -oš, -eta (*Đũ- roš, Ivoš, Pavěta, Jozěta*).²⁰ 2. Hipokoristička imena ž. r. s nastavcima -ača, -ena (*Marāča, Lenkāča, Cecěna, Katěna*). 3. Oblici komparativa s nastavkom -eji (*nověji, starěji, bogatěji, krupněji*). 4. Oblik zamjenice

¹⁹ Takav izgovor tih suglasnika javlja se samo u Bodolji, koja je udaljena oko 25 km od Slavonije.

²⁰ Nekoliko takvih hipokorističkih imena zabilježio sam u Torjancima i Luču (kod starijeg stanovništva).

sväj (mjesto *säv*). 5. Oblici brojeva *pètnēst*, *sedàmñēst*, *devètnēst* itd. 6. Nastavak -em u prezentu glagola II vrste koji su se u inf. izjednačili s glagolima IV vrste (*krēnem*, *sāgnem se*). 7. Nastavak -eju u 3. l. pl. prezenta glagola s nastavkom -em (*běreju*, *věžeju*, *zòveju*).

U oba govora se ne upotrebljavaju imperfekt, pluskvamperfekt, pri-log prošli i kondicional prošli, a vrlo rijetko se mogu čuti i aorist i pri-log sadašnji.

4. S i n t a k s a

U govoru Hrvata u južnoj Baranji postoje ove važnije sintaksičke po-jave koje se javljaju u slavonskom podravskom govoru: 1. Imenice m. r. koje označuju nešto neživo imaju akuz. sg. jednak gen. singulara (*dāj mi nôža*, *kūpi mi šešira*). 2. Imenice koje označuju oruđe ili sredstvo najčešće stoje u instr. s prijedlogom s(*öre s plūgom*, *stěko je tō s trū-dom*). 3. Povratno-prisvojna zamjenica svoj vrlo često se zamjenjuje prisvojnomo zamjenicom (*onā je nāšla nježinu knjigu*, *mī smo izgubili nāše prijatelje*). 4. Kada neodređene zamjenice nitko, nikoji i sl. stoje s prijedlogom, tada se prijedlog ne umeće u sredinu riječi, već stoji is-pred zamjenice (*nije tō dōbijo od nikoga*, *od nikojeg čověka ne mōže-mo tō trāžiti*).

5. R j e č n i k

U rječniku postoji velika sličnost između podravskoga i baranjskoga govora, samo što u podravskom govoru ima više njemačkih riječi (oso-bito u većim mjestima), dok u baranjskom govoru ima više mađarskih riječi. U domaćem vokabularu postoje također neke razlike između tih govora. Ja ću ovdje navesti oko 40 riječi koje se upotrebljavaju u sla-vonskoj Podravini, a nisam ih čuo u južnoj Baranji: *bāja* (brat), *běrcuz* (gostionica), *cōpāš* (pletenica), *cupāra* (donja suknja), *dřnjāk* (drvljan-ik), *incāti* (svadati se), *jěksēr*, *kacabālka* (ženska bluzica), *krāncła* (djeveruša), *Marēna*, *Marāča*, *narōzan* (lijepo obučen), *njōv*, *ōrěj*, *ōtaj*, *plāntav* (hrom), *pōkriv*, *popěčak* (komad drveta za guranje vatre), *Pě-roš*, *pūntati se*, *rāstok*, *rérna* (pećnica), *sājam*, *šājba* (okno), *tāmljān*, *učēr*, *věternjāča*, *vřpa*, *vřt*, *vūlār*, *vūvo*, *vūzde*, *zāpinjāča*, *zārad* (radi), *zgēmo*, *žālba*, *ždrāl*, *živica*, *žumāljak* itd.

Između govora Hrvata u južnoj Baranji i govora slavonske Podravine postoji dakle velika sličnost, ali postoje i neke važne razlike u akcentu, fonetici, morfologiji i rječniku. Kako u prošlosti nije postojala gotovo nikakva veza između stanovništva južne Baranje i stanovništva slavonske Podravine, ne možemo govoriti o utjecaju podravskoga govora na južnobaranjski govor. U prošlosti su jedino Torjanci imali slabiji kon-takt sa Slavonijom, ali u govoru toga sela ima manje zajedničkih eleme-nata sa slavonskim govorom nego u nekim podunavskim selima. U dva baranjska sela (Torjanci, Luć) zabilježio sam nekoliko hipokoristika m. r. s nastavkom -eta (Paveta, Stipeta, Pereta), koji hipokoristici su vrlo uobičajeni u slavonskoj Podravini. Danas se u tim selima više ne tvore

takva hipokoristička imena, a i prije su se upotrebljavala vrlo rijetko. Takva imena su u južnu Baranju sigurno donijeli neki doseljenici iz slavonske Podravine. Luč je od Drave udaljen preko 12 km te u prošlosti nije imao nikakva kontakta sa Slavonijom. Zato u vezi s tim ne možemo govoriti o direktnom utjecaju govora slavonske Podravine na baranjski govor. Kada su stari Slaveni koji su se nastanili u južnoj Baranji i slavonskoj Podravini doselili u te krajeve, sigurno su imali vrlo sličan govor, ali kasnije su ti govori u svom daljem razvoju pošli svaki svojim putem. Budući da između baranjskog i podravskoga govora postoji velika sličnost u akcentu, fonetici, morfologiji, sintaksi i rječniku, možemo oba ta govora uvrstiti u slavonski dijalekt.²¹

Istočnohercegovački dijalekt

Ovdje ću prikazati glavne osobine istočnohercegovačkog dijalekta kojim su govorili baranjski Srbi i hrvatski doseljenici iz srednje i istočne Bosne, koji su doselili u Baranju početkom 18. vijeka.

1. Akcent

U govoru južnobaranjskih Hrvata postoje ovi važniji akcenatski tipovi koji se javljaju u istočnohercegovačkom dijalektu: 1. *māčka, čekati*; 2. *vōda, kišōvit*; 3. *vīno, glāva*; 4. *kūpiti, napisati*; 5. *lōpōv, ženā*; 6. *trāženje, predāvānje*. U južnoj Baranji ne postoje ovi akcenatski tipovi koji su karakteristični za istočnohercegovački dijalekt: 1. *slānina, ponēdjeljak*; 2. *ōrač, bolesnik*; 3. *blāgājna, rešetka*; 4. *pūž, sūd*; 5. *lāda, trāvka*; 6. *rādnik, pišem*; 7. *nāvika, rādnica*.

Riječi sa silaznim akcentima najčešće se govore bez dužine u oba govora (*jāsen, rādnik, pūtnik*).

U istočnohercegovačkom dijalektu akcent se ponajčešće prenosi na proklitiku s riječi sa silaznim akcentima (*ī slušā, zā vjerenīka, nī mājka*), dok se u južnobaranjskom govoru akcent najčešće ne prenosi na proklitiku.

U govoru južnobaranjskih Hrvata još je dobro očuvana starija akcentuacija, dok je u istočnohercegovačkom dijalektu uglavnom prevladala novija akcentuacija. Međutim, u govoru baranjskih Hrvata posve je prevladao dugouzlazni akcent, a na penultimi se javio i kratkouzlazni akcent. Ti noviji akcenti ušli su u govor baranjskih Hrvata u prvom redu pod utjecajem bosanskih doseljenika u tom kraju, a u manjoj mjeri utjecao je u tom pogledu i govor baranjskih Srba.

2. Fonetika

U govoru južnobaranjskih Hrvata postoje ove važnije glasovne pojave koje se javljaju u istočnohercegovačkom dijalektu: 1. Konsonant h je

²¹ V. S. Sekereš: Klasifikacija slavonskih govora (ZFL X), str. 133-145.

nestao bez zamjene ili je zamijenjen suglasnikom *v* (*rána, òdma, òvàn, mùva*). 2. Novi zijeve se najčešće ukida (*kòpo, kùpovo, pòčo, kábò*). 3. Krajnje *-i* u infinitivu često otpada ili se reducira (*písat, putòvat, zarádit*). 4. Zatvorni suglasnici se gube na početku riječi kada se nađu ispred drugih zatvornih suglasnika ili afrikata (*dě, tíca, čèla, čí*). 5. Velarni suglasnik *k* ispred *i* najčešće prelazi u *c*, dok glas *g* ispred *i* najčešće ostaje nepromijenjen (*òpānci, sànduci, bùbregi, prúgi*).²²

U govoru južnobaranjskih Hrvata ne postoje ove važnije glasovne pojave koje se javljaju na području istočnohercegovačkog dijalekta: 1. Ijekavska zamjena jata (*dijète, vijènac, pjèsmā, mjèsec*). 2. Javljanje fonema *s'*, *z'* (*klas'e, s'utra, kòz'i*). 3. Promjena konsonantskih skupova *ps* i *pš* u *vs*, *vš* (*vsèto, vsènica, ljèvši*). 4. Gubljenje ili reduciranje glasa *i* na kraju riječi iza suglasnika ili u sredini riječi između dva suglasnika (*kù-či, vojníci, vèl'ka, pijáv'ca*). 5. Javljanje skupova *št*, *žd* prema praslavenskim skupovima *st'*, *sk'*, *zd'*, *zg* (*štùka, prìšt, zviždùkat*). 6. Suglasnici *l*, *n* se ne umekšavaju ispred samoglasnika *i* (*mòlit, posòlit, zaklònit, naslònit*).

Razlike u fonetici između govora južnobaranjskih Hrvata i istočnohercegovačkog dijalekta pokazuju da u fonetici nije bilo jačeg utjecaja govora bosanskohercegovačkih doseljenika na govor baranjskih Hrvata.

3. Morfologija

U govoru Hrvata u južnoj Baranji postoje ove važnije morfološke pojave koje se javljaju na području istočnohercegovačkog dijalekta: 1. Imenice m. r. na *-in* govore se i u sg. bez toga nastavka (*Cìgan, čòban, Bùgar*). 2. Neke imenice koje se govore samo u množini imaju u lok. pl. nastavak *-i* (*nà koli, u Tòrjānci*). 3. Neodređeni pridjevi m. i sr. r. dekliniraju se po zamjeničkoj deklinaciji (*nòv šèšir – nòvog šèšira – nòvom šèštru*). 4. Zamjenica *čiji* može se odnositi na imenicu bilo kojeg roda ili broja (*òtac čiji sìn je nèstao, žena čiji ljùdi ràde u zàdrugi*). 5. Mjesto njihov govori se *njèv*. 6. Kod glagola II vrste došlo je u inf. do promjene *-nu* u *-ni* (*krènit, skìnit, osvànit*). 7. U deklinaciji i konjugaciji potpuno su prevladali noviji oblici.²³

U govoru južnobaranjskih Hrvata ne postoje ove važnije morfološke pojave koje su karakteristične za istočnohercegovački dijalekt: 1. Akuz. sg. imenica m. r. koje označuju nešto neživo jednak je nom. sg. (*kùpi mi kàpùt, ùzmi nòž*). 2. Komparativ pridjeva tvori se kao u knjiž. jeziku (*mèkšì, dùžì, c'rnji*). 3. Glagoli II vrste na *-nu* imaju u prezentu nastavak *-em* (*krènem, skìnem, òsvānem*).

U morfologiji postoji velika sličnost između govora južnobaranjskih Hrvata i bosanskohercegovačkih doseljenika. Govor tih doseljenika sna-

²² U Središnjem i Podravskom dijelu Baranje ne dolazi ni do promjene *-k* u *-c*.

²³ U Podunavskom dijelu južne Baranje postoje još neki stariji imenski oblici, o čemu će biti govora u morfologiji.

žno je djelovao na govor starosjedilaca u usvajanju novoštokavskih oblika u deklinaciji i konjugaciji. Međutim, neke oblike su i baranjski Srbi primili od starosjedilaca (Cigan, novog šešira, njev, krenit).

4. S i n t a k s a

U govoru baranjskih Hrvata postoje ove važnije sintaksičke pojave koje se javljaju i kod baranjskih Srba: 1. Objekt iza negacije najčešće stoji u akuzativu (*nĕmam òlòvku, nĕ znām pjĕsmu*). 2. Uz instrumental oruđa često stoji prijedlog *s* (*òre s tràktorom, kòpa s mòtikom*). 3. Imperfekt i prilog prošli su iščezli, a dosta rijetko se upotrebljava i aorist i prilog sadašnji.

U govoru južnobaranjskih Hrvata ne postoje ove važnije sintaksičke pojave koje su karakteristične za neke govore istočnohercegovačkog dijalekta: 1. Upotreba pripovjedačkog imperativa, futura i infinitiva (*Òn im nĕ šćedni ispričati. – Vozimo se mi u tramvaju, kad jedan čovek od jednom viknuti . . .*). 2. Upotreba genitiva uz prijedlog *za* (*za djece uzo hljeba*). 3. Umetanje prijedloga u sredinu kod neodređenih zamjenica nitko, ništa, nikoji i dr. (*ni od kòga tò nismo čuli, òn nije nĕ za što*). 4. Umetanje enklitike između zamjenice i *-god* kod neodređenih zamjenica kogod, štogod i dr. (*kò se god bòji, slàbo će próći*). 5. Upotreba prijedloga kod *s* genitivom uz glagole kretanja (*pòšò sam kòd brata, idĕm kod Jòvana*).

U sintaksi govor bosanskohercegovačkih doseljenika nije vršio gotovo nikakav utjecaj na govor južnobaranjskih Hrvata, nego je govor starosjedilaca vršio utjecaj na govor tih doseljenika.

5. R j e č n i k

U rječniku postoji velika sličnost između govora baranjskih Srba i Hrvata, ali postoje i neke razlike. Tako npr. kod baranjskih Hrvata ne mogu se čuti ove riječi koje se upotrebljavaju u srpskim naseljima: *àstal, àvlija, bábo, báto, bìtka, čerez, čòek, dívít se, donòsit, gùdura, jàgnjíd, kartina, kòlijer, kúkac, lásta, ljĕb, nazòbat se, odvòdit, pírit, pòjat, prijat, řvat se, sočivica, stijĕna, tàda, ùlit, ùstat, vlási, zábran, zùkva, žbùn, žúdit*. Pored toga kod baranjskih Srba i Hrvata postoji bitna razlika u nadijevanju muških i ženskih osobnih imena.²⁴ Na temelju toga možemo zaključiti da su južnobaranjski Hrvati primili vrlo malo riječi od bosanskohercegovačkih doseljenika.

Prema svemu izloženom možemo zaključiti da je govor baranjskih Srba i bosanskih doseljenika vršio jak utjecaj na govor hrvatskih starosjedilaca u akcentu i morfologiji, dok je taj utjecaj bio mnogo slabiji u fonetici, sintaksi i vokabularu. Govor južnobaranjskih Hrvata utjecao je u nekim jezičnim pojavama i na govor srpskih doseljenika, dok su bosanski doseljenici koji su se nastanili po hrvatskim selima gotovo posve usvojili govor starinačkog stanovništva.

²⁴ V. S. Sekereš: Antroponimija i toponimija južne Baranje (HDZ II), str. 405–424.

Govor sjeverozapadne Bačke

Ovdje ću prikazati odnos južnobaranjskoga govora prema govoru Hrvata u sjeverozapadnoj Bačkoj (koji žive u Bačkom Monoštoru, Bačkom Bregu i Santovu), jer je njihov govor u prošlosti mogao vršiti utjecaj na govor Batine, Bodolje i drugih sela.

1. Akcenat

U južnobaranjskom govoru postoje ovi važniji akcenatski tipovi koji se javljaju u govoru sjeverozapadne Bačke: 1. *nôž, stôl*; 2. *râdnik, čûvam*; 3. *crkva, šûnka*; 4. *francûski, potkîvam*; 5. *řat, krâstavac*; 6. *pa-přika, kupûjem*; 7. *drûg, dôrn*; 8. *divôjka, otârka*; 9. *čobân, gospodîn*; 10. *nârudžba, dôpîsnica*; 11. *budalâština, zadovoljština*.

U govoru južnobaranjskih Hrvata ne postoje ovi važniji akcenatski tipovi koji se javljaju u sjeverozapadnoj Bačkoj: 1. *sêlo, slobôda*; 2. *nârod, čokolâda*;²⁵ 3. *junâk, ovâj*.

Po akcentu je govor baranjskih Hrvata vrlo sličan govoru u sjeverozapadnoj Bačkoj. Glavna je razlika u tome što je u Bačkoj novi akut na ultimi već prešao u cirkumfleks i što se u većoj mjeri javljaju visokouzlazni akcenti, koji se u južnoj Baranji javljaju samo u podravskim selima Kašadu i Semartinu.

2. Fonetika

U govoru Hrvata u južnoj Baranji postoje ove važnije glasovne pojave koje se javljaju u sjeverozapadnoj Bačkoj: 1. Novi zijev se najčešće ukida kontrakcijom (*kôpo, dôšo, pôčo, nâčo, spô, dô*). 2. Novo jotovanje dentala provedeno je kao u književnom jeziku (*ljûci, pâmeću, tvřdi, krâda*). 3. Suglasnik *l* je na kraju riječi i sloga najčešće ostao nepromijenjen (*pêpel, kîsel, sêlce*). 4. Suglasnik *h* je nestao bez zamjene ili je zamijenjen suglasnicima *v, j* (*râna, râst, strâ, duvân, nâjero*). 5. Suglasnici *l* i *n* se ispred *-i* često mujiraju (*diljît, naslônjit, uklônjit*).

U južnobaranjskom govoru ne postoje ove važnije glasovne pojave koje se javljaju u govoru sjeverozapadne Bačke: 1. Ikavska zamjena jata (*rič, snîg, dîte, svîdok, mîsec, nedîlja*). 2. Čuvanje zijeva u oblicima *plêo, šio, jêo, prêo*. 3. Kontrakcija vokalske grupe *-uo* u *-o* (*čô, izô, obô*). 4. Skupovi *št, žd* prema negdašnjim skupovima *st', sk', zd', zg'* (*štûka, prîšt, křšten*). 5. Čuvanje skupa *rj* u riječi *môrje*.

U fonetici postoji velika sličnost između spomenutih govora. Bitna je razlika u refleksu jata i u čuvanju skupova, *št, žd*.

3. Morfologija

U govoru južnobaranjskih Hrvata postoje ove važnije morfološke pojave koje se javljaju u govoru sjeverozapadne Bačke: 1. Hipokoristici

²⁵ Akcenatski tipovi *sêlo, nârod* (visokouzlazni akcenti) javljaju se samo u Kašadu i Semartinu, koja sela se nalaze u Podravini.

m. r. tvore se najčešće nastavcima -a i -ica (*Péra-Pèra, Páva-Páva, Pèrica, Ľica*).²⁶ 2. Hipokoristici ž. r. tvore se također najčešće nastavcima -a i -ica (*Kāta-Kāta, Stāna-Stāna, Kātica, Mārica*). 3. U dat. i lok. sg. imenica ž. r. sačuvan je još nastavak e (*sestrē, bākē, u kùce, u bérbē*). 4. Imenice ž. r. na konsonant imaju u instr. sg. nastavak -om (*krvljôm, zobljôm, pamécôm*). 5. Mjesto njihov, njihova govori se *njêv, njêva*. 6. Mjesto netko, nekoji govori se *niko, nikoji*. 7. U komparativu pridjeva iza suglasnika š, ž, r javlja se glas j (*tjšji, dūžji, širji*). 8. Mjesto vidim, gledam govori se *videm, glêdem (glédim)*. 9. Infinitiv se najčešće govori bez krajnjeg i (*rādit, ôrat, îc, dôc*). 10. Glagoli II vrste prešli su u infinitivu u glagole IV vrste (*māknit, krēnit, prevrñit*). 11. Imperfekt, pluskvamperfekt i prilog prošli više se ne upotrebljavaju, ali se prilog sadašnji održao (*pivajući, rádēci*).

U južnobaranjskom govoru ne postoje ove važnije morfološke pojave koje se javljaju u bačkom govoru: 1. Oblici pokaznih zamjenica *ôtaj, ôto, ôta*. 2. Nastavak -em u prezentu glagola II vrste na -nu (*krēnem, prevrñnem*). 3. Upotreba priloga *vřlo*.

Između govora južne Baranje i sjeverozapadne Bačke postoji vrlo velika sličnost u morfologiji. Neke oblike koji ne postoje u južnoj Baranji (*Péra, otaj, vrlo*) bački Hrvati su mogli primiti od susjednih Srba.

4. S i n t a k s a

U govoru južnobaranjskih Hrvata postoje ove važnije sintaktičke pojave koje se javljaju u govoru sjeverozapadne Bačke: 1. Imenica kao imenski predikat stoji u nominativu (*brāt je postô trgôvac, ôna se prāvî gôspoja*). 2. Iza zanijekanih prelaznih glagola objekt stoji u akuzativu (*Iva tō nîje vîdijo, dica nê slušaju roditelje*). 3. Akuz. sg. imenica m. r. koje znače što neživo jednak je gen. sg. (*donèsi mi nōža, skîni šešira*). 4. Instrumental oruđa praćen je često prijedlogom s (*kôpa s motîkom, ôre s plûgom*).²⁷ 5. Mjesto dativa povratne zamjenice sebe vrlo često se upotrebljava prisvojna zamjenica (*jā sam mēni kûpijo šešira, mî smo nāma nākupovali mlôgo dŕvā*). 6. Odnosna zamjenica *čiji* proteže se na imenice sva tri roda u jednini i množini (*ôtac čijî sîn, bāka čijā cî, seljāci čijā dica*). 7. Kod zamjenica *kogod, štogod* i sl. enklitika se ne umeće u sredinu, već stoji iza zamjenice (*kôgod se bojî, štôgod nam se dogôdi*). 8. Kod zamjenica *nîtko, nîšta, nikoji* prijedlog se ne umeće u sredinu, već stoji ispred zamjenice (*ôni se ne brînu za nîkoga, ôna nîje za nîšta*).

U južnobaranjskom govoru ne postoje ove važnije sintaktičke pojave koje se javljaju u bačkom govoru: 1. Akuz. sg. imenica m. r. za neživo

²⁶ Hipokoristička imena *Páva, Péra* i sl. upotrebljavaju se samo u Podunavskom dijelu južne Baranje.

²⁷ U sjeverozapadnoj Bačkoj mogu se čuti i oblici bez prijedloga s.

jednak je nom. sg. (*donèsi nōž, skìni šešìr*). Ta pojava se u Bačkoj javlja samo katkada. 2. Prijedlog kod se slaže s genitivom (*ìdem kod Pávè, òna je otišla kod Stípè*).

U sintaksi postoji gotovo potpuna sličnost između bačkog i baranjskoga govora. One sintaksičke pojave po kojima se bački govor razlikuje od baranjskog bački Hrvati su primili od bačkih Srba.

5. Rječnik

U rječniku postoji velika sličnost između oba govora, ali u Bačkoj sam zabilježio neke riječi koje se ne upotrebljavaju u južnoj Baranji. Takve su riječi: *bik, drôt, dūd, džâk, kabô, komārac, kotô, lavôr, listve, máčâk, odžâkar, ogrèblo, òrlôv, òroz (pijetao), palôv (pod od dasaka), rōda, rūda, škôlac (učenik), šūle (vunene papuče), záčelak (zabat)* i dr. Neke od tih riječi su u tom govoru izvorne, a neke su bački Hrvati primili od okolnih Srba.

Na temelju svega izloženog možemo zaključiti da između govora bačkih i baranjskih Hrvata postoji vrlo velika sličnost u akcentu, fonetici, morfologiji, sintaksi i rječniku, stoga oba ta govora možemo uvrstiti u jedan poddijalekt slavonskog dijalekta. Premda postoji velika sličnost između tih govora, ipak ne možemo govoriti o utjecaju bačkoga govora na baranjski, nego o samostalnom razvoju. Bački govor je u prošlosti mogao utjecati samo na govor Batine, koja je u prošlosti imala kontakta s B. Monoštorom i B. Bregom. Bački i baranjski Hrvati su u staroj postojbini vjerojatno živjeli na istom ili susjednom teritoriju, te su imali i vrlo sličan govor. Po dolasku u današnje krajeve došlo je između tih govora do nekih manjih diferencijacija pod utjecajem govora susjednog stanovništva.

POLOŽAJ GOVORA HRVATA U JUŽNOJ BARANJI MEĐU HRVATSKIM GOVORIMA

Budući da još nemamo jedinstvenu klasifikaciju svih hrvatskih i srpskih govora, ja ću ovdje nastojati odrediti položaj govora južnobaranjskih Hrvata prema najvažnijim klasifikacijama i dijalektološkim kartama objavljenim u novije vrijeme.

M. Hraste²⁸ je svrstao sve ikavske, poluikavske i polujekavske govore u jednu grupu, ali je kasnije u toj ikavskoj grupi posebno označio staroštokavski ikavski (posavski) i novoštokavski ikavski (bunjevački) govor. Starinski baranjski govor je uvršten u grupu ikavskih i poluikavskih govora, ali nije uvršten u staroštokavske ikavske govore. Starinski govor južnobaranjskih Hrvata trebalo bi uvrstiti u staroštokavski ikavski govor, jedino bi govor Kašada i Petarde trebalo uvrstiti u novoštokavski

²⁸ M. Hraste: Karta dijalekata hrvatskoga ili srpskog jezika (HDZ 1).

ikavski (ikavsko-ekavski) govor. Govor Semartina trebalo bi uvrstiti u novoštokavski ijekavski govor. Na karti granica između ikavsko-ekavskog i ijekavskoga govora nije povučena posve pravilno.

P. Ivić je u svojoj dijalektološkoj karti štokavskoga narječja²⁹ *zapadni* dio Baranje uvrstio u slavonske ekavske govore, a istočni dio u posavski ikavski dijalekt. Takva podjela nije pravilna. Gotovo sva naselja u južnoj Baranji možemo uvrstiti u posavski ikavski dijalekt, kamo je uvršten i govor Hrvata u zapadnoj Bačkoj. P. Ivić i sam naslućuje da bi stari baranjski govor trebalo uvrstiti u posavski ikavski dijalekt. »Izgleda da sela s ovim dijalektom ima i u Baranji, ali o tome naučna literatura ne daje pouzdanih podataka.«³⁰ P. Ivić je zapadni dio Baranje uvrstio u slavonske ekavske govore jer se govor toga dijela Baranje oslanja na te govore. Pri tome navodi da literatura daje o tome vrlo štura obavještenja.³¹ Međutim, govor zapadnog (i središnjeg) dijela Baranje ne možemo odvojiti od govora istočnog dijela Baranje jer oni čine cjelinu. Jedino bi trebalo govor Petarde i Kašada uvrstiti u mlađi ikavski dijalekt, a govor Semartina u istočnohercegovački dijalekt. Na karti su granice između ikavsko-ekavskog i jekavskog govora povučene dosta pravilno. Kasnije je P. Ivić posavski ikavski dijalekt i ekavske slavonske govore i govor južnobaranjskih Hrvata uvrstio u slavonski dijalekt.³² Ta podjela je posve pravilna, samo granice između tih govora nisu povučene dovoljno precizno.

Prema klasifikaciji hrvatskih i srpskih dijalekata D. Brozovića starinski baranjski govor bismo mogli uvrstiti u slavonski (arhaični šćakavski) dijalekt, govor Kašada i Petarde u zapadni (ikavski) dijalekt, a govor Semartina u istočnohercegovački (mlađi ijekavski) dijalekt.³³

I. Popović u svojoj klasifikaciji hrvatskoga ili srpskog jezika na govore³⁴ nije obuhvatio stari baranjski govor. Međutim, s obzirom na glavne osobine hrvatskih i srpskih govora, kako ih je obilježio I. Popović, stari baranjski govor bismo mogli uvrstiti u šćakavske govore (štokavske), kamo spadaju centralna Bosna, centralna Dalmacija (i istarski govori porijeklom iz Dalmacije) i centralna Slavonija. Govori centralne Slavonije pripadaju istočnohercegovačkom dijalektu, te ih moramo uvrstiti u štokavske govore, a ne u šćakavske, kamo ih je uvrstio I. Popović. U šćakavske govore pripadaju svi starinski slavonski govori, koji se nalaze uglavnom u sjevernom i južnom dijelu Slavonije. Govor Kašada i Petarde mogli bismo prema Popovićevoj klasifikaciji uvrstiti u ikavske (štokavske) govore, a govor Semartina u mlađe ijekavske govore.

²⁹ P. Ivić: *Dijalektološka karta štokavskog narječja (Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, Novi Sad, 1956).*

³⁰ P. Ivić: *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika (Novi Sad, 1956), str. 198.*

³¹ *Ibid.*, str. 92.

³² P. Ivić: *Die serbokroatischen Dialekte (Haag, 1953), str. 285.*

³³ D. Brozović: *O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosrpskih dijalekata (ZFL III, 1960), str. 83.*

³⁴ I. Popović: *Istorija srpskohrvatskog jezika (Novi Sad, 1955), str. 101–103.*

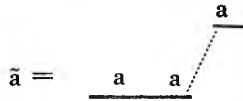
U svojoj klasifikaciji slavonskih i baranjskih govora³⁵ ja sam govor južnobaranjskih Hrvata uvrstio u slavonski dijalekt, ali sam baranjski govor svrstao u posebni poddijalekt (južnobaranjski poddijalekt). Taj poddijalekt sam podijelio u dva govora: podravski i podunavski (i zapadnobački govor).

Na kraju moram istaći da sadašnja klasifikacija hrvatskih i srpskih govora još nije konačna jer još nisu proučeni svi naši govori. Tek kada budu temeljito proučeni svi hrvatski i srpski govori, moći ćemo pravilno klasificirati hrvatski ili srpski jezik na dijalekte, poddijalekte, grupe govora i govore. Tada će i govor Hrvata u južnoj Baranji dobiti svoje pravo mjesto među hrvatskim i srpskim govorima.

AKCENAT I KVANTITETA

Akcenatske vrste

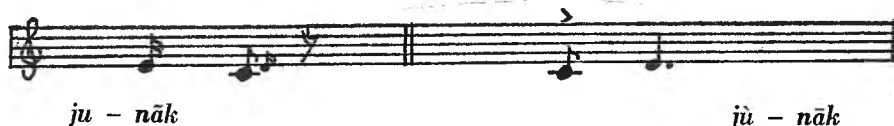
U govoru Hrvata u južnoj Baranji postoje pored četiri književna akcenta još neki akcenti koji se izgovaraju drukčije nego književni akcenti. U tom području je dobro očuvan novi (metatonijski) akut (\sim), koji se nalazi u mnogim hrvatskim govorima. Taj akcenat je po dužini sličan dugosilaznom akcentu, a pri izgovoru toga akcenta glas ostaje na istoj visini sve do pred kraj, kada se naglo diže. Grafijski bismo to mogli prikazati ovako:

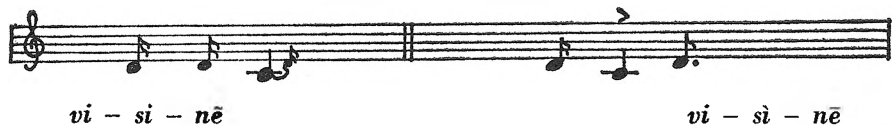
Ekspiratorna snaga toga akcenta jača je od snage naših drugih akcentata, tako da za nenaglašene slogove u istoj riječi ostane malo daha, te se nešto slabije čuju nego kod ostalih akcentata. Zato u riječima s tim akcentom nema dugih nenaglašenih slogova. Taj akcenat se uz $\hat{\ } i \ \acute{\ }$ ubraja u prahrvatske akcente. U govoru južnobaranjskih Hrvata novi akut se dobro očuvao na prvom, srednjem i zadnjem slogu (otvorenom i zatvorenom). U nekim mjestima akut je na zadnjem slogu počeo prelaziti u cirkumfleks. U mjestima s novijom akcentuacijom novi akut je zamijenjen s kratkouzlaznim, dugouzlaznim ili dugosilaznim akcentom. Da bismo dobili što potpuniju sliku fiziologije toga akcenta i melodije baranjskoga govora, zabilježio sam i intervale između slogova pod tim akcentom i nenaglašenih slogova ispred i iza akcenta.³⁶ U riječima od dva sloga s \sim na zadnjem slogu (gdje je u knjiž. jeziku $\grave{\ }$ na prvom slogu, a duljina na drugom slogu) prvi slog je za tercu viši od istoga sloga u književnom jeziku, a drugi za sekundu niži.

³⁵ S. Sekereš: Klasifikacija slavonskih govora (ZFL X), str. 133–145.

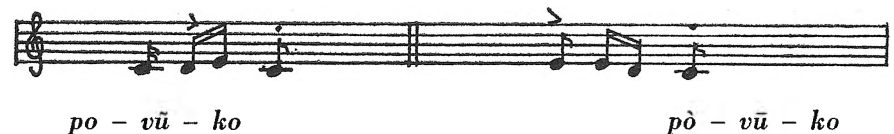
³⁶ Ovaj dio sam obradio uz pomoć prof. Stjepana Stepanova.

U riječima od tri i više slogova s ~ na zadnjem slogu (gdje je u književnom na drugom slogu $\grave{}$, a na zadnjem slogu duljina) prvi slog je na istoj visini kao u knjiž. jeziku, drugi slog je za sekundu viši, a treći (naglašeni) za sekundu niži.

U riječima od tri sloga s ~ na drugom slogu (gdje je u knjiž. jeziku $\grave{}$ na prvom slogu, a duljina na drugom slogu) prvi slog se nalazi za tercu niže od prvog sloga u književnom jeziku, drugi slog za sekundu niže od književnog, a treći slog se nalazi na istoj visini kao u književnom jeziku.

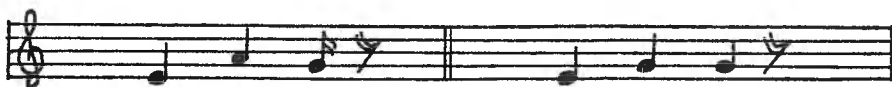
U riječima gdje ~ stoji mjesto $\acute{}$ u književnom jeziku prvi slog se nalazi za sekundu više od književnoga, a drugi slog za kvartu niže.

Iz navedenih primjera se vidi da se slogovi iza metatonijskog akuta izgovaraju nižim tonom, dok se slogovi iza uzlaznih akcenata izgovaraju višim tonom nego naglašeni slogovi. Slogovi ispred ~ izgovaraju se višim tonom ako je akut na zadnjem slogu, a nižim tonom od naglašenog sloga ako je akut na srednjem slogu. Slogovi ispred $\grave{}$ izgovaraju se ili višim ili nižim tonom od naglašenog sloga.

U Kašadu i Semartinu se drukčije izgovaraju uzlazni akcenti ako se nalaze na predzadnjem slogu, a iza njih nema duljine. Ti akcenti počinju višim tonom nego književni uzlazni akcenti, nešto su duži od knji-

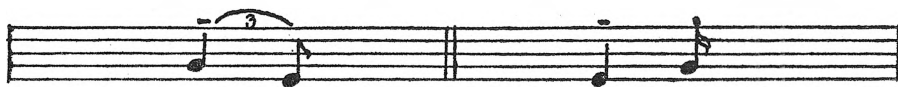
ževnih akcenata, a pri izgovoru tih akcenata glas se nešto više diže nego kod književnih akcenata (u Kašadu se kod tih akcenata glas nešto više diže nego u Semartinu). Izgovor tih akcenata je pored toga nešto oštrije od izgovora književnih uzlaznih akcenata. Dugi akcenat te vrste je po artikulaciji sličan novom akutu, samo što počinje višim tonom i što je nešto manji interval između naglašenog sloga i sloga iza njega. Zato sam ja u nekim svojim radovima taj akcenat bilježio znakom za novi akut. Budući da su se ti akcenti pojavili u selima koja su se stalno nalazila u Mađarskoj, mogli bismo zaključiti da su oni nastali pod utjecajem mađarske akcentuacije. Ja sam, međutim, iste akcente zabilježio u nekim selima u okolici Našica i u Požeškoj kotlini, kamo nije mogao doprijeti utjecaj mađarske akcentuacije. Zato će biti vjerojatnije da su se ti akcenti samostalno razvili. U tim selima se ` i ´ izgovaraju kao i u književnom jeziku ako se ne nalaze na penultimi. U slavonskim selima se ti akcenti također mogu čuti (uz rjeđe izuzetke) samo onda kada se nalaze na penultimi. Na temelju toga bismo mogli zaključiti da je završetak riječi mogao utjecati na formiranje tih akcenata. Do takvih izgovora uzlaznih akcenata moglo je doći iz težnje da na kraju riječi dođe do jačeg tonskog pada, što je karakteristično gotovo za sve naše akcente, a osobito za starije akcente.³⁷ Kada se uzlazni akcenti nalaze na trećem ili četvrtom slogu od kraja riječi, onda se vokali iza tih akcenata izgovaraju sve nižim tonom, tako da se zadnji slog izgovara najniže. U vezi s tim nije potrebno počinjati akcente višim tonom kao kada se akcenti nalaze na predzadnjem slogu. U riječima s tim akcentima drukčiji je odnos između naglašanih i nenaglašanih slogova nego u književnom jeziku. U riječima od tri sloga s kratkouzlaznim akcentom na srednjem slogu slog ispred akcenta je na istoj visini kao u književnom jeziku, naglašeni slog je za sekundu viši od književnog, a zadnji slog je na istoj visini kao u književnom jeziku.

pre - skò - čit

pre - skò - čit

U riječima od dva sloga s kratkouzlaznim akcentom naglašeni slog je za tercu viši od književnog, a drugi slog za tercu niži.

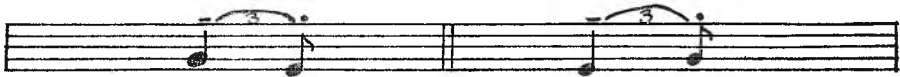

vò - da

vò - da

³⁷ P. Ivić-I. Lehiste: Prilozi ispitivanju fonetske i fonološke prirode akcenata u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku (ZFL VI), str. 42, 47, 52, 56.

U riječima od dva sloga s dugouzlaznim akcentom prvi slog se nalazi za tercu više od književnog, a drugi slog za tercu niže.

nâ - rod

ná - rod

U riječima s tim akcentima slog iza akcenta izgovara se nižim tonom nego naglašeni slog, dok se iza književnih uzlaznih akcenata zadnji slog izgovara višim tonom od naglašenog sloga (ili je na istoj visini). Budući da ti akcenti počinju višim tonom nego književni uzlazni akcenti, a i glas se kod njih više diže nego kod književnih akcenata, ja ću ih u ovoj radnji zvati visokouzlaznim akcentima i bilježiti ću kratki akcenat znakom ¹, a dugi akcenat znakom [~].

U Ižipu sam na dvosložnim i trosložnim riječima (kada zadnji slog nije dug) prema ¹ u književnom jeziku zabilježio tzv. kanovački akcenat, koji se nalazi u nekim mjestima Istre, sjeverne Dalmacije, Dubrovačkog primorja, Žumberka³⁸ i uže Šumadije.³⁹ Taj akcenat je po artikulaciji posve sličan dugouzlaznom akcentu, samo je nešto kraći, stoga ću ga bilježiti znakom za dugouzlazni akcenat (¹). Miloš Moskovljević tumači postanak toga akcenta ovako: »Kanovački akcenat je postao kao posledica mešavine starosedelaca sa mladom i došljaka sa starijom akcentuacijom, koji nemaju kratkouzlaznog akcenta, te je na njih karakteristično povišenje tona činilo utisak dužine.«⁴⁰ Budući da u Ižipu nema starosjedilaca sa mladom niti došljaka sa starijom akcentuacijom, nego u tom mjestu žive samo starosjedoci sa starijom akcentuacijom, to moramo zaključiti da se kanovački akcenat u tom starinskom selu samostalno razvio. Do razvitka toga akcenta došlo je vjerojatno na onaj način kako je to izložio M. Hraste: »Prilikom prijelaza akcenta s kraja riječi na prethodni slog u govorima, u kojima danas ima kanovački akcenat, kratkosilazni se akcenat (¹) u njima ne samo pomakao na prethodni slog, nego se i produljio, što se svakako dogodilo pod utjecajem onih primjera, kada je ispred naglašenog sloga bila duljina uzlazne prirode kao u toč. 1. Tako smo prema općem tipu novoštokavskog akcenta: sèstra, žena, vrućina, visina dobili u kanovačkim govorima akcenat tipa: séstra, žena, vrućina, visina.«⁴¹

U naseljima Središnjeg dijela (Benga, Brnjevar, Luč) uzlazni akcenti na penultimi izgovaraju se nešto drukčije nego u književnom jeziku. Ti

³⁸ M. Hraste: O kanovačkom akcentu u Hrvatskoj (F I), str. 59-75.

³⁹ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 73.

⁴⁰ M. Moskovljević: Dijalektološka karta Vojvodine (Glasnik Jugosl. prof. društva, knj. XVIII, sv. 11-12), str. 1065.

⁴¹ M. Hraste: O kanovačkom akcentu u Hrvatskoj (F I), str. 72.

akcenti počinju za jedan ton višim glasom nego književni uzlazni akcenti, a završuju se istom tonskom visinom kao i književni akcenti. Pored toga ti akcenti su nešto kraći od književnih akcenata.

Uzlazni akcenti na ostalim slogovima izgovaraju se u tim selima kao i u književnom jeziku. Do pojave tih akcenata vjerojatno je došlo iz sličnih razloga kao i kod visokouzlaznih akcenata. Kratkouzlazni i dugouzlazni akcentat su novija pojava u našem jeziku i najčešće počinju nižom tonskom visinom nego silazni akcenti. Narod toga kraja je te nove akcente počinjao sličnom tonskom visinom kao stare silazne akcente, i tako su nastali ti uzlazni akcenti. Budući da su ti akcenti po artikulaciji vrlo slični književnim uzlaznim akcentima, bilježiti ću ih istim znacima kao i književne uzlazne akcente.

U ostalim naseljima uzlazni akcenti se izgovaraju kao u književnom jeziku.

Silazni akcenti se u svim naseljima južne Baranje izgovaraju kao u književnom jeziku.

A k c e n a t s k i t i p o v i

Ovdje ću prikazati glavne akcenatske tipove u govoru Hrvata u južnoj Baranji. Na taj način ćemo dobiti potpuniju i jasniju sliku o odnosu baranjske akcentuacije prema našoj starijoj akcentuaciji i prema akcentuaciji ostalih hrvatskih govora.

I. Novi (metatonijski) akut (~)

a) na prvom slogu

1. *Nōž-nóža* (nōžb > nōž, nōžã > nóža). Primjeri: *pūž, ključ* (Dlj), *rit, grij* (Bt), *krāl̄j, đāk* (Bd), *str̄ic, nōž* (Ip), *krāl̄j, nōž* (Dr), *križ, māl̄j, tr̄n* (Mr), *rām, križ* (Bv), *māl̄j, pūt* (Bg), *krāj, vrāč* (Lč), *ščāp, tr̄unj, prišć* (Tn).

2. *Stōl-stōla* (stol̥ > stōl, stolä > stōla). Primjeri: *vōl, stōl, krōv* (Tn), *stōl* (Dlj). U hrvatskim naseljima Središnjeg i Podunavskog dijela te riječi imaju novi akut samo u enklizi, dok u ostalim položajima imaju $\acute{}$: *vōl, stōl, krōv, grōm; vōl_je vĕlik, stōl_je nĭzak, krōv_je srūšit*. U tim naseljima su te riječi imale nekada \sim u svim položajima, ali su ga kasnije zamijenile s $\acute{}$. Do toga procesa došlo je u vezi s tendencijom zamjenjivanja \sim dugosilaznim akcentom na zadnjem slogu. U enklizi riječi s akcentom i enklitika iza nje čine jednu akcenatsku cjelinu, te se u tom slučaju \sim zapravo našao na prvom slogu dvosložne riječi (*vōl_je*).

3. *Rādnik-rādnika*: *rādnik, pūtnik, lĭvi* (Bt), *māli, gōrnji* (Bd), *zīdam, kāže, lĭpa, dōdemo* (Dr), *kūtnjak, pūtnik* (Ip), *stāra, mlāda, čūva* (Mr), *Lūčki, zīdam* (Dlj), *dōlnji, pĕti, čūvam, spāva* (Lč), *māli, stāri* (Bg), *kūtnjak, pītaš, čūva, lūdi* (Tn). U baranjskom govoru nisam zabilježio dužine iza toga akcenta, kao što je S. Ivšić zabilježio u posavskom govoru.⁴²

U taj akcenatski tip možemo uvrstiti i riječi kao *lāda-lāde* (*lādĭā > lāda*): *lāda, būnda, grāda, crkva, bārka, prĭtka, šūnka, strānka, vārka, strāža, sūrka, ūjna, klĕtva, sūša, lāmpa, kānta* (SD, PDN); *lišće, pĕrje, prūće, kōlje, ĭnje, grānje* (PSA). U mnogim selima tih predjela nađe se već dosta riječi toga akcenatskog tipa s $\acute{}$: *lāmpa, šūnka, strānka, vārka* (Bv), *lāmpa, šūnka, lāda* (Lč), *šūnka, šindra* (Dr), *lāda, grāda, būnda, crkva, šūnka, strāža, ūjna, lāmpa, kānta, prĭtka* (Tn); *lišće, pĕrje, kōlje* (Bv), *kōlje* (Lč).

Tome akcenatskom tipu pripadaju i riječi kao *rādnica-rādnice*. Te riječi su dobile \sim analogijom prema *rādnik, pūtnik* i sl. Primjeri: *rādnica, nāvika, nāgrada, nāvlaka, rāsprava, zābuna, zābrana, zārada, zāruke* (PSA). Prema tim riječima dobile su \sim i riječi kao *zākrpa-zākrpĕ*, koje su u tom kraju spadale u istu grupu s riječima *zābrana, nāvika* i sl. Kao dokaz nam može poslužiti činjenica što se te riječi u mjestima s novijom akcentuacijom govore s $\acute{}$ (*zākrpa, nākana, lūžnica* itd). Primjeri: *zābava, zādruĝa, zākletva, zākrpa, zāpara, zāpreka, prĭlika, nākaza, lūdnicā, lūžnicā* (PSA).

4. *Vrāta-vrātā* (*vrātā > vrātā*). Do tog akcenta je došlo analogijom prema oblicima *pĭsma, drūštva, vlākna*, koji oblici su nastali prema gen. pl. *pĭsama, drūštava, vlākana* (*pĭsāmā, drūštāvā, vlākānā*). Primjeri: *lēda, ūsta, vrāta* (PSA). Riječi kao *nārod, vĭno, rādĭt* imaju $\acute{}$ (*nārod, vĭno, rādĭt*). Dvosložni glagoli tipa *rāsti* imaju u infinitivu \sim (*lĕć, klĕt, nāć, prĕć, prōć, trĕst, tūć, vūć, zĕpst, rāst, vĕst, dōć*). U tim glagolima došlo je do promjene $\acute{}$ u \sim poslije gubitka krajnjeg i, kada su ti glagoli postali jednosložni. Novi akut ostaje i u složenicama od tih glagola: *proklĕt, izlĕć, iznāć, pronāć, potrĕst, zatrĕst, istūć, povūć, izvūć, nazĕpst, prezĕpst, porāst, izrāst, nadōć, pridōć*.

⁴² S. Ivšić: Današnji posavski govor (Rad 196, 197), str. 219, str. 53, 86.

b) na srednjem slogu

1. *Desēta* (desētāja > desētâ > desēta). Analogno prema *desēta* dobio je oblik za m. rod ~ (*desēti*). Primjeri: *Šarāčka, polūpano, bojite se* (Bt), *polūpan, divānimo* (Bd), *pevāčki, poglēde* (Dr), *planīnski, narānim, četvŕto, Balatīnski* (Mr), *Darāški* (Ip), *četvŕte, lotāruš* (Dlj), *tali-jānski, englēski* (Bv), *četvŕti, razlūpan* (Bg), *sačūvam, Darāški* (Lč), *bosānski, francūski, devēti, narānim, povēzan* (Tn). U taj akcenatski tip možemo uvrstiti i komparativ pridjeva s nastavkom *iji*, koji oblik u južnobaranjskim (i slavonskim) govorima s novijom akcentuacijom ima dužinu na slogu iza akcenata (*nòviji, bogatiji*). Primjeri: *blidiji, bogatiji* (Mr), *vridniji* (Ip), *mudriji* (Dlj), *pametniji, izdržljiviji* (Bv), *stariji* (Lč), *noviji, siromašniji* (Tn).

c) na zadnjem slogu

1. *Junāk-junāka* (junākъ > junāk): *junāk, pletēm, sasvim* (Bt), *ulār, zmijē, vodē* (Bd), *orāč, ovāj, seljāk, papir, stoj* (Dr), *čvār, pletēm, letīm* (Mr) *prtljāg, orāč, seljāk, papir, Francūz, sapūn, komār, pletēm* (Ip), *ovāj, pisār, šarōv, mrkōv, grebēm* (Dlj), *kanāl* (Bg), *pastir, pletē, nje-gōv, držim, letim, zidar, čvār, jučē* (Lč), *duvān, Englēz, gajdāš, gornjāk, Antūn* (Tn); *gospodār* (Bt), *crkvenjāk* (Bd), *barjaktār, bolesnik, gospodār, bogatāš, tulipān* (Dr), *barjaktār, medenjāk, kalendār* (Mr), *buzdovān, kiseljāk, bogatāš* (Ip), *gospodār, tulipān* (Dlj), *čarambūlj, tamburāš* (Bg), *gospodār, bolesnik* (Lč), *Brnjevār, tamburāš, komendijāš* (Bv), *generāl, advokāt, poglavār, smetenjāk, utopljenik* (Tn). Analogno prema tim oblicima javio se ~ i u dat.-lok. sg. imenica ženskog roda: *sestri* (*sestrē*), *zemlji* (*zemljē*), *kozi* (*kozē*), *žen* (*ženē*), u *vodi* (*vodē*), u *čeli* (*čelē*), u *metli* (*metlē*), u *rosi* (*rosē*). U Batini i Bodolji se novi akut toga tipa već počinje zamjenjivati s cirkumfleksom (*vodē, ženē, kavē, oficir, bolesnik, partizān*), ali taj proces još nije završen.

II. Kratkosilazni akcenat (°)

a) na prvom slogu

1. *Sēlo-sēla* (selō > sēlo): *žēna, dēva, jēdek, kōsa, cmōla, sēlo, stāza, srēbro, sīrce, ōkno, kōza, jēzik, lōnac, tōčak, vōda, nōga, biser, igla, dāska, kālup, izvor, Jōsip, māgla, život, zemlja, lōza, mōmak, kōnji, bōgat, nāšla, dōšli, dānas* (Dr), *dōbro, vŕbov, nāšli, prōšlo, vālda* (Mr), *rāstov* (Dlj), *išla, dōšla* (Bv), *pōšten, prōšlo* (Bg), *mēni, sēbi, išli, dōšli* (Lč), *nāšli, sāda* (Pt), *lūla, māzga, sūza, mēni, mōja, mōglo* (Tn). Taj akcenat se potpuno udomaćio samo u Daražu, dok se u ostalim mjestima javlja samo sporadično. Takav akcenat javlja se u mnogim hrvatskim i

srpskim govorima: u kajkavskom narječju⁴³, u govoru slavonske Podravine, u srijemskom govoru⁴⁴, u južnim krajevima Šumadije⁴⁵, u smeđevsko-vršačkom poddijalektu⁴⁶, u zetsko-sjeničkom dijalektu⁴⁷ itd.

b) na srednjem slogu

1. *Paprika*–*paprike*: *paprika*, *lisica*, *kandžija*, *Marcika*, *Tutènov*, *kupujem*⁴⁸ (Bd), *nedilja*, *kolèba*, *korizma*, *kudèlja*, *granica*, *motika*, *ditèta*, *nesrètan*, *jelènov*, *četiri*, *dovjica*, *dapadat se*, *napunit*, *kupujem* (Dr), *Batina*, *Šokica*, *kašika*, *Kraljice*, *komšija*, *pucnjava*, *tavana*, *Marja*, *pobegli* (Mr), *cipèla*, *bundèva*, *ženidba*, *veljača*, *šubàra*, *tambùra*, *nedilja*, *papuča*, *opànak*, *kudèlja*, *košuta*, *krmača*, *želudac*, *magàrac*, *motika*, *muzika*, *ćuprija*, *iljada*, *učitelj*, *sikèra*, *kradljivac*, *iskidat*, *ispružit*, *pomislit*, *putujem* (Ip), *paprika*, *slanina*, *Livàde*, *motika*, *surina*, *učitelj*, *želudac*, *opànak*, *šaràna*, *ženàma*, *kupujem* (Dlj), *stolica*, *Adica*, *brkljāča*, *bostànu*, *debèla*, *voljèla* (Bg), *mišina*, *kudèlja*, *nedèlja*, *Jamāča*, *Matànov*, *Berècko* (Bv), *motika*, *Janika*, *kopriva*, *učitelj*, *opànak*, *želudac*, *sikèra*, *lažljivac*, *tavnica*, *burgija*, *ludilo*, *večera*, *taljške*, *ditèta*, *bubrègi*, *pravèdan*, *četiri*, *trgujem*, *pogazim* (Lč); *sumporāca*, *Lukànovi*, *Livādice* (Bd), *Amerika*, *džigèrica*, *starešina* (Dr), *Matànovi*, *Ilijini*, *porušena* (Mr), *kobašica*, *šeptelija*, *natovàrit* (Ip), *Šimànovi* (Dlj), *Tadinovi* (Bg), *starešina*, *Blažànovi*, *Jozànovi*, *Matànovi* (Bv), *politika* (Lč).

Kada se riječi od dva ili tri sloga s ` bez duljine nađu u enklizi, dobivaju na ultimima ` . Te riječi čine s enklitikom iza njih jednu akcenatsku cjelinu, te su po izgovoru izjednačene s riječima tipa *paprika*. Primjeri: *onā_bī*, *ženū_je*, *sestrē_su*, *momāk_je*, *dovedī_ju*, *operī_nam*, *raskoljī_ju* (SD, PDN).

2. *Rešèto*–*rešèta* (*rešetò* > *rešèto*): *rešèto*, *vrtèno*, *težina*, *sudbina*, *slobòda*, *ravnica*, *gospòda*, *dugāčak*, *zavèdi*, *polovina* (Dr). Takav akcentat postoji u zapadnom dijelu slavonske Podravine i djelomice u Požeškoj kotlini.

Ostale riječi s ` imaju naglasak na istom slogu kao u knjiž. jeziku (*cār*, *snòp*, *tròšak*, *stàrac*, *kèsten*, *gòvor*, *riбар*, *kòrak*, *pàrožak*, *jāzavac*; *blāto*, *jūtro*, *pòlje*, *klūpko*, *òlovo*; *būkva*, *knjīga*, *lāsica*, *Cīganka*, *lāstavica*; *čūjem*, *skīnem*, *nòsim*, *bèrem*, *sījem*), samo se duljina iza akcenta u baranjskom govoru najčešće ne čuje. O tim akcenatskim tipovima ovdje neću posebno govoriti jer ću o njima detaljnije govoriti u morfologiji.

⁴³ S. Ivšić: Jezik Hrvata kajkavaca (LJJA 48, 1936), str. 80–81.

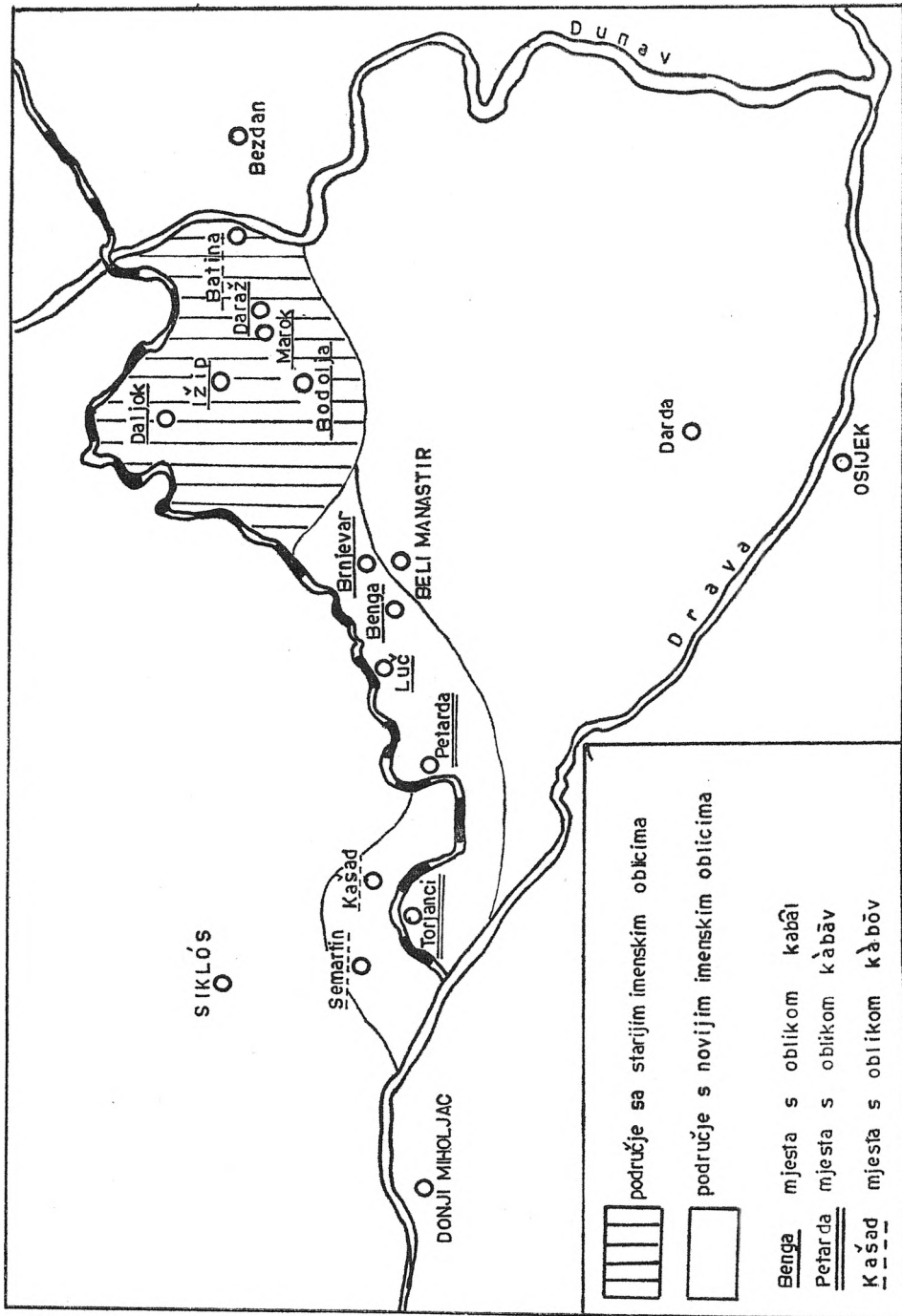
⁴⁴ B. Nikolić: Sremski govor (SDZ XIV, 1964), str. 236–237

⁴⁵ P. Ivšić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 73.

⁴⁶ Ibid., str. 87.

⁴⁷ Ibid., str. 156.

⁴⁸ Takav naglasak postoji u svim naseljima SD i PDN.

III. Dugosilazni akcenat (˘)

a) na srednjem slogu

1. *Divôjka-divôjke*. Naglašeni slog u tim riječima najčešće je zatvoren sonantima j, n, r, v. Primjeri: *divôjka*, (*divojka*), *obôjka* (*öbojka*) (Bt), *blagâjna*, *glavûrda*, *seljânka* (Dr), *divôjka*, *Petârda*, *neprâvda* (Mr), *magârca*, *opânci*, *otârci*, (Ip), *divôjka*, *obôjka*, (Dlj), *Bosânka*, *komânda*, *prepîrka* (Bv), *obôjka*, *divôjka* (Bg), *neprâvda*, *glavûrda* (Lč); *Marrinkovi* (Ip), *Urbêrija* (Dlj), *Monoštôrka*, *Opânčarovi* (Bv), *agâcija* (Bg), *Albânija*, *Dalmâcija*, *Šlavûnija*, *mišolôvka*, *Petârčevi* (Lč).

b) na zadnjem slogu

1. *Kotâl-kôtla* (kotɔɫɔ > kotɔɫɔ > kotâl). U tim riječima ˘ se najčešće javlja u slogovima zatvorenim sonantima j, l, n, r. Primjeri: *ka-bôv*, *ko-tôv* (Bt), *ka-bâl*, *čobân*, *po-sâl*, *kradljîv*, *lažljîv*, *je-dân* (Dr), *tavân*, *je-lên*, *šarân*, *ovân*, *olâj*, *bakâr*, *bršljân*, *kalâj*, *je-čâm*, *ma-cân*, *kradljîv*, *plašljîv*, *pi-jân*, *go-tôv*, *po-pôv*, *strašljîv*, *svadljîv* (Mr), *ka-bâl*, *ko-tâl*, *po-sâl*, *ovân*, *šarân*, *pi-jân* (Bg), *ko-tâl*, *šarân*, *ka-bâl*, *je-lên*, *eksêr*, *se-strîn*, *že-nîn*, *nje-gôv* (Lč), *ka-bâl*, *ko-tâl*, *po-sâl*, *bakâr* (Bv), *ka-bâl*, *ko-tâl*, *po-sâl*, *tavân*, *šarân* (Dlj); *gospodîn* (Bd), *doma-čîn*, *gospodîn* (Dr), *gospodîn*, *Monoštôr* (Mr), *doma-čîn* (Bg), *Monoštôr* (Lč, Bv). Neke riječi toga akcenatskog tipa izgovaraju se u nekim mjestima s ˘ ili ˘˘: *čôban*, *ôvan*, *jêlen* (Bt) *čôban*, *jêlen*, *ôvan*, *gospôdin* (Dlj), *čôban*, *ôvan*, *tâvan* (Bv).

U taj akcenatski tip možemo uvrstiti i riječi tipa *ja-čâm-ja-čâš* (*ja-čâm* > *ja-čâm*): *ven-čâm*, *čitâš*, *gutâm*, *listâm*, *ja-čâm*, *de-bljâm*, *ba-câm*, *blis-tâš*, *ves-lâte*, *ko-ji*, *ko-jâ*, *ko-jê*, *ka-kî*, *ka-kâ*, *ka-kô*, *ovâ*, *ovô*, *ovî* (SD, PDN). U nekim mjestima su neke od tih riječi još zadržale novi akut, a u nekima je ˘ već zamijenjen s ˘˘ ili ˘˘˘: *ja-čâm*, *ves-lâm* (Ip), *de-bljâte*, *ba-cam*, *ves-lam* (Dr), *ven-čam*, *čitam*, *gutam*, *dëbljam*, *bâcamo*, *ves-late* (Bt), *dëbljam*, *bâcam* (Dlj).

Ostale riječi s dugosilaznim akcentom imaju isti naglasak kao u književnom jeziku (*knêz*, *sât*, *bîs*, *brêst*, *dôm*, *lâkat*, *mâjstor*; *bûnda*, *bârka*, *stvâr*; *lîp*, *blîd*, *lîn*). O njima ću detaljnije govoriti u morfologiji.

IV. Kratkouzlazni akcenat (˘)

a) na prvom slogu

1. *Sêlo-sêla* (selô > sêlo): *gânak*, *ôvan*, *sêlo*, *ôna* (Bt), *krôva*, *pâklu*, *čôšku*, *ôni*, *jêdnu*, *sâmo* (Mr), *ôvan*, *êkser*, *Ada*, *ôna* (Bd), *čânak*, *tô-čak*, *bâkar*, *stâza*, *sêlo* (Dlj), *čôvek*, *kâva*, *ôka*, *nôšnja*, *sêstra*, *řda*, *stâza* (Bv), *lôvac*, *Hâda*, *čêla*, *igla* (Bg), *zêmlja*, *ôtac*, *âsna*, *zêmja*, *trška*, *mâg-la* (Lč), *bûva*, *mûva*, *žêna*, *lâza*, *mêda*, *sêdlo*, *ves-lo*, *je-čâm*, *prâvac*, *Šô-kac*, *môljac* (Tn), *dêva*, *bûva*, *zôra*, *žêlja*, *kôlac*, *lêmeš*, *ôbraz*, *ôdbor* (Pt).

U Kašadu i Semartinu te riječi imaju visokouzlazni akcenat: *vòda*, *žèna*, *stàza*, *zèmlja*, *sèstra*, *kòza*, *jèlen*, *òvan*, *dèca* (Kš), *màjmun*, *čovjek*, *žèna*, *dùkat*, *òna*, *jèdan*, *sòljit*, *igrat*, *sùkljat* (Sm).

b) na srednjem slogu

1. *Rešèto*–*rešèta* (rešetò > rešèto): *rešèto*, *sudbina* (Bt), *slobòda*, *dužina* (Mr), *ravnica*, *gospòda* (Ip), *slobòda*, *čistòca* (Dlj), *kavàna*, *kišòvit* (Bv), *rešèto* (Bg), *težina*, *potròšit* (Lč), *grdòba*, *čistòca* (Pt), *sramòta*, *dubina*, *vručina* (Tn).

U Kašadu i Semartinu riječi toga akcenatskog tipa imaju ' : *visina*, *težina*, *maglòvit*, *potròšit*, *oslobòdit* (Kš), *vretèno*, *rodbina*, *sudbina*, *kišòvit*, *jedàmput*, *preskòčit* (Sm).

U području novije akcentuacije postoje još i ovi acenatski tipovi s kratkouzlaznim akcentom: 1. *pàprika*–*pàprike* (*paprika* > *pàprika*): *Pètrović*, *Bròdina*, *Glògovi*, *Šòkcovi* (Pt), *Àdica*, *Màčkara*, *Ràkite*, *Dràvica*, *Jàmača*, *lisica*, *država*, *nèvolja*, (Tn), *slànina*, *pàprika*, *Pètrović*, *Livade*, *ùnuki* (Kš), *màjmun*, *ùdarit*, *nàčudit se*, *dòveli* (Sm); *čipelica* (Pt), *trgovina*, *čeduljica* (Tn), *òglavina* (Sm). 2. *Jùnāk*–*jùnāka* (*junāk* > *jùnāk*): *jùnāk*, *òràč*, *pàpìr*, *vòdè* (Pt), *sèljāk*, *Bòšnjāk*, *vòdè*, *sàsvim* (Kš), *pisār*, *gàjdāš*, *kòvāč*, *nògè*, *plètèm* (Sm); *gospòdār*, *oficìr*, *medènjāk*, *sudbinè* (Pt), *kalèndār*, *rodbinè*, *genèrāl* (Kš), *gospòdār*, *skupòcòm* (Sm). 3. *Divòjka*–*divòjke* (*divòjka* > *divòjka*): *divòjka*, *òbòjka*, *blàgajna* (Pt), *Pètārda*, *nèpravda*, *òpānki* (Tn), *Bòsānka*, *glavūrda* (Kš), *màgārc*, *nèpravda* (Sm). 4. *Vodènica*–*vodènice* (*vodenica* > *vodènica*): *jedìnica*, *junāčina*, *travūrina*, *Đuròševi* (Pt), *Podràvica*, *vodènica*, *natòvarit* (Tn), *udòvica*, *jedìnica* (Kš), *vodènica*, *osòvina*, *Provālija* (Sm).

V. Dugouzlazni akcenat (')

a) na prvom slogu

1. *Vìno*–*vìna* (*vinò* > *vìno*): *zvìzda*, *svìća*, *vridan*, *cìdit* (Bt), *Ràdić*, *Màtić*, *bila* (Bd), *dèblo*, *pràvo*, *Màrok*, *Jùla*, *Jèla*, *Iva*, *Pàva* (Mr), *Màra*, *vìno*, *bràda*, *dìjat*, *ràdit*, *žmèrit*, *sràdat* (Dr), *bàrut*, *glàva*, *bòrba*, *bérba*, *Srìmac*, *Vìca*, *Pàva*, *Stìpa*, *gùljit*, *nàdat se* (Ip), *svètac*, *krìlo*, *vìno*, *Jèlič*, *Rùža*, *Màta*, *Pàva* (Dlj), *pràvo*, *vìno*, *dòla*, *Bàlić*, *břvno*, *Àna*, *Jànja* (Bv), *pìsmo*, *břvno*, *Mànda*, *Kàta*, *Àdo*, *Màto* (Bg), *trójstvo*, *pìsmo*, *krìlo*, *nàrod*, *krédla* (Lč), *pètak*, *súdac*, *bràvac*, *Ćosić*, *Sàrac* (Pt), *prèlo*, *pìsmo*, *lānac*, *Grèda*, *Màra*, *Stìpo*, *Pàvo* (Tn); *bòlnica* (Bt), *rāzlika*, *Pèrini* (Dr), *nàredba*, *Pòpini* (Mr), *Àndrini* (Ip), *kòkica*, *Srìmčevi* (Dlj), *Fránjini* (Bv), *Dòrini*, *Đurìni* (Bg), *Mìjini*, *Dédini* (Lč), *šòljica*, *Ròdini* (Pt), *pùstinja*, *Pāvica* (Tn), *Zàgorac*, *Slìpčevìć* (Kš), *nàgodba*, *Blàževìć* (Sm), *Bòričevì* (Bd).

2. *Žèna*–*ženè* (*ženā* > *žèna*): *žèna*, *lōnac*, *mòmak*, *nòga*, *vòda*, *sèlo*, *zèmlja*, *sèstra*, *srèbro*, *sírce*, *čèlik*, *čèkić*, *jèdek*, *jèzik*, *kòsa*, *lòza*, *trška*,

život, noga, pečat, prkos, pónos, rósa, sárma, stáкло, ókno, kóza, déca, mágla, čela, točak, čának, rógat, srđit, bógat, dóbro, dánas (Ip).

3. *Lópōv-lópova* (lōpōv > lópōv): *závoj, pácōv, túčē* (Bt), *nábōj* (Bd), *pácōv, lópōv, závoj, nábōj, vúčē* (Dr), *dánā, Pávē, tr̄pim, prédēm* (Mr), *kórōv, lópōv, ášōv*, (Ip), *lópōv, krádēm* (Dlj), *ášōv, závoj, nábōj* (Bv), *trésēm, grizēm* (Bg), *závoj, ášōv*, (Lč), *ášōv* (Pt), *prédēm, túčēm* (Kš), *trésēm* (Sm); *pítanje* (Bt, Dlj, Bv), *dijanje* (Lč), *dávanje* (Pt), *spávanje, tráženje* (Tn), *čúvanje* (Sm).

b) na srednjem slogu

1. *Početak-početka* (početāk > početak): *Gorjánac, Darážac, divánit* (Bt), *popísat* (Bd), *početak, Kolútac, Tavánac* (Mr), *Ostróvac, povikat* (Dr), *raspélo, napisat, razbíjat* (Ip), *ostátak, Salási, Lukáček, Kováček* (Dlj), *početak, begúnac* (Bv), *pijánac, gubitak* (Bg), *jedinac, dobitak, Kolútac* (Lč), *pijánac, Daróvac* (Pt), *početak, Torjánac, žumánjak, Štrbénac* (Tn); *Balatínac* (Bd), *nagovárat* (Dr), *lemunáda* (Bv), *Damjánović* (Bt), *Marjánović, Damjánović* (Bd), *Crvénkovica* (Mr), *Stepánović* (Dr), *Bećarevi, Kováček* (Ip), *Sigéček, Đurétkovi* (Bv), *Kanájlica* (Bg), *Antúnovi, Đurkézovi* (Lč), *Marínovi, Lukáček* (Pt), *Ivánović* (Tn), *Marjánović, Antúnček* (Kš).

2. *Vreténo-vreténa* (vretenō > vreténo): *vreténo, rešéto, kukúruz, visína, težína, sredína, tišina, maglóvit, gladóvat, obére, pobéri, pribrojít, izđerat, preskóčit, oslobódit, nagovórit* (Ip).

3. *Pečénjē-pečénjā*: *pečénjē* (Bt), *Mijátōv* (Bd), *dogovárānje* (Bt), *otézānje* (Bd), *ispitívānje* (Dr), *nagovárānje* (Mr), *namigivānje* (Dlj), *odbíjānje, otézānje* (Bv), *očekívānje* (Lč), *istražívānje* (Pt), *namigivānje* (Kš), *prepisívānje* (Sm), *zapitkívānje* (Tn).

U Kašadu i Semartinu mjesto ' na penultimi (kada iza akcenta nema duljine) stoji visokouzlazni akcenat (tipovi: *vino, početak*): *nārod, snāša, bārut, kūkolj, rāzred, māljat, nīsu, kázat, rādit, spāvat, drēčat, prīmít* (Sm), *pīsmo, nārod, vīno, bāka, dīte, zākon, krīlo, dēblo, trōjstvo, dūga, rāna, trážit, čúvat, bīla* (Kš); *pijánac, Šlavúnac, bjegúnac, kovāču, cigāra, parāda, jedīnac, Dalmatīnac, odgovárat* (Sm), *ostátak, pijánac, početak, udóvac, svršetak, parāda, ubíjat, dobívat, dokazívat* (Kš).

Prenošenje akcenta na proklitiku

U hrvatskom ili srpskom jeziku akcenat se prenosi na proklitiku sa jednosložnih i dvosložnih (rjeđe trosložnih) riječi sa silaznim akcentom. Kod prenošenja akcenta proklitika dobiva ' ili ` . O tome kada se akcenat prenosi kao ' , a kada kao ` kod nas je malo pisano. Oslanjajući se na A. Leskiena A. Belić je razliku u akcentu na proklitici objašnjavao drukčijim porijeklom današnjih silaznih akcenata. »Leskien je prirodu tih dvaju kratkih akcenata određivao na osnovu njihova pomeranja u praslavenskom jeziku: *nā vodu* = **na vōdu* sa nizlaznim kratkim akcen-

tom, jer se na kuću našeg jezika svodi na „na kuću“ naših arhaičnih dijalekata i drugih slovenskih jezika u kojima je stari uzlazni dugi akcentat (˘) skraćen, opet u uzlazni kratki akcentat.⁴⁹ B. Klaić je tu pojavu objasnio ovako: »kad riječ ima iskonski akc. ˘ ili ˆ, proklitika dobiva akc. ˘, npr. ù vodu, ù grād, a kad je na riječi akutski ˘ ili ˆ, proklitika nosi akc. ˘, npr. ù kuću, ù dvōr.«⁵⁰ Ova objašnjavanja bismo mogli uzeti kao točna za one krajeve gdje su u 15. st. i kasnije, kada je došlo do pojave ˘ i ˆ, postojali akutski ˘ i ˆ. Međutim, zasada ne možemo potvrditi postojanje akutskog ˘ u južnobaranjskom govoru u 17. i 18. vijeku, kada su južnobaranjski Hrvati primili ˘ od bosanskih doseljenika, stoga moramo tumačiti porijeklo ˘ na proklitici drugim razlozima. U dvosložnim i trosložnim riječima sa silaznim akcentom tonacija iza naglašenog sloga je silazna, tj. slogovi su prema kraju riječi sve niži. »U trosložnim i višesložnim rečima sa akcentom ˘ ili ˆ slogovi su prema kraju ujedno sve niži.«⁵¹ Na temelju toga možemo zaključiti da će proklitika dobiti ˘ kada riječ počinje nižom tonskom visinom da bismo u govornom taktu, koji čine proklitika i riječ iza nje, dobili tonaciju riječi sa silaznim akcentom. Grafijski bismo to mogli prikazati ovako:

nā pec

ū vo - du

U riječima sa uzlaznim akcentom slog iza akcenta obično je na istoj visini kao naglašeni slog ili čak i viši, a u trosložnim i višesložnim riječima je zadnji slog niži od prva dva. »U takvim rečima sa akcentom ˘ ili ˆ svi slogovi sem posljednjeg su otprilike na visini naglašenog sloga ili čak i više; posljednji slog je uvek niži.«⁵² Ako riječ počinje višom tonskom visinom, onda će proklitika dobiti ˘, a prvi slog riječi će biti na istoj tonskoj visini kao i proklitika ili nešto viši. Na taj način smo dobili tonaciju riječi s uzlaznim akcentom. U tom slučaju proklitika ne dobiva ˘ jer bismo onda morali previše podići glas, što bi otežalo izgovor. Grafijski bismo to mogli prikazati ovako:

ù rat

ù so - bu

⁴⁹ A. Belić: O čakavskoj osnovnoj akcentuaciji (Glas SAN 168), str. 5.

⁵⁰ B. Klaić: Jedan pedagoški pokušaj u akcentologiji (Zbornik u čast S. Ivšića, Zagreb, 1963), str. 198.

⁵¹ B. Miletić: Povodom Eghlumovih radova iz srpske fonetike i slovenske akcentologije (JF VIII, 1928-1929), str. 75.

⁵² Ibid., str. 75.

Prenošenje akcenta na proklitiku u obliku [˘] potječe iz velike davnine, ali nije poznat pravi uzrok toga prenošenja (vjerojatno je do toga prenošenja došlo u vezi s tendencijom pomicanja akcenata prema početku riječi). Prenošenje akcenta na proklitiku u obliku [˘] novija je pojava, koja je mogla nastati tek poslije postanka toga akcenta. Do te pojave je došlo iz istih razloga iz kojih je došlo do prenošenja silaznih akcenata sa zadnjeg sloga na predzadnji slog (vodā > vōda).

U današnjem govoru južnobaranjskih Hrvata nema dosljednog prenošenja akcenta na proklitiku. Akcenat se prenosi na proklitiku s jednosložnih i dvosložnih riječi, a rjeđe s trosložnih. Prenošenje akcenta se najčešće vrši na jednosložne prijedloge, a rjeđe na dvosložne prijedloge i negaciju ne. U baranjskom govoru postoji očita tendencija za napuštanjem te jezične pojave. Primjeri: *kòd nas, nē znam* (Bt), *ù pomoć, ù planinu, nē zna* (Mr), *ù zimu* (Bg), *ù peć* (Lč), *ù more, prèd sobom, nē znaje* (Pt), *ù ambar, ù Osik, ù jesen* (Tn), *ù noć, nā nos* (Kš), *dō jutra, ù dva, nē znaš, nē treba* (Sm); *ù tem* (Mr), *ù sobi, nā kući, brèz mog, kòd njega, vrìž nās, dō njē, prekò kuće* (Pt), *iz našeg, ù drugi, zà nama, nā čardak, ù sobu, nā njivu, isprèd mene, pà nas* (Tn), *ù škulu, pò sobama, ù crkvu, nā koli, nād mājstori, ù pljevu, òd njē, pò njōj, ù šumu, òd babe, nā sebi, nē može* (Sm), *ù crkvu, zà nama, pò šumi, nā njivi* (Kš).

U govoru južnobaranjskih Hrvata mnogo češće ne dolazi do prenošenja akcenta na proklitiku, a osobito u području starije akcentuacije. Primjeri: *u mōje, na mēne, po čāšu, na ùlicu, i tākò, i čistijo, sa trī* (Bt), *na rāme, na sōkak, i kùća, a mēne* (Bd), *na kòla, sa kōnjima, sa lēgama, po kīše, u kùće, pod jēzero, na krāju, u sōbe, do jūtra, da kitimo, da njēmu, i dvā, i gliv, i ònda, iz Dāljoa* (Dr), *u nāše, i sād, a sāda, i kùća, a gōre, da ùmrem, i mlōgo, i prīje, ne čūje, i grā, u cile kùće, ni mēsa, ni māsti* (Mr), *u nāše, na kīše, u rāšak, a mālò, a ònda, i svē, i òće, i tākò, i nīkad, u būbnjeva, i kūm* (Ip), *u sōbe, po šūme, a kùća, da čūjem, ni brīga, po sōba, po šūma* (Dlj), *kod kùće, i tākò, i tāmò, od stōmaka, na žūč, i ònda* (Bv), *ne jēdem, ne smijem, a pūška, ni mūčka, ne pēvam, za dēvera* (Bg), *u prst, kroz šūmu, u kùću, iz grļa, i šila, da būde, i tākò, ne jēdem, i dōbije, iz grāda, i trī* (Lč), *do kùće, kod kùće, kod sēbe, na òbalu, od kāmèna, ni trāga, po zādruĝama* (Pt), *u Istri, na pōštu, za gō-spoju, u grād, i crīpa, a Mārko, na pēndžer* (Tn), *a brāča, i knjigu, ni kùća, od pēkara, po njīvama* (Kš), *u ljētu, u būre, u bircuz, od bābe, i ònda, i tākò, a ònda, sa mēštrom, od Tūraka, u grād, u rōg, i òn, na nā-kovanj* (Sm).

Sa zamjениčkih enklitika za akuzativ jednine prenosi se akcenat na jednosložne prijedloge kao ' : *zá me, zá te, ná se, ú me, ú te, ú se, ná me, ná te, ná se* (oblici nā nj, zā nj ne upotrebljavaju se u Baranji).

U hrvatskim naseljima južne Baranje nisam našao potvrdu da se po dvije riječi, od kojih svaka ima svoj akcenat, sastave u jednu tako da druga riječ svoj akcenat izgubi, a prva svoj pravi akcenat promijeni (dobro jutro).

U današnjem govoru Hrvata u južnoj Baranji ne postoji više dužina ispred akcenta, a i dužina iza akcenta se javlja mnogo rjeđe nego u književnom jeziku. U mjestima sa starijom akcentuacijom dužina se javlja rjeđe nego u mjestima s novijom akcentuacijom jer se u tim mjestima nije još posve razvio ` , iza kojega se najčešće javlja dužina u onim riječima koje su postale kraće ili po broju slogova ili po akcentuaciji. U najnovije vrijeme opaža se u baranjskom govoru tendencija za napuštanjem dužina i u onim riječima gdje je prije redovno stajala.

U riječima iza ~ nikada nema dužine iza akcenta. Ekspiratorna snaga toga akcenta nešto je jača od snage naših drugih akcentata tako da za naglašene slogove ostane malo daha, te se čuju nešto slabije nego u riječima s drugim akcentima. Primjeri: *rádnik, pūtnik, rádi, trážim, spāvam, vrānaca, englěški, bosānski, desěti, dozivam, polūpam, napisan* (PSA). S. Ivšić je prije 60 godina u posavskom govoru zabilježio dužinu iza ~ u tim riječima.⁵³

Riječi s ` i dužinom (u književnom jeziku) najčešće se govore bez dužine. Ta pojava se javlja i u ostalim našim govorima. »Ove dužine u suvremenom izgovoru ne održavaju se u potpunosti: naročito dužine iza nizlaznih akcentata ili se skraćuju ili se održavaju kao poludužine: vidim : vidim, vidim.«⁵⁴ Dužina se skraćuje iza silaznih akcentata gotovo u svim našim govorima: u podravskom govoru, u današnjem posavskom govoru, u velikom broju čakavskih govora,⁵⁵ u nekim kajkavskim govorima,⁵⁶ u šumadijsko-vojvođanskom dijalektu,⁵⁷ u srijemskom govoru,⁵⁸ u kosovsko-resavskom dijalektu⁵⁹ i dr. U vezi s tom pojavom nastaje pitanje zašto se dužina gubi iza silaznih akcentata. T. Maretić tvrdi da se jaki kratki (˘) i jaki dugi (˘˘) akcentat izgovaraju većom snagom nego slabi kratki (˘) i slabi dugi (˘˘).⁶⁰ Zato se u riječima sa silaznim akcentima naglašeni vokali izgovaraju nešto slabije nego u riječima s uzlaznim akcentima. Dužina iza silaznih akcentata nešto je kraća nego dužina iza uzlaznih akcentata. »Prema Egblumovim merenjima ne utiče u dvosložnim rečima intonacija na dužinu naglašenog vokala; mislim ipak da je vokal iza ` obično nešto duži od vokala iza ˘. Potvrdu za to vidim u činjenici da se u nekim našim govorima (i u beogradskom) dužina iza ` bolje čuva.«⁶¹ Najnovija istraživanja P. Ivića i I. Lehiste također potvrđuju tu konstataciju, ali u nešto izmijenjenom obliku. »Vokal u slogu neposredno iza (˘), kratak ili dug, u proseku je nešto kraći od

⁵³ S. Ivšić: Današnji posavski govor (Rad 196, 197).

⁵⁴ A. Belić: Savremeni srpskohrvatski književni jezik I (1948), str. 110.

⁵⁵ B. Finka: O čakavskom identitetu (SL 7-8), str. 14.

⁵⁶ S. Ivšić: Jezik Hrvata kajkavaca (LJJA 48, 1936), str. 80-88.

⁵⁷ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 70.

⁵⁸ B. Nikolić: Sremski govor (SDZ XIV, 1964), str. 228.

⁵⁹ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 100.

⁶⁰ T. Maretić: Gramatika i stilistika (Zagreb, 1899), str. 125.

⁶¹ B. Miletić: Povodom Egblumovih radova iz srpske fonetike i slovenske filologije (JF VIII), str. 69.

odgovarajućeg iza (´), a uglavnom jednak po dužini s onim iza (˘) ili iza (˘).⁶² U nekim starinskim baranjskim selima je ekspiratorna snaga akcenta * još nešto jača nego u književnom jeziku, zato se dužina iza toga akcenta izgovara još slabije nego u književnom jeziku. Dužina iza * je u baranjskom govoru postepeno slabila dok se nije vremenom posve izgubila. Na skraćivanje dužina iza silaznih akcenata mogao je utjecati još jedan faktor. Vokal pod * i ˘ je silazan, a dugi vokali iza silaznih akcenata imaju silazniji odnos između naglašenog i nenaglašenog vokala nego kratki vokali, te je moglo doći do skraćivanja dugih vokala iza silaznih akcenata da bi se na taj način smanjilo spuštanje tona u riječi i olakšao izgovor. Primjeri: *jäsen, gövor, kēsten, mīsec, öblak, põmoć, večer, kōrist, pämet, döbri, vēseli, slätki, döset, läzem* (Bt), *bölest, rädost, pūcam, kōpam* (Bd), *dīver, sēver, jävor, p̄rsten, kämen, kōšar, vērovanje* (Dr), *čöpor, būnar, gölub, rädovanje, ümrem* (Mr), *kōrak, gövor, güšcer, krēmen, sēver, pēkar, kōlar, dövet, čüjem, bërem, s̄jem* (Ip), *rībar, p̄rsten, kämen, örem* (Dlj), *dēver, jäsen, čöpor, kōrak, vērovanje, rätovanje, p̄jem* (Bv), *kōrist, kōkoš, rädost, žälöst, Čiganka* (Bg), *čöpor, döver, kämen, dinar, jäblan, čärdak, pōjas, bölest, mlädost, p̄ropast, rädovanje, drügi, počmem* (Lč), *pämet, kōkoš, põmoć, käsarna, dövet, drügi, kōsim, bërem* (Pt), *jēsen, rädost, Čiganka, põmoć, žälöst, jäči, mlädi, treći* (Tn), *bircuz, põmoć, p̄ravim, sköči, nätrag* (Sm), *bölest, p̄ropast, kōpam, s̄jem* (Kš).

Dužina se iza * dobro očuvala jedino u vokativu singulara. U tom padežu je dužina iza akcenta nešto veća nego u ostalim padežima,⁶³ zato se i održala. Primjeri: *jünäče, üjäče, öračü, göspodäru, gēneräle, tämburäšu, bölesnüče*.

Dužina iza dugosilaznog akcenta još je rjeđa u baranjskom govoru nego iza *. Vokal pod ˘ predstavlja kategoriju s najvećim intervalom silaznosti⁶⁴, stoga se dužina iza tog akcenta češće skraćuje nego dužina iza *. Primjeri: *riäba* (gen. pl.), *kräva* (Bt), *pölja, läda* (Dr), *köla, sēla* (Ip), *kräva, bära* (Lč), *pölja, zvöna, b̄äda, mlädi, stäri, ljüti, teški* (Pt), *šüma, küäca, spräva* (Tn), *vräbaca, mäli, žüti* (Kš), *küäca, c̄rni, träžim, rädim* (Sm).

U području novije akcentuacije vrlo dobro se očuvala dužina na prvom slogu iza ˘. Ta dužina je nešto veća nego dužina iza silaznih akcenata, stoga se i održala.⁶⁵ Primjeri: *ülär, gläsänje, östö* (Bt), *Lönčär, Böšnjäk* (Bd), *slävüj, jünäk, örač, päp̄ir, gospödär, kalëndär, rēšetka, večerna, gläsänje, lätimo* (Pt), *jünäk, vödē, dr̄vēcē, öväj, četv̄rti* (Sm), *päp̄ir, stäriji, vesēliji, plētēm* (Kš).

Ako je dužina u književnom jeziku na drugom ili trećem slogu iza ˘, onda dužine u južobaranjskom govoru najčešće nema. Dužine na dru-

⁶² P. Ivić-I. Lehiste: Prilozi ispitivanju fonetske i fonološke prirode akcenata u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku (ZFL VI), str. 55.

⁶³ T. Maretić: Gramatika i stilistika (Zagreb, 1899), str. 119.

⁶⁴ P. Ivić-I. Lehiste: Prilozi ispitivanju fonetske i fonološke prirode akcenata u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku (ZFL VI), str. 51.

⁶⁵ T. Maretić: Gramatika i stilistika (Zagreb, 1899), str. 119.

gom ili trećem slogu iza akcenta kraće su nego dužine na prvom slogu iza akcenta⁶⁶, te su se vremenom posve skratile. Primjeri: *prèspàvam, pròkr̄čim, ràspìtam, vòdeni, làneni, òkrènim* (Pt), *jùnàčki, pòmàknem, prèkr̄stim* (Kš), *fràncùski, prèspàvam, ràzljùtim* (Sm).

U baranjskom govoru dobro se očuvala dužina iza ´. Ta dužina se očuvala iz istih razloga kao i dužina ` . Primjeri: *zàvòj, nábòj, pácòv, pečénjè, Àndrìn, dvánàjst* (Bt)⁶⁷, *Mijátòv, vùčè, krádè* (Bd), *nábòj, zàvòj, dvánàjst, naprédè, mórò, vikò* (Dr), *lópòv, Pávè, Pérè, dánà* (Mr), *kóròv, lópòv, tórànj, komádà* (Ip), *nápòj, krádù, trésèm* (Dlj), *lópòv, nábòj, zàvòj, àšòv, pitànje, dàvànje, odbìjanje, stézànje* (Bv), *trázènje, komádà* (Bg), *lópòv, àšòv, dijànje, očekivànje, predávànje* (Lč), *lópòv, àšòv, nábòj, pòvòrka, pitànje, súđenje, trázènje* (Pt), *pàrcòv, àšòv, dàvànje, várènje, odbìjanje, dijànje, vùčèm, tükù* (Tn), *lópòv, trázènje, túčèm* (Kš), *nábòj, veséljè* (Sm).

U govoru južnobaranjskih Hrvata dolazi do produženja samoglasnika na isti način kao u književnom jeziku. Samoglasnici se produžuju:

1. Pred suglasničkim skupovima u kojima je prvi glas koji sonant: *slàma-slàmka, kònac-kónca, opànak-opànka, mánjak-mánjka, kòlac-kòlca, pàlac-pálca, stàrac-stàrca, otàrak-otàrka, lažljìvac-lažljìvca, kràdljìvac-kràdljìvca, òbojak-òbòjka*. Po mišljenju T. Maretića samoglasnik se produžuje u tim slogovima jer „jezik u zatvorenijim slogovima voli nego u otvorenim neku samoglasničku puninu”⁶⁸. To objašnjenje nije posve uvjerljivo, ali zasada nemamo boljeg. U baranjskom govoru ima (kao i u književnom) dosta primjera gdje se vokali ne oteže ispred spomenutog suglasničkog skupa (mòmci, kònjma, mārveni, gàjtjan itd.).

2. Kada stoje u krajnjim slogovima koji su zatvoreni kojim sonantom: *jelèn, kònj, šaràn, ovàn, kabâl, kotâl, posâl, kaláj, gotòv, kradljìv, macàn, ženìn, gospodìn, domačìn, eksèr, jedàn, Monoštòr, Sombòr, tavàn*. U takvim slogovima vokali su također nekad kratki (*câr, sòm, krùv, sàv, zmäj, läv, sàñ*), ali u tim riječima su vokali kratki zbog toga što su kratki u svim padežima tih riječi.

3. Kada se nađu na slogu iza ` koji je postao od ^ ili ~. U takvim riječima slog iza akcenta je produljen da bi zamjena dugog akcenta bila što potpunija. Primjeri: *divòjka < divòjka, nèpràvda < nepràvda, òbòjka < obòjka, dèseti < desèti, vòdè < vodè, jùnàk < junàk, sèstrìn < sestrin, ženìn < ženìn*.

4. Kada je riječ postala kraća za jedan slog: *žène-žén(a), sèla-sèl(a), Rùsi-Rùs(a), šcùke-šcùk(a), jedànaest-jedànèst, pètnaest-pètnàjst, òčeš-òš, kàbao-kàbäv, kòtao-kòtäv, dào-däv, znào--znäv, plèo--plèv, jèo-jèv, žèo-žèv, čüo-čüv, òbuo-òbüv, izuo-izüv, pòsao-pòsòv*.

⁶⁶ Ibid., str. 119.

⁶⁷ Ovdje sam uvrstio i primjere sa sekundarnim dužinama, koje su nastale poslije gubitka nekoga glasa ili zbog sonanata iza njih.

Osnovna karakteristika južnobaranjske akcentuacije

U današnjem govoru južnobaranjskih Hrvata ima pet akcenata: novi akut (\sim), kratkosilazni akcenat ($^{\circ}$), dugosilazni akcenat ($\grave{}$), kratkouzlazni akcenat ($\grave{}$) i dugouzlazni akcenat ($\grave{}$).⁶⁹

Novi akut se još dobro čuva na svim slogovima u riječi, ali je na zadnjem slogu već počeo prelaziti u cirkumfleks (*rādnik, četvrti, junāk; bacām*).

Kratkosilazni akcenat ($^{\circ}$) dobro se još čuva na prvom i srednjem slogu, ali se sa ultime već pomakao za jedan slog prema početku riječi prešavši u $\grave{}$, a rjeđe u $^{\circ}$ ili $^{\prime}$ (*lāsica, slanīna, sēlo; kōza, skōro*). U hrvatskom ili srpskom jeziku krajnji slog lakše gubi akcenat nego srednji slog⁷⁰, stoga je i u baranjskom govoru najprije došlo do gubljenja \circ na ultimima. Međutim, ako se ispred \circ našao dugi nenaglašeni slog, onda se \circ pomakao sa zadnjeg ili srednjeg sloga za jedan slog prema početku riječi prešavši u $^{\prime}$ (*nārod, rāditi, kovāčevi*). U našem jeziku dugi pret hodni slog lakše prima akcenat nego kratki slog⁷¹, što se potvrdilo i u baranjskom govoru. Ta pojava je obuhvatila cijelo područje južnobaranjskoga govora.

Dugosilazni akcenat ($\grave{}$) se još dobro čuva na svim slogovima u riječi, ali se sa zadnjeg i srednjeg sloga već počinje pomicati prema početku riječi i prelaziti u $\grave{}$ (*mēso, divōjka, tavān; divōjka, tavan*). Međutim, ako se ispred $\grave{}$ nalazio dugi nenaglašeni slog, onda se taj akcenat pomakao za jedan slog prema početku riječi prešavši u $^{\prime}$ (*lōpōv, dogovārānje*). Do pomicanja dugosilaznog akcenta dolazilo je uglavnom pod utjecajem novoštokavskoga govora bosanskih i hercegovačkih doseljenika.

Kratkouzlazni akcenat ($\grave{}$) redovno stoji samo na pretposljednem slogu u riječima od dva i više slogova, jedino u Podravskom dijelu može stajati i na prvom ili srednjem slogu trosložnih i višesložnih riječi (*žēna, tišīna, oslobōdit; pāprika, vodēnica*). Ta pojava je u vezi s pomicanjem \circ sa zadnjeg sloga.

Dugouzlazni akcenat ($\grave{}$) može stajati na prvom i srednjem slogu kao u književnom jeziku (*nārod, nāredba, pogorēlac, temperatura*).

Neakcentovane dužine ispred silaznih akcenata, a najčešće i iza njih, posve su se izgubile u južnobaranjskom govoru kao i u mnogim drugim govorima hrvatskog ili srpskog jezika (*vīno, lōpōv, bōlest, krāva*).

Ako za polaznu točku u akcenatskoj klasifikaciji uzmemo hrvatsko-srpski akcenatski prasisitem kako ga je izložio S. Ivšić⁷², onda govor Hrvata u južnoj Baranji možemo složiti u ovakav sistem:

⁶⁹ T. Maretić: Gramatika i stilistika (Zagreb, 1899), str. 121.

⁷⁰ Ovdje nisam uvrstio visokouzlazne akcente, koji se javljaju samo u dva periferna naselja.

⁷¹ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 56-57.

⁷² Ibid., str. 56-57.

⁷³ S. Ivšić: Prilog za slavenski akcenat (Rad 187, 1911).

istina	ráditi	měso	věžem
lopāta	napísati	divôjka	devěti
sělo	gláva	mōraš	vodě

Starija akcentuacija u južnoj Baranji najbolje se očuvala u Podunavskom dijelu, a najslabije u Podravskom dijelu. U Podunavskom dijelu se nalazi grupa hrvatskih sela koja u prošlosti nisu bila izložena jačem utjecaju govora s novijom akcentuacijom. U Središnjem dijelu je također dosta dobro očuvana starija akcentuacija, ali u tom dijelu su se već dobro učvrstili noviji uzlazni akcenti. U Podravskom dijelu starija akcentuacija je očuvana djelomice samo u Torjancima, dok je u ostalim selima toga područja gotovo posve prevladala novija akcentuacija. Ta sela su u prošlosti bila najjače podvrgnuta utjecaju govora doseljenika iz područja s novijom akcentuacijom i govora susjednih srpskih naselja. Po akcentu je govor južnobaranjskih Hrvata vrlo sličan govoru sjeverozapadne Bačke, slavonske Podravine i slavonske Posavine, stoga smo ga zajedno s tim govorima uvrstili u slavonski dijalekt.⁷³

FONETIKA

U većini naselja južne Baranje glasovi se izgovaraju na isti način kao u književnom jeziku. Međutim, u onim mjestima gdje se drukčije izgovaraju neki akcenti, dolazi i do drukčije artikulacije samoglasnika na kojima stoje ti akcenti. Tako se u Kašadu i Semartinu izgovaraju otvorenije svi vokali na kojima se nalaze visokouzlazni akcenti. U Bengi, Brnjevaru i Luču izgovaraju se nešto zatvorenije svi vokali na penultimi ako se na njima nalazi koji uzlazni akcent. Do takve artikulacije samoglasnika došlo je u vezi s time što akcenti počinju višim tonom i kraći su od književnih.

U Petardi sam zabilježio kod najstarijeg svijeta neke pojave diftongizacije, koje pojave nisam zabilježio ni u jednom mjestu južne Baranje i Slavonije. Naglašeni dugi vokal e daje i u zatvorenom i u otvorenom slogu dvoglas je bez obzira da li je glas e nastao od -e ili od -e. Taj dvoglas se izgovara višim tonom nego književno -e. Primjeri: *tjěško*, *piěti*, *vjěže*, *žjědan*, *bjěrba*.

Dugi vokal -a daje i u zatvorenom i u otvorenom slogu dvoglas -oa. Taj diftong se također izgovara višim tonom nego vokal a u književnom jeziku.

Primjeri: *joāvi*, *koāžem*, *moāmo*, *noārod*, *Moāto*, *boāka*.

Dugo naglašeno o daje dvoglas -uo i u zatvorenom i u otvorenom slogu. Taj dvoglas se također izgovara višim tonom nego književno -o. Primjeri: *muōram*, *uōn*, *duōdem*, *puōdne*, *buōrba*.

Akcentat je uvijek na drugom dijelu dvoglasa, jedino se pri afektivnom isticanju riječi malo jače može čuti i prvi dio dvoglasa.

⁷³ V. S. Sekereš: Klasifikacija slavonskih govora (ZFL X).

Do pojave diftongizacije u Petardi došlo je u vezi s tim što stanovnici toga sela govore višim registrom nego u književnom jeziku i što je njihov izgovor samoglasnika nešto zatvoreniji. Prvi vokal u spomenutim dvoglasima izgovara se većom početnom visinom od drugoga vokala. Kad bi se drugi vokali u dvoglasu izgovarali na visini prvih vokala, onda ne bismo dobili čiste glasove. Početni vokali u tim dvoglasima zatvoreniji su od drugih vokala i oni omogućuju da se i drugi vokali izgovaraju zatvorenije. Kada bi se kod izgovora drugih vokala čeljusti razmakle samo toliko kao kod izgovora početnih vokala, dobili bismo nejasne i mutne glasove. U vezi s takvom artikulacijom izgovor samoglasnika u Petardi je zaobljeniji i zatvoreniji.

Budući da ni u jednom baranjskom selu, a ni u susjednim slavonskim selima, nema pojave diftongizacije, to moramo zaključiti da su se dvoglasni u tom selu samostalno razvili. Diftongizacija vokala *ē*, *ā*, *ō* postoji u nekim čakavskim⁷⁴ i kajkavskim⁷⁵ krajevima, a u nekim bačkim govorima postoji diftongizacija vokala *-ō* i *-ē*⁷⁶. Neki stanovnici Petarde vjerojatno su doselili u Baranju iz nekog od tih krajeva, a vremenom su i ostali stanovnici sela usvojili takav izgovor spomenutih samoglasnika. Kod mlađeg stanovništva toga sela ne čuje se više dvoglasni izgovor navedenih samoglasnika.

U Bodolji se suglasnici *-č* i *-ć* izgovaraju kao umekšano *-č*: *māčka*, *vrāč*, *pāčji*, *orāč*, *kovāč*, *vičem*, *vūčem*, *tučem*, *korbač*, *pāče*, *māče*, *krēč*, *lončar*, *vučica*, *tačan*, *točak*, *vrūč*, *ljūci*, *prāčka*, *vēči*, *vōčka*, *čūška*, *mēčem*, *plēče*, *mečava*, *pečica*, *Mātič*, *Marjānovič*. Neke riječi se mogu čuti i s *-ć* mjesto s *č*: *pēc*, *vēc*, *nēće*, *kūća*, *dučan*, *krāci*, *svića*. U svim ostalim naseljima južne Baranje Hrvati i Srbi izgovaraju ta dva samoglasnika kao u književnom jeziku, stoga ta pojava nije mogla doći u to selo iz susjednih naselja, već se morala u njemu samostalno razviti, ili potječe još iz stare postojbine. Takav izgovor suglasnika *č* i *ć* nalazi se u velikom području kajkavskog narječja i u slavonskoj Podravini. Neki stanovnici toga sela vjerojatno su porijeklom iz nekih od tih krajeva.

Suglasnik *d* na kraju nekog prijedloga daje često sa *-z* u idućoj riječi afrikatu *ʒ*: *ozid*, *ozemlju*, *ozlata*, *pozemlju*, *nazemlju*.

Stari samoglasnik ē i njegovi refleksi

S obzirom na refleks jata možemo govor južne Baranje podijeliti na tri područja: ikavsko-ekavsko, ikavsko i jekavsko. U području ikavsko-ekavskoga govora dugo *-ě* se reflektira kao *-i*, a kratko *-ě* kao *-e*. U to područje spadaju ova naselja: Benga, Brnjevar, Daljok, Daraž, Ižip, Kašad, Luč, Marok, Petarda i Torjanci. Primjeri: *biljit*, *gnjzdo*, *díte*, *vinac*,

⁷⁴ A. Belić: Čakavski dijalekt (NE I), str. 414.

⁷⁶ M. Hraste: Kajkavski dijalekt (EJ IV), str. 510.

⁷⁸ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 78.

⁷⁷ M. Hraste: Kajkavski dijalekt (EJ IV), str. 510.

cvit, dvi, lip, ùvik (Dr), snig, brig, cidit, bisan, bil, Stípa, blid (Mr), vridan, bil, sino, mlíko, dite, pòsli, príko, Stípa (Ip), dite, gnjízdo, mlíko, críp, críp, zvízda, Stípa, sino (Dlj), Ósik, crivo, líčit, lípo, ùvik, sino, críp, zvízda, mlíko (Bv), sino, bil, Stípo, vríme, snig, mlíko, dite (Bg), dite, mlíko, Stípo, vríme, cidit, bil, snig, gnjízdo, sino (Lč), glice, dite, vínac, bisan, pítäv, cína, sino, svít, drímat, rídak, ispodídat, strílja (Pt), blid, vik, vridan, ždribac, lin, slíp, ùvik, tísan, tísto, trízan, críp, procínit (Tn), dite, Prívóz, Pískovi, Stípo, dvísto (Kš); čòvek, lèto, mèsec, besèdi, mèsto, sèst, pròleće (Dr), lèto, vèčnost, dečák, vèra, pèvat, lètos, žívet, trípela (Mr), déca, pèvat, mèsto, peváč, mèdved, sèver (Ip), mèsec, pèšma, vèra, svèdok, pèvat, vèverica (Dlj), pèšma, mèsec, nedèlja, pèvat, svèdok, vèra, osècam, vèverica (Bv), čòvek, pèšma, vèverica, bèžat, vèra (Bg), nedèlja, lèto, čòvek, vèverica, bèžat, begúnac (Lč), mèsto, vèverica, nedèlja, òbesit, grímet, sèmeníca, zènica, pèšák, òbešenjak, mèsečina (Pt), sèna, tèrat, čòvek, sèdalo, sème, šútet, lèto, bèžat, dèver, mèdved, nedèlja, vènčat (Tn), pèvat, déca, mèsec, vèra, lèto (Kš).

Ako dugo -i postane kratko (u istoj ili izvedenoj riječi), ne prelazi u -e, već samo postane kratko. Do te pojave došlo je iz težnje da korijen riječi u svim oblicima iste riječi i u svim srodnim riječima zadrži isti oblik. U području ikavsko-ekavskoga govora ima vrlo malo izuzetaka od toga pravila. Primjeri: *bil-biliji, blid-blidiji (Dr), vríme-vrìmena, blid-blidiji, odilo-odivèn, dite-ditèta (Mr), mlíko-mlíkär, dite-ditèta, brig-brižúljak (Ip), dite-ditèta, críp-crípovi (Dlj), vik-vičan, dite-ditèta, mlíko-mlíkàra, blid-blidiji (Bv), odilo-odivèn, dite-ditèta, vínac-vinčić, vridan-vridniji, svít-svitovi (Lč), dite-ditèta, vridan-vridniji, brig-brìgovi, bisan-òbisan (Pt), blid-blidiji, trízan-trizniji, slíp-slipòca, lin-liniji, cidit-cidilo, mlíko-mlíkara (Tn).*

Ako kratko -e koje je postalo od jata postane dugo, ne prelazi u -i, nego se samo produlji. Do te pojave došlo je iz istih razloga kao i kod dugog -e. Primjeri: *sèna-sènka (Mr), kolèno-kolénce (Ip), sèdet-opsédat (Dr), prevàrit-prèvara (Bv), prenášat-prénos (Lč), dèda-dédo (Bg), pòd-seć-podsécat (Pt), mèra-mèrnik (Tn), vrèt-vrécák (Kš).*

U tom području ima nešto ikavizama. Primjeri: *grijat, vijat, sijat, smijat se, biljega, bilježnik, di, dikoji, digod, negdi, divojka, divica* (sva naselja). Ispred suglasnika -i i -lj jat je prešao u -i iz istih razloga kao i u ijekavskom govoru. Do oblika *di, dikoji, digod, negdi* došlo je analogijom prema riječima *dite, dil, diljit*, gdje je -*di* također nastalo od -*dè* kao i u tim riječima. P. Ivić objašnjava postanak ikavizma u *di, nigdi* i sl. u šumadijsko-vojvođanskom dijalektu u vezi s grupom -*ej* (*di je*), koja u ijekavskom i u nekim ekavskim govorima daje *ij*.⁷⁸ U naseljima Podunavskog dijela govori se i *nedilja, ponediljak, bižat, bigúnac*. Prve dvije riječi su mogle doći u baranjski govor preko crkvenih knjiga i molitvenika, koji su za vrijeme Austro-Ugarske bili štampani ikavski, a druge dvije su nastale prema riječi *big*.

⁷⁸ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 70.

U tom području ima i nešto ekavizama: *Srēm* (sva mjesta), *drēn*, *brēst*, (Pt, Tn, Kš), *sēno* (Mr), *dēca*, *vremēna*, *prōmena* (Tn), *lěpsi* (Lč, Tn). Imenica *Srēm* došla je u Baranju u tom obliku (preko doseljenika). Ostali ekavizmi nastali su uglavnom analogijom prema sličnim oblicima.

U tom području zabilježio sam i nekoliko jekavizama: *bijel*, *siļjēnskā* (Tn), *siļjeno*, *siļenka*, *dē*, *dēkoji*, *pljēva*, *pljēsniiv*, *lļēsa*, *lļēsniak* (Pt). Do oblika *bijel* došlo je iz razloga da bi se izbjegla jednakost između oblika pridjeva radnog glagola biti (*bila*) i glagolskog oblika *bila*. Oblici *siļjeno*, *siļjēnskā* nastali su iz razloga da bi se načinila razlika između kosih padeža te riječi i kosih padeža imenice *siñ* (*siñna-siñnu-siñnom*). Od oblika *siļjeno* došlo je u Torjancima kasnije do oblika *siļjano* zbog pogrešnog dovođenja korijena te riječi u vezu s glagolom *siļjati* (pučka etimologija). Ostali jekavizmi mogli su doći u Petardu iz susjednih srpskih naselja (Bolman, Beremend) ili preko bosanskih doseljenika.

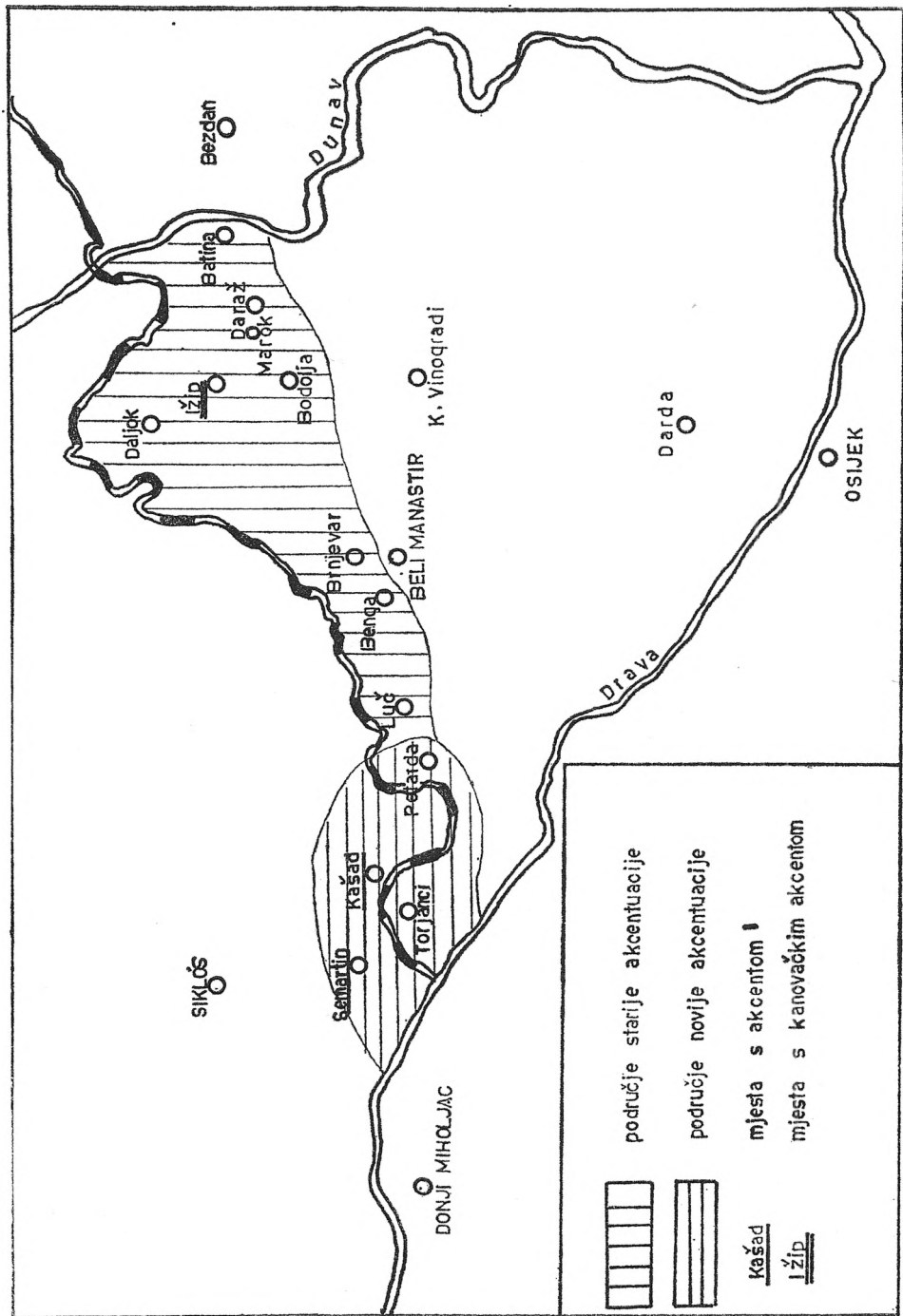
Budući da u vrijeme zamjene jata s novim glasovima na govor južno-baranjskih Hrvata nije vršio jači utjecaj neki drugi govor, možemo zaključiti da se ikavsko-ekavski govor u tom kraju samostalno razvio.

U dva mjesta južne Baranje (Batina, Bodolja) govori se ikavski. Primjeri: *vrīdan*, *grīj*, *zāpovid*, *zīvat*, *līn*, *līp*, *priko*, *svīca*, *brīst*, *trīzan*, *cīdit*, *vīst*, *vīk*, *gnjīzdo*, *dite*, *zvīzda*, *līk*, *blīd*, *tīlo*, *cvīt*, *rič*, *pītōv*, *bīsan*, *vrīme*, *dīl*, *līvi*, *mīnjat*, *cīdit*, *snīg*, *strīla*, *ūvik*, *brīg*, *cīv*, *slīp* (Bt), *līp*, *līn*, *zīvat*, *zāpovid*, *grīšan*, *vrīdan*, *svīca*, *brīst*, *vrīme*, *bīsan*, *vīst*, *cīv*, *cīdit*, *trīzan*, *brīg*, *ūvik*, *strīla*, *snīg*, *mīnjat*, *līvi*, *zvīzda*, *cvīt*, *tīlo*, *blīd*, *līk*, *dīte*, *gnjīzdo*, *vīk*, *slīp*, *rič* (Bd); *vōlit*, *līpota*, *sīme*, *tīrat*, *pīšice*, *vīdit*, *grīmit*, *mīšina*, *mlikāra*, *vīra*, *dīver*, *sīci*, *šūtīt*, *sīna*, *pītlic*, *cīvčica* (Bt), *vōlit*, *līpōta*, *sīme*, *tīrat*, *pīšice*, *vīdit*, *grīmit*, *cīdīlo*, *mlikāra*, *sīci*, *šūtīt*, *cīvčica*, *sīna* (Bd). U oba sela sam zabilježio nekoliko stalnih ekavizama: *Srēm*, *pōbeda*, *vēšt*, *pōlēce*, *čōvek*.

Većina stanovnika tih naselja pripada istoj grupi doseljenika kao i stanovnici susjedne Bačke, gdje se govori ikavski. Da stanovnici tih naselja ne pripadaju baranjskim starosjediocima, vidi se već po tome što je Batina osnovana tek 1720. godine,⁷⁹ a vjerojatno je i Bodolja osnovana u 18. stoljeću. Da su stanovnici tih naselja prvobitno govorili ikavsko-ekavski, u njihovu govoru bi još i danas bilo ekavskih elemenata, a osobito u Bodolji, koja je dosta udaljena od Bačke.

U jednom naselju južne Baranje (Semartin) govori se jekavski. U tom selu, koje se nalazi u Mađarskoj, dugo -*ě* se reflektira kao -*jē*, a kratko -*ě* kao -*je*. Primjeri: *djēte*, *tjēlo*, *vjēnac*, *sljēp*, *ljēp*, *bljēd*, *rjēdak*, *svjēca*, *cjēna*, *kljēšte*, *cjēdit*, *bjēsan*, *bjēl*, *svjēt*, *zaljēpit*; *ōtsjeć*, *pjēšice*, *čēo*, *njēkaki*, *mjēsto*, *bjēzat*, *djēver*, *odjēven*, *osjētljiv*, *pōbjēć*, *vjēra*, *svjētlost*, *pjēvāč*, *pjēšāk*, *pjēsma*, *bjēsniji*, *svjēcica*, *njētko*. U tom selu ima dosta ekavizama i ikavizama: *mēsec*, *nēdelja*, *dēca*, *čōvek*, *razūmet*, *lētō*, *lētōs*; *mliko*, *snīg*, *svīt*, *svīca*, *zvīzda*, *rič*, *ūvika*, *divōjka*, *dī*, *dīkoji*, *dīda*, *zacilo*.

⁷⁹ D. Popović: Batina (NE I), str. 150.

Stanovnici toga sela donijeli su jekavski govor iz svoje stare postojbine (oni pripadaju skupini hrvatskog stanovništva oko Pečuha). Ikavizmi i ekavizmi doprli su u to mjesto iz susjednih hrvatskih sela (Torjanci, Kašad), gdje se govori ikavsko-ekavski.

S u g l a s n i č k i s k u p o v i št, žd

Prema praslavenskom *stj*, *skj* i *sk* ispred palatalnih vokala razvilo se u hrvatskom ili srpskom jeziku -št ili -šč. U svim hrvatskim naseljima u južnoj Baranji razvilo se prema tim suglasničkim skupovima -šč (u srpskim naseljima u južnoj Baranji govori se -št). Primjeri: *Grđvišće* (Bt), *púšćat* (Dr), *Klějšće*, *Sělišće* (Ip), *Klějšće* (Dlj), *Bilčišće* (Bg), *Dinjšće*, *ščuka* (Lč), *prišč*, *ščuka* (Pt), *ščuka*, *prášći*, *ščène*, *ščípat* (Tn), *křšćen* (Sm).

Prema praslavenskom *zdj*, *zgj* i *zg* ispred palatalnih vokala razvilo se u hrvatskom ili srpskom jeziku žd ili žđ. U hrvatskim naseljima u južnoj Baranji više se ne upotrebljavaju riječi sa skupom -žd, (moždina, dažd, zviždat, zviždukat). Budući da je od *stj*, *skj* i *sk* postalo -šč, sigurno je i od *zdj*, *zgj* i *zg* postalo žđ.

S u g l a s n i k h

Glas *h* se više ne upotrebljava u južnobaranjskom govoru kao i u velikoj većini hrvatskih i srpskih govora. Taj glas je u baranjskom govoru prešao u neki drugi glas (*v*, *j*, *k*) ili se izgubio bez zamjene. Suglasnik *h* je u baranjskom govoru najčešće prešao u ove glasove:

a) u -*v* u sredini i na kraju riječi iza samoglasnika -*u*: *kūvat*, *mūva*, *rūvo*, *duvān*, *pūvat*, *prōtuva*; *glūv*, *trbūv*, *očuv*, *dūv*, *krūv*, *sūv* (sva mjesta).

b) u -*j* u sredini i na kraju riječi iza samoglasnika -*i* (rjeđe iza vokala *a*): *díjat*, *kíjat*, *snāja*, *nājero*; *gríj*, *smíj*, *díj* (sva mjesta), *òraj* (Tn, Pt).

c) u -*k* (u sredini riječi ispred suglasnika -*t* i na kraju riječi iza samoglasnika): *proktílo*, *říktat*, *zaktívam*, *dáktat*; *siromāk*, *pārok*.

Suglasnik *h* se u baranjskom govoru izgubio bez zamjene na početku riječi, u sredini riječi između samoglasnika i na kraju riječi: *ócu*, *iljáda*, *ajdūk*, *fála* (hvala > hfala > fala), *òdi*, *rāst*, *rāna*, *řčak*, *lād*, *ladovína*, *arāmbaša*; *māuna*, *straòta*, *grāorica*; *strā*, *grā*, *oví* (gen. pl.), *oní*, *dobrí*, *velíki*, *mōji*. Mjesto *kuhinja* govori se *kūjna* (*kuhinja* > *kuinja* > *kujnja* > *kujna*).⁸⁰

S u g l a s n i k l

Suglasnik *l* je na kraju riječi kod imenica i pridjeva ostao nepromijenjen, dok je u pridjevu radnom prešao u -*o*: *sòkol*, *stòl*, *àndel*, *pèpel*, *vòl*, *tòpal*, *vèsel*, *kūsel*, *gòl*, *debèl* (sva mjesta); *písò* (*pisal* > *pisao* > *pi-so*), *kòpo*, *dòšo*, *kūpovo*, *rádijo*, *píjo*, *mīslijo* (sva naselja).

⁸⁰ Rjeđe se ta riječ može čuti s novim akutom (*kūjna*).

Na kraju sloga unutar riječi suglasnik *l* također najčešće ostaje nepromijenjen: *sélce, selski, tēlci, kólca, rukovodilci* (sva mjesta).

Do promjene glasa *l* u *-o* na kraju riječi i sloga dolazilo je u nekim govorima hrvatskog ili srpskog jezika već u 14. vijeku⁸¹, ali još i danas ima mnogo govora u kojima još nije došlo do te promjene ili je taj proces u toku. Tako se npr. suglasnik *l* još čuva na kraju riječi i sloga (u većoj ili manjoj mjeri) u ovim govorima i dijalektima: u podravskom govoru, u posavskom govoru⁸², u kajkavskom narječju⁸³, u čakavskom narječju⁸⁴ i u nekim drugim govorima.

S u g l a s n i k r

Suglasnik *r* može imati funkciju samoglasnika kada se nađe na početku riječi ispred suglasnika ili u sredini riječi između dva suglasnika: *řpa, řskavica, Řtkovci, Rvāt, rvātski; přst, křv, cřv, třn, břv*.

Taj glas nema u baranjskom govoru vokalnu službu u pridjevu radnom glagola 6. razreda I vrste tipa umrijeti: *üm-ro, zā-mro, př-dro, zā-tro*. Ta pojava je raširena i u podravskom i posavskom govoru.⁸⁵

S u g l a s n i č k i s k u p o v i s m, p s

U skupovima *sm, ps* na početku riječi suglasnik *s* je u nekim riječima prešao u *-c*: *cmòla, cmòkva, cmřeka, cmīlje; pcěto, pcòvat, tēpcija*. U ostalim riječima nisam zabilježio takve promjene (*smòtat, smřt, smīslit, smāknit, smétat, smījat se, psālam*).

Z a j e d n i č k e p r o m j e n e g l a s o v a Z i j e v

Stari zijev ostaje u baranjskom govoru nepromijenjen (naoštrit, porat, naučit, naokolo, jaukat, mrnjaukat). Novi zijev se najčešće ukida. Ukidanje se vrši na ove načine:

1. Kontrakcijom:

a) Završetak *-ao* (od *-al*) u pridjevu radnom steže se u *-o*: *dōšo, kázō, pūko, òstō, otřgo* (Bt), *dō, dōšo, pūko* (Bd), *dō, imō, glědo, mórō, víkō, próbō, vūko, ostō* (Dr), *dō, spō, krō, rězo, čúvō, dōšo, ukrō* (Mr), *krō, dō, spō, ošo, našo* (Ip), *dō, spō, ošo, òro, kōpo* (Dlj), *kōpo, òro, pēko, kázō* (Bv), *vézō, pēko, rēko, rězo* (Bg), *išo, dōšo, mūzo* (Lč), *òro, dōšo, kōpo, vézō, stézō, pēvo* (Tn), *čúvō, kūpovo, glědo, pēko, rězo* (Pt), *kōpo, vézō, pōšo* (Kš), *čúvō, pēko, sjēko, rězo, dōšo* (Sm).

⁸¹ A. Belić: Periodizacija srpskohrvatskog jezika (JF XIII), str. 10.

⁸² S. Ivšić: Današnji posavski govor (Rad 196), str. 190.

⁸³ A. Belić: Kajkavski dijalekt (NE II), str. 225.

⁸⁴ A. Belić: Čakavski dijalekt (NE I), str. 415.

Skup *-ao* se i u sredini riječi često steže u *-o* (*sónice, pònda*), ali taj skup ostaje nepromijenjen ako je do zijeva došlo poslije gubitka glasa *h* (*straòta, mǎovina, grǎorica, nàòče*).

b) Završetak *-eo* u pridjevu radnom steže se u *-o:jò* (Ip, Dl), *ùzo, nǎço* (Mr), *pòço, ùzo, òto* (Tn), *pòço, nǎço* (Lč).

c) Završetak *-uo* u pridjevu radnom steže se u *-u*: *čû, obû, izû, nadû* (Ip). Od skupa *-uo* u riječi Duhovi nastalo je *-o*: *Dòve* (Duhovi > Duovi > Dove).

2. Zamjenom vokala *o* s konsonantom.

a) U završetku *-ao* kod imenica i pridjeva samoglasnik *-o* zamijenjen je suglasnikom *v*: *znâv, dâv* (Bg), *dâv, krâv, lězav* (Lč), *dâv, kabâv, kòtâv* (Pt), *pítâv, pòsâv, kòtâv, znâv, žâv* (Tn), *dâv, krâv, znâv* (Kš).

b) U završetku *-eo* kod pridjeva radnog samoglasnik *-o* zamijenjen je suglasnikom *-v*: *plêv, sêv, požêv* (Bv), *jêv, plêv* (Bg), *ùzev, sedêv, sêv* (Lč), *dònev, pòčev, òtev, jêv* (Pt), *òplêv, žêv, klêv, pòjêv, sêv* (Tn), *žêv, plêv, pòjêv* (Kš).

c) U završetku *-uo* kod pridjeva radnog samoglasnik *-o* je zamijenjen suglasnikom *-v*: *čûv* (Bv, Lč, Pt, Tn, Kš), *òbûv* (Pt, Tn), *izûv* (Tn, Kš). U području jekavskoga govora taj skup ostaje nepromijenjen (*čûo, òbuo, izuo, nàduo*).

d) U skupu *-au* u stranim riječima samoglasnik *-u* najčešće se zamjenjuje suglasnikom *-v*: *àvto, àvtobus, avtomobil*.

e) U skupu *-ae* u brojevima samoglasnik *-e* zamijenjen je suglasnikom *-j*: *jedanâjst, petnâjst, sedamnâjst, devetnâjst, četrnâjsti, šesnâjsti, osamnâjsti, devetnâjsti*.

U nekim mjestima je od skupa *-ao* nastalo *-ov*: *dòv, kròv, znòv* (Bv), *kábòv, kòtòv* (Kš), *kábòv, kòtòv, pòsòv* (Sm). Do tih oblika nije došlo zamjenom samoglasnika *-a* suglasnikom *-v*, već je suglasnik *-v* naknadno dodan pošto je već bilo izvršeno stezanje skupa *-ao* u *-o*. Do naknadnog dodavanja suglasnika *-v* došlo je analogijom prema riječima *akov, šarov, mrkov* i sl.

3. Umetanjem suglasnika između samoglasnika:

a) U skupu *-eo* u pridjevu radnom umeće se suglasnik *j*: *plèjo* (Mr, Dr, Ip), *tèjo* (Dr, Ip), *sèjo* (Dr, Dl).

b) U skupu *-uo* u pridjevu radnom umeće se suglasnik *j* (između samoglasnika): *čûjo, obûjo, izûjo* (Mr).

c) U skupu *-io* u pridjevu radnom umeće se suglasnik *j* (i) između suglasnika: *râdijo, učijo, smîjo, trázijo, bîjo, sakrîjo, pîjo, izgubijo* (sva naselja). Po mišljenju T. Maretića tu je zijev samo na oko jer se zapravo izgovara *-j* između samoglasnika.⁸⁶

⁸⁵ S. Ivšić: Današnji posavski govor (Rad 196), str. 177.

⁸⁶ T. Maretić: Gramatika i stilistika (Zagreb, 1899), str. 111.

Ako se poslije gubitka glasa *-h* nađu na kraju riječi dva *-a*, onda se hijat ukida kontrakcijom: *grâ* (graha > graa > gra), *snâ* (snaha > snaa > sna), *strâ* (straha > straa > stra); *lâgan* (lagahan > lagaan > lagan).

Ako se poslije gubitka glasa *-h* nađu u sredini riječi dva *-a*, onda se između njih obično umeće suglasnik *-v* (*mâhat* > *maat* > *mâvat*).

Zamjena glasova

U južnobaranjskom govoru dolazi katkada do zamjene nekih glasova u domaćim riječima, ali ta pojava nije tako česta kao u nekim drugim govorima. Uzroci tih pojava jesu: analogija, težnja za olakšanjem izgovora, pučka etimologija i neki drugi faktori. Ja ću u morfologiji objasniti neke pojave zamjene glasova.

U južnobaranjskom govoru dolazi do ovakvih zamjena samoglasnika:

a = e: *búčet*, *dúdet*, *kléčet*, *vríšćet*, *zvěćet*, *zvònet*.

o = u: *pròkula*, *púzder*.

e = i: *jèlin* (Bt).

i = e: *lèper* (Ip), *cúret*, *kolèba*, *lânē* (*lānī*), *zvònet*.

u = i: *krènit*, *ogñit*, *osvānit*, *rinit* ...

u = o: *blízo*, *sobòta*

U govoru južnobaranjskih Hrvata dolazi do zamjene suglasnika na ovaj način:

b = p: *čēpe* (Sm)

d = t: *lābrta*.

lj = l: *dètelj* (djetao), *vālda*.

n = nj: *trūnj*, *kárminje*.

s = š: *mirišet* (mirisati).

t = d: *zābad*.

U današnjem govoru južnobaranjskih Hrvata zabilježio sam 110 mađarskih riječi (u taj broj nisu uvrštene mađarske riječi koje su ušle u govor hrvatskih naselja u Mađarskoj u zadnjih 30 godina), 100 njemačkih riječi, 85 turskih riječi, 31 latinsku riječ, 15 grčkih, 14 francuskih i 7 talijanskih riječi. Mađarske riječi ušle su u baranjski govor za vrijeme mađarske vladavine u tom kraju. Njemačke riječi prodirale su u taj govor u zadnjih 200 godina preko njemačkih obrtnika, trgovaca i preko vojske. Turske riječi su ušle u taj govor za vrijeme turske vladavine u tom kraju, a neke riječi su mogli donijeti i bosanski doseljenici. Latinske, grčke, francuske i talijanske riječi ušle su u baranjski govor preko škola, novina, vojske i preko školovanih ljudi. Kod usvajanja stranih riječi baranjski stanovnici su za strane glasove uzimali iste ili slične glasove u našem jeziku, ali su završetak najčešće podešavali prema našim imenskim ili glagolskim završecima. Ako je glasovni sastav u

nekoj stranoj riječi posve stran našem glasovnom sastavu, onda kod usvajanja tuđih riječi dolazi i do radikalnijih promjena stranih riječi, pri čemu su se baranjski seljaci češće služili narodnom etimologijom.

1. U riječima iz *mađarskog jezika* dolazilo je do ovakvih zamjena samoglasnika:

a, á = a: *äpa* (apa), *gäzda* (gazda), *päranč* (parancs), *ästal* (asztal), *dälov* (gyalu), *pajtáš* (pajtás), *notäruš* (notáros), *Läjšoš* (Láyos), *tölmáč* (tolmács), *kormänj* (kormány), *pröbat* (probál), *tönär* (tonár), *järaš* (járás), *rädaš* (ráadás), *šinhaz* (szinház), *išpän* (ispán), *bäca* (bátya), *ädnađ* (hadnagy), *títkar* (titkár), *Káčvala* (Kácsfalu).⁸⁷

o = o, u: *čörda* (csorda), *pölgar* (polgár), *gomböc* (gombóc), *köršov* (korsó), *apöštol* (apostol), *örsäg* (ország), *Monoštör* (Monostor), *vänkuš* (vankos), *trumbéta* (trombita), *mäjur* (major).

ó = o: *örijaš* (óriás), *šögor* (sógor), *Pöžonj* (Pózsóny), *gomböc* (gombóc), *köršov* (korsó), *pröbat* (próbál).

ő = o: *intov* (hintő), *Säljšoš* (Hercegszöllös), *jędzu* (jegyző).

ö = e: *földrojz* (földrajz), *ělnek* (elnök), *těrtinelem* (történelem), *türvijnj* (törvény).

e = e: *ěškut* (esküdt), *jędzu* (jegyző), *jělentiš* (jelentés), *kěfa* (kefe), *Semärtin* (Szentmárton), *Lěmberg* (Lemberg), *ězredeš* (ezredes), *ělefant* (elefánt), *Sentivänj* (Szentistván).

é = i, e: *öjandik* (ojandék), *kirvijnj* (kérvény), *těrtinelem* (történelem), *rīs* (rész), *ěmlik* (emlék), *těrmisetrojz* (természetrájz), *cedülja* (cédula), *kinjer* (kenyér), *šinter* (sintér), *těnta* (ténta), *cěkla* (czékla).

u = u: *rüva* (ruha), *tönulu* (tanuló).

ü = u,e: *ěškut* (esküdt), *földrojz* (földrajz), *ělnek* (elnök).

Kada se mađarski samoglasnici ili slogovi nađu na kraju riječi, onda dolazi i do drukčijih zamjena samoglasnika. Tada mađarske riječi obično primaju naše imenske ili glagolske završetke (nastavke).

Dočetno *-a* u pridjeva zamijenjeno je s našim *-av*: *lüštav* (lusta).

Završetak *-ál* u glagola zamijenjen je s našim *-at*: *pröbat* (probál).

Mađarsko dočetno *-ér*, *-er* ili ostaje bez promjene ili je zamijenjeno s našim *-ar*: *šinter* (sintér), *měštar* (mester).

Mađarsko dočetno *-u*, *-ó* i *-ő* zamijenjeno je s našim *-ov*: *dälov* (gyalu), *bíröv* (biró), *ärđov* (hordó), *köršov* (korsó), *intov* (hintő).

Kada glasovni sastav mađarskih riječi nimalo ne odgovara glasovnom sastavu naših riječi ili kada su mađarske riječi vrlo duge, onda dolazi i do drukčijih (slobodnijih) zamjena mađarskih glasova: *čarabülj*, *čarambülj* (cserebogár), *Sentivänj* (Szentistván), *Semärtin* (Szentmárton), *Brnjevār* (Baranyavár).

⁸⁷ U rječniku éu objasniti značenje stranih riječi.

U riječima iz *njemačkog jezika* došlo je do ovakvih zamjena samoglasnika:

a = a,o: *kāsa* (Kassa), *cvancĭga* (zwanzig), *cimĕrman* (Zimmermann), *šlōg* (Schlag), *špōret*, *špōrjat* (Sparherd), *štrōf* (Strafe), *šmōk* (Geschmack).

au = a: *ūrlap* (Urlaub), *pāor* (Bauer), *bircuz* (Wirtshaus).

äu = aj: *frājla* (Fräulein).

e = e: *šuster* (Schuster), *tīšljer* (Tischler), *cimĕrman* (Zimmermann), *bōkter* (Wächter), *šlājfer* (Schleifer).

ä = e, o: *ĕklat* (häkeln), *šrĕg* (schräg), *bōkter* (Wächter).

ei,eu = aj: *šnājder* (Schneider), *špājz* (Speise), *šūšpajz* (Zuspeise), *šlājfer* (Schleifer), *krajcāra* (Kreutzer), *štājer* (Steuer).

ö = e: *cĕker* (Zöger), *rĕklija* (Röcklein).

o = o: *cōštok* (Zollstock), *kōrpa* (Korb), *kōšta* (Kost), *štōf* (Stoff), *šoder* (Schotter), *šrōt* (Schrot); *firānga* (Vorhang).

i = i: *šnĭta* (Schnitt), *bicĭgle* (Bicycle), *cimĕrman* (Zimmermann), *frĭzak* (frisch), *kĭmfla* (Kĭpfel), *rĭngišpĭl* (Ringelspiel), *šprĭc* (Spritze), *šlĭc* (Schlitz), *vĭksat* (wicksen), *rĕgementa* (Regiment).

ie = i: *cĭgla* (Ziegel), *štrapacĭrat se* (strapazieren), *šĭnga* (Schiene), *palir* (Palier); *fĕrtalj* (Viertel).

u = u: *dekūnga* (Deckung), *fūšer* (Pfuscher), *lūmpovat* (lumpen), *ūrlap* (Urlaub), *šuster* (Schuster).

ü = i, u: *krĭgla* (Krügel), *filfeder* (Füllfeder), *rūksak* (Rucksack), *cūruk* (zurück).

Njemačko dočetno *-er* obično ostaje i u baranjskom govoru (*šnājder*, *tīšljer*, *šlājfer*, *bōkter*, *štājer*, *šuster*).

Finalno *-el* u njemačkom jeziku mijenja se u baranjskom govoru u *-li*, *-lin*, *-la*, *-ljička*: *grĭfli*, *grĭflin* (Griffel), *kĭfla* (Kĭpfel), *šmĭrgla* (Schmirgel), *zĕmlĭčka* (Semmel).

Njemački infinitivni završetak zamijenjen je u baranjskom govoru s *-at*, *-ovat*, *-it*: *riktat* (richten), *šacat* (schätzen), *šlingat* (schlingen), *vĭksat* (wicksen), *brĕmzat* (bremsen), *opcĭgovat* (abziehen), *trĕfit* (treffen).

Ako je glasovni sastav njemačkih riječi posve protivan našem glasovnom sastavu, onda dolazi i do slobodnijih zamjena njemačkih glasova: *tĭrac* (Tierarzt), *Brĕjdafel* (Breitenfeld), *Kūndra* (Konrad), *flājbas* (Bleiweis), *šalukātre* (austr. Schalugatter).

U riječima iz *turskog jezika* došlo je do ovakvih zamjena samoglasnika:

a = a: *alāt* (alet, alat), *āsna* (hasna), *ĉārka* (ĉarka), *kōnak* (konak), *jōrgan* (yorgan), *marāma* (mahrama), *ōrtak* (ortak), *ōbaška* (baška), *sakat* (sakat), *tāva* (tava), *ĉānak* (ĉanak), *āambar* (ambar), *ĉām* (ĉam), *bādem* (badem).

e = e, a: *bènt* (bend), *fènjèr* (fener), *pèndžer* (pencere), *bèrber* (berber), *džèp* (ceb), *eksèr* (ekser), *jèdek* (jedek), *pèkmez* (pekmez), *zèjtin* (zeytin), *veresija* (veresi); *čèrga* (çerge), *kèsa* (kese), *bàšca* (bahçe).

o = o: *òdzak* (ocak), *sòkak* (sokak), *jòrgan* (yorgan), *kònak* (konak), *čòrba* (çorba), *čòbàn* (çoban), *òrtak* (ortak).

ö = u, o: *bürek* (börek), *čümur* (kömür), *čuprija* (köprü), *turpija* (törpü), *čòšak* (köşe).

i = i: *zèjtin* (zeytin), *pirinč* (pirinç), *bàkšiš* (bahşiş), *bekrija* (bekri), *kijèr* (kiler), *tepcija* (tepsi).

ĩ = i, o: *kàjiš* (kaış), *kàmiš* (kayış), *kajšija* (kayışı), *korbač* (kırbaç).

ü = u, i: *mušterija* (müşteri), *čümur* (kömür), *dügme* (düğme), *čurčija* (kürkçü), *düduk* (düdük), *dübre* (gübre), *züluf* (zülf), *üşur* (üşür), *čuprija* (köprü), *jüriš* (yürüyüş).

Dočetni samoglasnici *-i*, *-ĩ*, *-u* zamijenjeni su u baranjskom govoru s *-ija*: *tepcija* (tepsi), *mušterija* (müşteri), *čivija* (çivi), *bekrija* (bekri), *šeptelija* (şeftali), *veresija* (veresi), *kajšija* (kayışı), *čuprija* (köprü), *čurčija* (kürkçü), *turpija* (törpü).

Kada neka turska imenica koja završuje na suglasnik ili samoglasnik *-o* postane ženskog roda, onda dobiva nastavak za ženski rod (*-a*): *kašika* (kaşık), *džigërica* (ciger), *čoräpa* (çorap), *pantalóne* (pantolon), *testëra* (testere), *bërda* (berde).

Ostali glasovi iz mađarskog, njemačkog i turskog jezika zamijenjeni su uglavnom istim ili najbližim našim glasovima, što možemo vidjeti iz navedenih primjera.

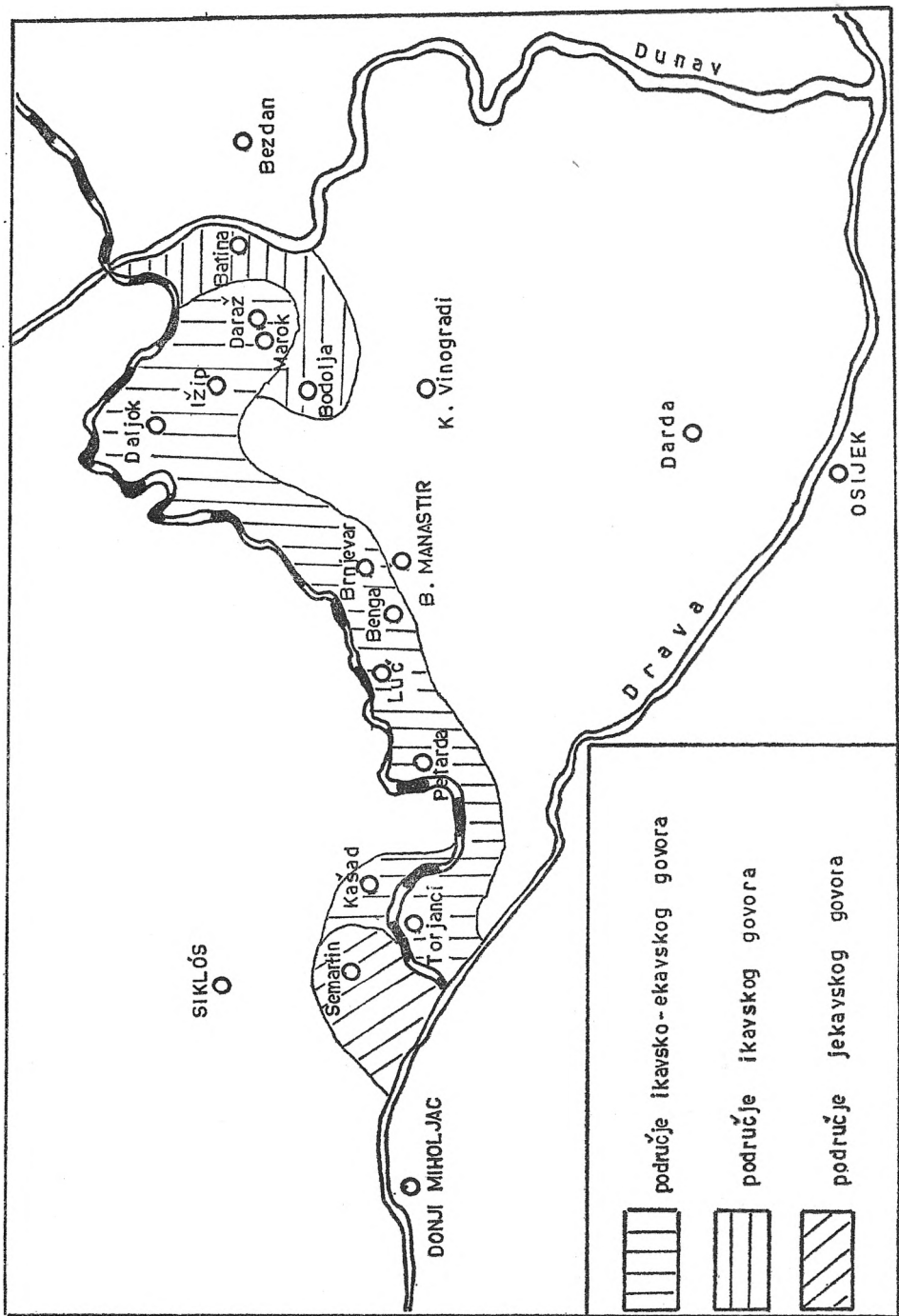
O zamjeni glasova u riječima pozajmljenim iz latinskoga, grčkog, francuskog i talijanskog jezika neću posebno govoriti jer takvih riječi ima malo, i što baranjski Hrvati te riječi nisu primili direktno iz tih jezika, nego preko knjiga, novina i školovanih ljudi.

Prva i druga palatalizacija

U govoru južobaranjskih Hrvata prva palatalizacija se provodi kao i u književnom jeziku (junače, družè, vraže, veličina, družina, mušica, mračak, vlažan, prašan).

Druga palatalizacija (sibilarizacija) provodi se u južnoj Baranji samo djelomice. Suglasnik *-k* ispred *-i* prelazi u jednom području u *-c*, a u drugom ostaje nepromijenjen: *junáci*, *unüci*, *üčënici*, *vojnüci*, *otârci*, *opânci*, *đáci*, *mòmci*, *šljivüci* (PDN), *väljki*, *kütnjaki*, *opânci*, *pâuki*, *sânduki*, *pütnikima*, *vojnüikima* (SD, PDR). Do oblika *junaki*, *valjki* i sl. došlo je analogijom prema onim oblicima gdje se sibilarizacija ne provodi (ovaki, baki, Luki).

Suglasnik *-g* ostaje ispred *-i* nepromijenjen na cijelom području južne Baranje: *bubrëgi*, *pólogi*, *izlògi*, *snágì*, *prúgì*, *vlàgi*, *zâdrugi*, *dúgì*. Do tih oblika je došlo analogijom prema dragi, drugi i sl.

Sibilarizacija se također najčešće ne provodi i u drugim našim krajevima: npr. u slavonskoj Podravini, slavonskoj Posavini,⁸⁸ Srijemu⁸⁹ i sjeveroistočnom Banatu,⁹⁰ ali i u nekim drugim hrvatskim i srpskim govorima dolazi do napuštanja te glasovne pojave.

Asimilacija suglasnika

U govoru južne Baranje provodi se asimilacija po zvučnosti i mjestu (načinu) tvorbe kao i u književnom jeziku (vrapca, natpis, ženidba, sve-dodžba, stramputica, stambeni, lišće, grožđe).

Mjesto *pāmtiti*, *zāpāmtiti* govori se *pāntit*, *zapāntit* (tako su pisali i stari slavonski i baranjski pisci). Do te promjene došlo je asimilacijom nazala s idućim dentalom.

Disimilacija suglasnika

Mjesto *ormār* govori se u južnoj Baranji *ormān*. Do tog oblika došlo je disimilacijom suglasnika r.

Pored *ljūdi* govori se u nekim mjestima *ljūdi* (Bg, Bv, Lč) i *lūdi* (Dlj, Ip). Od ljudje nastalo je najprije ljuđe, a onda je analogijom prema ostalim imenicama m. r. nastalo ljuđi. Od toga oblika je disimilacijom palatalnih suglasnika nastalo ljudi i luđi.

Mjesto *mnōgo*, *gūmnno*, *tāmnno*, *tāmnica* govori se *mlōgo*, *gūvno*, *tāvno*, *tavnica*. Do tih oblika je došlo disimilacijom nazalnih suglasnika.

Mjesto *ōdāvdē*, *ōdāndē*, *dōvdē*, *dōndē* govori se *ōdavle*, *ōdanle*, *dōvle*, *dōnle* (disimilacija suglasnika -d).

Pored *Monoštōr* može se čuti kod starijeg svijeta i oblik *Manoštōr*, do kojeg oblika je došlo disimilacijom vokala -o.

Mujiranje suglasnika l, n

Suglasnici -l i -n se umekšavaju kada se nađu ispred glasa -i (ako je taj glas nastavak ili je postao od jata): *diljit*, *biljit*, *doseljit*, *guljit*, *soljit*, *jaljit*, *kiseljit*, *zaljivat*, *proljivat*; *naslōnjit*, *uklōnjit*, *prominjit*, *gnjizdo* (sva naselja). Ta pojava je zabilježena i u susjednim govorima: podravskom, posavskom⁹¹ i u području vojvođanskog poddijalekta.⁹²

Ako samoglasnik -i nije nasavak niti je postao od jata, onda nema mujiranja (*lip*, *list*, *livada*, *lizat*, *lim*, *Lika*, *litra*, *listat*, *velik*, *skinit*, *okrenit*).⁹³ Katkada ne dolazi do mujiranja ni ispred -i koje je postalo od jata (*lin*, *lip*, *mliko*, *snig*).

⁸⁸ S. Ivšić: Današnji posavski govor (Rad 197), str. 15.

⁸⁹ B. Nikolić: Sremski govor (SDZ XIV), str. 340.

⁹⁰ B. Miletić: Izvještaj o ispitivanju govora severoistočnog Banata (Godišnjak Zadužbine Sare i Vase Stojanović VII), str. 24.

⁹¹ S. Ivšić: Današnji posavski govor (Rad 196), str. 191, 193.

⁹² P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 75.

⁹³ Oblici *skinit*, *okrenit* nastali su od oblika *skinuti*, *okrenuti* analogijom prema *briniti*, *raditi* i sl.

Jotovanje suglasnika

U južnobaranjskom govoru vrši se jotovanje suglasnika kao i u književnom jeziku (*jači, mičem, stružem, mažem, sušji, mašem, ljući, mladi, groblje, snoplje, krawlji*). U jekavskom području baranjskoga govora vrlo često se vrši jotovanje *tj, nj* (kada je -j postalo od jata): *čeo, čerat, njětko, njěkaki* (Sm). U skupu *dj* (kada je-j postalo od jata) ne dolazi do jotovanja: *djête, djëver* (Sm).⁹⁴ Takvo jotovanje postoji i kod gornjobaranjskih Hrvata.

Metateza

U govoru južne Baranje postoji nekoliko slučajeva metateze. Mjesto *sěkira* ili *sjěkira* govori se *sikëra* (*sikïra*). Od *sěkira* je najprije nastalo *sekira*, a onda premetanjem glasova *sikera*.

Pored *mānastir, minīstar* može se u nekim selima kod najstarijeg svijeta čuti i *nāmastir, nimīster*.

U Batini se govori *ëskerac* mjesto *ëkser*.

Prema mađarskoj riječi *gallér* govori se u Baranji *garil*.

Gubljenje glasova

Na početku riječi gube se zatvorni (eksplozivni) suglasnici kada se nađu ispred drugog zatvornog suglasnika ili afrikate: *tiča, tičji, tičurina, di, đikoji, digod, čela, čelār, čelīnjak, či, čérka* (sva naselja).

Ta pojava je raširena na cijelom području slavonskog dijalekta i u srijemskom govoru.

Rjeđe se gube neki drugi glasovi na početku riječi: *ukòdlak* (Kš, Sm, Tn), *rëšt* (njem. Arrest), *patika, patikār* (njem. Apotheke), *àblan* (Tn).

U suglasničkim skupovima *skv, svr, svl* često se gubi glas -v: *brëška, srāka, sřbet, srāb, slāčit, preslāčit* (sva mjesta). Do gubljenja suglasnika v u tim riječima došlo je radi olakšanja izgovora, jer su te suglasničke grupe dosta teške za izgovor.

U brzem govoru se katkada u sredini riječi ispuštaju cijeli slogovi: *òčo, òšo, òšla, òšli, svédno, òš* (hoćeš), *nëš* (nećeš). Ta pojava se javlja i u nekim drugim jezicima, a u engleskom se neki skraćeni oblici mogu upotrebljavati i u književnom jeziku.

Neki prilozi, veznici, zatim neki pridjevi, zamjenice i brojevi upotrebljavaju se vrlo često bez pokretnih samoglasnika (na kraju riječi): *sād, kūd, svūd, òvud, ònud; àl, il, kād; velikog, stārog, cřnom, dobròm; mōjeg, mōjem, tōg, tòm, tīm, kōjeg, kōjem, njëg, njīm, nām, vām, kōg, čëg, kōm, čīm, čijeg, čijem; jednōg, drüğog, trëceg, četvřtom, pětom . . .*, Pokretne samoglasnike u tim i ostalim primjerima dobili smo na različne načine. Oni se nisu razvili glasovnim putem, nego na osnovu paralel-

⁹⁴ U području istočnohercegovačkog dijalekta obično dolazi do jotovanja u grupama *dë, të, në* (P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 132).

ne upotrebe po podrijetlu dvojakih oblika, kraćih i dužih.⁹⁵ Ako je na tim riječima rečenični naglasak ili ako iduća riječ počinje glasom pred kojim ispadaju dočetni suglasnici, onda se upotrebljavaju duži oblici: *Oni idu u Ōsik. – Kāda? – Kāda si dōšo iz Brnjevára? Sāda. – Kūda često idete? Nīkuda. – Nē znam kūda će ōni. – Kāda Ćigani rāde? – Kōjēga ćeš nōža ponēt? Māloga. – Kōme je tō koristīlo? Nāma. – Kāda ćete na pūt? Trēčega rūjna.*

U hrvatskim naseljima južne Baranje krajnje *-i* u infinitivu najčešće se gubi. Takvo *-i* počelo se gubiti u našem jeziku još na kraju 14. vijeka⁹⁶, a danas je to vrlo česta pojava u mnogim našim govorima: u svim slavonskim osim u središnjem podravskom, u području istočnohercegovačkog dijalekta⁹⁷, u području mlađeg ikavskog dijalekta⁹⁸, u nekim dalmatinskim govorima itd. Primjeri: *ćidit, tīrat, vīdit* (Bt), *vōlit, rádit* (Bd), *pīsat, kōpat, vōzit, ōrat* (Dr), *trāžit, zaklēt, otēt, dijat* (Mr), *vōzit, skōčit, nāljat, pēvat* (Ip), *kūvat, lēc, mōc* (Dlj), *kāzat, rádit, otērat, zabrānit* (Bv), *tēt, pogāzīt, čītat, spāvat* (Lč), *ūčit, skīnit, nāljat, pōčīmat, namīrljīvat* (Pt), *glēdat, donēst, prōljat, pōčīmat, uzēt, dōc* (Tn), *plēst, zīdat, krāst, klēknit* (Kš), *bjēžat, trēbat, klēcēt* (Sm).

U južnobaranjskom govoru gubi se krajnje *-i* i u prilogu sadašnjem: *pēvajuc, mōlec, pījuc, glēdajuć.*

Dodavanje glasova

Neke suglasničke grupe teške za izgovor ukidaju se u govoru južnobaranjskih Hrvata umetanjem samoglasnika *-a* između suglasnika: *mr-tāvac* (mrtvac), *podavīt* (podviti), *savlādat, odābrat, prāžit, stabālje, vērbovat.*

Mjesto *prādjed, kōmēdija* mogu se čuti kod starijeg svijeta oblici *prāmded, komēndija.*

Prijedlog *kroz* glasi *kroza* uz enklitičke oblike ličnih zamjenica: *krō-za me, krōza te.*

Osnovne karakteristike fonetike

Govor Hrvata u južnoj Baranji išao je u fonetici paralelno sa razvitkom ostalih hrvatskih i srpskih govora, stoga u njemu ima malo odstupanja od današnjeg književnog jezika.

Glavne su fonetske karakteristike u baranjskom govoru:

Smanjenje broja vokala (gubitak nosnih vokala, gubitak vokala *y*, gubitak poluglasa na kraju riječi i u otvorenim slogovima, ukidanje zijeva, gubitak krajnjeg *-i* u infinitivu i prilogu sadašnjem, gubitak samoglasnika *-i* u infinitivu glagola umrt, prodr̄t i sl., otpadanje krajnjih samoglasnika u riječima kad, njegov i sl.).

⁹⁵ Brabec-Hraste-Živković: Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika (Zagreb, 1954), str. 20.

⁹⁶ Đ. Daničić: Istorija oblika srpskog ili hrvatskog jezika (Beograd, 1874), str. 255.

⁹⁷ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 135.

⁹⁸ Ibid., str. 178.

Smanjenje broja konsonanata (gubitak glasa h, promjena skupova jt, jd, u č, đ, gubitak eksplozivnih suglasnika na početku riječi kada stoje ispred drugih eksplozivnih suglasnika ili afrikata, uprošćavanje suglasničkih skupova ds, ts, skv, svr, svl).

Čuvanje suglasničke grupe *šč* (*ščuka, prišč*).

Promjena *-ě* u *-i* (u dugim slogovima) i *-e* (u kratkim slogovima) *dite-pesma*.

Čuvanje suglasnika *l* na kraju riječi kod imenica i pridjeva (*kotal, vesel*).

Vrlo česta promjena samoglasnika *-o* u *-v* u skupovima *ao, eo, uo* (*spav, plev, obuv*).

MORFOLOGIJA

Imenice

1. Imenice muškoga roda

Imenica *šav* ima u gen. sg. oblik *šava* (mjesto šva), a u nom. pl. oblik *šavōvi* (mj. švovi).

Imenice na *-in* koje u množini gube to *-in* najčešće se i u jednini govore bez toga završetka: *Būgar, Arap, pōgan, kršćan, brđan, Ōsićan, Vālpovčan, Čigan, Dāljočan*. Do tih oblika je došlo pod utjecajem pluralnih oblika. Tako se govori i u nekim susjednim predjelima: slavonskoj Podravini, slavonskoj Posavini⁹⁹ i Srijemu.¹⁰⁰ Ako imenica na *-in* u množini ne gubi taj završetak, onda se i u Baranji govori s *-in*: *magazīn, aspirīn, kinīn, domaćīn, tuđīn, cekīn*.

Hipokoristička imena m. r. na *-o* i *-a* sklanjaju se u Baranji po a-deklinaciji: *Péro (Péra) – Pérē–Péri, Stīpo (Stīpa) – Stīpē–Stīpī*. Analogno prema tim imenicama sklanjaju se po a-deklinaciji i prava osobna imena na *-o*: *Mārko–Mārke–Mārki, Jānko–Jānkē–Jānki*. Imenice kao *Péra, Páva, Mārko* i dr. imaju u gen. sg. uz prijedloge kod, od i sl. stariji nastavak *-i*: *kod Pāvī, kod Stīpī, od Mārki, od Péri* (Bt, Bd, Ip).

Imenice *Páva, Stīpa* i sl. imaju u dat. sg. stariji nastavak *-e*: *otišo je k Pāvē, dāj tō Mārke, kāži Stīpē, idem k Mātē, pošālji tō Ivē* (PDN).

Imenice m. r. koje završuju na nepalatalni suglasnik imaju često u instr. sg. nastavak *-em* kao imenice na palatalni suglasnik: *nōsem, vrāgem, Bōgem, junākēm, jelēnem, topēm, āndelem, čankēm* (PDN). Do tih oblika je došlo analogijom prema imenicama m. r. na palatalni suglasnik.

Imenice *gād, nārod, svit* imaju u vok. sg. ponekad nastavak *-u*: *gādu, nārodu, svitu* (pored *gāde, nārode, svite*). Do tih oblika je došlo analogijom prema imenicama koje završavaju na palatalni suglasnik.

⁹⁹ S. Ivšić: Današnji posavski govor (Rad 196), str. 211.

¹⁰⁰ B. Nikolić: Sremski govor (SDZ XIV, 1964), str. 341–342.

U govoru južnobaranjskih Hrvata kod jednosložnih i dvosložnih imenica duga množina je mnogo češća nego kratka množina. One imenice od jednog ili dva sloga koje u književnom jeziku mogu imati i kratku i dugu množinu imaju u baranjskom govoru samo dugu množinu. Primjeri: *břkovi, drugovi, fátovi, bogovi, časovi, znākovi, ježevi, dārovi, sātovi; būnarovi, čabrōvi, pitlovi, slūčajevi, očēvi, češļjevi, jārmovi, zājmovi, ovnōvi, bādņjevi, būbnjevi, rāžņjevi, tornjēvi, vētrovi, jārkovī, viškovi, gōlubovi*. Na formiranje tih oblika utjecao je gen. pl., gdje je umetak -ov (-ev) posve običan.

Prema nom. pl. *nōkti, gōsti* govori se gen. pl. *noktīju, gostīju*. Taj oblik je zadržao nastavak negdašnjeg gen.-lok. duala (*gostbju*).

Gen. pl. nekih imenica stranog porijekla kao npr. *fōrint, mēter, cōl, grād* glasi: *forīntī, metēri, cōli, grādī*.

U dat. pl. neke imenice imaju nastavak -ma mjesto nastavka -ima: *ljūd mā, kōņjma, Cigānmā*. Ti oblici su nastali prema dat.-instr. duala osnova na -u (synbma). Te imenice se danas mogu čuti i s nastavkom -ima u dat. plurala. Oblici dat. pl. imenica m. i sr. r. s nastavkom -ma upotrebljavaju se i u govoru slavonske Podravine, slavonske Posavine¹⁰¹ i istočne Hercegovine.¹⁰²

U lok. pl. imenice m. r. imaju nastavak -a, tj. lok. pl. je jednak gen. plurala: *u vinōgrada, u būbnjeva, na krōvova, na vōlova* (PDN).

Ti oblici su nastali prema negdašnjem nastavku -ah^o u lok. pl. osnova na -a i na -v. Oblik lok. pl. s nastavkom -a(h) upotrebljava se još i danas u mnogim našim govorima: u govoru slavonske Podravine, slavonske Posavine¹⁰³, srijemskom govoru¹⁰⁴, u kajkavskom narječju¹⁰⁵, u čakavskom narječju¹⁰⁶, u smederevsko-vršačkom poddijalektu¹⁰⁷, u zetsko-sjeničkom dijalektu¹⁰⁸ itd.

U lok. pl. imenica m. r. govori se često kraći oblik na -i prema negdašnjem nastavku -ih^o palatalnih o-osnova: *u zūbi, u Torjānci, u Bistrīnci, u Marjānci, u gostī*. Oblik lok. pl. na -i upotrebljava se i u nekim susjednim govorima: u govoru slavonske Podravine, u govoru slavonske Posavine¹⁰⁹, u srijemskom govoru¹¹⁰, u području vojvođanskog poddijalekta¹¹¹ i u sjevernom području mlađeg ikavskog dijalekta.¹¹²

¹⁰¹ S. Ivšić: Današnji posavski govor (Rad 196), str. 215.

¹⁰² A. Peco: Govor istočne Hercegovine (SDZ XIV), str. 120, 121, 128.

¹⁰³ S. Ivšić: Današnji posavski govor (Rad 197), str. 17.

¹⁰⁴ B. Nikolić: Sremski govor (SDZ XIV), str. 340.

¹⁰⁵ A. Belić: Kajkavski dijalekt (NE II), str. 225.

¹⁰⁶ A. Belić: Čakavski dijalekt (NE I), str. 415.

¹⁰⁷ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 88.

¹⁰⁸ Ibid., str. 162.

¹⁰⁹ S. Ivšić: Današnji posavski govor (Rad 196), str. 216, 241.

¹¹⁰ B. Nikolić: Sremski govor (SDZ XIV), str. 338, 346.

¹¹¹ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 75.

¹¹² Ibid., str. 178.

Akcentat

S obzirom na akcentat razvrstat ćemo imenice m. r. na imenice s postojanim akcentom i na imenice s izmijenjenim akcentom.¹¹³

Imenice m. r. s *postojanim akcentom* možemo razvrstati u dvije skupine: 1. imenice s akcentom na istom slogu. 2. imenice s prenesenim akcentom.

Imenice m. r. s akcentom na istom slogu možemo podijeliti u ove tipove:

1. *Rät-räta*. Te imenice imaju u svim padežima jednine i množine kratkosilazni akcentat. Ostale imenice toga tipa jesu: *brät, ðim, dlän, gäd, jüg, klin, krüv, lük, mráz, plüg, rák, sir, svät, zët*. Imenice toga tipa imaju samo dugu množinu. U knjiž. jeziku neke od tih imenica imaju u lok. sg. ` (času, kätu, prägu, prstu, rätu, sküpu). U govoru južne Baranje te imenice zadržavaju ` i u lok. sg. (času, kätu, prägu, prstu, rätu, sküpu). Imenica *prst* ima gen. pl. *prstiju*, a dat. pl. *prstima* ili *prstima*.

U taj akcentatski tip možemo uvrstiti i imenice od dva i više slogova koje zadržavaju ` u svim padežima jednine i množine. Takve su imenice: *brätac, češalj, mëter, mõzak, svëkar, tröšak, vëpar, vëtar, vösak; ðever, güšcer, jäsén, javor, kësten, krëmen, očuv, prämen, prsten, rëmen, sëver, stöžer*¹¹⁴; *čökot, čöpor, grümen, kämen, plämen, ügljen*¹¹⁵; *břdan, Bugar, Cigan, Cincar, düšman*¹¹⁶; *päljetak, pärožak; bëlavac, břbljavac, jävavac, krästavac, škäkavac*.¹¹⁷

2. *Učitelj-učitelja*. Imenice toga tipa imaju na penultimi u svim padežima jednine i množine ` . Ostale imenice toga tipa jesu: *dirëktor, miñster, stvoritelj, upravitelj; izdänak, kradljivac, lažljivac, magärac, opänak, ožüjak, trgövac; besküćnik, graničar, konjänik, urëdник; izostänak, izvršitelj, izbavitelj, ponedëljak*.

3. *Majstor-majstora*. Imenice toga akcentatskog tipa imaju u svim padežima ` . Ostale imenice toga tipa jesu: *kämfor, kicoš, lögor, sümpor, tábor, žägor, žämor; Jänko, Märko, Vänko*.

4. *Rädnik-rädnika*. Imenice toga tipa imaju u svim padežima jednine i množine novi akut na prvom slogu. Tome akcentatskom tipu pripadaju imenice: *kütnjak, pütnik, rädnik, rüdnik, žüpnik*.

4. *Närod-näröda* (gen. pl. *näröda*): *bärut, kükolj, lävež, näkit, näpor, rävred, sävez, süsret, Zägreb, zäkon, zälaz, zárez*.

¹¹³ Ovdje neću označavati područja u kojima se upotrebljavaju pojedini akcentatski tipovi jer to možemo lako doznati na temelju onoga što je govoreno u poglavlju o akcentu i kvantiteti.

¹¹⁴ U književnom jeziku imenice te vrste imaju dužinu iza akcenta (jasen), a u južnoj Baranji se govore bez dužine.

¹¹⁵ Imenice te grupe imaju u lok. sg. na penultimi ` (*plämënu, čökötu*), a u baranjskom govoru ostaje ` i u tom padežu (*plämenu, čökotu, čöporu, grümenu, kämenu, ügljenu*).

¹¹⁶ U književnom jeziku te imenice u jednini završavaju na *-in*, dok se u većem dijelu južne Baranje govore bez *-in*.

¹¹⁷ Imenice te grupe u knjiž. jeziku produžuju ispred dva suglasnika drugi slog (*jävavca, krästävci*), dok se u baranjskom govoru najčešće čuju bez dužine.

5. *Lópōv-lópova* (lópovi-lópōva-lópovima): *ášōv, nábōj, pácōv* (*párcōv*), *válōv, závōj*.

6. *Rádnik-rádnika*: *kútnjak, práznik, pūtnik, rúdnik, tájnik, Trávník*.

7. *Kràdljivac-kràdljivca*. Imenice toga tipa imaju u svim padežima isti akcentat, ali se drugi slog produžuje kada se nađe ispred dva suglasnika. Taj akcentatski tip se upotrebljava samo u području novije akcentuacije. Ostale imenice toga tipa jesu: *izdanak, lažljivac, mađarac, ôpanak, ôžujak, trgovac*.

8. *Kônjanik-kônjanika*: *bèskućnik, gràničar, ùrednik*.¹¹⁸

9. *Kukùruz-kukùruza*: *domàćin, gospòdin, Velèbit*.

10. *Ponèdeljak-ponèdèljka*: *izòstanak, izvřšitelj, izbàvitelj*.¹¹⁹

Imenice m. r. s prenesenim akcentom možemo razvrstati u ove akcentatske tipove:

1. *Bàrjak-barjāka* (*barjāci-bārjāka-barjācima*): *bīser, čēkić, čēlik, izbor, izvor, jēdek, jēzik, Jōsip, kàlup, pāmuk, svèdok, žīvot* (Dr).

Imenice m. r. s *izmijenjenim akcentom* možemo podijeliti u dvije grupe: 1. imenice s akcentom na istom slogu 2. imenice s prenesenim akcentom.

Imenice m. r. s akcentom na istom slogu možemo razvrstati u ove akcentatske tipove:

1. *Stārac-stārca*. Imenice toga tipa imaju u nom. jd. i gen. mn. $\grave{}$, a u ostalim padežima $\hat{}$ (u gen. pl. nema dužine iza akcenta). U taj akcentatski tip spadaju imenice: *jārac, klīnac, sīnak, stārac, žālac, (žālac)*.

2. *Opānak-opānka*. Imenice toga tipa imaju u nom. sg., gen. i lok. pl. $\grave{}$, a u ostalim padežima $\hat{}$. Ostale imenice toga tipa jesu: *kràdljivac, lažljivac, navilak, obōjak, ogārak, otārak*.

3. *Mrāv-mrāva*. Imenice toga tipa zadržavaju u svim padežima $\hat{}$, jedino u gen. pl. imaju $\acute{}$. Ostale imenice toga tipa jesu: *cřv, glād*.

4. *Sāt-sāta*. Imenice toga tipa imaju u lok. jd. i u svim padežima duge množine $\acute{}$, a u ostalim padežima $\hat{}$. Ostale imenice toga tipa jesu: *bōl, dān, fāt, smrād, sřp, vāl*.

5. *Gōst-gōsta*. Imenice toga tipa imaju u nom. sg. $\hat{}$, u gen., dat., lok. i instr. pl. $\grave{}$, a u ostalim padežima $\grave{}$. U taj akcentatski tip možemo uvrstiti i imenicu *Bōg*, koja u množini u svim padežima ima $\grave{}$.

6. *Lēd-lēda*. Imenice toga tipa imaju u lok. sg. $\grave{}$, a u ostalim padežima $\grave{}$ na prvom slogu. Tome akcentatskom tipu pripadaju imenice: *drōb, gnōj, lōj, lōv, mēd, rōg, znōj*.

7. *Būbarj-būbnja*. Imenice toga tipa imaju u svim padežima jednine $\hat{}$, a u množini (dugoj) imaju $\grave{}$ na prvom slogu. Ostale imenice toga tipa jesu: *frātar, lākat, lipanj, pēdalj, pljūsak, rūjan, sřpanj, svībanj, trāvanj, tūtanj, žřvanj*.

¹¹⁸ U knjiž. jeziku te imenice imaju dužinu na trećem slogu (*kônjanik*), ali se u Baranji govore bez dužine.

¹¹⁹ Zasnjih pet akcentatskih tipova postoje samo u području novije akcentuacije.

8. *Jelēn-jelēna*. Imenice toga tipa imaju u nom. sg. i gen. pl. $\hat{}$, a u ostalim padežima $\hat{}$. Mnogo rjeđe imenice toga tipa imaju u gen. pl. \circ (jēlēna). U taj akcenatski tip možemo uvrstiti ove imenice: *balvān, bos-tān, bršljān, čobān, eksēr, jelēn, kalāj, kazān, macān, šarān, tavān*.

9. *Kljūč-ključa*. Imenice toga tipa imaju u nom. sg. $\hat{}$, u vok. sg. $\hat{}$, a u ostalim padežima $\acute{}$ (u instr. sg. i u gen. pl. nalazi se dužina na slogu iza akcenta). U taj akcenatski tip možemo uvrstiti ove imenice: *Běč, dvōr, đāk, kīp, križ, māl̄j, nōž, prišć, pūt, pūž, rāst, Rīm, rīt, strīc, šāš, vrāč*.

10. *Brāvāc-brāvca* (vok. sg. brāvče, gen. pl. brāvaca, dat. pl. brāvci-ma): *čamac, grášak, jarak, kúpac, móljac, pétak, súdac, svétac, škripac, tkálac, však, vrābac, vrānac, žížak; Nīmac, písak, slīpac, vīnac, ždrībac*.

11. *Kljūč-ključa* (vok. sg. ključu, nom. pl. ključevi, gen. pl. ključeva, dat. pl. ključevima): *đāk, kīp, krāl̄j, križ, māl̄j, nōž, pānj, prišć, pūt, pūž, rām, rāst, Rīm, strīc, stūp, súd, šāš, vrāč*.

12. *Stōl-stōla* (vok. stōle, gen. pl. stōlova, dat. pl. stōlovima): *grōm, vōl*.

13. *Jēlen-jēlena* (gen. pl. jēlēna): *čōvek, dūkat, izbor, izvor, jēzik, kōžuv, kūpus, lēmeš, ljīljan, mēdved, ōbraz, ōbrok, ōdbor, ōdmor, ōraj, ōtkos, pēčat, pōtok, tr̄buv, ūnuk, ūzrok, vīncīc, vratīc*.

14. *Kōtāv-kōtla* (vok. sg. kōtle, gen. pl. kōtlova): *kābāv, pākāv, pō-sāv*.¹²⁰

Imenice m. r. s prenesenim akcentom možemo razvrstati u ove akcenatske tipove:

1. *Grōb-grōba* (vok. sg. grōbe, instr. sg. grobōm, nom. pl. grobōvi, gen. pl. grobōva ili grōbova, dat. pl. grobōvima). Ostale imenice toga tipa jesu: *būt, čēp, drūm, džēp, đōn, grč, grōf, grōš, krst, pōp, rōb, snōp, sōm; čāj, krēč, līm*.

2. *Kōrak-kōraka* (lok. sg. korāku ili kōraku, gen. pl. korākā ili kō-raka): *atar, būnar, čardak, kōšar, m̄jur, ōblak, pōgled, pōjas, rāzum, slūčaj*.

3. *Bārjak-barjāka* (vok. sg. bārjāče, nom. pl. barjāci, gen.-lok. pl. barjāka, dat. pl. barjācima): *čēkić, čēlik, dūkat, jēdek, jēzik, kōžuv, kūpus, lēmeš, ōbraz, ōdbor, pēčat (Dr)*.

4. *Kūm-kūma* (nom. pl. kūmovi, gen. pl. kumóvā ili kūmova): *drūg, knēz, sīn, vrāg, zēc*.

U taj akcenatski tip možemo uvrstiti i imenice kao *dār-dāra*, koje u lok. sg. imaju $\acute{}$, a u ostalim padežima isti akcenat kao i imenica kum. U taj akcenatski tip spadaju imenice: *břk, čir, člān, čūn, dār, glās, grād, kljūn, list, pār, rēd, rēp, stān, trāg, vlāk, zīd, znāk; brīg, crīp, cvīt, snīg, svīt, vīk, zvīr*.

5. *Tōr-tōra* (nom. pl. torōvi, gen. pl. torōva ili tōrova, dat. pl. torōvima): *brōd, brōj, nōs, plōd, pōst, rōd, rōj, stvōr*.

¹²⁰ Zadnja četiri akcenatska tipa upotrebljavaju se samo u području novije akcentuacije.

6. *Kotāl-kõtla* (vok. sg. kõtle, nom. pl. kotlōvi, gen. pl. kotlōva ili kõtlova, dat. pl. kotlōvima): *kabāl, posāl*.

7. *Vōl-vōla* (vok. sg. vōle, instr. sg. volōm, nom. pl. volōvi, gen. pl. volōva ili vōlova, dat. pl. volōvima): *grīj, krōv, smīj, stōl, rōv*.

8. *Orāč-orāča* (vok. sg. ðrāču, instr. sg. orāčēm, nom. pl. orāci, gen. pl. orāčā, dat. pl. orāčima): *gajdāš, ormān, pajtāš, pisār, ulār, vojnīk, zlatār; advokāt, bogatāš, bolesnik, generāl, kalendār, kapetān, medenjak, tamburāš; komendijāš, lakrdijāš, utopljenik, vinogradār*.

9. *Lāžov-lažova* (vok. sg. lažove, gen. pl. lažōvā): *bèlov, gàrov, kùd-rov, lùdov, m̀rkov, zèljov*.

10. *Kōsac-kōsca* (vok. sg. kōšce, instr. sg. koscēm, nom. pl. kōsci, dat. pl. koscīma): *mōljac, prāvac, prōsac, prōštac, škōpac, Šōkac*. U južnoj Baranji se vrlo rijetko može čuti gen. pl. s ' na penultimi (kosácā).

11. *Jédek-jedēka* (vok. sg. jēdeče, nom. pl. jedēci, gen. pl. jēdēka, dat. pl. jedēcīma): *dúkat, izbor, izvor, médved, óbraz, ótkos, pécat, pótok, pótop, únuk, úzrok, zúbić* (Ip).

12. *Dalmatīnac-Dalmatīnca* (vok. sg. Dālmatinče, gen. pl. Dalmatīnaca, dat. pl. Dalmatīncīma): *čovečuljak, čudotvórac, izuzétak, Makedónac, Srbijānac, Varaždīnac, završétak*.

13. *Ōrāč-orāča* (vok. sg. ðrāču, nom. pl. orāci, gen. pl. orāčā): *ālāt, Āntūn, āpril, Bānāt, bèrač, brijač, ðuvān, Ēnglěz, Frāncūz, gajdāš, gōrnjak, jūnāk; advokāt, bolēsnik, generāl, gospòdār, kalendār, medenjak, oficir, poglāvār, pomòcnik, smetenjak, tambūrāš, vesèljak, zimòvnik*.¹²¹

2. Imenice srednjeg roda

Mjesto *znāmēnje* govori se u nekim mjestima *zlamēnjē*. Ta riječ je pogrešno dovedna u vezu s imenicom *zlo*. Do takva oblika moglo je doći iz razloga što znamenje više puta *nagovještava* nešto *zlo*.

Imenica *ūvo* ima u kosim padežima jednine oblike *ūveta-ūvetu-ūvetom* (mjesto *uva-uvu-uvom*). Do tih oblika je došlo analogijom prema kosim padežima imenice *tele*.

U instr. sg. kod imenica sr. r. dolazi često nastavak *-em* iza nepalatalnih suglasnika: *òkem, ūvem, srebrēm, zlātem, telēm* (PDN). Do tih oblika je došlo analogijom prema instr. sg. imenica s osnovama koje završuju na palatalni suglasnik.

Nom. i akuz. pl. od *òko, ūvo* glasi *òče, ūše* (stari dualni oblici).

U dat. pl. neke imenice imaju nastavak *-ma* mjesto nastavka *-ima*: *čeljadmā, ždrebādmā*. Ti oblici su nastali prema dat.-instr. duala osnova na *-a* (synъma).

Imenice sr. r. imaju u lok. pl. nastavak *-a*, tj. lok. pl. je jednak gen. pl.: *u sēla, po pōlja, po žīta, na kōla* (PDN). Taj oblik je nastao prema starom nastavku *-ahъ* kod imenica ž. roda (ženahъ).

¹²¹ Taj akcenatski tip postoji samo u području novije akcentuacije.

Akcentat

S obzirom na akcentat možemo imenice srednjeg roda podijeliti u dvije grupe: imenice s postojanim akcentom 2. imenice s izmijenjenim akcentom.

Imenice s postojanim akcentom možemo razvrstati u ove akcenatske tipove:

1. *Jütro-jütra*: *brašno, nēdra, svrdlo; pečivo, vārivo, rādovanje, vērovanje, škōlovanje; jēzero*.¹²²

2. *Mōre-mōra*: *mēso, pīvo, sūnce, zdrāvlje, zlāto*.

3. *Lišće-lišća*: *grānje (granjē), inje, kōlje, pērje, skālje, sūde (sudē), drvēče, prstēnje, zelēnje*.

4. *Krīlo-krīla* (gen. pl. *krilā*): *mīto, právo, prélo, rúno, vīno; déblo, léglo, plátno, stāblo; sūkno; dlīto, gnjízdo*.

5. *Nāsēlje-nāsēlja*: *dijānje, pītānje, sūdēnje, šiljēnje, trázēnje, vārēnje; odbijānje, otēzānje, predāvānje, dočekivānje, dogovārānje, prepisivānje*.

6. *Zelēnje-zelēnja*: *glāsānje, lōžēnje, pečēnje, učēnje*.¹²³

Imenice srednjeg roda s izmijenjenim akcentom možemo razvrstati u ove akcenatske tipove:

1. *Jēlo-jēla* (gen. pl. *jēla*): *blāto, grlo, kōlo, lēto, mēsto, pcēto, sālo, sīto, šīlo, zrno; brdo, ōko, ūvo, zvōno, žīto*.¹²⁴

2. *Rēbro-rēbra* (instr. sg. *rebrōm*, gen. pl. *rēbara*): *dōbro, ōkno, stāklo, vēslo; čēlo sēlo* (gen. pl. *sēla*). Do oblika *rebrōm* došlo je analogijom prema *ženōm, sestřōm* i sl. Taj akcenatski tip postoji samo u Daražu.

3. *Vrtēno-vrtēna* (gen. i lok. pl. *vrtēnā*, dat. pl. *vrtēnima*): *bogātstvo, rešēto* (Dr).

4. *Plēće-plēća* (gen. pl. *plēcā*, dat. pl. *plēcīma*): *ōkno, pēro, stāklo*.

5. *Tēle-telēta* (nom. pl. *tēlci*, gen. pl. *tēlaca*, dat. pl. *tēlcīma*): *tūce* (nom. pl. *tucēta*, gen. pl. *tucētā*).

6. *Sēlo-sēla* (instr. sg. *selēm*, nom. pl. *sēla*, gen. i lok. pl. *sēla*, dat. pl. *sēlīma*): *čēlo, srēbro; dōbro, ōkno, rēbro, stāklo, vēslo* (Ip). Imenice s nepostojanim -a u gen. pl. imaju gen. pl. s " ili s ' (dōbara ili dobārā, rēbara ili rebārā itd.). Oblik *selēm* nastao je analogijom prema *ženōm, sestřōm* i sl.

7. *Dīte-ditēta* (vok. sg. *dīte*, nom. pl. *dēca*, gen. pl. *decē*, dat. pl. *decī*, akuz. pl. *dēcu*, vok. pl. *dēco*, instr. pl. *decōm*).

¹²² Imenica *jēzero* u knjiž. jeziku u množini mijenja akcentat (*jezēra - jezērā - jezērīma*), a u baranjskom govoru najčešće zadržava i u množini isti akcentat (*jēzera - jēzerīma*).

¹²³ Taj akcenatski tip postoji samo u području novije akcentuacije.

¹²⁴ Imenice tipa *zvōno - zvōna* u knjiž. jeziku u gen. pl. imaju ' (*zvōnā*), dok u baranjskom govoru najčešće imaju u tom padežu ~ (*zvōna*) kao i imenice tipa *jēlo (jēla)*. U nom. pl. imenice toga tipa imaju u knjiž. kratkouzlazni akcentat (*brda, ōka, ūva, zvōna, žīta*), dok u baranjskom govoru imaju " kao i u ostalim padežima

U taj akcenatski tip možemo uvrstiti i imenicu *jájce* (*jáje*), samo što ta imenica ima drukčiji oblik i akcenat u množini (*jāja-jája-jájima*).

Ostale imenice srednjeg roda s nejednakosložnom promjenom slažu se uglavnom u akcentu s književnim jezikom (*dřvo-drvěta, čũdo-ču-děsa, přase-prāsci, vríme-vřimena*).

3. Imenice ženskoga roda

Imenice ž. r. na *-a* imaju u gen. singulara nastavak *-i* mjesto *-e*: *kũci, iz sōbi, sa nřivi, iz šũmi* (Bt, Bd, Ip). To je stari nastavak za gen. sg. imenica ženskoga roda (*ženy > ženi*).

U dat. i lok. sg. imaju imenice ž. r. na *-a* stariji nastavak *-e*, nastao od *-ě* (*ženě > žene*): *dáj ženě, kũpi sestřě, nōsi tō bákě, idi k strīne, po kīše, u kũće, u sōbe, u Batīne, u bėrbě, u čāše, na kũće, na nřive, po šũme* (PDN).

Imenice ž. r. na suglasnik imaju u instr. sg. nastavak *-jom* mjesto nastavka *-ju* (analogija prema imenicama m. r.): *maščōm, krvljōm, pamecōm, zobljōm*. Takav oblik instr. sg. javlja se i u susjednim govorima: podravskom, posavskom¹²⁵ i srijemskom.¹²⁶

Imenice ž. r. na suglasnik koje u instr. sg. mogu imati nastavak *-ju* ili nastavak *-i* govore se najčešće s nastavkom *-i*: *čėri, glādi, kāpi, kōsti, křvi, lāzi, ljubavi, rādosti, riči, slũzi, smřti, sōli, stvāri*.

Imenice ž. r. na *-a* imaju u lok. pl. nastavak *-a* : *u šũma, u planīnā, po knřiga, na šljīva, po sōba, po nřiva, po šũma, u kũća* (PDN). Taj nastavak je nastao prema negdašnjem nastavku *-ahъ* osnova na *-a* i osnova na *-v*. Takav oblik lok. pl. postoji danas u nekim područjima posavskoga govora,¹²⁷ kajkavskog narječja,¹²⁸ čakavskog narječja¹²⁹, istočnohercegovačkog dijalekta,¹³⁰ kosovsko-resavskog dijalekta¹³¹ i zetsko-sjeničkog dijalekta.¹³²

Imenice *rōda, rũda* govore se u Baranji *rōdo* (m. r.), *rũdo* (sr. r). Ti oblici su nastali analogijom prema *Māto, Pāvo, sēlo* itd.

Mjesto „*ũ Bāčkoj*” govori se „*u Bāčki*”, što je nastalo analogijom prema „*u Bosni*” i sl. Do te promjene došlo je zbog toga što se u imenice Bačka ne nazire dovoljno pridjevski oblik te riječi.

Akcentat

S obzirom na akcentat razvrstat ćemo imenice ženskoga roda na imenice s postojanim akcentom i na imenice s izmijenjenim akcentom.

¹²⁵ S. Ivšić: Današnji posavski govor (Rad 197), str. 15, 25.

¹²⁶ B. Nikolić: Sremski govor (SDZ XIV), str. 341.

¹²⁷ S. Ivšić: Današnji posavski govor (Rad 197), str. 17.

¹²⁸ A. Belić: Kajkavski dijalekt (NE II), str. 225.

¹²⁹ A. Belić: Čakavski dijalekt (NE I), str. 415.

¹³⁰ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 134.

¹³¹ Ibid., str. 101.

¹³² Ibid., str. 162.

Imenice ženskog roda s postojanim akcentom možemo razvrstati u ove akcenatske tipove:

1. *Būkva–būkve*. Imenice toga tipa imaju u svim padežima isti akcent. Ostale imenice toga tipa jesu: *brëska, brîtva, čäplja, čîzma, čûška, gûska, ikra, kôcka, krûška, kûčka, kvôčka, lêtva, litra, ljûska, mächka, mârka, mřkva, pätkä, pësma, pûška, säblja, süknja, šîpka, täčka, têtka, tikva, vätra, višnja, zîpka, dîple, gräblje, gûsle, jäsle, räšlje; Änica, britvica, cärina, döbava, gödina, gřlica, izdaja, jübuka, jägoda, kišica, küčica, läsica, lävica, mäčuva, Märica, mätica, öpcina, ösveta, ötplata, pöpplava, pötvrda, Pözega, prestava, prijava, prömena, řibica, Rûskinja, Šřpkinja, sküpstina, stänica, stötina, svëkrva, šibica, Türkinja, üprava, üz buna, užina, vilica, növine, öspice; břđanka, Ciganka, grädanka, käsarna, pästorka; göspojica, lästavica, mësečina, üčenica, üspomena, žetelica; bölest, jësen, kökoš, lüdst, mülost, mlädost, nëmoć, növost, päkost, plödnost, pömoć, prošlost, rädost, šitost, släbost, stärost, svëtlost, večer, večnost, žälöst.¹³³*

2. *Läda–läde*: *bünda, cřkva, gäjde, gräda, kânta, klëtva, lämpa, stränka, strîna, süša, šünka, trävka, üjna, vârka, zämka* (SD, PDN); *nägrada, nävika, rädnica, pütница, zädruka, zärada, zastava*.

3. *Rešetka–rešetke*: *paprënka, soljënka, staklënka, škrļjëtka, vezënka*.

4. *Püstinja–püstinje*: *kökica, nägodba, näredba, nărudžba, pärnica, priroda, skitnica, tráčnica, värnica; döpisnica, pözivnica; räskrsnica; düžnost, jäkost, näglost, räbrost, stältnost, väžnost, vérnost; abecëda, čokoläda, limunäda (lemunäda), sabotäža, temperatüra, tuberkuloza.¹³⁴*

5. *Läda–läde*: *äjka, Änka, Èva, kânta, lärma, mârva, njüška, prävda, prëlja, sänta, sträža, sürka, svîrka, svöjta, tinta, üjna, žëda, gäjde; nägrada, näkana, nämera, nämira, nävada, nävala, nävlaka, rädnica, räsprava, südnica, zäbava, zäbluda, zäbrana, zäbuna, zäkřpa, zäkletva, zäpara, zäpreka, zäraza, zästava, zästita, zävada, zävesa, zäruke*.

6. *Glävürda–glävürde*: *bitänga, blägäjna, Bösänka, igřänka, kömända, križäljka, kršćänka, näbävka, nărändža (năränča), nëprävda, nëžürda, pisärna, pövörka, prëpîrka, rešetka, sëljänka, Slövënka; Crnögörka, Dalmätinka, mišölovka, Srbijänka*.

7. *Cëduljica–cëduljice*: *cipelica, kljüčanica, löpatica, öčevina, pökrajina, pöslovica, rüševina, trgovina, ulaznica, ütakmica, željeznica; brëzbrižnost, čövečnost, brësposlenost, näseljenost, pönositost, rüzboritost; domäčica, drugärica, jedinica, junäcina, junäkinja, krojäčica, listönoša*,

¹³³ Imenice tipa *grädanka* – *grädänke* u knjiž. jeziku imaju dužinu na slogu iza akcenta, dok se u baranjskom govoru najčešće govore bez dužine (*grädanka, břđanka, Ciganka, käsarna, pästorka*). Imenice tipa *bölest* – *bölesti* imaju u knjiž. jeziku dužinu iza akcenta u nom. i akuz. jd. (*bölest*), dok se u Baranji govore bez dužine (*bölest, jësen* itd.).

¹³⁴ Neke trosložne imenice toga tipa s ' na prvom slogu imaju u području starije akcentuacije ~ na prvom slogu (*näkana, nämera, nämira, nävada, nävala, südnica, zäbava, zäbuna, zädruka, zäkřpa, zäkletva, zäpara, zävada, zävesa*), a u području novije akcentuacije te imenice imaju ^ na prvom slogu (*näkana, nämera, nämira, nävada* itd.).

*lipòtica, osòvina, pastìrica, siròtica, starèšina, štampàrija, travùrina, vodènica, živòtinja; prijatèljica, apotekàrica; bojàžljivost, bolèžljivost, radòznanost, uzdržljivost.*¹³⁵

Imenice ženskog roda s izmijenjenim akcentom možemo razvrstati u dvije grupe: 1. imenice s akcentom na istom slogu. 2. imenice s prenesenim akcentom.

Imenice s akcentom na istom slogu možemo razvrstati u ove akcenatske tipove:

1. *Bàra-bàre* (gen. pl. *bàra*): *bàba, bānja, brāća, gljīva, jāma, klīca, kōra, kōza, kūča, līpa, lōpta, māpa, mēra, mrēža, njīva, pāra, pēna, plēva, sprāva, škrīnja, zgrāda, žīca; lāče, škāre, škāge, vīle, žvāle; Bōsna, Istra, Mōskva, Pēšta, Tīsa.*

2. *Sikēra-sikēre* (gen. pl. *sikēra*): *batīna, bundēva, ćurdīja, daščāra, kraljīca, livāda, lisīca, lubānja, mašīna, muzīka, nesrēća, papūča, subōta (sobōta), šubāra, večēra, veljāča, ženīdba; oranīca, osovīna, starešina, udovīca, vodenīca.*

3. *Divōjka-divōjke*, (gen. pl. *divōjaka*): *nabāvka, plavōjka, povōrka; bitānga* (gen. pl. *bitānga*), *blagājna, komānda, neprāvda, Petārda.*

4. *Nāda-nādē* (vok. sg. *nādo*): *bērba, būna, ćerka, dūga, glīna, fāla, krīza, mžnja, rādnja; bāka, bēba, Jēla, kōka, Māra, séka, Stāna, tēta.*

5. *Drūga-drūgē* (vok. sg. *drūgo*, nom., akuz. i vok. pl. *drūge*, dat. pl. *drūgama*): *jēla, kūla, mūnja, óvca* (dat. pl. *òvcama*), *rēsa, tórba, tráva, vīla.*

6. *Gār-gāri* (gen. pl. *gāri*, dat. pl. *gārīma*): *bōl, bfv, glād, kāp, slāst, slūz, sřž, žēd; čāst, ćūd, māst, stvār, vlāst, cīv, snīt, svīst, vīst, zvīr.*¹³⁶

7. *Pēta-pētē* (akuz. sg. *pētu*, vok. sg. *pēto*, nom., akuz. i vok. pl. *pēte*, dat. pl. *pētama*): *grāna, grēda, klūpa, rūka, snāga, vójska, vtba, zīma; dūša, glāva, rūka.*¹³⁷

8. *Ōsa-òsē* (vok. sg. *òso*, nom., akuz. i vok. pl. *òse*, gen. pl. *ósā*, dat. pl. *òsama*): *būva, dēva, kōza, mūva, zmīja; sēstra* (nom. pl. *sēstre*), *snāja, žēna; lāža* (nom. pl. *lāže*, dat. pl. *lāžama*), *kāva, òka, zlōba; āsna, būrma, nòšnja, pātinja, prātinja; čōva* (akuz. sg. *čòvu*) *glōba, igra, kōsa, lōza, māgla, mētla, rēda, ròsa, smōla (cmōla), třska, vōda, zōra, žēlja.*¹³⁸

Imenice ženskog roda s prenesenim akcentom možemo razvrstati u ove akcenatske tipove:

1. *Lōza-lozē* (gen., dat. i lok. sg. *lozē*, instr. sg. *lozōm*, gen. i lok. pl. *lōzā*, dat. i instr. pl. *lozāma*): *dēva, igla, kāva, kōsa, kōza, māgla, nōga, sēstra, stāza, třska, vōda, zēmlja, žēna* (Dr).

¹³⁵ Imenice tipa *bēzbrižnōst - bēzbrižnosti* imaju u knjiž. jeziku dužinu na zadnjem slogu, a u Baranji se govore bez te dužine (*bojāžljivost, bolèžljivost*).

¹³⁶ Imenice kao *stvār* — *stvāri* imaju u knjiž. jeziku u lok. sg. ' a u Baranji se najčešće govore sa ^ i u tom padežu (*stvāri, čāsti, ćūdi, māsti, vlāsti*).

¹³⁷ Imenice *dūša, glāva, rūka* imaju u knjiž. jeziku u dat. sg. ^ (*dūši, glāvi, rūci*), dok u Baranji zadržavaju ' i u tom padežu (*dūši, glāvi, rūki*).

¹³⁸ Imenice *čōva, glōba, igra* i dr. imaju u akuz. sg. * (*čòvu, glōbu, igru, mētlu, třsku* itd.)

2. *Zmija-zmije* (gen. pl. *zmijā*, nom. pl. *zmije*, dat. pl. *zmijāma*): *čēla*, *mūva*, *ōsa*, *snāja* (Dr).

3. *Čēla-čēlē* (dat. i lok. sg. *čēli* ili *čēlē*, instr. sg. *čēlōm*, nom. pl. *čēle*, gen. pl. *čēlā*, dat. pl. *čēlāma*): *mūva*, *ōsa*, *snāja*, *zmija*.

4. *Žēna-ženē* (dat. i lok. sg. *ženī*, akuz. sg. *žēnu*, nom. pl. *žēne*, gen. pl. *žēnā*, dat. pl. *žēnāma*): *dēva*, *kāva*, *kōza*, *sēstra* (gen. pl. *sestārā*).

U taj akcenatski tip možemo uvrstiti i riječi kao *čistina-čistinē*: *bistri-na*, *blizina*, *debljina*, *dolina*, *gorčina*, *modrina*, *sedmina*, *sredina*, *stari-na*, *strmina*, *sudbina*, *svežina*, *šetina*, *tišina*, *toplina*, *trećina*, *tuđina*, *vedrina*; *čistōća*, *dobrōta*, *ladnōća*, *samōća*, *skupōća*, *straōta*, *toplōta*; *ciglāna*, *kavāna*, *kuglāna*, *stolāna*; *grdōba*, *rugōba*, *krivica*, *pravica*, *ravnica*, *aždāja*, *budāla*, *kravāta*, *slobōda*; *brzina*, *čistina*, *daljina*, *dubina*, *dužina*, *ravnina*, *sramōta*, *širina*, *visina*, *vrućina*.¹³⁹

5. *Kōza-kozē* (gen., dat. i lok. sg. *kozē*, instr. sg. *kozōm*, nom. pl. *kōze*, gen. i lok. pl. *kōzā*, dat. i instr. pl. *kozāma*): *kāva*, *sēstra*, *žēna* (Ip).

Ovdje možemo uvrstiti i imenice kao *ōsa-osē*, koje u nom., akuz. i vok. pl. imaju *ō*, a u ostalim padežima isti akcenat kao *kōza*, zatim imenice kao *nōga-nogē*, koje u akuz. sg., nom., akuz. i vok. pl. imaju *ō*, a u ostalim padežima isti akcenat kao *koza*. Takve su imenice: *mūva*, *ōsa*, *snāja*, *zmija*; *cmōla*, *igla*, *kōsa*, *māgla*, *nōga*, *stāza*, *vōda*, *zēmlja*, *zōra*.

6. *Olūja-olūjē* (vok. sg. *ōlujo*, gen. pl. *olūjā*): *bakljāda*, *brigāda*, *galāma*, *gungūla*, *kapēla*, *matūra*, *parāda*, *rakēta*.

7. *Kōst-kōsti* (lok. sg. *košcōm*, dat. pl. *kōstima* ili *kōstima*): *kōst*, *křv*, *lāž*, *mōć*, *pēć*, *rāž*, *sōl*.

Pridjevi

Mjesto *bābičin*, *Māričin* itd. govori se *bābicin*, *Māricin*, *Kāticin*, *Ėvicin*, *pūnicin*. Do te pojave došlo je analogijom prema pridjevima izvedenim od hipokorističkih imena (*Lúcin*, *Mácin*). Kod najstarijeg svijeta se još sporadično mogu čuti i oblici *bābičin*, *Māričin* itd.

Mjesto *dūg*, *spōr*, *lāk* govori se *dūgan* (Sm), *spōran*, *lāgan*. Ti oblici su nastali analogijom prema *krúpan*, *dūžan* i sl.

U južnoj Baranji se ne upotrebljava pridjev *dug*, nego samo *dugačak*, kojemu pridjevu značenje nije umanjeno.

Od imenice *sōldat* (vojnici) izveden je pridjev *sōldački*. Taj oblik je nastao analogijom prema *junački*, *vojnički* i sl.

Pridjevi izvedeni od osobnih imena m. r. na *-o* završavaju na *-in*: *Pāvīn*, *Stīpīn*, *Pērīn*, *Mātīn*, *Jōzīn*, *Īvīn*; *Mārkin*, *Vīnkin*, *Jérkin*. Oblici *Mārkin*, *Vīnkin* nastali su analogijom prema *Pāvīn*, *Īvīn* i sl.¹⁴⁰

¹³⁹ Imenice kao *visina* — *visinē* u knjiž. jeziku imaju *o* u dat., akuz. vok. sg., te nom., akuz. i vok. pl. (*visini*, *visinu*, *visino*, *visine*). U govoru južnobaranjskih Hrvata imenice te grupe najčešće zadržavaju *o* (odnosno *o*) u svim padežima osim vok. sg. i gen. pl. (*visini*, *visinu*, *visino*, *visine*). Ostale imenice te grupe jesu: *brzina*, *čistina*, *daljina*, *dubina*, *dužina*, *ravnina*, *sramōta*, *širina*, *vrućina*.

¹⁴⁰ U knjiž. jeziku ti pridjevi nemaju duljine iza akcenta. U baranjskom govoru je došlo do duljenja vokala iza akcenta zbog glasa *-n*.

Mjesto *fališan* najčešće se govori *faličan*, do kojeg oblika je došlo analogijom prema *pravičan*.

U dat. i lok. sg. pridjevi ženskog roda imaju nastavak *-e*: *növe küće, cile söbe, velike nÿve, u stäre küće, na släbe päše* (PDN). To je stariji nastavak, koji je postao od negdašnjeg nastavka *-ě*.

U lok. pl. često se čuje nastavak *-i* mjesto nastavka *-ima*: *na släbi kōnÿ, u stäri kōli, po nōvi sēli*. Ti oblici su nastali prema starijem nastavku *-ih^b* u lok. pl. pridjeva na palatalni suglasnik (ništih[⦿]).¹⁴¹

Neodređeni pridjevi i prisvojni pridjevi na *-ov (-ev), -in* dekliniraju se po zamjeničkoj deklinaciji: *žūt-žūtog-žūtom, brätov-brätovog-brätovom, sestrin-sestrinog-sestrinom*. Razlika u obliku između određenih i neodređenih pridjeva postoji samo u nom. sg. pridjeva za m. r. (*növ-növi, stār-stäri*).

Neki jednosložni pridjevi imaju u komparativu nastavak *-iji* mjesto nastavka *-ji*: *blidiÿi* (Bv, Bg, Tn), *strogiji* (Bv, Tn), *crniji* (Bv), *kriviji* (Bg, Tn), *črniji* (Pt, Kš), *blidiÿi* (Pt), *süviÿi* (Kš). Ti oblici, koji se javljaju na cijelom području slavonskog dijalekta, nastali su analogijom prema noviji, stariji itd.

Pridjevi koji se u knjiž. jeziku završuju u komparativu na *-ši, -ži* najčešće se u baranjskom govoru završuju na *-šji, -žji*: *těžji* (Bg, Lč, Mr), *nižji* (Mr, Bv, Pt, Tn), *dužji* (Ip, Bv, Tn, Kš), *užji* (Ip, Bv, Kš), *bržji* (Bg, Lč, Tn), *sušji* (Bv, Lč, Tn), *višji* (Pt, Tn). U tim oblicima došlo je do restitucije suglasnika *-j*. Ta pojava je raširena i u ostalim govorima slavonskog dijalekta.

Mjesto *širi, gōri* govori se u Baranji *širji, gōrji*. U tim oblicima nije došlo do ispadanja suglasnika *-j* iza glasa *-r*.

Akcentat

S obzirom na akcentat možemo pridjeve razvrstati u ove akcentatske tipove:

1. *Stār-stāro-stāra, stāri-stāro-stāra*. Tome akcentatskom tipu pripada i pridjev *prāv*.

2. *Dōbar-dōbro-dōbra, dōbri (dōbrī) – dōbro (dōbrō) – dōbra (dōbrā)*. U taj akcentatski tip možemo uvrstiti i pridjeve koji u svim oblicima imaju *˘*. Takvi su pridjevi: *lōš, mīl, slādak, skrōman, vēsel, žalostan*.

3. *Mlād-mlādo-mlāda, mlādi-mlādo-mlāda*. U taj akcentatski tip spada ju pridjevi: *cīl, cīn, drāg, glūv, gūst, lūd, ljūt, mlād, tūd, tvrd, vrūc, živ, žūt; dōlnji, gōrnji, tūdi, zādÿi*.

U taj akcentatski tip možemo uvrstiti i trosložne i višesložne pridjeve koji imaju samo određeni oblik. Takvi pridjevi imaju u knjiž. jeziku *˘* na prvom ili drugom slogu, a na slogovima iza akcenta dužinu. U govoru južnobaranjskih Hrvata ti pridjevi imaju na penultimi novi akut. U tu

¹⁴¹ Oblici lok. pl. s nastavkom *-i* javljaju se u podravskom govoru, posavskom govoru, srijemskom govoru, u vojvođanskom poddijalektu i u sjevernom dijelu mlađeg ikavskog dijalekta.

grupu spadaju ovi pridjevi: *jesēnski, junāčki, komšīnski, pastīrski, starīnski; indijānski, partizānski, porcelānski, talijānski.*

4. *Zelēn-zelēno-zelēna, zelēni-zelēno-zelēna.* Ako pridjevi toga tipa imaju tri ili više slogova, onda neodređeni oblici za sr. i ž. r. imaju ` na penultimi (*govorlīvo-govorlīva*). Tome akcenatskom tipu pripadaju pridjevi: *crvēn, croljiv, debēl, lažljiv, šaljiv, valjan, zelēn; govorlīv, osvetljiv.*

5. *Bogat (bogat)-bogato-bogata, bogati-bogato-bogata.* U taj akcenatski tip spadaju ovi pridjevi: *bogat, brkat, čestit. ljūtit, plēcat, rōgat, srdit, zūbat.*

6. *Mudar-mudro-mudra, mudri-mudro-mudra.* Tome akcenatskom tipu pripadaju ovi pridjevi: *bisan, dūzan, glādan, kratak, krūpan, lādan, mudar, nāgal, plitak, rāvan, ridak, sporan, šupalj, tāvan, težak.*

7. *Stār-stāro-stāra, stāri-stāro-stāra.* U taj akcenatski tip spada i pridjev *prāv.*

8. *Mlād-mlādo-mlāda, mlādi-mlādo-mlāda.* U taj akcenatski tip spadaju svi pridjevi tipa *mlād-mlādi.*¹⁴²

9. *Bogat-bogato-bogata, bogati-bogato-bogata.* U taj akcenatski tip spadaju svi pridjevi tipa *bogat-bogati.*¹⁴³

10. *Zelen-zelēno-zelēna, zelēni-zelēno-zelēna.* Ostali pridjevi toga tipa jesu: *crven, dēbel, rūmen.*¹⁴⁴

11. *Mudar-mudro-mudra, mudri-mudro-mudra.* Tome akcenatskom tipu pripadaju svi pridjevi tipa *mudar-mudri.*

Pridjevi u komparativu imaju ` bez dužine (kada komparativ u nom. sg. ima dva sloga): *břžji, dālji, dēblji, dūblji, dūžji, gūšći, jāci, krāci, lūdi, ljūći, mlādi, nžžji, rīdi, šīrji, sūšji, tūnji, težji, vīšji.*

Pridjevi od tri i više slogova (u komparativu) imaju na penultimi novi akut: *bisnīji (bisnīje-bisnīja), masnīji, mudrīji, novīji, ružnīji, slabīji, slavnīji, starīji, tužnīji, žednīji; bogatīji, bolesnīji, grbavīji, laganīji, pametnīji, zelenīji, siromašnīji, nezadovoljnīji.*

U mjestima s novijom akcentuacijom pridjevi od tri i više slogova (u komparativu) imaju ` na trećem slogu od kraja i dužinu na slogu iza akcenta: *novīji, slabīji, stārīji, tužnīji, bolesnīji, grbavīji, pamētnīji, slobōdnīji.*

U superlativu je na -naj dugosilazni akcenat, a komparativ zadržava svoj naglasak: *nājmlādi, nājgūšći, nājjači, nājslabīji, nājtužnīji, nājzadovoljnīji; nājslabīji, nājstārīji, nājbogatīji, nājzadovoljnīji.*

Z a m j e n i c e

Lične i povratna zamjenica imaju u dat. singulara nastavak -e: *mēne, tēbe, njēme, sēbe* (PDN). Ti oblici su nastali prema starijim oblicima

¹⁴² Određeni pridjevi toga tipa u baranjskom govoru nemaju dužine iza akcenta.

¹⁴³ U knjiž. jeziku ti pridjevi imaju u određenom obliku dužinu na nastavku, a u Baranji se govore bez te dužine.

¹⁴⁴ Određeni pridjevi toga tipa u baranjskom govoru nemaju dužinu na nastavku. Akcenatski tipovi pod brojevima 7, 8, 9, 10 pripadaju području novije akcentuacije.

m^{bně}, tebě, a analogijom je nastalo i njeme (mjesto negdašnjeg jemu). Oblici dat. sg. mene, tebe, sebe postoje i u drugim hrvatskim i srpskim govorima: u posavskom govoru,¹⁴⁵ u nekim govorima istočnohercegovačkog dijalekta,¹⁴⁶ u području smederevsko-vršačkog poddijalekta,¹⁴⁷ u kosovsko-resavskom dijalektu,¹⁴⁸ i u nekim crnogorskim govorima.¹⁴⁹

Akuz. singulara od ona glasi ju (enklitički oblik).

Akuz. pl. od oni glasi njê. Taj oblik je prvobitno glasio ję > je, a oblik nje se razvio sekundarno prema izrazima gdje je ispred te zamjenice stajao prijedlog koji je završavao na -n(v^{bn}, s^{bn}). Oblik nje upotrebljava se i u podravskom govoru, posavskom govoru,¹⁵⁰ i u nekim područjima mlađeg ikavskog dijalekta.¹⁵¹

U području starije akcentuacije lične i povratna zamjenica naglašuju se ovako:

Jedn. N.	<i>jā</i>	<i>tī</i>	<i>ōn</i>	<i>ōno (ōno)</i>	<i>ōna (ōna)</i>
G.	<i>mēne</i>	<i>tēbe</i>	<i>njēga</i>	<i>njē</i>	<i>sēbe</i>
D.	<i>mēni (mēne)</i>	<i>tēbi (tēbe)</i>	<i>njēmu</i>	<i>njōj</i>	<i>sēbi (sēbe)</i>
A.	<i>mēne</i>	<i>tēbe</i>	<i>njēga</i>	<i>njū</i>	<i>sēbe</i>
V.	—	<i>tī</i>			
L.	<i>mēni (mēne)</i>	<i>tēbi (tēbe)</i>	<i>njēmu</i>	<i>njōj</i>	<i>sēbi</i>
I.	<i>mnōm</i>	<i>tōbom</i>	<i>njīm</i>	<i>njōm</i>	<i>sōbom</i>
Množ. N.	<i>mī</i>	<i>vī</i>	<i>ōni (ōni)</i>	<i>ōna (ōna)</i>	<i>ōne (ōne)</i>
G.	<i>nās</i>	<i>vās</i>	<i>njī</i>		
D.	<i>nāma</i>	<i>vāma</i>	<i>njīma</i>		
A.	<i>nās</i>	<i>vās</i>	<i>njē</i>		
V.	—	<i>vī</i>			
L.	<i>nāma</i>	<i>vāma</i>	<i>njīma</i>		
I.	<i>nāma</i>	<i>vāma</i>	<i>njīma</i>		

U mjestima s novijom akcentuacijom oblici *mēne-mēni*, *tēbe-tēbi*, *njēga-njēmu*, *sēbe-sēbi* imaju također kratkosilazni akcenat (analogija prema *nāma*, *vāma*, *njīma*).

¹⁴⁵ S. Ivšić: Današnji posavski govor (Rad 197), str. 31.

¹⁴⁶ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 135.

¹⁴⁷ Ibid., str. 88.

¹⁴⁸ Ibid., str. 101.

¹⁴⁹ M. Pešikan: Starocrnogorski srednjokatunski i lješanski govori (SDZ XV), str. 152.

¹⁵⁰ S. Ivšić: Današnji posavski govor (Rad 197), str. 132.

¹⁵¹ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 178.

Posvojne zamjenice

Mjesto *nj̄h*ov, *nj̄h*ovo, *nj̄h*ova govori se *nj̄v*, *nj̄vo*, *nj̄va*. Ti oblici su mogli nastati prema *njega*, *njegov* i sl. Takav oblik prisvojne zamjenice upotrebljava se u sjeverozapadnoj Bačkoj¹⁵² i u nekim srijemskim naseljima.¹⁵³

Zamjenice *njegōv*, *njezin*, *nj̄v* dekliniraju se po zamjениčkoj deklinaciji: *njegōv-njegōvog-njegōvom*, *njezin-njezinog-njezinom*, *nj̄v-nj̄vog-nj̄vom*.

U dat. i lok. sg. prisvojne zamjenice za ž. r. imaju nastavak *-e*: *mōje bāke*, *tvōje strine*, *njegčve tētke*, *u naše kūće*, *o vaše sestrē*, *po njēve kūće* (PDN). Do tih oblika je došlo analogijom prema dat. sg. imenica ž. r. na *-a* (žene).

U području starije akcentuacije posvojne zamjenice se naglašuju ovako:

Jedn. N.	<i>mōj</i>	<i>mōje</i>	<i>mōja</i>	<i>njegōv</i>	<i>njegōvo</i>	<i>njegōva</i>
G.	<i>mōjeg</i>	<i>mōjeg</i>	<i>mōje</i>	<i>njegōvog</i>		<i>njegōve</i>
D.	<i>mōjem</i>		<i>mōjoj</i>	<i>njegōvom</i>		<i>njegōvoj</i>
A.	<i>mōjeg</i>	<i>mōje</i>	<i>mōju</i>	<i>njegōvog</i>	<i>njegōvo</i>	<i>njegōvu</i>
V.	<i>mōj</i>	<i>mōje</i>	<i>mōja</i>			
L.	<i>mōjem</i>		<i>mōjoj</i>	<i>njegōvom</i>		<i>njegōvoj</i>
I.	<i>mōjim</i>		<i>mōjom</i>	<i>njegōvim</i>		<i>njegōvom</i>
Množ. N.	<i>mōji</i>	<i>mōja</i>	<i>mōje</i>	<i>njegōvi</i>	<i>njegōva</i>	<i>njegōve</i>
G.	<i>mōji</i>			<i>njegōvi</i>		
D.	<i>mōjim(a)</i>			<i>njegōvim(a)</i>		
A.	<i>mōje</i>	<i>mōja</i>	<i>mōje</i>	<i>njegōve</i>	<i>njegōva</i>	<i>njegōve</i>
V.	<i>mōji</i>	<i>mōja</i>	<i>mōje</i>			
L.	<i>mōjim(a)</i>			<i>njegōvim(a)</i>		
I.	<i>mōjim(a)</i>			<i>njegōvim(a)</i>		

U Torjancima te zamjenice imaju u onim oblicima gdje se na drugom slogu nalazi *̄*, dok su svi ostali oblici isti (*nj̄govog-nj̄govom-nj̄govim*).

Kao *mōj* mijenjaju se i zamjenice *tvōj*, *svōj*, *nāš*, *vāš*. Do oblika *nāš*, *vāš* došlo je analogijom prema *mōj*, *tvōj*, *svōj*. Zamjenica *nj̄v* (*nj̄vo*, *nj̄va*) ima u svim padežima *̄*.

U području novije akcentuacije mjesto *mōj-mōje-mōja*, *tvōj-tvōje-tvōja* govori se *mōj-mōje-mōja*, *tvōj-tvōje-tvōja* (*mōjeg*, *mōjem*, *mōjoj itd.*), a mjesto *nāš*, *vāš*, *nj̄h*ov govori se *nāš*, *vāš*, *nj̄v* (analogija prema *mōj*, *tvōj*). Ostali oblici su isti kao u knjiž. jeziku.

¹⁵² Ibid., str. 78.

¹⁵³ B. Nikolić: Sremski govor (SDZ XIV), str. 348.

Pokazne zamjenice

Dativ i lokativ sg. od *ovā, tā, onā* glasi *ovē, tē, onē* (PDN). Ti oblici su nastali analogijom prema dat. i lok. sg. imenica ž. roda. Prema književnim oblicima *ovākov* (*ovākvo, ovākva*), *tākov* (*tākvo, tākva*), *onākov* (*onākvo, onākva*) upotrebljavaju se u govoru južne Baranje oblici *ovāki* (*ovāko, ovāka*), *tāki* (*tāko, tākva*), *onāki* (*onāko, onāka*). Od oblika *ovakvo, ovakva* nastali su najprije oblici *ovako, ovaka* (disimilacija), a kasnije su prema njima nastali i oblici *ovaki, taki, onaki*.

U području starije akcentuacije pokazne zamjenice se naglašuju ovako: *ovāj-ovô-ovā, tāj-tô-tā, onāj-onô-onā, ovāki-ovāko-ovāka, tāki-tākvo-tākva, onāki-onāko-onāka, ovōliki-ovōliko-ovōlika, toliki-tolīko-tolīka, onōliki-onōliko-onōlika*.

U području s novijom akcentuacijom mjesto *ovāki, tāki, onāki, ovōliki, toliki, onōliki* govori se: *ovaki, tākvi, onaki, ovōliki, toliki, onōliki*. Ti oblici su nastali prema starijim oblicima *ovāki, tāki, onāki, ovōliki, toliki, onōliki*.

Upitne i odnosne zamjenice

Mjesto književnog oblika *što* govori se *šta* i u upitnom i odnosnom značenju: *Šta rādiš?* — *Šta imaš u džepu?* — *Jā znām šta oni rāde.* — *Mi smo čūli šta su oni divānili.* Do oblika *šta* došlo je analogijom prema oblicima *ništa, svašta*.

U području starije akcentuacije upitno-odnosne zamjenice se naglašuju ovako: *kô(kō), štā(štā), koj-kojē-kojā, kaki-kakō-kakā, čiji-čijē-čijā, koliki*. Zamjenice *kô, štā* dobivaju ` kada se iza njih nalazi enklitika: *Kô mu pomāže?* — *Kô ju ogovāra?* — *Štā je nōvo?* — *Štā nam dājete?* Do promjene ` u ` došlo je zbog toga što je riječ (akcenatska cjelina) produžena za jedan slog, te smo dobili akcenatski tip *selo*.

U području novije akcentuacije upitne i odnosne zamjenice imaju akcenat kao u knjiž. jeziku, jedino se mjesto *koliki* govori *koliki*.

Neodređene zamjenice

Mjesto književnih oblika *nētko, nēšto, nēkoji, nēkaki* govori se *nitko, ništa, nikoji, nīkaki* (PDN). U tim oblicima je predmetak ne- izjednačen s predmetkom ni-. Do tog izjednačenja moglo je doći jer u govoru ne može doći do zamjene zamjenica s ne- i zamjenica s ni-, budući da iza zamjenica *nitko, ništa* uvijek dolazi negacija (*nitko ne zna, ništa ne mogu*).

Gen. pl. od *svi* glasi *svijū i svi*. Oblik *sviju* je mlađi dualni oblik načinjen prema obliku *kostiju*.

Ostale neodređene zamjenice slažu se po obliku s neodređenim zamjenicama u knjiž. jeziku (*nētko, nēšta, svātko, svāšta, kojēšta, kôgod, štôgod, nēki, nēkaki, nēčiji, nīkoji, nīkaki, nīčiji, svāki, svākvoji, svākaki, svāčiji, kôji gôd, kākvi gôd, čijvi gôd*).

U govoru južnobaranjskih Hrvata ne upotrebljavaju se ove neodređene zamjenice: itko, išta, ikoji, ičiji, gdjetko, gdješto, kojetko, štotko, štošta, ikakav, stokoji, štokakav, štočiji.

Brojevi

Glavni brojevi

Brojevi *dvâ, trî, četîri, ôba* zadržavaju u svim padežima isti oblik (analogija prema ostalim brojevima koji se ne dekliniraju): *Kôga od nâs trî nâjviše vóljîš? — K ôvê dvî pêsme dodâj jôš jednu.* Mjesto njih se često upotrebljavaju brojne imenice: *Podâj tâ drva onôj dvojiçi. — Svôj četvorîçi se nêšta dogodîlo.*

Mjesto književnih oblika *dvâ i četvrt, pêt i pō, ôsam i trî četvrt* najčešće se govori: *fêrtalj trî, pōl šest, trî fertâlja dêvet.* Do tih oblika je došlo pod utjecajem njemačkog i mađarskog jezika.

U području starije akcentuacije glavni brojevi se naglašuju ovako: *jedân (jêdan), dvâ, trî, četîri, pêt, šest, sêdam, ôsam, dêvet, dêset, jedânâjst, dvânâjst, trinâjst, četrnâjst, petnâjst, šesnâjst, sedamnâjst, osamnâjst, devetnâjst, dvâdeset, trideset, četredesêt, pedesêt, šezdesêt, sedamdesêt, osamdesêt, devedesêt, stô, dvîsto (dvî stôtine), trîsto (trî stôtine), četîrstô (četîri stôtine), pêtsto (pêt stôtina), šesto (šest stôtina), sêdamsto (sêdam stôtina), ôsamsto (ôsam stôtina), dêvetsto (dêvet stôtina), iljûda, milijûn.*

U području novije akcentuacije glavni brojevi se uglavnom slažu po obliku i akcentu s brojevima u književnom jeziku, jedino se u brojevima gdje mjesto -ae stoji -aj javlja dužina iza akcenta (*jedânâjst, dvânâjst, trinâjst, četrnâjst* itd.), dok se brojevi koji u knjiž. jeziku imaju dužinu iza akcenta govore bez te dužine (*četredeset, sedamdeset, devedeset*).

Redni brojevi

Redni brojevi za ženski rod imaju u dat. i lok. sg. stari nastavak -e: *drûge kûçe, trêçe sôbe, četvrtê njûve, pête knjûge, u drûge sôbe, na trêçe šljûve* (PDN).

U području starije akcentuacije redni brojevi imaju ovakav akcent: *prvî (přvî), drûgi, trêçi, četvrti, pêtî, šestî, sêdmi, ôsmi, devêtî, desêtî, jedânâjstî, dvânâjstî, trinâjstî, četrnâjstî, petnâjstî, šesnâjstî, sedamnâjstî, osamnâjstî, devetnâjstî, dvâdesetî, tridesetî, četredesêtî, pedesêtî, šezdesêtî, sedamdesêtî, osamdesetî, devedesêtî, stôtî, iljûditi, milijûntî.*

U mjestima s novijom akcentuacijom redni brojevi se po obliku i akcentu uglavnom slažu s brojevima u knjiž. jeziku, jedino nemaju dužine na slogovima iza silaznih akcenata i na drugom ili trećem slogu iza uzlaznih akcenata (*drûgi, pêtî, jedânâjstî, dvâdesetî*).

Priložni brojevi

U području starije akcentuacije priložni brojevi se naglašuju ovako: *jedampūt, dváput, tríput, četíripūt, pētpūt, šestpūt, sēdampūt, òsampūt, dēvetpūt, dēsetpūt* ili *dvā pūta, trí pūtu, četíri pūta, pēt pūta, . . .*

U području novije akcentuacije priložni brojevi se uglavnom po akcentu slažu s književnim jezikom, samo iza akcenta najčešće gube dužinu (*jedampūt, dváput, tríput, sēdampūt, òsampūt* itd.), a mjesto *pētpūt, šestpūt* govori se *pētpūt, šestpūt*.

Brojne imenice

Brojne imenice *dvòjica, tròjica* itd. upotrebljavaju se samo za osobe, a ne i za životinje, kako ih je nekada upotrebljavao Vuk. S. Karadžić (dvojica volova). Te imenice imaju u području starije akcentuacije ovakav naglasak: *dvòjica, tròjica, četvorìca, petorìca* itd. U području novije akcentuacije te brojne imenice imaju akcentat kao u književnom jeziku.

Mjesto književnih oblika *čētvoro, pētoro, šestoro, sēdmoro* itd. govori se u južnoj Baranji: *čētvoro, pētero, šestero, sēdmoro* itd. Ti oblici se javljaju i u ostalim govorima slavonskog dijalekta (nastali su od broja četver, koji je zabilježen već u 15. vijeku). Te brojne imenice imaju ovakav akcentat: *dvòje, tròje, četvero, pētero, jedanājstero, dvánājstero, devetnājstero, dvādesetero*. U području novije akcentuacije te brojne imenice imaju ovakav akcentat: *dvòje, tròje, četvero, pētero, jedanājstero, dvánājstero* itd. Tako se govori i u mnogim slavonskim područjima.

Brojni pridjevi *dvòji, tròji, četvori, pētori* itd. imaju u govoru južne Baranje ovakav akcentat: *dvòji, tròji, četvóri, petóri* itd. Takav akcentat postoji i u mnogim slavonskim govorima.

G l a g o l i

Infinitiv

Mjesto književnih oblika *cūrīti, tájīti, zvònīti* govori se *cúret, tájet, zvònet* (PDR). Do tih oblika je došlo analogijom prema *goret, sedet, tpet* i sl.

Mjesto književnih oblika *pāsti* i *spāsti* upotrebljava se samo oblik *spāst*. Taj oblik je nastao prema srušiti, svaliti, gdje prefiks *s-* označuje kretanje prema dolje.

Mjesto književnog oblika *igrati se* govori se u Baranji *sigrat se*, da bi se istakla razlika između glagola *igrat* (*plesati*) i *igrati se*. U južnoj Baranji se ne upotrebljava glagol *plesati*.

Glagoli I. vrste 6. razreda kao *umrijeti, prodrijeti* i sl. govore se u južnoj Baranji: *umrīt, prodrīt, prostīt, proždīt, uprīt* (*umrīt, pròdrīt, pròstīt* itd.). Takvi oblici tih glagola upotrebljavaju se na cijelom području slavonskog dijalekta.

Neki glagoli koji završuju na *-rivati* govore se u južnoj Baranji sa završetkom *-rljivati*: *istovarljivat*, *namirljivat*, *natovarljivat*, *pretovarljivat*. Do tih oblika je došlo prema pridjevima pomirljiv, varljiv.

Glagoli II. vrste koji u infinitivu imaju samo oblik na *-nuti* prešli su u glagole IV. vrste, a oni glagoli koji u infinitivu imaju oblike na *-nuti* i *-ći* govore se najčešće u drugom obliku. Glagoli I. grupe imaju u prezentu nastavak *-im*, a glagoli II. grupe nastavak *-em*. Primjeri: *izvrñit* (*izvrñim*), *klèknit* (*klèknim*), *krènit* (*krènim*), *osvànit* (*osvànim*), *potònit*, *skìnit*, *usànit*; *dić* (*dignem*), *pòmać* (*pomàknem*), *pòteć*. Takvi oblici glagola II. vrste upotrebljavaju se i u susjednim govorima: u podravskom govoru, u posavskom govoru,¹⁵⁴ u govoru zapadnog Srijema,¹⁵⁵ u mlađem ikavskom dijalektu¹⁵⁶ i u govoru Sombora i Kikinde.¹⁵⁷

Glagol *liti*, koji se više ne upotrebljava u govoru južne Baranje, dobiva u složenicama oblik *ljat*: *nàljat*, *pòljat*, *pròljat*, *ùljat*, *zàljat*. Ti oblici su nastali prema imperativu *polji*, *nalji* ili prema iterativnom obliku *poljivat*, *naljivat* (mujiranje glasa 1).

Prema prezentu *pòčmem*, *nàčmem*, *zàčmem* govori se *počimat*, *načimat*, *začimat*.

Mjesto *videt*, *stàret* govori se *vidit*, *stàrit*. Do tih oblika je došlo analogijom prema pridjevu radnom vidijo, starijo. Kao potvrda nam može poslužiti činjenica što su oni glagoli te vrste koji u pridjevu radnom imaju *-e* na kraju osnove zadržali to *-e* i u infinitivu (*gòret*, *gr̃met*, *lètet*, *štèdet*, *šutet*, *kìpet*, *tr̃pet*).

Mjesto književnih oblika *klèčati*, *vrìštati*, *zvēčati* govori se *klècet*, *vrìšcet*, *zvēcet* (PDR). Ti oblici su nastali analogijom prema *goret*, *kipet*, *šutet* i sl. U ostalim glagolima te vrste došlo je do promjene jata u *-a* iza suglasnika *j*, *č*, *ž* kao u književnom jeziku (*zùjat*, *tr̃čat*, *lèžat*).

Mjesto književnih oblika *donòsiti*, *prenòsiti*, *unòsiti*, *dovòziti*, *prevòziti*, *uvòziti* govori se *donášat*, *prenášat*, *unášat*, *dovážat*, *prevážat*, *uvážat*. Ti oblici, koji se upotrebljavaju na cijelom području slavonskog dijalekta, nastali su analogijom prema *ponášat*, *opážat*.

Akcentat

Glagoli s ` u infinitivu u književnom jeziku imaju i u govoru južne Baranje taj akcentat: *čut*, *grìst*, *jèst*, *kràst*, *pìt*, *prèst*, *sèst*, *spàst*, *srèst*, *št̃t*; *dić*, *klèknit*, *skìnit*, *stìsnit*, *tr̃gnit*; *bràt*, *dàt*, *glèdat*, *gr̃ijat*, *kìdat*, *kùvat*, *lājat*, *lòptat se*, *mùcat*, *tkàt*, *tr̃ajat*, *znàt*; *gàzdovat*, *mìlovat*, *ràdovat se*, *ràtovat*, *vèrovat*; *bit*, *tèt*.

Glagoli od dva sloga s ` u književnom jeziku imaju u baranjskom govoru : *bòst*, *cvàst*, *grèpst*, *lèć*, *mèst*, *pèć*, *rèć*, *tèć* *žèć*. Ti glagoli su promijenili akcentat zbog toga što su poslije gubitka krajnjeg *-i* postali

¹⁵⁴ S. Ivšić: Današnji posavski govor (Rad 197), str. 61.

¹⁵⁵ B. Nikolić: Sremski govor (SDZ XIV), str. 155.

¹⁵⁶ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 78.

¹⁵⁷ Ibid., str. 178.

jednosložni (jednosložne riječi ne mogu imati uzlaznog akcenta). Mjesto književnog oblika *iči* govori se *ič* (PSA) i *ič* (PNA). Do tih oblika je došlo analogijom prema *dôc* (*dôc*), *nâc* (*nâc*).

Glagoli od tri sloga s ` u knjiž. jeziku imaju isti akcenat i u govoru baranjskih Hrvata: *sâzret*, *izut*, *nâdut*, *ôbut*; *bôlet*, *gôret*, *g̃met*, *lêtet*, *d̃žat*, *bôjat se*, *stâjat*; *môljit*, *nôsit*, *prôsit*, *rôdit*, *sêljit*, *vôdit*, *prôstit*, *vôzit*, *ženit*, *lômit*, *brôjit*, *glôbit*, *gôstit*, *gûbit*, *lôvit*, *kôrit*, *nôcit*, *pôjit*, *trôšit*, *vêdrit*; *igrat*, *kôpat*, *čêšljat*, *čitat*, *dêbljat*, *gûtat*, *vêslat*, *imat*, *ôrat*, *lôkat*, *čêšat*, *krêsat*, *mêtat*, *dêrat*, *kljûvat*, *bljûvat*, *smjijat se*. U Darazu ti glagoli imaju ` , a u Ižipu ´ .

Neki glagoli od tri sloga imaju ` mjesto ` : *čûpat*, *gûžvat*, *krêpat*, *glôdat*, *t̃rpat* (analogija prema *glêdat*, *kîdat*, *kûvat*).

Trosložni glagoli s ` na drugom slogu u književnom jeziku imaju u govoru južne Baranje isti akcenat na prvom slogu: *dôvest*, *izvest*, *ôdvest*, *prêvest*, *ûvest*. Do tog pomicanja akcenta došlo je zbog toga što su ti glagoli poslije gubitka krajnjeg -i postali dvosložni, te se akcenat našao na zadnjem slogu.

Glagoli od četiri i više slogova u književnom jeziku s ` na prvom slogu imaju u baranjskom govoru ` na drugom slogu: *konâkovat*, *nazâdovvat*, *naprêdovvat*, *pokîsnit*, *prevârit*, *namîgnit*, *zalûpit*, *izbâvit*, *poglêdat*, *rasp̃šit*, *zarâtit se*, *pomîslit*, *porûšit*, *odjâšit*, *istêrat*, *posljat*.

Četverosložni glagoli s ` na drugom slogu u književnom jeziku imaju isti akcenat i u baranjskom govoru: *izûmet*, *razûmet*, *potônit*, *uzâvret*, *zelênit*, *crvênet*, *naigrat se*, *prekôpat*, *počêšljat*, *razvênčat*, *pročitat*, *umêkšat*, *progûtat*, *barâtat*, *burgijat*, *golicat*, *piskârat*, *trabûnjat*, *tetûrat*, *blebêtat*, *skakûtat*, *curkûtat*, *nasmijat se*, *kupôvat*, *bolôvat*, *gladôvat*, *dugôvat*, *zimôvat*, *kumôvat*, *ludôvat*, *mirôvat*, *mudrôvat*, *putôvat*, *robôvat*, *trgôvat*; *čêprkat*, *tâmburat*, *cvôkotat*.

Glagoli od dva sloga s ´ u književnom jeziku imaju u području starije akcentuacije novi akut: *râst*, *trêst*, *klêt*, *vûc*, *nâc*, *pôc*, *prôc*, *dôc*. U području novije akcentuacije ti glagoli imaju ` : *râst*, *trêst*, *klêt*, *vûc*, *nâc*, -i, kada je glagol postao jednosložan. Kada se ti glagoli slože s prefiksom, onda u području starije akcentuacije zadržavaju svoj akcenat (*narâst*, *zatrêst*, *proklêt* itd.), dok u području novije akcentuacije mijenjaju ` u ` (*nârâst*, *zâtrêst*, *prôklêt* itd.).

Glagoli od tri i više slogova s ´ na prvom slogu u književnom jeziku imaju isti naglasak i u baranjskom govoru: *živet*, *plâvit*, *kîpet*, *šûtet*, *pôc*, *prôc*, *dôc*. Do promjene ´ u ` (˘) došlo je poslije gubitka krajnjeg *t̃rpet*, *zvêcet*, *klêcet*, *bâcit*, *fâljit*, *brânit*, *gnjâvit*, *grâdit*, *ljûbit*, *žûrit*, *slûžit*, *vikat*, *kâzat*, *rikat*, *pîsat*, *pûvat*, *šcîpat*, *skâkat*, *dâvat*; *nâpastovvat*, *zâvetovvat*, *prôrokovvat*, *râzlikovvat*.

Glagoli od četiri i više slogova s ´ na drugom, odnosno trećem slogu u književnom jeziku imaju isti akcenat i u baranjskom govoru: *odbâcit*, *zabrânit*, *pokâzat*, *napîsat*, *preskakîvat*, *utrkvîvat se*, *oslobâdat*, *zadirkvîvat*.

Prezent

Mjesto *viđim, viđiš* govori se u južnoj Baranji *viđem, viđeš* . . . Analogno prema *viđem, viđeš* govori se i *glëdem, glëdeš* (pored: *glëdim, glëdiš*).

Prezent od glagola *tkāti, žgāti* glasi *tkēm, žgēm*. Ti oblici su nastali prema berem, perem i sl.

Mjesto književnih oblika *vrëti-vrî* govori se u Torjancima *vrët-vrîje* (*úzavrije*) pored *vrët-vrî*.

Pored *mògu* govori se i *mòžem*, koji oblik je nastao analogijom prema ostalim glagolima s nastavkom -em u I. licu sg. prezenta. U Semartinu se pored *mògu-mòžeš* govori i *mörem, möreš*. Taj oblik, koji dosada nije objašnjen, javlja se i u drugim našim govorima: npr. u području istočnohercegovačkog dijalekta,¹⁵⁸ u području mlađeg ikavskog dijalekta,¹⁵⁹ u bednjanskom govoru¹⁶⁰ i u govoru otoka Korčule.¹⁶¹ Budući da se taj oblik ne javlja u ostalim južnobaranjskim govorima, možemo zaključiti da su ga u Semartin donijeli bosanski doseljenici.

Glagoli *nàljat, pròljat, ùljat, zàljat* imaju u prezentu oblike: *nàljem-nàlješ-nàlje, pròljem-pròlješ, ùljem-ùlješ, zàljem-zàlješ*.

Mjesto književnih oblika *ïdem, ïdeš* govori se *ïdem, ïdeš* (PDN), *otïdem, unïdem, nanïdem* (PDN, PDR). Ti oblici su nastali analogijom prema *dođem, pođem*.

Prezent od glagola *počët, načët, začët, rëc* glasi: *pöčmem-pöčmeš, năčmem-năčmeš, zăčmem, rëkmem*. Ti oblici su nastali analogijom prema *ötmem* (a možda i asimilacijom suglasnika -n i -m). Tako se govori i u slavonskoj Podravini, slavonskoj Posavini,¹⁶² a i stari slavonski pisci su upotrebljavali takve oblike prezenta.¹⁶³

U 3. licu pl. prezenta glagoli III. i IV. vrste imaju često nastavak -u: *držū, vïdu, klëcū, trčū, boju se, gorū, sedū, vòlju, trpū, čïstu, rëdu, trăžu, grădu, nòsu, pòju, kòru, iskrïvu*. Ti oblici su nastali analogijom prema *ïdu, bëru, trësū, pekū* i sl. Takvi oblici prezenta zabilježeni su i u drugim našim govorima: u posavskom govoru¹⁶⁴, u srijemskom govoru¹⁶⁵, u nekim govorima mlađeg ikavskog dijalekta¹⁶⁶, u govoru otoka Korčule¹⁶⁷, u govoru istočne Hercegovine¹⁶⁸ i u nekim mačvansko-valjevskim govorima.¹⁶⁹

¹⁵⁸ Ibid., str. 134.

¹⁵⁹ Ibid., str. 177.

¹⁶⁰ J. Jedvaj: Bednjanski govor (HDZ I), str. 292.

¹⁶¹ M. Moskovljević: Govor ostrva Korčule (SDZ XI), str. 183.

¹⁶² S. Ivšić: Današnji posavski govor (Rad 197), str. 64.

¹⁶³ T. Maretić: Jezik slavonskijeh pisaca (Rad 180), str. 185, 187.

¹⁶⁴ S. Ivšić: Današnji posavski govor (Rad 197), str. 63.

¹⁶⁵ B. Nikolić: Sremski govor, str. 349.

¹⁶⁶ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 178.

¹⁶⁷ M. Moskovljević: Govor ostrva Korčule (SDZ XI), str. 203.

¹⁶⁸ A. Peco: Govor istočne Hercegovine (SDZ XIV), str. 203.

¹⁶⁹ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 73.

Glagoli 1. razreda V. vrste imaju u 3. l. pl. prezenta nastavak -u: *pūcu, pēvu, igru, mōtu, kōpu, tŕpu, čītu, vēslu, vēnču* (PDN). Do tih oblika je došlo analogijom prema glagolima V. vrste koji imaju nastavak -u u 3. l. pl. prezenta (*bēru, zōvu*).

Glagoli VI. vrste kojima infinitivna osnova ispred nastavka -ti svršava na -iva imaju u prezentu nastavak -am: *dokazīvam, pokazīvam, osluškīvam, svanjīva, dovikīvam, pozlaćīvam, potpirīvam, osluškīvam*. Ti glagoli se vrlo rijetko mogu čuti s nastavkom -jem (*dokazūjem, pokazūjem*). Do tih oblika došlo je analogijom prema glagolima V. vrste s nastavkom -am (*čūvam, pitam, spavam, odobravam*). Oblici prezenta pokazivam, dokazivam i sl. upotrebljavaju se i u nekim drugim našim govorima: u srijemskom govoru¹⁷⁰, u šumadijsko-vojvođanskom dijalektu¹⁷¹ i u nekim govorima mlađeg ikavskog dijalekta.¹⁷²

Akcentat

Glagoli s [˘] u prezentu u knjiž. jeziku imaju isti akcentat i u baranjskom govoru, ali najčešće bez dužine iza akcenta: *jēdem (jēdeš, jēde, jēdemo, jēdete, jēdu), mōžem, rēkmem, dīgnem, pūknem, stīgnem, klēknim, pōčmem, nāčmem, zāpnem, žānjem, ōtmem, ūzmem, prōdrem, prōstrem, prōždrem, tārem, kōljem, mēljem, ūmrem, čūjem, tōnim, skīnim, nōsim, rōdim, sōljam, skōčim, prōsim, vōdīm, vōzim, bērem, pērem, sījem, kājem se, trājem, grījem, kljūjem, bljūjem, pljūjem, pčūjem, kūjem, trūjem, snūjem, idem (īdem)*.

Glagoli s ^ˆ na prvom slogu u književnom jeziku imaju u govoru južne Baranje [˜] na istom slogu: *bācim (bāciš, bāci, bācimo, bācite, bāce), kūpim, plātīm, fāljam, brānim, vābim, grādīm, mlātīm, ljūbim; pītam (pītaju), vāljam, vōdam, kāram, kūpam, jāvljam, ljūljam, spāvam, bīram, drāpam, vīčem, dīšem, zīdam, kāžem, rīčem, nīžem, nījšem, pīšem, pūšem, ščīpam, skāčem; dōdem, pōdem, nādem, prōdem*. U području novije akcentuacije ti glagoli imaju ^ˆ kao u književnom jeziku, ali nemaju dužine iza akcenta: *bācim, kūpīm, plātīm, fāljam, dōdem* itd. Glagoli koji u knjiž. jeziku u 3. l. pl. imaju [˘] u baranjskom govoru imaju [˘]: *pītaju, vālaju, vōdaju, kūpaju, bīraju* (analogija prema akcentu u ostalim oblicima prezenta).

Dvosložni glagoli s [˘] u knjiž. jeziku imaju u govoru južne Baranje [˜] na nastavku: *pletēm (pletēš, pletē, pletēmo, pletēte, pletū), bodēm, cvatēm, grebēm, pečēm, tečem, žežēm, gorīm, grnīm, letīm, sedīm, držīm, bojīm se, stojīm, globīm, gostīm, rosīm, vedrīm*. Neki od tih glagola češće se govore s [˘]: *gnōjim, lōvim, kōrim, nōčim, pōjim, tōvim, trōšim, čūpam, gūžvam, īmam, tŕpam* (analogija prema glagolima s [˘] u prezentu). Glagoli V. vrste 1. razreda koji u knjiž. jeziku u prezentu imaju isti akcentat kao u infinitivu imaju u južnobaranjskom govoru

¹⁷⁰ B. Nikolić: Sremski govor, str. 356.

¹⁷¹ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 72.

¹⁷² Ibid., str. 178.

u svim oblicima prezenta $\hat{}$ na nastavku: *bacâm* (*bacâš, bacâ, bacâmo, bacâte, bacâju*), *čitâm, debljâm, jačâm, granâm, veslâm*. Kada se glagoli toga tipa slože s prefiksom, zadržavaju svoj akcenat (*pometêm, ispečêm; ojačâm, pročitâm*). U području novije akcentuacije ti glagoli imaju akcenat kao u književnom jeziku.

Glagoli od tri i više slogova (u 1. licu sg.) u književnom jeziku koji imaju $\hat{}$ na trećem ili četvrtom slogu od kraja imaju u baranjskom govoru $\hat{}$ na slogu iza književnog akcenta: *dolâzim, iskidam, iskřpam, ispünim, istëram, iščüpam, izgâzim, izrëžem, nabâvim, namâžem, namîgnim, napünim, naslûšam se, našâlím se, obâvim, odjâšim, odmîčem se, okîtim, oklâdim se, okûćim se, otkînim, ozdrâvim, podmâžem, porûšim, posijem, pomîslim, prevârim, propâdam, protëram, raskînim, rasplâčem se, razrëžem, sastâjem se, spotîčem se, ulâzim, utëram, začûdim se, zaklînjem se, zaköpçam, kupûjem, gladûjem, dugûjem, zimûjem, kumûjem, putûjem, robûjem, trgûjem, šurûjem; natovârim, obilâzim, omîtavim, jadîkujem, naprëdujem, obrâdujem se, narâtujem se, opomînjem, zabiljêžim, zašecërim, osiromâšim*. U području novije akcentuacije ti glagoli imaju akcenat kao u knjiž. jeziku, ali nemaju dužine na nastavku (*dôlazim, pôrušim, ùteram, nâpredujem*).

Glagoli s $\acute{}$ u književnom jeziku imaju isti akcenat i u govoru južnobaranjskih Hrvata: *trësêm* (*trësêš, trësê, trësêmo, trësête, trësû*), *grîzêm, múzêm, pásêm, vëzêm, zëbêm, vûçêm, kúnêm, zvëçim, jëçim, klëçim, çúçim, réžim, cvrçim*. Kada se ti glagoli slože s prefiksom, zadržavaju svoj akcenat (*ugrizêm, nazëbêm, povûçêm, prokúnêm, potrësêm*).

Glagol *tët* ima u 1. i 2. l. pl. oblike *ôcemo, ôcete* (analogija prema *ôceš, ôce*).

Aorist

Aorist se u južnoj Baranji upotrebljava vrlo rijetko. Danas se još mogu čuti oblici aorista za 1., 2. i 3. lice sg. i 3. l. plurala, dok se oblici za 1. i 2. lice pl. više ne upotrebljavaju. Taj glagolski oblik najčešće ima kratkosilazni akcenat: *pâdo* (*pâde, pâde, pâdoše*), *digo* (*dîže*), *lëgo* (*lëže*), *rëko* (*rëče*), *ôdgovori, râzvença*.

Imperativ

Imperativ od glagola *vîdit, glëdat, poglëdat* glasi *vîdi* (*vîdite*), *glëdi* (*glëdite*), *poglëdi* (*poglëdite*). Oblik *vidi* nastao je od starog oblika imperativa *vižd^b*, a prema njemu je onda nastao i oblik *gleđi*.

Glagoli I. vrste 7. razreda kojima se infinitivna osnova svršava na *-i* tvore imperativ od same osnove bez nastavka: *napî se* (*napîte se*), *popî, sakrî se, sašî, savî*. Ti oblici su nastali prema oblicima *kupi, radi* i sl. U ostalim govorima slavonsko^g dijalekta također se upotrebljavaju takvi oblici imperativa.

Prema prezentu počmem, načmem, začmem govori se i imperativ: *poçmî* (*poçmîte*), *naçmî, začmî*.

Glagoli IV. vrste koji u korijenu ispred -j imaju -o tvore imperativ s pomoću nastavaka -*ji-jite* (mjesto -j, -jte): *krôji (krožite), brôji (brožite), osvôji, dôji, napôji, spôji*. Ti glagoli su se povelili za ostalim glagolima IV. vrste (nosi, radi).

Pored *nemôj-nemôjte* govori se i *nêka-nekâte:nemôj pëvat i nêka pëvat, nemôj víkat i nêka víkat, nemôjte trčat i nekâte trčat, nemôjte trážit i nekâte trážit*. Ovdje je riječ neka analogijom prema glagolima dobi-la nastavak -te.

U južnoj Baranji se ne upotrebljava oblik 1. lica plurala imperativa (pišimo, pjevajmo). Mjesto njega se upotrebljava riječca ajde i prezent ili infinitiv dotičnoga glagola: *ajde da pëvamo ili ajdemo pëvat, ajde da rüčamo ili ajdemo rücat, ajde da pöcmemo ili ajdemo počët, ajde da pïjemo ili ajdemo pït*. Tako se govori na cijelom području slavonskog dijalekta.

Akcentat

Glagoli s [˘] na prvom slogu u knjiž. jeziku zadržavaju taj akcentat i u baranjskom govoru: *vîdi (vidite), vëruj, rüduj se, rätuj, siluj, këmenuj, büdi*.

Glagoli s [˘] u knjiž. jeziku uglavnom zadržavaju taj akcentat i u baranjskom govoru: *čûj (čûjete), pî (pîte), stôj, sîj, lâj, kljûj, bljûj, brîj se, smîj se, dâj, kûj, pcûj, trûj*. Glagoli V. vrste 1. razreda koji u knjiž. jeziku imaju u imperativu [˘] u baranjskom govoru imaju [˘] na prvom slogu: *čûvaj (čûvajete), pîtaj (pîtajete), vâljjaj, kâraj, kûpaj, ljûljaj, rüčaj, prüčaj, spâvaj, bîraj, drâpaj*. Kada se glagoli toga tipa slože s prefiksom, zadržavaju isti akcentat (*popî, posîj, pokûj, otrûj; zapîtaj, pokâraj, okûpaj, pre-spâvaj*). U području novije akcentuacije glagoli toga tipa imaju akcentat kao u knjiž. jeziku, samo glagoli V. vrste nemaju dužine iza akcenta (*čûvaj, pîtaj, kûpajete, rüčajete*).

Glagoli s [˘] bez dužine u knjiž. jeziku, imaju u baranjskom govoru isti akcentat kod dvosložnih oblika, a [˘] na slogu iza akcenta kod trosložnih i višesložnih oblika: *plëti-pletíte, mëti-metíte, grëbi-grebíte, pëci-pecíte, pënji se-penjíte se, nòsi-nosíte, mólji-moljíte, pròsi-prosíte, skôči-skočíte, vòdi-vodíte, trôši-trošíte; iskûdaj (iskûdajte), iskûpaj (iskûpajte), ispûni, istëraj, istërni, išëupaj, izgâzi, izmîsi, izrëzi, nabâvi, namâzi, namîgni, namòluj, napûni, naslûšaj se, našâli se, navîkni se, obâvi, obrâduj se, odjâši, okîti se, oklâdi se, otkîni, ozdrâvi, podmâzi, pomîsi, porûši, prevâri, protëraj, raskîni, rasplâči se, razrëzi, ulâzi, uzjâši, zmîči, zakôpčaj, natovâri, obilâzi, zabiljëzi, započînji*.

Glagoli s [˘] i dužinom iza akcenta u književnom jeziku imaju u baranjskom govoru [˘] na slogu iza književnog akcenta: *obûj (obûjete), izûj (izûjete), venčâj, čitâj, debljâj, sedlâj, kupûj, gladûj, dugûj, zimûj, putûj, ludûj, trgûj*. U području novije akcentuacije ti glagoli imaju akcentat kao u književnom jeziku (*ôbûj, čitâj*).

Glagoli s [˘] na prvom slogu u književnom jeziku imaju isti akcentat i u baranjskom govoru: *trësi (trësíte), pási (pásíte), žívi, vüci, blëji, klëci,*

čúci, réži, jéči, žuri se, píjti, víči, díši, píši, káži, ríči, púši, skáci. Kada se ti glagoli slože s prefiksom, akcenat ostaje na istom mjestu (*istrési-istrésite, ožívi, povúci, napiši, dokáži*).

Glagolski prilog sadašnji

U govoru južnobaranjskih Hrvata vrlo rijetko se može čuti glagolski prilog sadašnji. On se tvori kao i u književnom jeziku, ali se krajnje *-i* najčešće gubi. Akcenat je kao u 3. licu pl. prezenta, jedino glagoli koji u infinitivu imaju tri sloga s ' na prvom slogu te u prezentu mijenjaju akcenat u ^ (u književnom jeziku) u baranjskom govoru imaju akcenat infinitiva. Primjeri: *bèruć* (bèru), *nòsec* (nòse), *pèvajuc* (pèvaju), *kòpajuc* (kòpaju); *píšuc* (písat), *čúvajuc* (čúvat).

Glagolski pridjev radni

Od završetka *-al* u pridjevu radnom nastalo je u južnobaranjskom govoru *-o* (*dô, krô, kázô, nășo*), *-av* (*dâv, krâv, znâv, lěžav*), *-ov* (*dôv, znôv*), *-ao* (*krâo, dâo, prâo*).

Od završetka *-el* u pridjevu radnom nastalo je u baranjskom govoru *-o* (*jô, ũzo, pòčo*), *-ev* (*plêv, jêv, ôtev*), *-ejo* (*plêjo, têjo, sêjo*), *-eo* (*plêo, jêo, sjêo*).

Od završetka *-ul* u pridjevu radnom nastalo je u baranjskom govoru: *-u*(*čû, obû, nadû*), *-uv* (*čûv, obûv, izûv*), *-ujo* (*čûjo, obûjo, izûjo*).

Mjesto književnog oblika *râstao* govori se u Baranji *râso* (analogija prema *râslo, râsla*). Tako se govori i u ostalim područjima slavonskog dijalekta.

Akcenat

Glagoli s ^ u muškom rodu i s ^ ili ` u srednjem i ženskom rodu u književnom jeziku imaju u govoru južnobaranjskih Hrvata ^ (za sva tri roda), jedino u muškom rodu dobivaju ^ oni oblici koji su poslije kontrakcije postali jednosložni: *plêv-plêlo-plêla, grêbo-grêblo-grêbla, pèko-pèklo-pèkla, mōgo-mōglo-mōgla, vîdijo-vîdilo-vîdila, čûv-čûlo-čûla, dŕžo-dŕžalo-dŕžala, sîjo-sîjalo-sîjala, kûpovo-kûpovalo-kûpovala*.

Glagoli s ^ u muškom rodu i s ' u srednjem i ženskom rodu u književnom jeziku imaju u baranjskom govoru isti akcenat, jedino oblici za m. r. koji su poslije kontrakcije samoglasnika postali jednosložni imaju ^: *pîjo-pîlo-pîla, bîjo-bîlo-bîla, klêv-klêlo-klêla, dâv-dâlo-dâla, prâv-prâlo-prâla, zvâv-zvâlo-zvâla*.

Glagoli koji u književnom jeziku imaju ` u oblicima za sva tri roda imaju u baranjskom govoru ^ na slogu iza književnog akcenta: *pokîso-pokîslo-pokîsla, nosîjo-nosîlo-nosîla, vozîjo, nazâdovo, naprêdovo; îšo (îšlo, îšla)*. U području novije akcentuacije ti oblici imaju akcenat kao u književnom jeziku.

Oblici pridjeva radnog s $\hat{\text{~}}$ za muški rod i s $\acute{\text{~}}$ za srednji i ženski rod u književnom jeziku imaju u baranjskom govoru $\tilde{\text{~}}$ za sva tri roda: *trěso-trěslo-trěsla*, *pāso-pāslo-pāsla*. U području novije akcentuacije ti glagoli imaju $\hat{\text{~}}$ za sva tri roda (*trěso-trěslo-trěsla*, *pāso-pāslo-pāsla*). U tim glagolima došlo je do izjednačenja oblika za srednji i ženski rod s oblikom za muški rod.

Oblici pridjeva radnog s $\acute{\text{~}}$ na prvom slogu u književnom jeziku imaju isti akcenat i u baranjskom govoru: *čůvō-čůvalo-čůvala*, *pítō-pítalo-pítala*, *váljō*, *kúpō*, *rúčō*, *spávō*, *vézō*, *písō*, *zídō*. Kada se ti glagoli slože s prefiksom, zadržavaju isti akcenat (*očůvō*, *zapítō*, *povézō*, *nápísō*).

Glagolski pridjev trpni

Glagolski pridjev trpni tvori se u južnobaranjskom govoru na isti način kao u književnom jeziku.

Glagoli s infinitivnom osnovom na *-i* i s prezentskim nastavkom *-jem* tvore pridjev trpni najčešće nastavkom *-t*: *pōbit*, *ūbit*, *sāvīt*, *pōkrit*, *prīkrit*, *ūmit*, *sāšīt*, *nābit*, *ōtkrit*, *zāšīt*. Rjeđe ti glagoli tvore pridjev trpni nastavkom *-en* (*-jen*, *-ven*): *pobījen*, *savījen*, *poKrīven*, *umīven*, *sašīven*, *nabījen*, *otkrīven*, *zašīven*. Glagoli II. vrste i glagoli IV. vrste također često tvore pridjev trpni s pomoću nastavka *-t*: *skñīt*, *stīsñīt*, *dīgnīt*; *trōšīt*, *brāñīt*, *grāñīt*, *bāñīt*, *ljūbit*. Glagoli IV. vrste tvore pridjev trpni i s pomoću nastavka *-en* (*nōšen*, *pūšćen*, *vōden*, *kūpljen*, *trōšen*, *bāćen*, *vōžen*, *křšćen*, *pūšćen*). U ostalim govorima slavenskog dijalekta također navedeni glagoli vrlo često tvore pridjev trpni s pomoću nastavka *-t* (*-to*, *-ta*).

Akcenat

Glagoli s ~ u pridjevu trpnom (za sva tri roda) u književnom jeziku imaju isti akcenat i u baranjskom govoru, jedino se kod glagola koji se u infinitivu svršuju na *-ati* i *-ovati* ne produžuje zadnji osnovni samoglasnik: *vīden-vīdeno-vīdena*, *vōljen-vōljeno-vōljena*, *dřžan-dřžano-dřžana*, *nōšen*, *lōmljen*, *sījan*, *grījan*, *kūpovan*.

Oblici glagolskog pridjeva trpnog s $\hat{\text{~}}$ (za sva tri roda) u književnom jeziku imaju u govoru južne Baranje novi akut: *bāćen-bāćeno-bāćena*, *plāćen-plāćeno-plāćena*, *vrāćen*, *tūžen*, *čūvan*, *pītan*, *bīran*, *nāđen*. U području novije akcentuacije ti oblici imaju isti akcenat kao u knjiž. jeziku, samo se ne produljuje zadnji osnovni samoglasnik kod glagola na *-ati* (*bāćen*, *plāćen*, *pītan*, *bīran*).

Oblici pridjeva trpnog s ~ na prvom slogu u muškom rodu i s istim akcentom na drugom slogu u srednjem i ženskom rodu u književnom jeziku imaju u baranjskom govoru $\hat{\text{~}}$ u muškom rodu i ~ u srednjem i ženskom rodu: *pletěn-pletěno-pletěna*, *greběn-greběno-greběna*, *pečěn-pečěno-pečěna*, *čůvěn-čůvěno-čůvěna*. U području novije akcentuacije imaju isti akcenat kao u književnom jeziku (*plēten-pletěno-pletěna*, *grēben-greběno-greběna*).

U govoru Hrvata u južnoj Baranji ne upotrebljavaju se više imperfekt, pluskvamperfekt, glagolski prilog prošli i kondicional prošli. Ti glagolski oblici ne upotrebljavaju se danas ni u ostalim govorima slavonskog dijalekta. Imperfekt i pluskvamperfekt dobro se još čuvaju u zetsko-sjeničkom dijalektu i u južnim i istočnim govorima istočnohercegovačkog dijalekta, dok su u ostalim štokavskim govorima gotovo posve iščezli.¹⁷⁸

Prilozi

Mjesto *pöšle* govori se *pötlī, pötle*. Do promjene -s u -t ispred glasa -l došlo je radi olakšanja izgovora (zubni i jezični suglasnici tvore se upiranjem vrha ili rubova jezika o desni gornjih zuba, a piskavi suglasnici se tvore upiranjem vrha jezika o donje sjekutiće).

Pored *pötle, sköro* govori se i *pötlem, skörom* (PDR). Ti oblici su nastali analogijom prema jutrom, večerom i sl.

Mjesto oblika književnog jezika *läni, blīzu* govori se *läne, blīzo*.

Mjesto oblika književnog jezika *porebärkē, ödävna* govori se *porebarcē, ödävno* (analogija prema postrance, skoro).

Mjesto oblika književnog jezika *ödävde, ödände, dövlē, döndē* govori se *ödavle, ödanle, dövle (dövla), dönle (dönle)*. U tim oblicima je došlo do disimilacije suglasnika -d.

Mjesto oblika književnog jezika *mnögo* govori se *mlögo* (disimilacija nazalnih suglasnika).

Pored *önda, tü* govori se i *öndak* (PDR), *pöndikar* (Sm), *tükär* (Sm). Takvi oblici se javljaju i u nekim drugim govorima, ali ih je teško objasniti.

Krajnji samoglasnik (rjeđe suglasnik) u nekih priloga često se ispušta: *övud, önud, küd, täd, täm, övam, öpe*.

Akcentat

Prilozi koji u književnom jeziku imaju akcentat *küdā, ötküdā, tüdā, övudā, önudā, ödävle, ödänle* govore se u južnoj Baranji ovako: *küda, ötküda, övüda, önüda, ödavle, ödanle*. U području novije akcentuacije ti prilozi imaju isti akcentat kao i u području starije akcentuacije, samo se mjesto *ötküda, övüda, önüda* govori *ötkuda, övuda, önuda*.

Mjesto oblika književnog jezika *näskoro, pölako* u Baranji se govori *nasköro, poläko*. Oblik *poläko* u novije vrijeme se upotrebljava i u književnom jeziku.

Prilozi koji u knjiž. jeziku imaju ` i dužinu na prvom slogu iza akcenta (hrvatski, latinski i sl.) imaju u baranjskom govoru ~ na slogu iza književnog akcenta: *rväcki, latīnski, junäčki, francūski, talijānski, makedönski, potrbuške, porebarcē, badaväd*. U području novije akcentuacije ti prilozi imaju isti akcentat kao u književnom jeziku.

¹⁷⁸ Ibid., str. 135, 163.

Mjesto književnih oblika *òvamo, ònamo, òvudā, ònudā* govori se u južnoj Baranji: *ovāmo, onāmo, ovūda, onūda*. U području novije akcentuacije ti prilozi imaju ovakav akcentat: *òvamo, ònamo, òvuda, ònuda*. Pored *dānas, nòčas* govori se i *dānas, nòčas* (Dr), *dānas, nóčas* (Ip).

Prijedlozi

Mjesto književnog oblika *bez* govori se *brez*. Taj oblik je nastao analogijom prema negdašnjem prijedlogu *prez*, koji je značio *preko*.

Mjesto književnog oblika *uz* govori se *nuz* (analogija prema *niz*). Taj oblik se upotrebljava u nekim slavonskim govorima, zatim u Bačkoj i u Srijemu.¹⁷⁴

Mjesto *do vrha* govori se *uzvrôm* (Tn).

U prijedlozima *s*, *kroz*, *nuz*, *brez* krajnji suglasnici *s*, *z* prelaze u *š*, *ž* kada se nađu pred palatalnim suglasnikom (jednačenje po mjestu ili načinu tvorbe): *š nĭm, š njôm, krož njèga, brež njèga*.

Od prijedloga *s* dativom katkada se upotrebljava prijedlog *usprkos*, ali se ne slaže s dativom, nego s genitivom (*usprkos òpomene, usprkos pritnjè*). Mjesto književnog oblika nasuprot upotrebljava se izraz »*preko puta*« (*nāša kũća je preko pũta bĩrcuza, jā sedĩm preko pũta tēbe*). Prijedlog *k(a)* se upotrebljava samo pred zamjenicama, dok se ispred imenica najčešće gubi (*dōšo sam k tēbi, otĩšo je k nĭma, približili smo se grādu*). Prijedlozi *sũprot i unātoč* ne upotrebljavaju se u baranjskom govoru.

Veznici

Mjesto uzročnog veznika *jer* upotrebljava se oblik *jel*. Takav oblik toga veznika upotrebljava se i u ostalim govorima slavonskog dijalekta, zatim u srijemskom govoru¹⁷⁵ i u našim narodnim pjesmama.

Mjesto upitnih veznika *da li, eda li, da, eda, ali* koji se upotrebljavaju u knjiž. jeziku upotrebljava se u govoru južne Baranje najčešće oblik »*je l'«* ili »*ja l'«*: *Je l vĩ ũžinate?* (Mr) - *Je l vĩ čitāte?* (Lč) - *Je l brāt bĩjo u Pētārdi?* (Tn) - *Je l òtac dōšo?* (Kš) - *Ja l òna. dōšla?* (Pt) - *Ja l òn tāmō?* (Pt)

Ako upitna rečenica počinje oblikom glagola *biti* (*jesi, jeste, jesu*), onda se veznik li izostavlja: *Jesu òni dōšli iz Batĩne?* (Mr) - *Jesu ljũdi tāmō?* (Bv) - *Jesi kũpijo kōnje?* (Lč) - *Jeste kũpili krāvu?* (Bg) - *Jesi bĩjo u Osĩku?* (Tn)

Često se u južnobaranjskom govoru na početku upitne rečenice upotrebljava sam glagol bez upitnih veznika. Upitno značenje takvih glagola poznaje se po uzlaznoj intonaciji kojom su izgovoreni ti glagoli. Primjeri: *Pēvaš? - Òrete? - Kōpate? - Trāžĩš sĩna? - Prodājete kōnje? - Kũvaš ũžĩnu?*

¹⁷⁴ Iveković-Broz: Rječnik hrvatskoga jezika I (Zagreb, 1901), str. 822.

Osnovne karakteristike morfoloĝije

Glavne su karakteristike morfoloĝije u govoru Hrvata u juĝnoj Baranji:

Čuvanje nekih starijih imeničkih oblika u Podunavskom dijelu: nastavak -ma u dat. i instr. pl. imenica m. roda, nastavak -a(h) u lok. pl. imenica m., sr. i Ź. roda, nastavak -i u gen. sg. imenica Ź. r. na -a, nastavak -e u dat. i lok. sg. imenica Ź. r. na -a (konjma, u Źuma, iz sobi, Źene, na njive).

Čuvanje nekih starijih zamjениčkih oblika u Podunavskom dijelu: nastavak -e u dat. i lok. sg. ličnih i povratne zamjenice, nastavak -i u lok. pl. pridjeva sva tri roda (mene, sebe, na slabi konji).

U govoru Središnjeg i Podravskog dijela mogu se čuti od navedenih oblika samo oblici konjma i »na slabi konji«, dok su ostali oblici zamijenjeni knjiŹevnim oblicima.

Eliminacija oblika tzv. imenske promjene u gen., dat. i lok. sg. m. i sr. r. nekih zamjenica i pridjeva neodređenog vida (dobrog čoveka, bratovom sinu, njegovom ocu).

Izjednačenje nekih imenskih oblika na temelju analogije: nastavak -em u instr. sg. kod imenica m. i sr. r. na tvrdi suglasnik (nosem, selem), nastavak -om u instr. sg. imenica Ź. r. na suglasnik (maščom, krvljom).

Izjednačenje mnogih glagolskih oblika na temelju analogije: curet (goret), kleknit (radit), klečet (goret), dovaŹat (opaŹat), prenaŹat (ponaŹat), tkem, Źgem (berem), moŹem (pečem), idem, otiđem (pođem), počmem, rekmem (otmem), drŹu, sedu (idu), bi (mj. bih, bismo, biste).

Izjednačenje nekih oblika priloga na temelju analogije: potlem, skotrom (jutrom), lane (juče), blizo (daleko), porebarce (postrance), odavno (skoro).

Izjednačenje nekih prijedloga na temelju analogije: brez (prez), nuz (niz).

Eliminacija nekih dubleta kod imenica, zamjenica i glagola: bunarovi (bunari, bunarovi), kosti (kosti, košču), Źta (što, Źta), saŹit (saŹit, saŹiven).

Gubitak nekih padeŹnih oblika kod brojeva dva, tri, četiri, oba.

Upotreba novijih oblika kod glagola sloŹenih s ići (doć, nać).

NapuŹtanje nekih glagolskih oblika (imperpekt, pluskvamperpekt, kondicional proŹli, prilog proŹli; djelomice: aorist, prilog sadaŹnji).

TVORBA RIJEČI

Imenice

Etnici

Etnici za muŹki rod najčeŹće se tvore nastavcima -janin i-ac, a rjeđe nastavcima -anac i -anin. Primjeri: *Tárđanin* (Dardanin), *SúljoŹanin*, *Torjánčanin*, *Semárčanin* (Semartjanin > Semarčanin), *BéŹanin* (Beng-

janin > Benžanin > Bežanin), *Dáljočanin, Máročanin, Kùvljanin, Ősičanin, Bistrinčanin, Mióljčanin, Válpovčanin, Muváčanin, Šiklóšanin, Subđotičanin, Lúčanin*. U podravskim naseljima (a katkada i u podunavskim) ti etnici se najčešće govore bez dočetnog -in: *Lúčan, Běžan, Máročan, Kùvljan, Subotičan, Súljošan, Ősičan, Bistrinčan, Mióljčan, Šiklóšan*. Do takvih oblika je došlo analogijom prema pluralnim oblicima, gdje krajnje-in otpada.

Bolmánac, Kášadac, Brnjevárac, Monoštórac, Bánac, Izípac, Darázac, Sombórac, Bezdánac, Dáljac, Pečúvac, Káčvalac, Petàrac (Petardac > Petarac), *Bodđljac, Batīnac, Peštanac*.

Austrijánac, Amerikánac, Afrikánac, Belgijánac, Brazilijánac, Indijánac, Meksikánac, Marokánac. Takvim nastavkom najčešće se tvore etnici od stranih horonima koji završuju na -a ili -o.

Báčvanin (Bačkanin > Bačvanin). Do tog oblika je došlo analogijom prema Mačvanin.

Etnici za ženski rod najčešće se tvore nastavcima -kinja i -ka, a rjeđe nastavkom -ica: *Bolmānkinja, Káčvalkinja, Petārkinja, Torjānkinja, Kášačkinja* (prema: kašački), *Semārkinja* (Semartkinja > Semarkinja), *Lučkinja, Běžankinja* (od Bežan), *Brnjevārkinja, Monoštōrkinja, Kišfalūpkinja, Dáljočkinja, Súljoškinja*¹⁷⁶, *Bezdānkinja, Ősičkinja, Dáljkinja, Izípkinja, Máročkinja, Darāškinja, Bodđljkinja, Batīnjkinja, Erdūtkinja, Bistrīnkinja, Mióljckinja* (Mióljkinja), *Šiklóškinja, Muváčkinja, Pečúvkinja, Peštankinja* (od Peštan), *Batīnārkinja* (od Batinjar). Ti etnici se najčešće izvode od toponimske osnove, a rjeđe od etnika za muški rod.

Běžanka, Lúčanka, Monoštōrka, Kišfalupka, Dárdanka, Pđdgajčanka, Mióljčanka. Takvi etnici mogu se najčešće čuti u podravskim selima.

Hrvatīca, Sremīca, Švabīca, Madžarīca.

Za vrlo udaljena mjesta često se mjesto etnika upotrebljava konstrukcija od prijedloga iz i imena mjesta ili kraja (*iz Mostàra, iz Niša, iz Skóp-lja, iz Sembērije, iz Kordúna*).

Pored *Srbin* govori se i *Srbljin* (Bg, Lč). U toj riječi je između -b i -j umetnuto epentetsko -l kao u riječima groblje, ljubljen i sl. Prema tom obliku nastao je i hipokoristik *Srbljo* (PDR).

U Kašadu i Semartinu često se čuje oblik *Őrvāt* mjesto *Hrvāt*. Taj oblik je nastao prema mađarskoj riječi Horvát (Hrvat).

Hipokoristička imena

U hrvatskim naseljima južne Baranje najčešće se upotrebljavaju hipokoristička imena, dok se imena u svom pravom obliku mogu čuti samo u službenim odnosima. Hipokoristička imena muškog roda najčešće se tvore nastavcima -o i -a: *Stípo, Máto, Péro, Pávo, Ívo, Józo* (SD, PDR), *Đúra, Stípa, Páva, Józa, Táda, Mátá* (PDN). Osobna imena na -a, s " najčešće imaju pejorativno značenje: *Miša, Páva, Pěra, Stípa, Jōza, Mátá, Iva*. U nekim selima se još može čuti pokoje hipokorističko ime s nastav-

cima -eta i -oš: *Markêta, Pavêta* (Lč), *Stîpeta, Mârketeta* (Tn), *Îvoš, Pàvoš, Mâtoš* (PDR). Međutim, u današnje vrijeme se ne tvore više hipokoristici m. r. s pomoću tih nastavaka.

Ženska hipokoristička imena tvore se kod južnobaranjskih Hrvata najčešće nastavcima -a i -ica, a rjeđe nastavkom -ka: *Kâta, Mânda, Réza, Stâna, Jûla, Mâra, Jânja, Āga; Jêlica, Stânica, Kâtica, Mârica, Āgica, Ēvica; Ānka, Pâvka, Jêlka*. Pejorativna imena se tvore nastavkom -a i kratkosilaznim akcentom: *Jânja, Āna, Ēva, Mârta, Jûla, Kâta, Stâna, Mânda, Āga*.

Osobna imena s nastavkom -ica i s dugouzlaznim (dugosilaznim) akcentom inaju deminutivno značenje: *Īvica, Périca, Mâtica, Józica, Stîpica, Mârkica, Živkica; Ānica, Jûlica, Jêlica, Kâtica, Mândica, Ēvica, Mâr-tica*.¹⁷⁷

Prezimana

U hrvatskim naseljima južne Baranje prezimana se najčešće tvore nastavcima -ović (-ević), -ić, -ov(-ev), -in i -ac: *Blázević, Mârković, Ivánović, Marjánović, Knézević, Petròvić, Pâvlović, Damjánović, Živáković, Zêtović; Jánjíc, Lúkić, Bâčić, Mâtić, Břdarić, Fránjić, Tómić, Kôlarić, Bâbić, Kûrjačić; Bârtolov, Golúbòv, Matânov, Jakobènov, Lukáčèv, Tutènov, Tadijânov, Lukânov; Józín, Fránjin, Mikòlin, Mîjin, Bèrtin, Périn, Đurín, Grègin; Šárac, Torjánac, Kolútac, Petârac, Bánac, Sigétac, Pòsavac, Balatínac*. U mnogo manjoj mjeri se tvore prezimana s pomoću nastavaka -ar i -ak: *Kolesâr, Kôlar, Mêsar, Lončâr; Bošnjâk, Bènak, Lòvak, Vîdak*.

Toponimi

Toponimi (mikrotoponimi, oronimi, hidronimi) najčešće se tvore u južnoj Baranji s pomoću nastavaka -ica, -ac, -ište, -ača i -ik: *Gřbavica* (Sm), *Konjarîca* (Bg), *Râškovica* (Ip), *Adîca* (Bg), *Podrâvica* (Tn); *Daróvac* (Sm), *Gâkovac* (Pt), *Staklénac* (Mr), *Dunâvac* (Dr), *Grâdac* (Bt); *Zòbišće* (Kš), *Dînjišće* (Lč), *Sèlišće* (Ip), *Klèjšće* (Dlj); *Jamâča* (Bv), *Mřtvača* (Tn), *Drenòvača* (Bg); *Raščenîk* (Tn), *Křčenîk* (Pt), *Vedriîk* (Lč). Rjeđe se mikrotoponimi (oronimi, hidronimi) tvore s pomoću nastavaka -ina, -ić, -ara, -ak i -je: *Tîšina* (Tn), *Bròdina* (Pt); *Brèstić* (Tn), *Gâjić* (Bg); *Mâčkara* (Tn), *Glibara* (Tn); *Bâjmak* (Ip), *Vrbâk* (Bv); *Šiblje* (Pt), *Liplje* (Mr).¹⁷⁸

¹⁷⁵ B. Nikolić: Sremski govor (SDZ XIV), str. 361.

¹⁷⁶ Etnici Kačvalkinja, Monoštorkinja, Kišfalupkinja, Suljoškinja izvedeni su od toponima Kačvala, Monoštor, Kišfaluba, Suljoš. Službeni nazivi tih naselja glase danas: Jagodnjak (Kačvala), Beli Manastir (Monoštor), Branjina (Kišfaluba), Kneževi Vinogradi (Suljoš).

¹⁷⁷ O osobnim imenima u južnoj Baranji govorim opširnije u ovim radovima: 1. Antroponimija i toponimija južne Baranje (HDZ II). 2. Slavonska osobna imena (Onomastica jugoslavica 2).

¹⁷⁸ V. S. Sekereš: Antroponimija i toponimija južne Baranje.

Deminutivi

Deminutivi se najčešće tvore nastavcima *-ac, -ak, -čić, -ić, -ašce, -ce, -ence, -čica, -ica*. Primjeri: *brätac, klinac, krüšac, zübac; cřvak, grašak, kožüšak, golübak; kamëncić, kazãncić, obrãščić; lančić, kõtlić, ðačić; koritãšce, sunãšce; sëlce, jãjce, rebãrce, përce, zvõnce, písãmce, burënce, pilënce, ditënce; grãncica, trãvcica, kõšcica, livãdica, cřkvica, ïskrica*.

Deminutivi od *brig, čovek* glase *brizëljak (brežüljak), čovečüljak*.

Augmentativi

Augmentativi se najčešće tvore nastavcima *-eskara, -etina, -ina, -julina, -urda, -urina, -uskara: ljudeskãra, babeüna, torbeüna, ženetina, ljuüina, grašina, komadina, junačina, knjižurina, tičurina, glavürda, nožürda, travurina, vodurina, babuskãra*.

U govoru južnobaranjskih Hrvata imenice se danas ne tvore od oblika pridjeva radnog i nastavka *-ac*. U tom kraju zabilježio sam s tim nastavkom samo imenicu *tkãlac*.

Žensko čeljade izvedeno od *komšija* glasi *komšinica* (komšijnica > komšinica). Tu je konsonant *-j* vjerojatno ispušten radi olakšanja izgovora. Ženska čeljad se inače izvodi od naziva za muškarce na isti način kao u književnom jeziku (nastavcima *-a, -ka, -ica, -inja*).

Pridjevi

Pridjevi od geografskih imena (ktetici) najčešće se izvode nastavkom *-ski* od samog geografskog imena: *kãčvãlski, bolmãnski, torjänski* (torjanski > torjanski), *kãšãčki* (kašadski > kašatski > kašacki), *semãrski* (semartski > semarski), *lüčki, brnjevãrski, monoštõrski, bãnski, kišfalüpski, ðãljočki, ižipski, máročki, darãški, bodõljski, batínski, küvski, süljõški, sombõrski, bezdãnski, õsički, erdütski, bistrínski* (bistrineski > bistrinski), *mioljãčki, šiklõški, muvãčki, subõtički, pečüvski, pëštanski*.

Rjeđe se ktetici izvode od etnika muškog roda: *ðãrdãnski, petãrdãnski* (Dr), *batinãrski* (Dr), *marjãnački* (Pt), *amerikãnski, afrikãnski, austrijãnski, indijãnski, meksikãnski, belgijãnski, marokãnski*.

U južnoj Baranji se vrlo rijetko čuju prisvojni pridjevi izvedenih od imenskih osnova nastavkom *-inji*.

Pridjevi božanstven, čuvstven, jedinstven ne mogu se čuti u govoru starijeg stanovništva južne Baranje.

Pridjevi složeni s prefiksom *pre-* u značenju svojstva u najvećoj mjeri vrlo rijetko se upotrebljavaju u govoru južnobaranjskih Hrvata. Mjesto prefiksa *pre-* u takvim slučajevima upotrebljava se prilog previše: *Mãto je përvüše ðõbar. -Ívo je përvüše vëlik. -Onã je përvüše slãba. -Jãnja je përvüše ðebëla*.

U govoru južne Baranje ne upotrebljavaju se pridjevi složeni s prefiksima *po-, pri-* u značenju svojstva u umanjenoj mjeri.

Od složenih pridjeva češće se upotrebljavaju u govoru južne Baranje ovi pridjevi: *brezobrăzan*, *crnòok*, *gologlâv*, *nâgluv*, *nēmiran*, *nepravēdan*, *nērazuman*, *pačista*, *pròsid*, *sùlud*, *svēmogući*, *zâdovoljan*, *zapòslen*.

G l a g o l i

U južnoj Baranji se glagoli tvore na isti način kao i u književnom jeziku. Glagoli izvedeni formantima *-isa*, *-osa* i glagoli složeni s prefiksom *po-* (u značenju radnje u maloj mjeri) vrlo rijetko se mogu čuti u govoru južnobaranjskih Hrvata. Od složenih glagola češće se mogu čuti u baranjskom govoru ovi glagoli: *blagosòvit*, *dângubit*, *goropâdit se*, *paljētkovat*, *pričēstit*, *zâvidit*. Glagoli se najčešće slažu s ovim prefiksima: *iz-*, *po-*, *pro-*, *za-*, *na-*, *ob-*, *pri-*, *pro-*, *raz-*, *pre-*, *pro-*, *do-*, *o-*, *nad-*, *po-*, *s-*, *u-*. Glagole složene s tri prijedloga nisam zabilježio u govoru južnobaranjskih Hrvata.

SINTAKSA

S i n t a k s a r e č e n i c a

Proste rečenice

U govoru i pripovijedanju južnobaranjski Hrvati dosta često upotrebljavaju proste rečenice, što je u vezi s arhaičnijim načinom pripovijedanja. Od 508 zabilježenih rečenica u tekstovima na proste rečenice otpada 142 rečenice (28%). Od toga na prosto proširene rečenice otpada 126 rečenica (28%), a na proste neproširene 16 (3%). Primjeri: *Lîpo me prîmila* (Pt). *-Ōnda su me ôdveli š njôm zâjedno mōjem dēdi i mōjoj bākî* (Tn). *-Lîpa divôjka na mōjoj pòstelji leži* (Lč). *-Tô smo bili pēt dānâ zatvòriti zâtō* (Ip). *-Kod nās u Mâroku bilo je velike bôrbē* (Mr). *-Ōnda je pokūšo na mîrni nâčin* (Dr). *-A bilo je tāvno* (Dr). *-Jā sam se pōčo dērat* (Ip). *-Prôšo je rât* (Bt).

Nezavisno složene rečenice

Baranjski Hrvati se u pripovijedanju i razgovoru vrlo često služe nezavisno složenim rečenicama, što je u vezi s arhaičnijim načinom pripovijedanja. U starijem razdoblju indoevropskog prajezika govorilo se samo u nezavisnim rečenicama¹⁷⁹, a tek kasnije došlo je do razvoja hipotakse. Od 508 zabilježenih rečenica u tekstovima na nezavisno složene rečenice otpada 174 (34%) rečenice. Ako tome dodamo još 38 (7,50%) rečenica u rečeničnom nizu, koje rečenice su po značenju također nezavisno složene rečenice, onda možemo zaključiti da na nezavisno složene rečenice otpada oko 42% rečenica. Od nezavisno složenih rečenica naj-

¹⁷⁹ S. Ivšić: *Slavenska poredbena gramatika* (Zagreb, 1970), str. 315.

više se upotrebljavaju sastavne (21^{0/0}) i suprotne rečenice (13^{0/0}), a mnogo rjeđe zaključne, isključne i rastavne rečenice. U govoru slavonskih seljaka i u našim narodnim pjesmama (epskim) i pripovijetkama parataksa se također upotrebljava vrlo mnogo (preko 50^{0/0}). Naročito mnogo se upotrebljavaju sastavne rečenice, što nas upućuje na zaključak da sastavne rečenice spadaju među najstarije nezavisno složene rečenice.

Sastavne rečenice najčešće se vežu veznicima *i, pa, nit(i)*: *Jedân čobân je đubrijo njegov bostânčak i imô je magârca* (Dr). -*Bijo jedân kralj i kraljica i nisu imâli svôje decê* (Lč). -*Tâmo sam prêšla u drûgi âvtobus pà sam išla do Semârtina* (Tn). -*Tâj dân je bila kod nâs žitna vozidba pà su i nâše žene kûvale ribu u velikim lóncima* (Ip). - *Nisam ja pametniji ôd njega nit je ôn pametniji ôd mene* (Tn).

Suprotne rečenice se najčešće vežu veznicima *a, al(i), nego, već*: *Némci se povúkû oko pêt sâti u subôtu pôtli pódne, a ûveče već êvo ti partizâni* (Bt). - *Sa vjêncânja svâtovi idu divôjki, a û pol nôci se ide mômku* (Sm). - *Pozâjmiću ti iljadu đinara, âli mi sùtra môraš povrnit* (Tn). - *Nemôjte tû vikat, nêgo idite nâpolje* (Pt). - *Ôna nije oûšla u Ôsik, već je ostûla dôma* (Bg).

Od zaključnih veznika upotrebljava se samo veznik *zato*: *Dôbro ste ôbavili pòsâv, zâto ću vam sâda plâtiti litru vína* (Pt). - *Nikada nisi mlô-râdijo, zâto sâda ništa i nêmaš* (Lč).

Isključne rečenice se najčešće vežu veznicima *samo, jedino*: *U svâtovi su svî bìli pijani, sâmo je Mârko bijo trizan* (Tn). - *Ôn već svê znâ dôbro, sâmo još nê zna písati* (Dlj). - *Svî mômci igraju, jêdino Pâvo stôji na dvôru* (Kš).

Od rastavnih veznika upotrebljava se samo veznik *il(i)*: *Il ga vi žênite il ga nâma dâjte* (Dr). - *Îli mi povrni nôvce ili ću te prêdat sùdu* (Tn).

Zavisno složene rečenice

Od zavisno složenih rečenica u pripovijedanju se najviše upotrebljavaju objektna (izrične, zavisno-upitne), zatim vremenske, uzročne, posljedične, atributne (odnosne) i namjerne, a mnogo rjeđe se upotrebljavaju pogodbene, poredbene (načinske) i dopusne. Od 508 zabilježenih rečenica u tekstu na objektna otpada 55 (11^{0/0}), na vremenske 47 (9^{0/0}), a na sve ostale zavisne rečenice 52 rečenice (10^{0/0}). Objektna (izrične, zavisno-upitne) rečenice spadaju među najstarije zavisno složene rečenice. One su se razvile iz upravnih pitanja. U današnjim slavonskim govorima i u narodnim pjesmama i pripovijetkama vremenske rečenice dolaze na prvo mjesto (od zavisnih rečenica), a poslije njih dolaze izrične rečenice. Do česte upotrebe objektnih rečenica dolazi zbog dijaloškog načina pripovijedanja, u kojemu se izmjenjuje upravni i neupravni govor. Vremenske rečenice se mnogo upotrebljavaju zbog toga što pripovjedači često označuju vrijeme radnje ili vremenski odnos radnje glavne rečenice prema radnji zavisne rečenice.

Objektne (izrične, zavisno-upitne) rečenice najčešće se vežu veznikom da i priložima kako, di: Čuv je u istom bircuzu dā su dōšli gōsti iz Bārānje (Pt). – Brāt je òbečo dā će mi kúpit nōvog šešira (Tn). – Mi smo glēdali kakō se rūsila kūća (Lč). – U grādu smo vīdile dī je ūmro krālǝ Žigmund (Sm). Neupravna pitanja najčešće se vežu veznikom je l' (ja l') ili upitnim zamjenicama i priložima: Mī nē znamo je l' brāt dōma (Lč). – Vīdīćemo kō je bōlji (Tn). – Kāži nam štā si tāmō rādijo (Dlj). – Jōš se nē zna kōjī je nājbōlji (Kš). – Kāži nam kūda je otīšo brāt (Dr). – Pītali smo ga dī je bījo (Bv).

Vremenske rečenice najčešće se vežu veznicima čim, dok, kada, prije nego. One mogu označavati istovremene, prijevremene i poslijevremene radnje (kao u knjiž jeziku). Primjeri: Čīm sam ūnišla u dućān, òdma me pītaju štā sam dōnela (Tn). – Dōk sam jā rādijo, Pāvō se sīgro (Bg). – Ōni su bili na tavānu kāda nam se srūšijo strāžnji dūvar (Mr). – Svřšite tē poslōve pīje nego što dōde kiša (Lč).

Od uzročnih veznika najviše se upotrebljavaju jel, što, kada: Magārac nīje dō vrāca otvōrit jel ōnda bi mōrō unīć u kŭjnu za vrācima zājedno (Dr). – Nē dām ti nōvaca zātō štō mi još ni stārog dŭga nīsi povrñijo (Pt). – Kād me nēćeš slŭsat, nēću ti kúpiti bēpku (Tn).

Od posljedinih veznika upotrebljavaju se samo da i tako da: Magārac je svōm silom vŭkō vrāca nātrag, dā je sve škrīpalo (Dr). – Kamījōn je tāko bījo prēpun dā smo bili jēdno na drŭgom (Pt). – Ōn je cilo jŭtro pījo, tāko da sādā nē može ódat (Lč).

Atributne (odnosne) rečenice vežu se odnosnim zamjenicama i odnosnim priložima: Kō visōko leti, nīsko pāda (Bg). – Ōnda smo na štāciji čekali drŭgu māšinu kōjā ide za Pētārdū (Tn). – Tō je onāj čōvek čiñ sīn je učitelj u Batīne (Dlj). – Jedān komesār dōšo u mōj stān dī sam jā lēžo (Bt). – I tāko najedāmpŭt vīdem stāricu kāko izlazi iza jēdnōg grāma (Pt).

Namjerne rečenice se najčešće vežu veznikom da: Ājduk je òpet tējo izāć vān da nās odgānja (Dr). – Sŭtra sam dān išla u šiklōš dā se pījāvīm (Tn). – Ōn će sād stālno dōlaziti k vāma da izvŭćē òd vās kōjī dīnar (Pt).

Pogodbene rečenice se vežu veznicima ako, da, kada: Āko me ūvāti, nēk me kāzni (Ip). – Da imamo nōvaca, išli bi u bircuz (Kš). – Kād bi jā imō mlōgo nōvaca, nē bi mōrō rāditi (Tn).

Poredbene (načinske) rečenice najčešće se vežu veznicima kako, ko da, što-to, nego što: Kāko je rādijo, tāko je i prđšo (Pt). – Ōni rāde kō da su bōlesni (Tn). – Rādimo onāko kō što su i nāši stāri rādili (Bg). – Što vīše rādimo, tō mānje imamo (Mr). – Pāvō znā vīše nēgo što smo mīslili (Kš).

Od dopusnih veznika upotrebljavaju se samo makar, ako i: Mī smo magārcā izvēli između vrācā mākar su njeđōva vrāca od kŭjne bila otvōrita (Dr). – Dāću ti vīna ako i nēmaš nōvaca (Pt).

Mjesne rečenice vežu se mjesnim priložima: Dī ima vīna, tāmō ima i gōsti (Tn). – Sād ćemo ić tāmō kŭd nas vōdi pŭt (Lč).

Nezavisno i zavisno složene rečenice najčešće dolaze u mnogostruko složenim rečenicama, a rjeđe u složenim rečenicama. U pripovijedanju prošlih događaja baranjski seljaci vrlo često na početku glavnih rečenica stavljaju veznike i, a. Na taj način označuju da se radnja iduće rečenice slaže s predašnjom rečenicom ili je s njom u suprotnosti. Tako se u neku ruku proširuje izražavanje sastavnim i suprotnim rečenicama, koje dominiraju u pripovijedanju baranjskih seljaka.

Sročnost

Uz imenicu čeljad glagol stoji najčešće u jednini: *Čeljad rādi ũ polju* (Kš). – *Nāša čeljad se grije ũ sobi* (Tn).

Uz brojeve dva, trojica govori se ponekad zamjenica sve: *Ōtišli su sve dvā* (Tn). – *Vidijo sam sve trojicu* (Lč).

Kad su subjekti različna roda, a svi u jednini, ili kada su subjekti različna broja, glagol stoji u množini: *Ōtac i māt dōđu k mēni* (Mr). – *Sēstra, brāt i bāba unīđu u sōbu* (Bg). – *Āna i brāca pōđu dōma* (Bv). – *Péro i žēne dōđu na skūp* (Tn).

Uz subjekte različna roda i uz subjekte različna broja pridjevske riječi u predikatu uvijek su muškog roda ako je koji subjekt muškog roda: *Brāt i sēstra su išli svāki dān ũ šumu* (Kš). – *Njegōv ōtac i māt su dōbri* (Bv). – *Ēva i mōmci su igrali cilu nōć* (Pt). – *Stīpo i žēne su kōpali nā njivi* (Sm). – *Ōtac i dēca su zdrāvi* (Dlj). Do takve sročnosti moglo je doći u vezi sa shvaćanjem južnobaranjskih Hrvata o prioritetu muškaraca pred ženama.

Red riječi u rečenici

Predikat stoji najčešće iza subjekta, ali dosta često se nalazi i ispred subjekta (češće nego u književnom jeziku). Primjeri: *Nāša je kūća bila svā porūšena* (Mr). – *Kraljica je još mālō živela i ũmrla* (Lč). – *Mujōj prijatelj nīje bījo kōd kuće* (Pt). – *Pōčo sam alāsīt jū i mōj komšija u Mároku na būčku* (Ip). – *Bījo jedān krāl̄j i kraljica i nīsu imāli svōje decē* (Lč).

Atribut redovito stoji ispred imenice, ali se katkada nađe i iza imenice na koju se odnosi: *Mōji māgārci su bīli māli* (Tn). – *Tāmo je bīlo na stolici sēdam tanjūrā i sēdam kāšika* (Lč). – *Kod nās u Mároku bīlo je ve-līke bōrbē* (Mr). – *U Vrnjcima smo išli ũvek ũjutro u pōla sēdam na prvu čāšu tōple vodē* (Bv). – *Kāžu žēne njēve: Štā cete vi sāda?* (Dr) – *I ōna ōde u kūću njēvu* (Lč).

Objekt stoji najčešće iza glagola, ali se vrlo često nađe i ispred glagola. Ako se predikat sastoji od dva glagola, onda objekt često stoji ispred drugoga glagola. Primjeri: *I ōnda su nam dāli ključeve* (Ip). – *Krāl̄j se ožēni i dōbije drugu žēnu, kraljicu* (Lč). – *Bōjala sam se za sīna, ali mujōn je bījo vēci jūnāk od mēne* (Pt). – *U nēdelju i na svēce nīsmo rādīli, vēc su ũ te dāne cilu četū tērāli na kŭpānje* (Tn). – *Māst, mēso i grā su nam pojēli Svābe* (Mr).

Priloške oznake stoje najčešće iza glagola, ali dosta često se nalaze i ispred glagola. Kada uz isti glagol stoje dvije priloške oznake, onda jedna obično stoji ispred glagola, a druga iza glagola. Primjeri: *Dòk je òna òčla unùtra u kùjnu, òtle je tò bilo već òle* (Dr). – *Kàd je izàšla iz šùme, tàmo su palčìci rádìli* (Lč). – *U Istri smo bìli do šesnàjste gòdine* (Tn). – *Tàko tò tràje do jùtra, a ònda se svàtovi ràzìdu* (Sm). Kada se prilog još nađe u blizini s kojim prijedlogom, najčešće stoji iza prijedloga: *Òn je tò uràdíjo u ògovoru s još nòkoliko ljùdi* (Pt). – *Òtišo je i Péro na još veću nèsreću* (Tn). – *Žívijo kràlj s još trí sestrè* (Dlj). Takav red riječi je u skladu s redovnom pojavom da prijedlog stoji ispred priloga.

Enklitike obično stoje iza prve naglašene riječi u rečenici i vrlo rijetko se nađu na drugom kojem mjestu u rečenici. Primjeri: *Mì smo magàrca izvèli između vràcā* (Dr). – *Kàd se ženijo bràtovljev sìn u Semàrtinu, išli smo na vjenčànje na kòlima u Šiklòš* (Sm). – *Mòji su svì pobègli ù planinu* (Mr). – *Òndanas kàzni súdac sa pètsto òinara glòbe* (Ip). – *Kod nās u Màroku bilo je velìke bórbe* (Mr). Kada enklitike imaju stajati sa zamjenicama *tkogod, štogod, kojigod*, ne umeću se u sredinu riječi, već stoje ispred zamjenice: *Ponèsi štògod se mòže ponèt* (Tn). – *Kògod ga nàde, òbro će pròc* (Lč). – *Kòji gòd mu tò kàže, spàsìce ga* (Dlj). Tako je i u ostalim govorima slavonskog dijalekta.

Kada neodređene zamjenice *nitko, ništa, nikoji, ničiji, nikakav* stoje s prijedlogom, tada se prijedlog ne umeće u sredinu, već stoji ispred zamjenice: *Za ništa ti tò ne òam* (Lč). – *Òn se ne brìni za nìkoga* (Mr). – *Òna se ne razùmije u nìkaki pòsāv* (Tn). – *Nèmòj se mišat u nìčije pòslove* (Pt). Tako se govori i u ostalim područjima slavonskog dijalekta (u govoru srpskog stanovništva u Baranji prijedlog se kod tih zamjenica umeće u sredinu).

Sintaksa dijelova govora

Imenice

Imenice *glàd, bèzdan, ràt, pórez, zràk, vrìsak, vònj, zàda* uvijek su muškog roda, a imenice *pòtpora, zvìr, snìt, biljèga, tetìva, klìšce* uvijek su ženskog roda. Imenice *bèdro, plèce, p̃se, vèce* upotrebljavaju se u srednjem rodu.

Imenica *Blàgòvist* govori se u jednini, a imenice *drombùlje* i *nòvci* samo u množini.

Od imenica koje znače stvari ili što apstraktno mjesto jednine često se govori množina: *Ònda su bìla drùga vremèna* (Tn). – *Ù stàra vremèna je bilo bòlje* (Lč). – *Tàko se tù ràdí od òavnìnā* (Pt). – *Odletèla mu òùša u nebeskè visine* (Dlj).

U južnoj Baranji nisam zabilježio slučajeve da imenica oblikom jednine označava množinu.

Pridjevi

Pridjev *mlâda* upotrebljava se u značenju *snâha*.

Kad pridjev s imenicom čini kojem predmetu ime, onda stoji u određenom obliku: *Vêliki sôkak* (Bt), *Stâro sêlo* (Bd), *Kôzji sôkak*, *Crkvêni sôkak* (Ip), *Ôrlovo gnjzdo*, *Vêliki vir*, *Dûga mêda* (Dlj), *Dôlnjanski krâj* (Bv), *Dûgi lêž*, *Bjêlo brdo* (Sm), *Vêliki pétak*, *mlâda nêdelja* (Tn).

Za oznaku naziva pojedinih porodica (porodični nadimci) uzima se prisvojni pridjev u pluralnom obliku: *Bênakovi*, *Čôrdaševi* (Bt), *Bôdini*, *Bórićevi* (Bd), *Matânovi*, *Jâkobovi* (Mr), *Perišini*, *lvankini* (Ip), *Tómšini*, *lvičini* (Dlj), *Frânjini*, *Zêtovi* (Bv), *Mikićini*, *Đúrini* (Bg), *Marhîni*, *Mijini* (Lč), *Lukâćevi*, *Živkovi* (Pt), *Bâbicini*, *Lûkini* (Tn), *Bârtołovi*, *Stepânčevi* (Kš), *Ivôševi*, *Tâdijini* (Sm).

Ako ispred imena od kojega je izveden nadimak stoji apozicija, onda ta apozicija često ostane u nominativu: *Bâba Kâtini*, *Dêdak Stîpini*, *Či-ča Mišêtni* (Lč), *Bâba Jânjini* (Tn).

Kada je pridjev združen s kakvom imenicom, ima u vokativu određeni oblik (*dobrî čôveče*, *mlâdi prîjatelju*).

Zamjenice

Kad je subjekt lična zamjenica u 1. ili 2. licu, onda u istoj rečenici često stoji lična zamjenica mjesto povratne: *Jâ sam mênî kûpijo nôvu rûbinu* (Tn). – *Ti tráži ženu têbi, a jâ ću mênî* (Pt). – *Vi ste vâma nâkupovali svâkake rôbê* (Kš). – *Mi ćemo nâma nabâvit mlôgo ovâcâ* (Lč). Ako je subjekt lična zamjenica u 3. licu, onda se najčešće upotrebljava povratna zamjenica: *Ôn je sêbi nabâvijo nôva kôla* (Bg). – *Ôni su sêbi nâkupovali mnogo svînjâ* (Pt). Uz zamjenicu *sâm* uvijek dolazi zamjenica sebe za sva tri lica (*sâm sêbi škôdim*, *sâmog sêbe upropašćuješ*, *sâm sêbi je naškôdijo*).

Posvojne zamjenice *moj*, *tvoj*, *naš*, *vaš* zamjenjuju zamjenicu *svoj* kada se protežu na subjekt i stoga lica kojeg su i one same: *Jâ sam dôvêv môju sêstru* (Tn). – *Ti si nâšo tvôjeg brâta* (Kš). – *Vidijo sam môjeg kônja* (Lč). – *Mi smo dôbili nâše knjîge* (Dr). – *Vi ste vidili vâše ljûde, a mi nâše* (Pt). Pripadanje subjektu u 3. licu može se izraziti zamjenicama *njegov*, *njev* i *svoj*: *Jêdva je prêpozno svôjeg brâta* (Mr). – *Ôni su dôbili svôje nôvce* (Pt). – *Onî su otêrali njêve krâve* (Bg).

Odnosna zamjenica *čiji* proteže se na imenice sva tri roda u jednini i množini: *Ônda su snîšli s nâšeg tavâna i otîšli na tavân komšije Pérê*, *čijâ kûća ônda još nije bila porûšena* (Mr). – *Dôvêv sam dîte čijâ mât je jučê ûmrla* (Tn). – *Tô su mâjstori čiji pòsôv ne vrjêdi mlôgo* (Sm). – *Tâmo stôje ljûdi čijê žêne su ûmrle* (Pt). – *Dôšle su žêne čijî ljûdi su u zâtvoru* (Lč).

Mjesto neodređene zamjenice *neki* ispred imenice vrlo često se u hrvatskim naseljima južne Baranje upotrebljava broj *jedan* ili zamjenica

nekaki: Jèdna žèna vas je trázila (Pt). – Tū je bijo jèdan čòvek (Tn). – Vidijo sam jednòg mòmkà iz Lúča (Bg). – Jèdni ljúdi mìsle òvako, a drući ònako (Kš). – Trázijo te nìkaki čòvek (Dlj).

Brojevi

Pored *dvâ ditèta, trì pràseta, četìri jàgnjeta* često se govori: *dvòje decè, tròje pràsaca, četvero jàganjaca*.

Glavni brojevi i brojne imenice mogu se složiti s genitivom ličnih zamjenica *mi, vi, oni: nàs trì, vàs pèt, nji dèset, nàs dvòje, vàs tròje, nji trojica*.

Mjesto *sva tri, sva četiri* često se govori *sve tri, sve četiri: Vidijo sam sve trì kònja (Tn). – Pòzvali smo sve četìri bràta (Dr).*

Brojevi *stotina i iljada* ponekad stoje u akuzativu mjesto u nominativu (u nekim konstrukcijama): *Dòšlo je stòtinu òvāca (Kš). – Skùpilo se stòtinu ljúdi (Pt). – Iljādu púta sam ti tò kázala (Dlj).*

Glagoli

U južnoj Baranji nisam zabilježio slučajeve gdje bi se neprelazni glagoli leći, sjesti, ustati upotrebljavali kao prelazni.

U perfektu se ne upotrebljavaju nesvršeni glagoli gdje misao traži da budu svršeni.

Prilozi

Mjesto priloga *kamo, kuda* upotrebljavaju se prilozi *kuda, di: Kūda ideš svūki dān? (Bv) – Di si mètnila kòžuva? (Tn) – Jā znām kūda su òni otišli (Dr). – Kūda su pròlazili partizāni, tūda idu i nāši mòmcì (Pt).*

Prilozi *ovdje, ondje* ne upotrebljavaju se u baranjskom govoru, nego se mjesto njih upotrebljavaju prilozi *tu, tamo: Tū je lādno (Bv). – Tū nìkoga nēma (Pt). – Tāmo je bijo i mōj brāt (Lč). – Tāmo nūšta ne rodi (Dlj).*

Mjesto priloga *onda, tada* upotrebljava se samo prilog *onda*. Taj prilog vrlo često stoji na početku rečenice (u pripovijedanju): *Ònda kad smo rúčali, ònda smo otišli na lice mēsta (Dr). – Òn ònda pīta kākò mi ime (Ip). – Ònda su me pitali kākò mi je bilo tāmo u Semārtinu. Ònda sam nji mā pripovīdala kākò je bilo lipo (Tn). – Ònda su jāko plākali i njoj staklènog lisa kúpili (Lč).*

Prijedlozi

Prijedlog *o* ne upotrebljava se u govoru baranjskih Hrvata. Mjesto njega se upotrebljavaju prijedlozi *od, na: Òn lūpi s nogòm od zēmlju (Lč). – Udāri s glāvom od zid (Bt). – Slika vēsì na zīdu (Tn). – Lāmpa vēsì na tāvānici (Kš).*

Mjesto prijedloga *po*, kada kazuje svrhu glagolske radnje, najčešće se upotrebljava prijedlog *rad (zarad): Idem u Gātu rad rìbe (Tn). – Òtišo je rad brāta (Kš). – Òni su dòšli rad nās (Lč). – Išo sam u Kečkēnju zārad agācije (Dr).*

Veznici

Veznik *neka* upotrebljava se u značenju *nemoj*, pri čemu u 2. 1. pl. prima nastavak *-te* (analogno prema glagolima): *něka rádit, něka víkat, nekäte pěvat, nekäte trčat*. Mjesto *neka* u 3. 1. imperativa stoji oblik *nek*: *nek pěva, nek učí, nek rāde, nek se kúpaju*.

Od veznika koji imaju različne oblike, a isto ili vrlo slično značenje, obično se upotrebljava samo jedan oblik. Tako se npr. ne upotrebljava u većini naselja južne Baranje ovi veznici: *te*, *niti* (sastavni), *dakle*, *stoga* (zaključni), *tek*, *tek što* (izuzetni), *eda*, *neka*, *kako* (namjerni), *tek*, *pošto* (vremenski), *budući da*, *kako* (uzročni), *li* (pogodbeni), *iako*, *premda* (dopusni), *ali*, *da li*, *eda li*, *li* (upitni).

Sintaksa padeža

Nominativ

Imenski predikat je u baranjskom govoru uvijek u nominativu: *Ivan je pòstō trgovac* (Pt). – *Ōn se stvōri zmija* (Tn). – *Mārta je postāla gōs-poja* (Lč). – *Ōn se prāvī lūd* (Bg).

Uz glagol *zvati* dopuna može stajati samo u nominativu: *Njēga su zvali Māli* (Tn). – *Péru i sāda zōvu Žūti* (Bv). – *Njū zōvu Črna* (Mr).

Genitiv

Prezimena koja završuju na *-ič*, *-ovlč* ne zamjenjuju se s genitivom, već prisvojnim pridjevom (*kod Pavlíceve kūće, u Markícevu dvōru, u Drāškovićevoj šūmi*).

Kada riječ koja kazuje od čega je što načinjeno stoji s genitivom, uvijek dolazi s prijedlogom: *Sūknja joj je od čiste svilē* (Sm). – *Vāš sāt je od sūvog zlāta* (Dr). – *Lānac mu je od prāvog srebra* (Bv). – *Njēva kūća je od pečene ciglē* (Tn).

Dativ

Mjesto dativa čemu upotrebljavaju se riječi *šta*, *zašto* (*štā vičete, zāšto ste se tāko razljūtīli*).

Etnički dativ se ne upotrebljava u govoru starijeg stanovništva južne Baranje.

Kada prijedlog *k(a)* stoji pred imenicom koja počinje suglasnicima *k*, *g*, u baranjskom govoru se najčešće izostavlja (*otīšli su knēzu, približīli smo se grādu*).

Prijedlog *k* ne upotrebljava se za izricanje vremena.

Akuzativ

Odrični prelazni glagoli imaju objekt samo u akuzativu: *Péro nē sluša māter* (Tn). – *Još nīkada tō nīsmo vīdīli* (Mr). – *Trgōvci ne kupūju vīše svīnje* (Dr). – *Ōna ne slūša sēstru* (Lč). –

Imenice muškog roda koje znače što neživo imaju akuzativ singulara jednak genitivu singulara, do čega je došlo analogijom prema imenicama koje znače što živo: *Ōnda je ajdūk zapáljijo lâmpoša* (Dr). – *Donèsi mi nózha* (Dlj). – *Kúpi mi šešira* (Bv). – *Prúži mi obôjka* (Lč). – *Naðstri tōga nózha* (Pt). – *Pokáži mi tvôjeg sâta* (Tn). – *Mètnite pokrôvca na kola* (Kš). Tako se govori na velikom području slavonskog dijalekta.

Mjesto nominativa godina upotrebljava se katkada akuzativ godinu: *Kād je prošlo već gōdinu dánā, sīnovi su dōšli dōma* (Tn). – *Kād se navršilo gōdinu dánā od njegōve smrti, i ōna je ūmrla* (Bv).

Drugi akuzativ uz glagole *činiti, držati, naći* i sl. ne može se zamijeniti instrumentalom: *Srèbrno sèdlo ne čini kōnja dōbra* (Pt). – *Njēga svi držē spōsobna za taj pōsav* (Bg). – *Ōnda su njū našli krivu* (Mr).

Lokativ

U južnoj Baranji se mjesto prijedloga *o* u značenju mjesta najčešće upotrebljava prijedlog *na* (*šešir vēsi na klīnu, ōna nōsi na vrātu zlātnog lānca*).

Prijedlog *po* se ne upotrebljava za kazivanje vremena.

Instrumental

Instrumental oruđa ili sredstva najčešće stoji s prijedlogom *s(a)*: *Ōdreži krūva s nózēm* (Tn). – *Ōni ōru s plūgom* (Pt). – *U Zelēnki ōru s trāktorom* (Lč). – *Nāpunite vrēće s jèčmōm* (Kš). – *Ōn je tō postūgo s rādōm* (Dlj). Ovdje se upotrebljava prijedlog *sa* jer se tu ujedno izriče i način (tj. kako se vrši radnja), za izricanje kojega se često upotrebljava taj prijedlog.

Instrumental se ne upotrebljava u službi imenskog predikata, nego mjesto njega stoji nominativ.

Uz glagole *smatrati, zvati, postaviti, činiti* i sl. ne može pored objekta u akuzativu stajati dopuna u instrumentalu, nego se mjesto instrumentalna upotrebljava prijedlog za s akuzativom (*njēga su držali za četnika, brāta su postavili za tājnika tē zādruge*).

U govoru južne Baranje nisam zabilježio slučajeve gdje bi instrumental stajao mjesto nom. i akuz. s veznikom kao.

Sintaksa glagolskih oblika

Infinitiv

Infinitiv najčešće služi kao dopuna glagolima: *Ōn je tējo vrāca otvōrit* (Dr). – *Magārac nīje tējo it u sōbu* (Dr). – *Ōn mi do Torjānaca pōmogne nōsit stāklo* (Tn). – *Sīnovi su otišli rādīt* (Lč). – *Ne mōgu ti svāšta pīsāt* (Sm). – *U Bilīšću smo mōrali čekāt do pōslipōdnē* (Pt).

Prezent s veznikom da ne upotrebljava se u govoru južnobaranjskih Hrvata mjesto infinitiva kao dopuna glagolima.

Infinitiv katkada služi kao dopuna imenicama i pridjevima: *Nāša je dūžnost rādit* (Kš). – *Grijōta je u pētak jēst mēso* (Tn). – *Sramōta je ūvik plākat* (Lč). – *Onā je već žēljna vidit svōju dēcu* (Bv).

U Baranji se kod starijega stanovništva ne upotrebljava prijedlog za s infinitivom.

Prezent

U južnoj Baranji se prezent najviše upotrebljava za izricanje prave i neprave sadašnjosti: *Ōni sāda pēvaju* (Pt). – *Dēca se sīgraju u dvóru* (Bg). – *Brāt ōre nīvu* (Dlj). – *U jēsen nājuviše pāda kīša* (Bv). – *I dānas ne čūje na tō ūvo* (Mr). – *Kōga silom tēraju ū crkvu, tāj se Bōgu nē molji* (Tn).

U živom pripovijedanju prezentom se kazuju i prošle radnje (historijski prezent): *Ōnda ōni ōtīdu knēzu i jāve mu štā je bīlo* (Kš). – *Svī mōmci se skūpe u bīrcuz i pōčmu pēvat* (Tn). – *Māli sīn ūvika divāni* (Sm). – *Ōnda svē žēne nagrnu u dučān* (Mr).

U zavisnim rečenicama prezent se može upotrebljavati za izricanje budućih radnji: *Kāko rādite, tāko ćete i prōc* (Dlj). – *Kad dōdem dōma, ōdma ću lēc* (Lč). – *Āko sūtra dōdeš k mēni, dōbićeš rākije* (Pt). U prostim i glavnim rečenicama prezent nesvršenih glagola ne upotrebljava se za izricanje budućnosti.

U baranjskom govoru se ne upotrebljava prezent s veznikom da mjesto dopune u infinitivu.

Aorist

U današnjem baranjskom govoru aorist se još upotrebljava samo za izricanje prošlih događaja koji su se zbili trenutačno: *Pōbeže ōn ōnda tāmo* (Pt). – *Najedāmput skōči māmjun pa bjēž ū šumu* (Sm). – *Žēna ōtrča tāmo, a mī ostānemo tu* (Lč). – *I kad dōdoše kūci, jā jāvim kod nāšeg Brānkovića, majōra* (Bt).

Imperativ

Imperativ se najčešće upotrebljava za izricanje zapovijedi ili zabrane: *Donēsi mi vodē* (Lč). – *Skīni šeštra* (Tn). – *Naōstri mi nōža* (Mr). – *Nemōjte toliko vikati* (Bt). – *Nemōjte glēdat kroz pēndžer* (Bv).

Katkada imperativ služi za izricanje prošlih radnja: *I tāko mī ājde u ōsik* (Tn). – *Ājde pēt dānā u zātvor zātō* (Ip).

Za pojačanje onoga što imperativom izričemo upotrebljavaju se riječi ajde, de, daj, deder: *Ājde pa š' rakije pit* (Dr). – *Dāj prūži jēdnu ruku napriđ* (Tn). – *Dē pijte* (Pt). – *Dēder potēgni mālo jāce* (Lč).

Perfekt

Perfekt se u južnoj Baranji upotrebljava vrlo često za izricanje prošlih radnji. On se danas upotrebljava i mjesto imperfekta, pluskvamperfekta i aorista. U perfektu se često izostavljaju enklitike je i su, a rjeđe i enklitike sam, smo: *Bilo ovako* (Ip). – *Oni otišli u Brnjevār, a mi ostali doma* (Bg). – *Jā ūzela mōje staklo* (Tn). – *Jā i jedān pājta mōj išli rībe fātāt vīše pūt* (Dr).

Perfektom se često izriču svršene radnje koje su se dogodile u prošlosti: *Mōji su svī pobēgli ū planinu, a jā sam ostāla sāma domā* (Mr). – *I ōnda smo počeli bācat sāčmaricu* (Dr). – *Iz Ōsika smo krénili ōbnoć u jedānājst sātī* (Pt). – *Nās trī smo zājedno ōčle u bānju* (Bv).

Perfekt često služi za izricanje radnji koje su u prošlosti trajale ili su se ponavljale: *Jedān čobān đūbrijo je njegov bostānčak sa ovcāma* (Dr). – *Nās trōjica smo dizali būbnja u čamac* (Ip). – *Dānas smo kosili livādu* (Lč). – *Tē gōdine smo često ōdlazili u Pólu* (Tn).

Perfektom se izriču i radnje koje su se dogodile u prošlosti, a posljedice im traju u sadašnjosti: *Lētos smo tō mālo poprāvili* (Mr). – *Brāt se lāne ožēnijo* (Pt). – *U rātu sam prēbijo nōgu i jōš sam i dānas šāntav* (Tn).

Perfekt služi i za izricanje neprave sadašnjosti (svevremenosti): *Kāko dōšlo, tāko prošlo* (Tn). – *Kāko su rádili, tāko su i prošli* (Pt).

U južnoj Baranji se perfekt vrlo rijetko upotrebljava za izricanje budućnosti, zapovijedi ili zabrane.

Futur

Futur se najčešće upotrebljava za izricanje budućih radnji: *Sūtra ćemo ić u Ōsik* (Pt). – *Za gōdinu dānā ćemo ōpet imat svāčeg ko i prije* (Mr). – *Jā ću slikať sīna* (Sm). – *Dānas će bit lipo vrīme* (Dlj). – *U pětak ću dōć k vāma u Brnjevār* (Bg). – *Prēksutra ću počēt ōrat* (Tn).

Futur se može izricati volja ili želja: *Milicāj nas uvāti, a mi ćemo bēžat* (Ip). – *Jā ću priko drūma prić i udārim u rāšak* (Ip).

Futur se izriče i nepravda sadašnjost (svevremenost): *Podmūklo pčeto nājprije će ūjest* (Bv). – *Pōšten čōvek nīkad nēće krāst tūde kōkoše* (Tn). – *Dōbar čōvek nēće tūć svōju žēnu* (Kš).

U južnoj Baranji se ne upotrebljava futur u pogodbenim rečenicama s veznikom ako, a isto tako nisam zabilježio primjera gdje bi futur zamjenjivao kondicional.

Futur od glagola biti katkada se upotrebljava za ublažavanje tvrdnje: *Do Petārde će bit ōko dēset kilōmetara* (Lč). – *Mīslim da će ōnō bit njeđova kūća* (Tn).

Futur egzaktni se u južnoj Baranji upotrebljava samo za izricanje radnje koja će se dogoditi prije druge buduće radnje: *Āko dānas būdem ulōvijo rībe, nāvēće ćemo jēst paprikāša* (Pt). – *Kāda būdeš pōoro na Lānci, ōnda otiđi u Būdžak* (Tn). – *Čīm būdete stīgli u Zāgreb, pišite nam* (Bv). – *Āko būdeš dōbro ūčijo, pōstaćeš gospōdin* (Kš).

Futur egzaktni se u Baranji ne upotrebljava za izricanje prošlih događaja u zavisnim rečenicama.

Kondicional

U južnoj Baranji se ne upotrebljava kondicional s veznicima da i kada za izricanje želje.

Kondicional se upotrebljava za izricanje događaja koji su se u prošlosti ponavljali: *Naveče bi mi otišli u birruz i тамо bi pili do jutra* (Tn). – *Obdan bi počivali, a obnoć bi radili* (Lč).

Kondicional se katkada upotrebljava za izricanje mogućnosti i za ublažavanje tvrdnje: *Taj čovek bi popijo pet litera vina* (Tn). – *Ja bi željev da ti prestaneš pit* (Pt).

U zavisnim rečenicama kondicionalom se izriče pogodba i mogućnost: *Mi bi danas bili bogati da naš otac nije sve propijo* (Bg). – *Ako bi te kogod nešto pitō, ti mu sve kaže* (Tn). – *Ako bi danas i svršijo taj posāl, ipak neću moć doć k vama* (Dr).

Glagolski priloz

Od glagolskih priloga danas se u južnoj Baranji još može katkada čuti samo prilog sadašnji, dok se prilog prošli više ne upotrebljava (*oni idu pevajuć, došli smo тамо trčēć*).

Glagolski pridjevi

Glagolski pridjev radni se najčešće upotrebljava za tvorbu složenih glagolskih oblika.

Pridjev radni se rijetko upotrebljava kao atribut (*zardala sablja, promukli glas*).

Glagolski pridjev radni se vrlo rijetko upotrebljava za izricanje budućnosti i uz dopusni veznik makar.

Glagolski pridjev trpni se u južnoj Baranji najčešće upotrebljava za tvorbu pasivnih glagolskih oblika, koji se dosta često mogu čuti u baranjskom govoru: *Naša je kuća bila svā porušena* (Mr). – *Tako je ajduk do sutra ostō u sōbe zatvōrit* (Dr). – *Za vrime rata su nam bili svi pēndžeri polūpani* (Tn). – *Тамо на фрōнти сам бјјо рāнит* (Lč). – *Kralj je bјјo zāzīdan u dovratku* (Sm).

U govoru južnobaranjskih Hrvata ne upotrebljavaju se više imperfekt, pluskvamperfekt, glagolski prilog prošli i kondicional prošli. Imperfekt se danas ne upotrebljava u mnogim našim govorima: u podravskom govoru, u posavskom govoru¹⁸⁰, u šumadijsko-vojevdanskom dijalektu¹⁸¹, u srijemskom govoru¹⁸², u sjevernim krajevima istočnohercegovačkog dijalekta¹⁸³, u kajkavskom narječju¹⁸⁴, u govoru otoka Kor-

¹⁸⁰ S. Ivšić: Današnji posavski govor (Rad 197), str. 61.

¹⁸¹ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 72.

¹⁸² B. Nikolić: Sremski govor, str. 352.

¹⁸³ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 135.

¹⁸⁴ A. Belić: Kajkavski dijalekt (NE II), str. 225.

čule¹⁸⁵, u govoru ličkih čakavaca¹⁸⁶, u mlađem ikavskom dijalektu¹⁸⁷ i u još nekim govorima. Glagolski prilog prošli također se ne upotrebljava u nekim našim govorima: u podravskom govoru, u posavskom govoru¹⁸⁸ i u kajkavskom narječju¹⁸⁹.

Osnovne karakteristike sintakse

Glavne su karakteristike sintakse u govoru Hrvata u južnoj Baranji:

Eliminacija nekih dubleta u rodu i broju (glad, porez, potpora, zvir; Blagovist, drombulje, novci).

Izjednačenje akuz. sg. imenica m. r. koje znače što neživo s akuz. sg. imenica m. r. koje znače što živo (donesi noža, kupi mi novog šešira).

Potiskivanje iz govora povratne i povratno-prisvojne zamjenice (ja sam meni kupijo konja, ti si našo tvoju kabanicu).

Proširena upotreba zamjenice čiji u odnosu na sve rodove jednine i množine (žena čiji čovek je umro, ljudi čija deca su bolesna).

Proširena upotreba prijedloga s na oznaku oruđa ili sredstva (ore s plugom, stekla je to s radom).

Vrlo ograničena upotreba slavenskoga genitiva.

Potpuna eliminacija predikatnog instrumentala.

Eliminacija mnogih veznika koji imaju isto ili slično značenje s drugim veznicima.

U baranjskom govoru se dakle opaža tendencija da se za određene pojmove upotrebljavaju samo jedni oblici i da se proširi upotreba nekih riječi na pojmove slična značenja.

RJEČNIK

U rječniku južnobaranjskih Hrvata najviše ima prahrvatskih riječi, zatim nešto mađarskih, njemačkih i turskih riječi. Prahrvatske riječi su uglavnom zadržale svoje staro značenje, samo je kod nekih od njih došlo do promjene prvobitnog oblika. U baranjski govor su do završetka prvog svjetskog rata najviše prodirale mađarske riječi jer je tada cijela Baranja bila u sklopu Ugarske, gdje se u svim uredima i školama govorilo samo mađarski. Mađarske riječi su najviše prodirale preko škola, administracije i vojske. Pored mađarskih riječi u baranjskom govoru ima dosta njemačkih i turskih riječi. Njemačke riječi su prodirale u taj govor preko njemačkih doseljenika u Baranji, koji su doselili u taj kraj u 18. vijeku, a neke riječi su doprle i preko njemačkih obrtnika i vojske. Turske riječi su donijeli kolonisti iz Bosne, a neke su primljene i direktno od Turaka za vrijeme njihove vladavine u tim krajevima. Do

¹⁸⁵ M. Moskovljević: Govor ostrva Korčule (SDZ XI), str. 203.

¹⁸⁶ P. Ivić: O govoru ličkih čakavaca (ZFL VII), str. 130.

¹⁸⁷ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 178.

¹⁸⁸ S. Ivšić: Današnji posavski govor (Rad 197), str. 61.

¹⁸⁹ A. Belić: Kajkavski dijalekt (NE II), str. 225.

završetka prvog svjetskog rata ni mađarske ni njemačke riječi nisu mogle imati jačeg utjecaja na govor baranjskih Hrvata jer su oni vrlo rijetko dolazili u kontakt s Mađarima i Nijemcima, jer su živjeli na okupu u velikom broju i što ogromna većina hrvatskog stanovništva nije znala ni mađarski, ni njemački. Stanovnici južne Baranje primali su od Mađara i Nijemaca uglavnom one riječi koje su označavale neke nove pojmove, za koje baranjski Hrvati nisu imali domaćih riječi. Poslije 1918. godine dolazi do mnogo jačeg kontakta između Mađara i onih Hrvata koji su ostali u Mađarskoj, a u vezi s time i do sve većeg prodiranja mađarskih riječi u njihov govor. S druge strane u govor onih baranjskih Hrvata koji stanuju u Jugoslaviji počele su snažnije prodirati riječi iz književnog jezika. To prodiranje književnih riječi s vremenom će se sve više povećavati u vezi s podizanjem kulturnog standarda (preko škola, novina, radija, televizije) stanovništva južne Baranje.

Ja sam u rječnik unio sve važnije riječi ikavsko-ekavskog područja koje se najviše upotrebljavaju u običnom, svagdašnjem govoru, a razlikuju se od istih riječi u književnom jeziku po obliku ili akcentu. Pored toga u rječnik su uvršteni i neki ikavizmi, ekavizmi i jekavizmi iz toga područja (koji su naročito karakteristični za te govore). U rječnik nisu unesene riječi iz oblasti znanosti i umjetnosti jer se te riječi kod baranjskih seljaka čuju vrlo rijetko (iz tih oblasti su zabilježene samo neke riječi koje se mogu čuti u svakidašnjem govoru). Od stranih riječi unio sam u rječnik uglavnom one riječi koje su karakteristične za taj govor, a po obliku i akcentu se razlikuju od istih riječi u Rječniku stranih riječi B. Klaića.¹⁹⁰ U rječniku su zabilježene riječi u onom obliku u kakvom se mogu čuti u ikavsko-ekavskom području, jer to područje obuhvaća najveći dio govora Hrvata u južnoj Baranji. Velika većina tih riječi upotrebljava se i u ikavskom i jekavskom području. Uz riječi koje se upotrebljavaju u cijelom kraju ili u većem dijelu južne Baranje nije označeno područje upotrebe; uz one riječi koje se upotrebljavaju samo u manjem dijelu toga kraja ili samo u nekom mjestu označeno je u zagradi područje ili mjesto gdje se upotrebljavaju. Uz imenice u rječniku je označen i genitivni oblik, a uz glagole i oblik 1. lica prezenta. U rječniku je svaka riječ označena akcentom. Na prvoj riječi je obično akcent kakav se može čuti u najvećem području toga kraja, a na riječi u zagradi je obično akcent koji se može čuti samo u nekim mjestima toga kraja (to je najčešće akcent područja novije akcentuacije). Međutim, ako se dotična riječ u području novije akcentuacije izgovara kao u književnom jeziku, onda nije zabilježena. U rječniku nisu zabilježeni akcenti koji se govore samo u jednom ili dva naselja toga kraja (kanovalčki akcent, visokouzlazni akcent, kratkosilazni akcenti tipa *sělo*; *stāza*), jer bi na taj način akcentuacija postala previše zamršena. Čitaoci će moći sami zaključiti gdje se upotrebljavaju spomenuti akcenti prema onome što je izloženo u poglavlju o akcentu. Uz svaku baranj-

¹⁹⁰ B. Klaić: Rječnik stranih riječi (Zagreb, 1958).

sku riječ zabilježio sam i odgovarajuću riječ u Vukovu¹⁹¹ i Iveković-Brozovu¹⁹² rječniku (oblik i akcenat); za one riječi kojih nema u spomenutim rječnicima zabilježio sam akcenat za domaće riječi prema Hrvatskosrpsko-francuskom rječniku J. Dayre-M. Deanović-R. Maixnera (Zagreb, 1956), a za strane riječi prema Rječniku stranih riječi B. Klaića (Zagreb, 1958). Ako se značenje riječi podudara sa značenjem označenim u Vukovu ili Iveković-Brozovu rječniku, onda nisam objašnjavao značenje riječi; ako se ta dva značenja ne slažu, onda sam uz pojedine riječi u zagradi objasnio njihovo značenje (značenje stranih riječi sam objasnio samo onda ako strana riječ ima drugo značenje nego odgovarajuća baranjska riječ). Uz svaku riječ sam stavio po više riječi istog ili posve sličnog značenja, da bismo na taj način dobili potpuniju i jasniju sliku o značenju tih riječi. Uz riječi stranog porijekla označio sam u zagradi originalnu stranu riječ. Te strane riječi sam bilježio originalnom transkripcijom, jedino sam za neke grčke glasove uveo posebne znakove (*ph* za φ , *ch* za χ , \bar{o} za ω , \bar{e} za η). U rječnik nisu unesene najnovije riječi koje u baranjski govor naglo prodiru iz književnog i stručnog jezika, već samo riječi starijeg porijekla. Isto tako nisam unio u rječnik ni sve izvedenice, već samo one koje se najčešće mogu čuti kod starijeg svijeta. Prema tome taj rječnik ne sadrži sve riječi koje se danas mogu čuti kod hrvatskog stanovništva južne Baranje, već samo one riječi koje se najčešće upotrebljavaju u običnom i svakidašnjem govoru starijeg baranjskog stanovništva. U najnovije vrijeme pod utjecajem škola, knjiga, novina, radija, televizije i gradskog stanovništva u starinski govor naglo prodiru književne i stručne riječi, tako da će za nekoliko decenija doći i do radikalnijih promjena u južnobaranjskom govoru. Zato se danas ne može govoriti o nekom jedinstvenom govoru baranjskih Hrvata, već o govoru starijeg i mlađeg stanovništva toga kraja. Ja sam u svojoj radnji obradio stariji baranjski govor, koji čini temelj današnjem govoru.

Ä

äbda, -e, f. ävta, häbat

äblan, -a, m. jäblän (Tn)

Ädam, -a, m. Ädam

Ädamov, -ova, Ädamov

ädnad, -a, m. pöručnik (mađ. hadnagy)

Ädo (Äda), -e, m. Ädo

ädvent, -a, m. ädvent (lat. adventire = doći, dolaziti)

advokät, -äta, m. advökät, ödvjetnik (njem. Advokat, lat. advocare = prizvati, dozvati)

agäcija, -e, f. äkacija

ajäk, ne, näje

ajkäch, -äča, m. häjkäch

ajtäš, -äša, m. häjtäš, vitao u vodenice

alakäca, -e, f. aläkača, aläpača

älaš, -a, m. mjesto na vršalici gdje stoji radnik koji prima žito (mađ. allás = stajanje, skela)

¹⁹¹ Vuk S. Karadžić: Srpski rječnik (Beograd, 1935).

¹⁹² Iveković-Broz: Rječnik hrvatskoga jezika (Zagreb, 1901).

alāt, -áta, m. àlāt, òrūde (tur. alat)

àldomaš, -a, m. napítak, nápōjnica (mađ. àldomas)

aljūnka, -e, f. ženski haljetak

ām, -a, m. hām, prsni dio konjske orme (mađ. hām = konjska orma)

Àndraš, -a, m. Àndrija (mađ. András)

Antūn, -Antūna, m. Àntūn

Anūška, -e, f. Ànuška

apatíka (apatéka), -e, f. apotéka (njem. Apotheke)

apōštol, -a, m. àpostol (mađ. apostol)

arāmbaša, -e, m. hàrambaša (tur. harami = razbojnik, basa = glavar)

àrdov, -a, m. àrdōv, vinska mjera (mađ. hordó = bačva, bure)

arènda, -e, f. àrenda, zàkup (lat. arrenda)

armíja, -e, f. àrmija, vójska (fr. armée)

àsna, asne, f. hàsna, kōrist (tur. hasna)

ásōv, -a, m. àšōv, kōpača (mađ. ásó)

àtar, -a, m. hātār, krāj (mađ. hātār)

avijōn, -óna, m. aviōn (lat. avis = ptica)

àvto, -a, m. àuto (grč. autós = sam)

avtomobil, -íla, m. automòbil (grč. autós = sam, lat. mobilis = pokretan)

aždàja, aždajē, f. aždàha, zmāj (tur. aždaha)

B

babūra, -e, f. vrsta paprike¹⁹³

bāca (báco), -e, m. stariji brat ili drug (mađ. bátya)

badavād, badāvād

bādža, -e, f. bādža, rüpa (tur. haca)

bāglić, -a, m. bāgljić

bàgov (bàgov), -ova, m. bāguš, ostatak od izgorjelog duhana (mađ. bagó)

bajágē (bajáge), bajáge, tōbože (tur. bajagı)

bajnéta, -e, f. bajunéta, bajōnēt (njem. Bajonett)

bakār, bàkra, m. bàkar

balōn, -óna, m. bàlōn (fr. ballon)

bandār (bāndār) -ára, m. vrsta ribe¹⁹⁴

Bānkinja, -e, f. Bānkinja (etnik ž. r. od Bān)

bānski, -ska, bānskī (ktetik od Bān)

barbūr, -íra, m. bàrbūr, brìjáč (tal. barbiere)

bāšća, -e, f. bāšća, bāšta (tur. bahçe)

batīna, -e, f. bàtina, štāp

Batīna, -e, f. Bātina

Batīnčan(in), -a, m. Batīnac (etnik m. r. od Batīna)

batīnski, -ska, bātinskī (ktetik od Batīna)

bátrit, bātrim, hrābriti, bōdriti (mađ. bātorit)

batrljica (batrljica) -e, f. badrljica

¹⁹³ U Rječniku JAZU je zabilježeno da je *babura* naziv za bubu, raka, šešarku i drugo. Korijen te riječi je *bab* (naduti se, napeti se). Naziv za papriku došao je u vezi s korijenom riječi (paprika je krupna, kao da se nadula).

¹⁹⁴ Vuk je u svom Rječniku zabilježio da je *bāndār* nekakva vrsta ribe, koja se u Bačkoj zove bulješ (naziv ribe zabilježio je u Srijemu). On smatra da je taj naziv turskog porijekla. U Rječniku JAZU navodi se da se ime bandar spominje samo u rječnicima Stulićevu i Vukovu, ali se navodi i ime ribe *bāndāš*, koja se zove i bandar, bulješ i okun. Naziv te ribe upotrebljava se dakle i u južnoj Baranji.

bāuča, -e, f. rāšak (Pt)¹⁹⁵
bēbica, -e, f. zjēnica¹⁹⁶
bēčār, -āra, m. bēčār (tur. bekýar)
bēdrenjača, -e, f. bēdrenica (vrsta
stočne bolesti)
bēgeš, -a, m. svirač u bas (mađ.
hógo = kontrabas)
bekrija, -e, m. bēkrija, pìjanica
(tur. bekri)
belāj, -āja, m. bēlāj, nēvolja (tur.
bela)
belánjak, -a, m. bjelance¹⁹⁷
belegija, -e, f. belēgija, glādilica
(tur. bilegi)
belōv, -ōva, m. bjelov
bēpka, -e, f. bēpka, lūtka
bērda, bērdē, f. bērde, bās (mu-
zički instrumenat, tur. berde-
van = stalan, izdržljiv)
bēštija, -e, f. bēštija, zvijer (lat.
bestia)
bēteg, -a, m. bōlēst (mađ. beteg-
ség) (NM)
betēžan, -žna, bōlestan (mađ.
beteg) (NM)
Bezđānkinja, -e, f. Bēzđānka (et-
nik ž. r. od Bezđān)
bezđānski, -ska, bēzđānski (ktetik
od Bezđān)
bēzgrešan, -šna, bēzgrešan
Bēžan(in), -a, m. Bēžānin (etnik
m. r. od Bēnga)
Bēžankinja, -e, f. Bēžānka (etnik
ž. r. od Bēnga)
bēžanski, -ska, bēžānski (ktetik
od Bēnga)
bicigle (bicigle), bicigla, f. pl. bi-
cikl, dvōkolica (njem. Bicycle)
bika (bik), -e, m. bik
bikēle, -ēla, f. pl. komad žice u

zadnjem dijelu konđe
bīl, bīla, bījel
Bilīćće, -a, n. Bēlišće (Pt)
biljának, -a, m. bjelance
bīrcuz, -a, m. bīrcūz, gōstionica
(njem. Wirtshaus)
bīrka, -e, f. vrsta ovce
bīrt (birtāš), m. gōstioničār (njem.
Wirt)
bīruš (bīruš), -a, m. bīroš,
nādnicār (mađ. béres)
Bistrīnkinja, -e, f. Bistrīnka
(etnik ž. r. od Bistrīnci)
bistrīnski, -ska, bistrīnski (ktetik
od Bistrīnci)
bīvōl, -a, m. bīvō
blagājna, -e, f. blāgājna
blagājnik, -a, m. blāgājnik
blāgosov (blāgoslov), -a, m. blā-
goslov
blizānac, -a, m. blizānac
blīzo, blīzu
blūdnica, -e, f. blūdnica
bōbla, -e, f. grūda (njem. Bobbel
= vodeni mjehur)
bockānica, -e, f. kolač s rupica-
ma (Tn)
Bodōlja, -e, f. Bōdolja, Pōdolje
Bodōljac (Bodōljac), -a, m. Bōdo-
ljac (etnik m. r. od Bodolja)
Bodōljkina, -e, f. Bōdōljka (etnik
ž. r. od Bodōlja)
bodōljski, -ska, bōdōljski (ktetik
od Bodōlja)
bogomōljac, -a, m. bogōmoljac
bōk, -a, m. stolica na koju konj
stavlja nogu kod potkivanja;
naprava na kojoj se sjedi kod
pecanja ribe (njem. Bock =
sjedalo na kočiji, jarac, ovan)

¹⁹⁵ Ta riječ nije zabilježena u našim rječnicima. Porijeklo te riječi je nejasno.

¹⁹⁶ Taj naziv nije zabilježen u našim rječnicima. U Rječniku JA navodi se da je *bēbica* deminutiv od beba. Međutim, u latinskom jeziku pupa znači lutka (djevojčica), a pupula (s nastavkom *-ula*) znači zjenica (oko).

¹⁹⁷ Ta riječ zabilježena je samo u Bjelostjenčevu i Jambrešičevu rječniku u kajkavskom obliku (belanyek). U ostalim našim rječnicima zabilježen je oblik *bjelance*. Ovdje se vidi interesantna veza između baranjskoga govora i kajkavskog narječja.

bòkter, -a, m. bòkter, strážār
 (njem. Wächter)
bolešljiv, -iva, bolešljiv
Bolmān, -āna, m. Bòlmān
Bolmānkinja, -e, f. Bòlmānka (et-
 nik ž. r. od Bolmān)
bolmānski, -ska, bòlmānskī (kte-
 tik od Bolmān)
bòme, bògme
bòncak, -a, m. but od peradi (Tn)
 (mađ. comb)
bòr -bòra, m. bòr-bòra
bòrba, -ē, f. bòrba
bòsiljak, -a, m. bòsiljak
bostān, -stāna, m. bòstan, bāšča
 (tur. bostan)
bradavīca (bradāvica); -e, f. brā-
 davica
brādica, -e, f. brādica
Brājdafel, -a, m. Širine (njem.
 Breitenfeld)
Brašānčevo, -a, n. Tījelovo
brātac, -a, m. brat nevjestina mu-
 ža
brāva (brāva), -ē, f. brāva
brāvac, -a, m. brāv, vëpar
břbljat, -am, břbljati, břblati
brěska, -e, f. brěskva
brez, bez
brézime (brézime), -ena, n. prē-
 zime
brezobrāzan, -na, bezòbrazan
brījat(se), -em, brījati (se)
brīnit se, -im, brīnuti se
brīska, -e, f. brěskva (Bt)
brižēljak, (brežūljak), -ā, m. bre-
 žūljak
břk -břkovi, m. břk-břkovi

břkljāča (břtljača), -e, f. břklja-
 ča, břklja
Brnjevār, -āra, m. Branjin Vrh
Brnjevārkinja, -e, f. Brnjēvārka
 (etnik ž. r. od Brnjevār)
břšljān -āna, m. břšljan
būbat, būbam, būbnjati
būčet, -im, būčati
būdāk, -a, m. būdāk, trnòkop
būdžak, -a, m. būdžak, ūgao (tur.
 bucak)
budūge, -ūga, f. pl. pump-hlače
 (Mr)
Būgar, -a, m. Būgarin
būlješ, -eša, m. vrsta ribe¹⁹⁸
bumbāča, -e, f. bumbača, pribā-
 dača
būmbar, -a, m. būmbār, būmbāk
būnda, -e, f. būnda, čurak
burgija, -e, f. būrgija, bušilica
 (tur. burgu)
būsa, -e, f. gruda zemlje¹⁹⁹
būsen, -a, m. būsēn, būs
būša, -e, f. māškara, krābulja²⁰⁰

C

cāger, -a, m. cājger, kázālĵka
 (njem. Zeiger)
cakompāk, cakumpāk, sve skupā
 (njem. mit Sack und Pack)
cedūlja, -e, f. cèdulĵa (mađ. cè-
 dula prema tal. cedola)
cēker, -a, m. cēker, korpa s ruč-
 kom (njem. Zöger)
cēkla (cikla), -e, f. blitva (mađ.
 czékla)

¹⁹⁸ Vuk je zabilježio u svom Rječniku da se riječ bulješ upotrebljava u Baranji za ribu grgeč. Taj naziv je zabilježen i u Stulićevu rječniku. Do toga naziva ribe moglo je doći u vezi s riječi buljiti, buljook.

¹⁹⁹ U Rječniku JA navodi se da *būsa* znači isto što i *busen* (bokor ili nešto trave sa zemljom zajedno). U južnoj Baranji je ta riječ iz početka značila isto što i *busen*, a kasnije se smisao proširio na svaku grudu zemlje.

²⁰⁰ U Rječniku JA navodi se da se ta riječ upotrebljava u Mohaču (od mađ. riječi *busa* = *dickköpfig*). Međutim, ta riječ se upotrebljava i u ostalim mjestima južne Baranje.

cèntimeter, -a, m. cèntimetar
 (lat. centum = sto, grč. métron
 = mjera)
cepànja (cipànja), -e, f. cjèpani-
 ca
cêr (cêr), -a, m. cêr
cidilo, -a, n. cjèdilo
Cìgan, m. Cìganin
cigār, -ára, m. cigára (špan. cigar-
 ro)
cigarètl(i), -a, m. cigarèta
cilīnder, -a, m. cilindar (grč. ky-
 lindros)
cìment (cìmet), -a, m. cìmet (grč.
 kinnámonon)
cìment (cèment), -a, m. cèment
 (lat. caementum)
cimèrman, -a, m. cìmerman, tè-
 sār (njem. Zimmermann)
cipànica, -e, f. cjèpanica
cipèla, -e, f. cipela, pòstola
 (mađ. cipó)
cìrkus, -a, m. cìrkus (lat. circus
 = krug)
cmilje, -a, n. smilje
cmòkva, -e, f. smòkva
cmòla, cmolē, f. smòla
cmrèka, -e, f. smrèka
còprnjica, -e, f. còprnica, vjèštica
crèšnja, -e, f. trèšnja
crìpić, -a, m. crèpić
cřknit, -im, cřknuti
cřkva, -e, f. cřkva, bogòmolja
cřnkast, -sta, cřnjkast
crnomānjast, -sta, crnòmanjast
crvèn, -èna, cřven
crvenpërka, -e, f. crvenpërka
cùret, -im, cùriti (PDR)
cùruk, nātrag (za konje) (njem.
 zurück)

cvancìga (cvànciga), -e, f. cvàn-
 cika, dvadesètača (njem. Zwan-
 ziger)
cvřčak, -a, m. cvřčak

Č

čálo, -e, m. čájo, čāuš, debeli svat
 (tur. cavus)
čāmovina, -e, f. čāmovina
čānak, -a, m. tājir (tur. çanak)
 (PDN)
čāpat, -am, krèčiti (Sm)²⁰¹
čārambūlj (čarabūlj), -úlja, m.
 hrūšt (mađ. cserebogár)
čārāpka (čarāpka), -e, f. čārapica
 (vunena plitka obuća)
čārdak, -a, m. čārdāk, koš za ku-
 kuruz (tur. çardak)
čārka, -e, f. čārka, puškārānje
 (tur. çarka)
čātrlj, -a, m. komadić koca koji
 ostane pošto se veći dio otki-
 ne²⁰²
čātrlja, -e, f. čātrlja, kućerak (tur.
 cati)
čèkrk (čèkrt), -a, m. čèkrk, tò-
 čak (tur. çikrik)
čèla, čelē, f. pčèla
čelār, -ára, m. pčelār
čelīnjak (čelīnjak), -a, m. pčeli-
 njāk
čèljūst, -ī, f. čèljūst
čepřkat, -am, čepřkati
čèšāgija, -e, f. čèšāgija, česalo (tur.
 kaşagi)
čèšanj, -a, m. čèšanj
čètrdesèt, čètrdesèt
čètrnājst, čètrnaest
čètvero, čètvero

²⁰¹ U Rječniku JA zabilježeno je da čapati znači hvatati, grabiti (u Stulićevu rječniku). Ovdje nije moguće objasniti porijeklo te riječi.

²⁰² U Rječniku JA zabilježeno je da čātrlja znači kao koliba, kućerica (od tur. çatdyrmak = sklopiti) i da je ta riječ zabilježena samo u jednog pisca prošlog stoljeća (J. Rajića). Zasada nije moguće objasniti porijeklo te riječi (vjerojatno je turskog porijekla).

četr̃ti, četṽrti
Čifut, -a, m. Čifutin, Židōv
čijat, čijam, čijati
činovnik, -ika, m. činōvnik
čirak, -a, m. čirāk, svijetnjāk
 (tur. çirakman)
čisanica, -e, f. smotak prede na
 rašku (Tn)
čiṽja, -e, f. čivija, klin na koli-
 ma (tur. civi)
čizma, -e, f. čizma
čl̃nak (člānak), -a, m. člānak,
 glēžanj
čorāpa (čōrapa), -e, f. čārapa
 (tur. çorap)
čōrdaš, -a, m. čōrdāš, govēdār
 (mađ. csordás)
čūpat, -am, čupati
čutūra, -e, čutura

Ć

čēpe, -eta, n. čēbe (tur. kebe)
 (Sm)
čēr, čēri, f. kēēr, kēi
čērka, -ē, f. kēērka, kēi
čērat, -am, tjērati (Sm)
čī, čēri, f. kēi
čička, e, f. cjēdilo (Dr)²⁰³
čilim (čilim), -a, m. čilim, pro-
 stīrāč (tur. kilim)
čilit (čilit), -a, m. čilit (tur. kilit)
čōsa, -e, f. vunena plitka obuća
 (Tn)
čōšak, -a, m. čōšak, ūgao (tur. kö-
 se)
čūmur, -a, m. čūmur, ūgalj (tur.
 kömür)
čupica (čupica), -e, f. zemljana
 posuda za kiseljenje mlijeka
 (tur. küp)

čuprija, -e, f. čuprija, mōst (tur.
 köprü)
čurčija, -e, m. čurčija, k̃rznār
 (tur. kürkçü)
čurdija (čurdiya), -e, f. dugi žen-
 ski kaput (tur. kürde = zo-
 bun)
čutlj̃v, -īva, čutljiv

D

dā (dā), dā
dāda, -e, m. ōtac (PDN)²⁰⁴
dāktat, -em, dāhtati
Dālkinja, -e, f. Dālkinja (etnik
 ž. r. od Dāl̃j)
dāljski, -ska, dāljski (ktetik od
 Dāl̃j)
Dāl̃jok, -a, m. Dubōševica
dānguba, -e, f. dānguba
dāngubit, -im, dāngubiti
dānica, -e, f. dānica
Darāž, -aža, m. Drāž
Darāškinja, -e, f. Dārāškinja (et-
 nik ž. r. od Darāž)
darāški, -ka, dārāški (ktetik od
 Darāž)
debēl (dēbel), -ela, dēbeo
decēمبر, -a, m. decembar, prō-
 sinac (lat. december)
dēdak, -a, m. djēd
dēlat, -am, blānjati, djēlati
dēsetero, dēsetero
dēsit se, -im, dēsiti se
dēsni (dēsni), -a, dēsni
dētelj, -a, m. djētao
devedesēt, devedesēt
deverika, -e, f. devērika (vrsta
 ribe)
dēvetero, dēvetero
devetnājt, devetnaest

²⁰³ Ta riječ nije zabilježena u našim rječnicima. Oblik *čička* nastao je od *čidbka*. Od ci je mujiranjem nastalo *či*, a od *d_B* je nastalo *-ā* (*čidka* > *čička*).

²⁰⁴ Tu riječ turskog porijekla (*dada*) zabilježio je M. A. Reljković u 18. vijeku. U južnoj Baranji ta riječ se upotrebljava u Podunavskom dijelu, dok se u ostalim područjima ne upotrebljava.

dī, *gdjē*
digod, *gdjēgod*
dijat (dísat), *dīšem*, *díhati*
dīl, *díla*, m. *dījel*, *dīo*
dīljit, *dīljim*, *dijèliti*
dikōji (díkōji), *gdjēkoji*
divān, -ána, m. *divān*, vrsta sofe
 s naslonom (tur. *divan*)
divánit, *divānim*, *divániti*, *razgo-*
várati
divōjka, -e, f. *djèvōjka*
dōba, -a, n. *dōba*
dočēkat, -am, *dočēkati*
dōc (dōc), *dōdem*, *dóci*
dođijat, -am, *dòđijati*
dođírnit, -dírnim, *dođírnuti*
dōdola (dōjdola), -e, f. *dōdola*,
dóda
dōgovor, -a, m. *dōgovōr*
dōjkinja, -e, f. *dōjkinja*
dōkle (dōkle), *dōklē*
dokotúrat se, -tūram, *dokotúрати*
se
dolāzít, -im, *dòlaziti*
dólnē, *dònlē*, *dòndē*
dolnjāk, -áka, m. *dòlnjāk*
dólnji, -nja, *dòlnji*, *dónji*
dōma (domā), *dōma*, kod kuće,
kūci
domaćín, -ína, m. *domaćín*
donāšat, *donāšam*, *donòsiti*
donēt, *donesēm*, *dònijeti*
dōnle (dōnle), *dònlē*, *dòndē*
doprātít, -im, *dòpratiti*
dosāda (dòsada), *dosāda*
dosēc (dòsēc), -em, *dosēci*
dosèljit, -sèljim, *dosèliti*
dōtać, *dotāknem*, *dotāci*
dotērat, -am, *dòtjerati*
dōtle (dòtle), *dòtlē*
dovážat, -vāžam, *dovòziti*
Dōve, -a, f. pl. *Dūhovi*
dōvle (dòvle), *dòvlē*, *dòvdē*
dōvest, *dovedēm*, *dovēsti*
dovúć, *dovúćem*, *dovúci*
drāgi (drāgi), -a, *drāgi*

drécat, -im, *plākati* (Sm)
drflog, -a, m. nepotrebne stvari
 skuljene na jedno mjesto²⁰⁵
drljāča, -e, f. *drljača*
drugāčije, *drugāčijē*, *drúkčijē*
drukčije, *drúkčijē*, *drugāčijē*
družina, -e, f. *drūžina*
drvèn (drven), -ena, *drven*
drvnik, -íka, m. *drvljanik*
držalica (držálica), -e, f. *džžalica*
držáva, -e, f. *džžava*
dūda (dūd), -e, f. *dūd*
dúdet, -im, *dúdati*
dūgačak, -a, *dūgačak*, *dūg*
dūgan, -a, *dūg* (Sm)
duplaš (dúplāš), -áša, m. dvostru-
 ki plug
dūv, -a, m. *dūh*
duvān, -ána, m. *dūhān*
duvankēsa, -e, f. *duhānkesa*
dūvar, -a, m. *dūvār*, *zíd* (tur. *du-*
var)
dvánājst, *dvānaest*
dváput, *dváput*, *dvápūt*
dvogōče, -eta, n. *dvōgoče*
dvōje, *dvōje*
dvōji, *dvōji*
dvojica, *dvōjica*
dvōr, *dvóra*, m. *dvōrište*, *dvōr*

DŽ

džāndar, -a, m. *žāndār*, *òružnik*
 (fr. *gendarme*) (PDN)
džigērica, -e, f. *džigerica*, *jētra*
 (tur. *ciger*)

Đ

đāk, *đáka*, m. *đák*, *učeník*, *minis-*
trant
đalov, -a, m. *blānja* (mađ. *gyalu*)
đásít, *đásim*, *žálití*, *tugòvati* (mađ.
gyászol) (NM)

²⁰⁵ Porijeklo te riječi, koja nije zabilježena u našim rječnicima, nije posve jasno.

dérma, -e, f. déram
Đurđevo, -a, n. blagdan sv. Đurđada
đurđica, -e, f. đurđica (PDN)
đurđica, -ice, f. đurđica
Đuro (Đúra), -e, m. Đuro
Đurin (Đúrin), -ina, Đúrin, Đurov
đuvegija, -e, m. đuvègija, mladòženja (tur. güvegi)

E

egède, -a, f. pl. violína (mađ. hegedü)
èklat, -am, hèklati, kukičati (njem. häkeln)
èksèr, -èra, m. èkser, čävaò (tur. ekser)
èlefant, -a, m. slòn (mađ. elefánt)
èlnek, -a, m. prèdsjednik, prèdstòjnik (mađ. elnök) (NM)
èmlík, -a, m. üspomena, spòmèn (mađ. emlék) (NM)
Erdütkinja, -e, f. Èrdütkinja (etnik ž. r. od Erdüt)
erdütski, -ska, èrdütski (ketetik od Erdüt)
èroplan, -a, m. äeroplän (grč. aer-zrak, uzduh + planáomai = lutam, kružim)
èskerac, -erca, m. èkser, čävaò (tur. ekser) (Bt)
èškut, -a, m. èškut, općinski odbornik (mađ. esküdt) (NM)
eternüt, -a, m. etèrnüt (lat. aeternus = vječan)
Èva, -e, f. Èva
Èvica (Èvica), -e, f. Èvica
èzredeš, -a, m. pòtpukovnik (mađ. ezredes) (NM)

F

fabrika, -e, f. fäbrica, tvòrnica (njem. Fabrik)

fäjta, -e, f. fäjta, vrsta (mađ. fajta)
fäljit, fäljim, hväliti
fäličan (fäličan), -èčna, fälišan
fälinga, -e, f. nedostatak, mána (sr. v. njem. Falung)
fämlija, -e, f. fämlija, pòrodica (njem. Familie)
fancäga, -e, f. vancaga, brädvä (PDN)
fäšina, -e, f. fäšina, svežanj (tal. fascina)
fät (vät), -a, m. hvät
fèišvan, -a, m. veliki župan (mađ. főispán) (NM)
féla, -e, f. féla, vrsta (mađ. fél)
fèldrojz, -a, m. zèmljopis (mađ. földrajz) (NM)
fèrtalj, -a, m. firtalj, četvrt (njem. Viertel)
fíckat, fíckam, fúckati
filír, -íra, m. filír (mađ. fillér)
fíränga, -e, f. firängla, zävjesa (njem. Vorhang)
fiškäl, -ála, m. fiškäl, òdvjetnik (lat. fiscus)
fitülj, -ílja, m. fitülj, stijenj (tur. fitil)
fläjbas, -a, m. òlòvka (njem. Bleiweis = olovno bjelilo)
förint (forínta), -a, m. förint, forínta (tal. fiorino)
förgov, -a, m. vrtlog (mađ. forgópont = vrtište)
francüski, ska, fräncüski
Fränjo (Fränja), m. Fränjo
frížak, -ka, frížak, svjèž (njem. frisch)
frükovi, -a, m. pl. mečava s jakim vjetrom koja se javlja povodom nečije smrti
fücnit, -im, slabije prdnuti
füruglje, -a, f. pl. usna harmonika (PDR)
füsèkla (füsekla), -e, f.

fūsēkla, kratka čarapa (njem. Fussesäckel = krznena navlaka za nogu)

fúšer, -a, m. fúšer, nàdrimájstor (njem. Pfuscher)

G

Gábro, -e, m. Gábro, Gávro

gácat (gáckat), gácam, gácati, gáziti

gajdáš, -áša, m. gajdáš

gánk, -a, m. gánk, hòdník (njem. Gang)

garil (gàril), -ila, m. ògrlica (mađ. gallér)

garòv (gàrov), -òva, m. gàròv

gäter (gäter), -a, m. gäter, više-struka pila (njem. Gatter)

gàvran (gàvran), -a, m. gàvràn

generāl, -ála, m. genèrāl (lat. generalis = općenit, opći)

gibànica, -e, f. gibanica, savijača

glavica, -e, f. glávica

glavobólja, -e, f. glavòbolja

glavúrda, -e, f. glàvúrda

glòdat, -am, glòdati

glòg, -a, m. glòg

glúv, -úva, glúh

gljista, -e, f. glísta

gnjil, -a, gnjio

gòl, gòla, gò, nàg

gologláv, -àva, gològlav

golubìnjak (golubinjak), -a, m. golùbinjāk

gòmbòc, -òca, m. okrùglica (mađ. gombóc) (PDR)

gòrnji, -a, gòrnji

goropàdan, -na, goròpadan

góso, -e, m. gósa, gázda
gospodār, -ára, m. gospòdār, veliki bogataš

gospodìn, -dìna, m. gospòdin

gòspoja, -e, f. gòspoda

gotòv, -òva, gòtov

govèdina, -e, f. gòvedina

grâ, m. grâh, pàsulj

grâb, -a, m. grâb

grâda, -e, f. grâda

granica, -e, f. grànica

grèben, -a, m. grèbèn (sprava za mikanje kudjelje)

grécat, grécam, gràbljati²⁰⁶

grédalj (grédelj), -a, m. grédelj

gredica, -e, f. grèdica (dio bašče zasaden povrćem)

grifli, m. písaljka (njem. Griffel) (Mr)

griflin, -a, m. písaljka (njem. Griffel) (PDR)

grij, -ija, m. grijeh

grìšnik, -a, m. grèšnik

grm -grma, m. grm-grma

gròm -gròma, m. gròm-gròma

gròzd, -a, m. gròzd

grùšat se, -am, grùšati se

gudàlo, -a, n. gúdalo

gúgac, -a, m. kúkcac²⁰⁷

gúljit, gúljim, gúliti

gúnja, -e, f. dùnja

gusènica, -e, f. gùsjenica

gùšćer, -a, m. gùštër

gùžva, -e, f. gvozdeni opašaj na gredlju kojim se pomoću klina zakači gredelj na ornice; žica s drškom na koju se nabada riba²⁰⁸

gvòzden (gvòzden), -ena, gvòzden

²⁰⁶ U Rječniku JA navodi se da je ta riječ zabilježena kod J. S. Reljkovića u 13. st. i u Šulekovu rječniku (sa značenjem grabljati). Postala je od okrnjenog korijena gre nastavkom -c. U južnoj Baranji je ta riječ posve uobičajena.

²⁰⁷ U Rječniku JA nije zabilježena ta riječ, samo je zabilježena riječ guga (svilena bubu). Od te riječi izvedena je nastavkom -ac imenica gugac. Imenica kukac je naziv za crva i za bubu uopće.

²⁰⁸ U Rječniku JA navodi se da *gùžva* označuje pletenicu ili uže spleteno ili zapredeno od gipkog pruča ili od like. Postala je od istog korijena od kojega je i vezati. U oba značenja koja ima u Baranji *gùžva*, je u vezi sa značenjem vezati.

H

hâtižak, -a, m. uprtnjača
hërceg, -a, m. hërceg, vöjvoda
 (njem. Herzog)
hözntrégeri, -a, m. pl. porame-
 nice (njem. Hosenträger)
Hrvät, -áta, m. Hrvät
hrvācki, -ka, hrvātski
hüsar, -a, m. hüsār, kònjanik
 (mađ. huszár)

I

íc (íc), ídem, íci
igrat, -am, plésati
iljāda (hiljāda), -e, f. hiljada
ímenjak, -a, m. ímenjāk
ímenjača, -e, f. ímenjaka²⁰⁹
íntōv (íntov), -ova, m. hìntōv,
 vrsta kočije (mađ. hintó)
índželír (injšinjēr), -íra, m. inžē-
 njēr (fr. ingénieur)
ísìsat, -am, ísìsati
iskídat, -am, iskídati
iskítiti, -im, iskítiti
iskřpat, -am, iskrpiti
ispec, ispecēm, ispecí
isplāzit, -im, isplaziti
isplívat, -am, isplivati
isprātiti, -im, ispratiti
isprāvit, -im, ispraviti
ispřsit se, -im, isprsiti se
ispūcat, -am, ispucati
ispūnit, -im, ispuniti
ispūšcat, -am, ispūstiti
ísti, -a, ístī
istèrat, -am, istjerati
ístok, -a, m. ístok
istovarljívat, -ívam, istovarívati
istřgnit, -im, istrgnuti
istūc (istūc), istūcēm, istúci
iščāšit, -im, iščāšiti
iščūpat (iščupat), -am, iščūpati

išpān, -ána, m. išpān, nadstojnik
 nad radnicima (mađ. ispán)
īt, ídem, íci (PDN)
Ívo (Íva), -e, m. Ívo
izāc (izāc), -em, izāci
izbāvit (*se*), -im, izbaviti (*se*)
izgāzit, -im, izgaziti
izgřpst, izgřebēm, izgřepsti
izjalōvit se, -im, izjaloviti *se*
izlāzit, -im, izlaziti
izlēc (izlēc), -ēzem, izléci
izljūbit (izljūbit), -im, izljūbiti
izmed (između), između
izmšlit, -im, izmisliti
izmūciti (*se*), -im, izmučiti (*se*)
iznāc (iznāc), -em, iznáci
iznēt (iznēt), -esēm, iznijeti
iznūtra (iznūtra), iznútra
izrec, izrēknem, izrēci
izřzat, -em, izrezati
izvādit, -im, izvaditi
izvest, -edēm, izvesti
izvūc (izvūc), -účēm, izvúci
Ižip, -a, m. Tòpolje
Ižipac (Ižipán), -a, m. Ižipac (et-
 nik m. r. od Ižip)
Ižipkinja, -e, f. Ižipkinja (etnik
 ž. r. od Ižip)
ižipski, -ska, ižipskī (ktetik od
 Ižip)

J

jā, jā
jād, -a, m. jād, nèvolja
jāglac (jāglac), -a, m. jāglac
jāgnjed, -a, m. jāgnjed
jájce, -eta, n. jáje
járah, -a, m. járah
jāraš, -a, m. kōtār (mađ. járás)
 (NM)
jāsen, -a, m. jāsen
jāsenov, -a, jasènov

²⁰⁹ Ta riječ nije zabilježena u našim rječnicima (nego samo *ímenjaka*). Od osnove imen došlo je do oblika te riječi s pomoću nastavka *-jača* (*-enjača*).

jäsprica, -e, f. sjajna okrugla pločica za ukrašavanje haljine (njem. Aspern)
jasprēnka, -e, f. haljina ukrašena jaspricama
ječmēnac, -ēnca, m. jēčmēn, jāčmen²¹⁰
jedāmpūt (jedāmpūt), jedānpūt, *jedān*, jēdan
jedanājsti, jedānaestī
jedīni (jēdīni), -na, jēdīni
jedinīca, -e, f. jedinica
jīdit se, jīdim se, jēditi se
jēdnostavan, -na, jēdnōstāvan
jēdva, jēdva
jēdzu, -a, m. bilježnik (mađ. jegyzó) (NM)
jel (jer), jer
jelēn, -ēna, m. jēlen
jēlentš, -a, m. prijava, ōbjava (mađ. jelentés tétel) (NM)
jēlin, -a, m. jēlen (BT)
Jérka, -e, m. Jérko (PDN)
jérma, -e, f. đeram (Dlj)
jētrva, -e, f. jētrva
jēzev, -a, jēzev
jōrgan, -a, m. jōrgan, vatirani pokrivač (tur. jorgan)
jōšić, -a, m. jōha²¹¹
Józo (Józa, Jōza), -e, m. Jōzo
jučē, jūčē, jūčēr
jūgovina, -e, f. jūgovina
jūnāčki (jūnāčki), -ka, jūnāčki
jūnāk, -āka, m. jūnāk
jūne, -eta, n. jūne

jūnīca, -e, f. jūnica
jūriš, -a, m. jūriš, nāvala (tur. yürüyüş)
jūtros, jūtros

K

kabâl (kâbāv), kâbla, m. kâbao
kabōv (kâbōv), kâbla, m. kâbao (Bt, Šm, Kš)
Kāčvala, -e, f. Jāgodnjak (mađ. Kácsfalu)
Kāčvalkinja, -e, f. Kāčvālka (etnik ž. r. od Kāčvala)
kāda (kād), kâda
kājas, -a, m. kâjās, rēmēn (tur. kayasa)
kakī, kâkī, kâkav
kāko (kâko), kâko
kālabur, -a, m. pērnica (Tn)
kalāj, -āja, m. kâlāj, kōsitar (tur. kalay)
kālauz, -a, m. kalāuz, burgijāš
kāldrma (kâldrma), -e, f. kâldrma (tur. kaldırım, prema grč. kalós = lijep, drómos = put)
kalenīca (kalēnica), -e, f. zemljani ili stakleni vrč²¹²
kalvīn, -īna, m. kâlvin
kamāra, -e, f. kāmara (gomila žita, slame ili sijena) (tur. kamara)
kāmēn, -a, m. kāmēn
kamēnit, -a, kāmēnit

²¹⁰ U Rječniku JA zabilježeno je više oblika riječi s tim značenjem (jačmen, ječmen, ječmenik, ječmenjak, ječmak, ječmic, ječmičak), ali nije zabilježen oblik ječmenac. Sve te riječi izvedene su od temeljne riječi ječam (bubuljica na kraju trepavice slična je zrnu ječma).

²¹¹ U Rječniku JA zabilježeno je da imenica jošić označuje mladu johu (deminutiv). U južnoj Baranji je to deminutivno značenje dobilo opće značenje. U govoru južnobaranjskih Hrvata ima više riječi s deminutivnim oblikom koje su dobile opće značenje (ljubičica, lastavica, stupica, dugačak).

²¹² Vuk je u svom Rječniku zabilježio da se tako zove zemljana zdjela (osobito dolje preko Morave). U južnoj Baranji ta riječ znači zemljani ili stakleni vrč za vodu. Do oblika riječi došlo je u vezi s riječi *kāo*, *kālo* (blato, glina). Od osnove kal i nastavka -enica (odnosno pridjeva kalen i nastavka -ica) nastao je oblik kalenica. Iz početka je ta riječ označavala samo zemljani vrč, a kasnije se to značenje proširilo i na stakleni vrč za vodu.

kanájla, -e, f. kànal (PDR)
kanāl, -ála, m. kànal
kancelàrija (kancelàrija), -e, f.
 kancelàrija, pìsàrnica (njem.
 Kanzlei)
kančila (kànčila), -e, f. kànura
kandìlo, -a, n. kàndìlo
kandžija, -e, f. kàndžija, bič (tur.
 kamci)
kánjo, -e, m. kòbac, škánjac (mađ.
 kánya) (PDR)
kàpija, -e, f. kàpija, dvorišna vra-
 ta (tur. kapi)
kàpljica (kàpljica), -e, f. kàpljica
karabìn, -ina, m. karàbinka (fr.
 carabine)
karànfìl, -ila, m. karànfìl (tur. ka-
 ranfil)
kàras, -a, m. kàràs (vrsta ribe)
karàula, -e, f. karàula, stražarnica
 na granici (tur. karavul)
karika, -e, f. kàrika, òbruč (mađ.
 karika)
kàrminje, -a, f. pl. kàrmine, dàča
 (lat. carmen = pjesma)
karuce, -a, f. pl. kàruce, kòčija
 (njem. Karosse, tal. carrozza)
kastròla, -e, f. šerpenja (njem.
 Kasserole, dij. Kastrol)
Kàšàčkinja, -e, f. Kàšàtkinja (et-
 nik ž. r. od Kàšad)
kašàgija, -e, f. kašàgija, češàgija
kašika, -e, f. kàšika, žlica (tur. ka-
 şik)
kašnjàra (kàšnjàra), -e, f. kobasi-
 ca punjena kašom
kaštiga, -e, f. kàštiga, kàzna (lat.
 castigatio)
kaštigovat, -ujem, kàštigovati,
 kàzniti (lat. castigare)
kazàljka, -e, f. kàzàljka (na satu)
kazàn, -àna, m. kàzan (tur. kazan)
kèc, kèca, m. kèc (karta za igra-
 nje)
kèfa, kèfè, f. kèfa, čètka (mađ.
 kefe)
kèr, -a, m. kèr, pàs

kérma, -e, f. gérma, kvásac (njem.
 Germ)
kèrmenc, -a, m. kèrmes, crkveni
 god (njem. Kirchmesse, dij.
 Kermes)
kesèga, -e, f. kèsega, mrèna (mađ.
 keszeg)
kestènja, -e, f. kèstèn (Dlj)
kijat, -em, kíhati
kijèr (kijer), -èra, f. kiljèr, sòbica
 (tur. kiler)
kímfla (kíflla), -e, f. kíflla, ròšciè
 (njem. Kipfel)
kinjer, -a, m. krüh (mađ. kenyér)
 (NM)
kìp, kìpa, m. kíp, stàtua (mađ.
 kèp = slika, lik)
kirija, -e, f. kirija, stanàrina (tur.
 kira)
kìrvìnj, -ìnja, m. mòlbenica (mađ.
 kèrvény) (NM)
kìsel, -a, kìseo
kìseljàk, -àka, m. kìseljak (biljka)
kìsnit, -im, kìsnuti
Kiřfalùba, -e, f. Brànjina (mađ.
 Baranyakisfalud)
Kiřfalùbac, -a, m. Kiřfalùbac (et-
 nik m. r. od Kiřfalùba)
Kiřfalùpka, -e, f. Kiřfalùpka (et-
 nik ž. r. od Kiřfalùba)
kiřfalùpski, kiřfalùpski (ktetik od
 Kiřfalùba)
klàdnica, -e, f. klàdnja, gomila od
 10 snopova žita
klèčet, -im, klèčati
klèja, -e, f. djètelina (poljska)
 (njem. Klee)
klèn, -a, m. klèn
klènov, -ova, klènov
klèt (klèt), kùnèm, kléti
klètva, -e, f. klètva
klìja, -e, f. djètelina (njem. Klee)
 (Mr)
klìp -klìpa, m. klìp -klìpa
klònja (sklònja), -e, f. klònja,
 sklònište
kljùč, kljùča, m. kljùč

ključanica, -e, f. ključanica
kljuse, -eta, n. kljuse
kněz, -a, m. kněz, seoski starješina
kō (kò, kō), kō, tkō
kōba, -e, f. kōbac (Ip)
kobašica, -e, f. kobāšica
kōbila, -e, f. kōbila
kobilān (kobilān), -ana, m. vrsta sanduka za odjeću
kōcat, -am, pūzati
kōci, -a, m. pl. naprava od trske za hvatanje ribe
kōčijaš, -a, m. kočijaš
kōčit, -im, kōčiti
kōgod (kōgod), kōgod, tkōgod
kojī, kōjī
kokošinjac, -a, m. kokošinjāk
koláč, -áča, m. koláč
kolēba, -e, f. kōliba
koléra, -e, f. kōlera
kolica, -a, n. pl. kolica
koliko (kōliko), kōliko
kōlomaz, -a, m. kōlomāz
kōlovoz, -a, m. kolōvōz
kōlovrat, -a, m. kōlovrāt, njemačka preslica
kōlje, -a, n. kōlje
kolēno, -a, n. kōljeno
kōmad, -a, m. kōmād
komānda, -e, f. kōmānda (tal. commando)
komār (komārac), -ára, m. kōmār, komārac
komēndija (kōmēndija), -e, f. kōmēdija (grč. komodía)
komesija (komēsija), -e, f. komīsija (lat. commissio)
komōra, -e, f. kōmora, sōbica (grč. kamára, lat. camera)

kōmpot, -a, m. kōmpōt (lat. compositus = sastavljen, složen)
komšija, -e, m. kōmšija, sūsjed (tur. komşu)
komšinica, -e, f. kōmšijnica, sūsjeda
kōnda, -e, f. kōnda (žica koja se stavlja u kapicu)²¹³
kōnj (kōnj), kōnja, m. kōnj
kōpanja, -e, f. kōpanja, drvena zdjela
kōpito, -a, n. kōpito
kōplje, -a, n. kōplje
koprēna, -e, f. kōprena
kopriva, -e, f. kōpriva
korācat (korāčat), -am, korācati
kōrač, -a, m. kōrāk (Dr)²¹⁴
kōrak, -a, m. kōrāk
korbāč, -áča, m. kōrbāč, (bič od kožnog remenja) (tur. kīrbag)
kōren, -a, m. kōrijen
kōrice, -a, f. pl. rōgāč (Tn)
kōristan, -na, kōristan
korīto, -a, n. kōrito
korīzma, -e, f. kōrizma (lat. quadragesima = četrdeseta)
kōrmānj, -ánja, m. vlāda (mađ. kormány) (NM)
kōrnjača (kōrnjača), -e, f. kōrnjača
kōrov, -a, m. kōrov
kōrpa (kōrpa), -e, f. kōrpa, kōšara (njem. Korb)
kōršov, -a, m. kōršōv, kīčāg (veliki zemljani vrč) (mađ. korsó)
kōruš (kōruš), -a, m. kōr, dio crkve gdje se nalaze orgulje i pjevači (grč. chorós = zbor pjevača)

²¹³ U Rječniku JA zabilježeno je da kōnda znači volja i da je možda porijeklom turska riječ. Međutim, u ovom slučaju tu riječ nikako ne možemo dovesti u vezu s riječi volja ili naklonost. Ta riječ je mogla nastati prema mađarskoj riječi konty (perčin, čepac), što nam potvrđuje i činjenica da se dio kapice s kōndom nalazi na zadnjem dijelu glave, gdje se inače nalazi perčin (spomenutom žicom se nateže platno od koje je načinjena kapica).

²¹⁴ Riječ kōrač mjesto kōračaj zabilježena je samo u Mikaljinu i Stulićevu rječniku. U južnoj Baranji zabilježio sam tu riječ u Daražu u Podunavlju. U ostalim mjestima se govori korak.

kositer (kòsiter), -a, m. kòsitar
 (grč. kassíteros)
kostānja, -e, f. kēstēn (Ip)
košar, -a, m. plitka košara za su-
 šenje maka i sl.
košāra, -e, f. kōšara, kōrpa
koščica, -e, f. kōštica, kōščica
košulja, -e, f. kōšulja
košuljac, -a, m. košuljac (muška
 spavaća košulja)
košuta, -e, f. kōšuta
kotāl (kōtāv), kōtla, m. kōtao
kotōv (kōtōv), kōtla, m. kōtao
 (Bt, Sm, Kš)
kōtlar, -a, m. kōtlār
kōtur, -a, m. kōtāč
kotūrača, -e, f. sprava za kotura-
 nje (PDR)²¹⁵
kotúrat se, kotúram se, kotúрати
 se, igrati se koturom²¹⁶
kovāč, -āča, m. kōvāč
kožuv (kōžuv), -ūva, m. kōžuh
krāj, krāja, m. krāj
krājčara, -e, f. krājčara, krājčar
 (njem. Kreutzer)
krāl̄j, krālja, m. krāl̄j
kraljēvina, -e, f. kraljevina
kral̄nica, -e, f. kraljica
křčet, -im, křčati
krēda (krēdla, krēdlja), -e, f. krē-
 da (lat. creta)
krēglja, -e, f. krēda (lat. creta)
 (PDR)
krēnit, krēnim, krēnuti
krēsivo, -a, n. krēsivo

kriglja, -ē, f. krigla, pòlitra (njem.
 Krügel)
krivac (krívac), -a, m. krívac
kríž, kríža, m. kríž, křst
krmāča, -e, f. křmača
křmēlj (křmelj), -ēlja, m. křmēlj
krōmp, -a, m. krūmpir (Dlj)
krōmpa, -e, f. krūmpir (Dr, Ip)
krōv, krōva, m. krōv
křpat, -am, křpiti
křst, -a, m. dvije kladnice žita
křstīne, -īna, f. pl. křstīne, napra-
 va od drveta na kojoj se režu
 drva
křste, křstā, f. pl. křsti, křsta
krūna, -e, f. křtina, křtica
krūnjit, -im, krūniti
krūv, -a, m. krūh, hljēb
kūcen, -a, m. òkomak
kucīn (kūcīn), -īna, m. vrsta ribe
kūda (kūd), kūdā, kūd
kudēlja, -e, f. kūdjelja
kudrōv, -ōva, m. kūdrōv
kūfer (kōfer), -a, m. kūfer, kōv-
 čeg (njem. Koffer)
kūjna, -e, f. kūhinja, kūina
kujundžija (kolundžija), -e, m. ku-
 jundžija, zlatār (tur. kujumcu)
kūkma, -e, f. pletenica kose smo-
 tana u kvrgu
kukúcat se, kukucam se, gledati
 iz prikrajka²¹⁷
kukurūzovina (kukuruzína), -e, f.
 kukuruzòvina
kūlen, -a, m. kūlin

²¹⁵ To je drvena motka dužine od 1-1,50 m koja na donjem kraju ima deblji dio kojim se udara kotur (obla i plosnata drvena ploča). U Rječniku JA zabilježeno je da koturača znači vrstu jabuke ili mjesto gdje se mlinsko kolo okreće.

²¹⁶ U Rječniku JA stoji da koturati znači »činiti da se nešto oblo (katkada i ako nije oblo) pomiče mijenjajući svoj položaj prema tlu, tako da svaki čas drugim svojim dijelom tiče u tle.« U južnoj Baranji glagol koturati se znači igrati se koturom.

²¹⁷ U Rječniku JA navedeno je da glagol kukucati znači isto što i glagol kucati, kucukati (udarati ili lupati na način da se čuje buka ili zvuk lupanja). Kao primjer je uzet: »Pod oblok kukucam, naklanjam se Maricam« (Jačke 235). U tom primjeru će vjerojatno biti značenje glagola kukucati onakvo kakvo postoji u Baranji. U južnoj Baranji djeca kod igre skrivača često viču jedna drugima iz prikrajka »kūkūc«. Porijeklo te riječi nije jasno (možda se u toj riječi određenim zvukovima želi upozoriti na svoju prisutnost).

kūpka, -e, f. bānja
kūrjak, -a, m. kūrjāk, vūk
kustūra, -e, f. kùstura (rum. kù-
titura)
kūš, šuti, prestani govoriti (fr.
couche)
Kūva, -e, f. Kaménac (mađ. Kő)
kūvat, -am, kūhati
kvār, kvāra, m. kvār
kvārit, kvārim, kvāriti
kvartīr, -ira, m. kvārtīr, kōnak
(fr. quartier)
kvās, -a, m. kvās

L

lābrta, -e, f. lābrda
ladnētine (ladnētine), -ina, f. pl.
hladnētine, hladētina
lāgan, -ana, lāk
Lājoš, -a, m. Ljūdevit (mađ. Lá-
jos)
lāmpoš (lāmpuš), -a, m. lāmpa,
svjētīljka (njem. Lampe) (PDR)
lān, -a, m. lān
lāncman, -a, m. lācman, zēmljāk
(njem. Landsmann)
lāne, -eta, n. lāne
lānē (lāne), lāni
lānskī (lānskī), -ska, lānskī
lāstavica, -e, f. lāsta
lavōr (lavūr), -ōra, m. lāvōr, umi-
vaonik (fr. lavoir)
lāž -lāži, f. lāž -lāži
lažljiv, -iva, lažljiv
lēč (lēč), lēžem, lēči

lēden (lēden), -na, lēden
lēdina, -e, f. lēdina
lēda, -lēdā, n. pl. lēda
lēga, -e, f. motka na kojoj se kla-
de spuštaju s kola (PDN)
lēmūn, -a, m. līmūn (tal. limone)
lénija, -e, f. prāvac, poljski
putić (lat. linea)
lējīr, -ira, m. lēnjīr, rāvnalo
(austr. Lenier)
lēper, -a, m. lēptīr (Ip)
lēpinja, -e, f. lēpinja
lēpur, -a, m. lēptīr (PDR)
lēšina, -e, f. lēšina
letrīka (lètrika), -e, f. elēktrika
(grč. ēlektron = jantar)
levešica (levēšica), -e, f. vrsta ju-
he (mađ. leves = juha)
ličit, ličim, krēčiti (Tn)²¹⁸
lik, lika, m. lijek
līnjak, -a, m. līnjāk (riba)
lisica, -e, f. lisica
listopad, -a, m. listopād
lišće, -a, n. lišće
līter (lītra), -a, m. lītār, lītra (grč.
lītra)
livāda, -e, f. livada, sjenōkoša
lōkšica, -e, f. lēpinja²¹⁹
lokvānj, -ānja, m. lokvānj, lōpōč
lončār, -āra, m. lončār
lopāta, -e, f. lōpata
lópōv, -a, m. lōpov
lotāruš, -a, m. bilježnik (Dlj, Ip)
(lat. notarius)
lubānja, -e, f. lūbanja
lūcanj, -a, m. držak na lucnjari²²⁰

²¹⁸ U Rječniku JA navodi se da je prvo značenje te riječi bilo: mazati lice bje-
hilom, crvenilom itd. sebi ili drugome (takvo je značenje u češkom ličiti), a kasnije
se to značenje prenijelo i na drugo (mazati zid vapnom ili kojom drugom bojom).
Taj glagol sa značenjem krečiti zabilježen je u Bjelostjencevu, Jambrešićevu i Šule-
kovu rječniku.

²¹⁹ Porijeklo te riječi, koja nije zabilježena u našim rječnicima, nije dovoljno
jasno.

²²⁰ U Bjelostjencevu rječniku lucanj je označen kao »arcus vitis«, a u Jambre-
šićevu kao »arcus« (luk). U okolici Zagreba lucanj je »duga reznica uz koju se udari
kolac, pa se kao napet, luk' priveže za nj na lucnju, kad rodi.« (Rječnik JA). U Ba-
ranji se tako zove držak na lucnjari, koji ima oblik luka. Ovdje je također inte-
resantna povezanost između baranjskoga govora i kajkavskog narječja.

lucnjara, -e, f. kotarica s ručkom
(Tn)²²¹

Luč, *Luča*, m. *Luč*

lučki, -čka, *lučkī* (ktetik od *Luč*)

Lučkinja, -e, f. *Lučkinja* (etnik
ž. r. od *Luč*)

lučkast, -sta, *lučkast*

ludnica, -e, f. *ludnica*

lūdi, *lūdi*, m. pl. *ljudi* (PDN)

lūg, *lūga*, m. *lūg* (pepeo kod luženja)

lūkav, -ava, *lūkav*

lūkovac, -a, m. vrsta jela od luka
i krumpira

lūla, -e, f. *lūla*

lūštav, -ava, *lūjen* (mađ. *lusta*)

lūznica (*lūznica*), -e, f. *lūznica*,
parionica

Lj

ljivak, -a, m. *lijevak*

ljivat, *ljivam*, *lijevati*

ljubenica (*ljubènica*), -e, f. *lubè-*
nica

ljübica, -e, f. *ljübica*

ljudinā, -e, f. *ljūdina*

ljūdi, -i, m. pl. *ljudi* (Bg, Bv, Lč)

ljuljačka, -e, f. *ljuljaška*

M

macân (*mâcan*), -âna, m. *máčak*²²²

máče, -eta, n. *máče*

máč, -em, *máči*

máčuva, -e, f. *máčeha*

Madžār, -ára, m. *Madžār*, *Madžār*

magârac, -ârca, m. *màgarac*

magazîn (*màgazin*), -îna, m. *ma-*
gazîn, skladište (tur. *magaza*)

májka, -e, f. *májka*, svèkrva

majstorica (*majstòrica*), -e, f.
májstorica (njem. *Meisterin*)

májur, -a, m. *májūr*, zemljište s
gospodarskim zgradama (mađ.
major)

màklica (*màklja*), -e, f. *màklja*

màknit, *màknim*, *màknuti*

māla, -e, f. *māla*, krāj (tur. *ma-*
halle)

māli (*māli*), -la, *māli*

mālina (*malina*), -e, f. *mālina*

mālter, -a, m. *mālter*, žbūka
(njem. *Mortel*)

māl, *mālja*, m. *māl*

mālja (*mālja*), -e, f. drveni če-
kić valjkastog oblika kojim ča-
lo udara o sto za vrijeme sva-
dbe²²³

māma, -e, f. *māma*, *māti*

māmlaz, -a, m. *māmlaz*, blèsan
(mađ. *mamlasz*)

māmuran, -na, *māmuran*

mamūza, -e, f. *mamūza*, ostruga
(tur. *mahmuz*)

mānit se, *mānim se*, *māhnuti se*,
okāniti se

marāma, -e, f. *mārāma*, *rūbac*
(tur. *mahrāma*)

māran, -na, *māran*, *mārljiv*

Marija, -e, f. *Marija*

mārit (*māret*), *mārim*, *māriti*

Marjānkinja, -e, f. *Mārjānkinja*
(etnik ž. r. od *Marjānci*)

marjānski, -ska, *marjānačkī* (kte-
tik od *Marjānci*)

²²¹ U našim rječnicima nije zabilježena ta riječ. Ta kotarica je dobila naziv po luncju (koji ima oblik luka).

²²² Vuk je u svom Rječniku naveo neke primjere iz narodnih pjesama s imenicom *macan* (hyp. *mačak*). U rječnicima se ne navodi da se ta riječ upotrebljava u drugim krajevima.

²²³ Vuk je u svom Rječniku naveo da *mālja* znači »der (Binder) Schlägel.« U Rječniku JA zabilježeno je da *mālja* znači »drevni malj ili oruđe u bačvara, drndara i drugih«. Ta riječ je deminutiv od *malj* i u Baranji se upotrebljava samo u navedenom značenju.

Márok, -a, m. Gàjić
mârva, -e, f. mârva, stòka (mađ. marha)
marvèni (mârveni), -ena, marvèni
maslâćak, -ka, m. maslâćak
mâsnica (mâsnica), -e, f. mâsnica
mašîna, -e, f. mjêšina (Bd)
mašîna, -e, f. mašîna, strôj (njem. Maschine)
mât (mâter), -ere, f. mâtî, mâjka
Máto (Mâta, Mâta), -ê, m. Máto
mâuna (mâuna), -e, f. mähuna
mazâga (mâzaga), -e, f. ûzica, kò-nopac
mâzga, -e, f. màzga
mazoljica (mazòljica), -e, f. bu-bùljica²²⁴
mečâva, -e, f. mècava, vîjavica
med (među), među
medaljica (medâljica), -e, f. mè-dalja (fr. medaille)
mèden (mèden), -èna, mèden
mègdan, -a, m. mègdân, dvòboj (tur. mejdan)
mèkan, -na, mèk
mèkinje, -kinja, f. pl. mèkinje, pâlje
mèkuša, -e, f. mèkuša (vrsta tra-ve)
merèdov, -a, m. merèdòv
mèsar, -a, m. mèsâr
mèsarev, -eva, mesárev
mèst, metèm, mèsti
mèštar, -a, m. ùčitelj (mađ. mes-ter) (NM)
mètnit, -im, mètnuti
mî, mî
micîna, -e, f. mìcina
Mijòlje (Mijolje), -a, n. blagdan sv. Mihajla
mîkat, -em, čistiti kudjelju na gre-benu
mîl, -a, mîo. drâg

milijûn, -úna, m. milijûn
milòstinja, -e, f. mìlostinja
milòstiv, -iva, mìlostiv
mindûša, -e, f. mindûša, nâušnica (tur. mengus)
minister (mînister), -a, m, mîni-star (njem. Minister, lat. mini-ster)
mînja, -e, f. mijèna
mînjat, mînjam, mijènjati
Miòljkinja, -e, f. Mihòljkinja (et-nik ž. r. od Miòljac, sl. Donji Miholjac)
mirîšet, mirîšim, mirîsati
mîšolòvka (mîšolovka), -e, f. mi-šòlovka
mîšomor, -a, m. mišòmor
mît, -a, m. míto
mîvača, -e, f. kovanja za umiva-nje (Tn)²²⁵
mladica, -e, f. mlâdica, mlâdika
mlédan, -na, mlédan, mlítav
mîlnar, -a, m. mlînar
mîlnarica, -e, f. mlinârîca
mlògo, mnògo
mòćak, -a, m. komadić kruha ili kolača udrobljen u mlijeko
mòćić, -a, m. svežanj pređe
močilo, -a, n. mòćilo
mòć, -u, mòći
modrîca, -e, f. mòdrîca (modra mrlja na koži)
mòj, mòj
mòlba, -ê, f. mòlba
mòler, -a, m. mòler, slikâr (njem. Maler)
mòljit, -im, mòliti
Monoštòr (Monòštòr), -òra, m. Beli Manastir
Monoštòrac, -orca, m. Monòšto-rac (etnim m. r. od Monoštòr)
Monoštòrkinja, -e, f. Monòštòrka (etnik ž. r. od Monoštòr)

²²⁴ U našim rječnicima nije zabilježena ta riječ. Možda je nastala prema mađarskoj riječi mázol (mazati).

²²⁵ Od umivača je aferezom nastao oblik mivača. S. Ivšić je tu riječ zabilježio i u Šapatinovcima.

môre, -a, n. möre
mörgast, sta, ljubičast²²⁶
morskî, -skâ, morskî
mösür, -a, m. mösür
motîka, -e, f. motîka
möžar, -a, m. stüpa (mađ. mo-
 zsár = mužar, avan) (Sm)²²⁷
mráčak, -a, m. sùton, sümràk²²⁸
mrämör, -a, m. mrämör, mèrmer
mravînjak (mravînjak), -a, m.
 mravînják
mrčîna, -e, f. mrčîna, crkótina
mrgódit (mrgúdit) se, mrgúdim
 se, mřgoditi se
mřmljat, -am, mřmljati
mrtávac, -a, m. mřtvac
mřvica, -e, f. mřva
múćak, -a, m. múćak
mùla, -e, f. mùla (lat. mula)
mùljat, mùljam, mùljati
mùmljat, -am, mùmljati
müst (müst), múzēm, müsti
mušterîja, -e, f. muštèrija, stalan
 kupac (tur. müšteri)
müva, muvë, f. müha
Müvač, -a, m. Mòhāč
mužîka, -e, f. mužîka, glāzba
 (njem. Musik)
mužîke (mužîke), -a, f. pl. usna
 harmonika (SD, PDN)

N

nabāvit, -im, nabaviti
náboj, -a, m. náboj
nabrėkñit, nabrėkñim, nabrėkñu-
 ti
nabūbrit, -im, nabubriti
náčelnik, -a, m. náčelník
náč (nāc), -em, náci

nadlājat, -em, nādłajati
nadīrat, -em, nādirati
nādñičar, -a, m. nādñičār
nádzornik (nádzōrnik), -a, m. nād-
 zornik
nāgal (nāgāv), -la, nāgao
nagāzit, -im, nāgaziti
nāglost, -i, f. nāglōst
nāgluv, -a, nāgluh
nāgodba, -e, f. nāgodba
nagrñit, nagrñim, nagrñuti
najėrit (se), najėrim (se), nahė-
 riti (se)
nājero, nājēro
nājprīje, nājprīje
nājvīše, nājvīše
nākaza, -e, f. nākaza, nākaz
nakñit (se), -im, nakñiti (se)
nākovanj, -a, m. nākōvanj
nakvāsit, -im, nakvasiti
nāljat, nāljem, nāliti
naljívat, naljívam, nālivati
nāmac, -em, namāci
namāknit, -im, namāknuti
nāmastir, -a, m. mānastīr (najsta-
 rijs svijet) (grč. monastērion)
namāzat, -jem, nāmazati
nāmera, -e, f. nāmjera
namīgnit, -im, nāmignuti
namīgūša, -e, f. namīgūša
namirljívat, -ívam, namirívati
namōlovat, -ujem, nāmolovati, nā-
 slikati (njem. malen = slikati)
namrgódit (namrgúdit) se, na-
 mrgúdim se, nāmrgoditi se
nanēt, nanesēm, nānijeti
naōdat se, naōdam se, nahódati
 se
nāopako, nāopāko, nāuznāko
nāpamet, nāpamēt, naizust
napātīt se, -im, nāpatiti se

²²⁶ Ta riječ nije zabilježena u našim rječnicima. Porijeklo te riječi nije jasno.

²²⁷ Ta riječ zabilježena je u Bjelostjenčevu rječniku sa značenjem havan, mortar (mađ. mozsár = avan, mužar), a u Voltidijinu sa značenjem avan i prangija. U govor južne Baranje ušla je iz mađarskog jezika.

²²⁸ U Vukovu Rječniku zabilježena je riječ mračak kao hyp. (zapravo dem.) od mrak. U baranjskom govoru se ta riječ upotrebljava u značenju suton, sumrak.

nàpeć, napečëm, napèći
nàpinjat (se), -em, nàpinjati (se)
nàplàkat se, -jem, nàplakati se
nàpōj, -a, m. nàpoj
nàpola (nàpole), nàpolicë
nàpohvātu, na dohvatu, blizu (Tn)
nàpràvit, -im, nàpraviti
nàprīd, nàprijed
nàprstak (nàpršnjak), -a, m. nà-
 prstak
nàpr̄titi, -im, nàpr̄titi
nàpčovat se, -ujem, nàpsčovati se
nàpūnit, -im, nàpuniti
nàrānča (nàrāndža), -e, f. nàrān-
 ča
nàrāst, nàrāstēm, nàrāsti
nàrēzat, -jem, nàrēzati
nàrukvica, -e, f. nàrukvica
nāskoro, nāskoro
nāslōnjit (se), -im, nāslōniti (se)
nāslūšat (se), -am, nāslūšati (se)
nāsr̄tat, -am, nāsr̄tati
nāstran, postrānce²²⁹
nāš, nāš
nāšūlit se, -im, nāšaliti se
nātać, natāknem, natāci
nātak, -a, m. konac za vezenje²³⁰
natapārit, -ārim, navūci, obūci
 (PDR)
nātašće, nātašte
natenāne, natenāni, polāgāno (tur.
 natenha = sam, jedini)
nātērat, -am, nātjerati
natovārit, -im, natōvariti
nātrag, nātrāg
nātrāškē, nātrāškē
nātrpat, -am, nātrpati
navādīt (se), -im, navāditi (se)
navāljit, navāljim, navāliti
navātat, -am, nāvhatati
nāvest, navedēm, navēsti

navīknit se, -im, navīknuti se
nāvilak, -a, m. nāvīljak
nāvlačak, -a, m. nāvlačak
navr, navrh
navūć (nāvūć), navūčëm, navūci
nazarēnac, -a, m. nazārēn
nazdrāvļje (nà zdrāvļje), dobar
 tek
nāžgat, -em, upālit²³¹
nedēlja, -e, f. nēdjelja
nēgdī, nēgdje
nēk(a), neka
nēkaki, nēkakī, nēkakav
nēna, -e, f. nena (tako djevojke i
 žene nazivaju djevojke i žene
 koje su od njih nešto starije
 (tur. nené = mati, baka)
nēprāvda, -e, f. nēprāvda
nēprīlika, -e, f. nēprīlika, nēvolja
nērast, m. nērāst, vēpar
nerōtkinja, -e, f. nērotkinja
neslōga, -e, f. nēsloga
nesrēca, -e, f. nēsreca
nesrētan, -na, nēsretan
nēst (nēst), nēsēm, nēsti
nēšta, nēšta, nēšto
nevaljāl, -āla, nevālĵao
neznabōžac, -a, m. neznābožac
nīčiji, nīčijī
nīkada (nīkad), nīkadā
nīkoji, nēkoji (PDN)
Nikōla, -e, m. Nikola
nīmīster, -era, m. mīnistar (naj-
 stariji svijet) (njem. Minister)
nīšta, nēšto (PDN)
nītko, nētko (PDN)
nītkov, -a, m. nītkōv
nīžje, nīže
nosīle (nōsila), -īla, f. pl. nōsila
notāruš (nōtāruš), -a, m. bilježnik
 (lat. notarius)

²²⁹ U našim rječnicima nije zabilježena ta riječ, koja je postala od riječi nastrance (gubitkom završetka -ce).

²³⁰ U Rječniku JA zabilježeno je da se riječ *nātak* (pamuk za vezenje) upotrebljava oko Valpova, u Orahovici i Stupniku. Korijen te riječi je isti kao u glagola tkati.

²³¹ Ta riječ je zabilježena u rječniku Bjelostjenčevu, Voltidijinu, Stulićevu i Hadelićevu.

nôvci, -aca, m. pl. nôvac
november, -a, m. nôvembar, stù-
denì (lat. november)
nôž, *nôža*, m. nôž
nožica, -e, f. nôžica (noga od ne-
kog predmeta)
nutrāk, -āka, m. nùtrāk
nuz, uz

NJ

njegōv (njegōv), njègov
njèkaki, nèkakī, nèkakav (Sm)
njèšta, nèšto (Sm)
njètko, nètko (Sm)
njèv, njìhov
njòret, -im, njòriti, ròniti (PDR)

O

òbadva, òbadvā, òba
òbadvořica, òbadvòřica, òbòřica
òbamřt (òbāmřt), -em, òbāmrijeti
òbaška, òbaška, baška (tur. bař-
ka)
òbāvit, -im, òbaviti
òbèšenjak, -a, m. òbješenjak
òbičaj, -a, m. òbičaj
òbić (òbić), òbiđem, òbíci
òbilāziti, -im, òbilaziti
òblica (òblica), -e, f. òblica (oblo-
drvo za loženje)
òboce, -eta, n. mìnduša, nàuřnica
(PDR)
òbogātit se, -im, òbogatiti se
òbòjak, -òjka, m. òbojak
òbrādovat (se), -ujem, òbradovati
(se)
òbrāst (òbrāst), òbrāstēm, òbrāsti
òbrātit se, òbrātim se, pòpraviti
se, pòbòljšati se
òbrījat (se), -em, òbrījati (se)

òbrīsat, -jem, òbrīsati
òbruć, -a, m. òbrūć
òbrūkat (se), -am, òbrukati (se)
òčale, -a, f. pl. očāli, nāočāri
òčenař, -āša, m. òčenař
òčev, -a, òčev
òčèvina, -e, f. òčevina
òčica (òčica), -e, f. glavica na igli
òčīstiti, -im, òčīstiti
òčūpat (òčupat), -am, òčūpati
òčuv, -a, m. òčūh
òdāče (òdače), -āča, f. pl. štūle,
hòdulje²³²
òdāle, òdānle, òdānle (Tn)
òdanle, òdānle, òdānde
òdānit, òdānim, òdānuti
òdapēt, òdāpnem, òdāpēti
òdavle, òdāvle, òdāvde
òdāvno, òdāvno
òdgovòrnost, -i, f. òdgovòrnōst
òdgrñit, òdgrñim, òdgrñuti
òdjàřiti, -im, òdjàřiti
òdlānit, -im, òdlānuti, òdlāknuti
òdlāziti, -im, òdlaziti
òdma, òdmāh
òdmīcat (se), -jem, òdmīcati (se)
òdnāřat, òdnāřam, òdnōsiti
òdnēst (òdnēt), òdnesēm, òdnē-
sti, òdnījeti
òdnēt (òdnēt), òdnesēm, òdnījeti
òdnīčica (òdnīčica), -e, f. ženska
haljina òd lana vezena natkom,
koju nose mlade žene kada žale
za nekim pokojnikom²³³
òdòzdol (òdozdol), òdòzdò
òdòzgor (òdozgor), òdòzgò
òdrāst (òdrāst), òdrāstēm, òdrāsti
òdreć se, -em, òdreći se
òdrēzat, -jem, òdrezati
òdřt (òdřt), -em, òdrijeti
òdupřt (òdùpřt) se, -em, òdùpri-
jeti se
òdvādat, òdvāđam, òdvòditi

²³² Taj oblik riječi nije zabilježen u našim rječnicima. Vuk je zabilježio oblik *hòdulje*.

²³³ Tu riječ, koja nije zabilježena u našim rječnicima, vrlo teško je objasniti. Možda je prvobitni oblik te riječi bio *òdnačica* (*òdnačica* > *òdnatčica* > *òdnačica*) a kasnije je asimilacijom vokala nastao oblik *òdnīčica*.

odváljit, odváljim, odváliti
odvažat, odvažam, odvoziti
odvest, odvedem, odvesti
odvrćat, -am, odvrćati
odvrnit, odvrnim, odvrnuti
odžak, -a, m. odžak, dimnjak (tur. ocak)
odžaklija, -e, m. odžaklija, dimnjáčar (tur. ocakli)
oficir, -ira, m. oficir, časnik (fr. officier)
ogădit se, -im, ogaditi se
ogladnet, -im, ogladnjeti
oglavina, -e, f. oglavina, o glav
ogledalo, -a, n. ogledalo, zrcalo
ogladat, -am, ogladati
ognjische, -a, n. ognjische
ogranak, -anka, m. ogranak
ogrebljica (ogrebljica), -e, f. ogrebača, ogreblo
ogrebst, ogrebem, ogrepsti
ogrezotine (ogrezotine), -ina, f. pl. ogrizine
ogrjati, -em, ogrijati
ogrlica, -e, f. ogrlica
ogrniti, ogrnim, ogrnuti
oguljiti, oguljim, oguliti
ojagnjiti se, -im, ojagnjiti se
ojandik, -a, m. dar (mađ. ajándék) (NM)
okat, -ata, okast
okititi (se), -im, okititi (se)
okladiti se, -im, okladiti se
oklizniti se, okliznim se, okliznuti se
okolo, oko
okrájak (oskrájak), -a, m. okrájak
okrpati, -am, okrpiti
okrugal, -la, okrugao
okuciti se, -im, okuciti se
okusiti, -im, okusiti

olădit (se), -im, ohlăditi (se)
olaj (olaj), -aja, m. olaj, ulje (mađ. olaj)
olan, -na, ohol
olosh, -a, m. ološ, nános
olova, -e, f. olovo (PDN)
oltar, -a, m. oltar
omac se, omaknem se, omaci se
omest, ometem, omesti
omlitaviti, -im, omilitaviti
omraziti (omrzniti), -im, omraziti, omrznuti
on, on
onaj, onaj
onaki (onaki), onaki, onakav
onda (onda), onda
ondak, onda (Tn)
ondale, odanle, odande (Mr)
onuda (onuda), onuda
opadat, -am, opadati
opak, -a, opak, zao
opako, -a, n. nalicje
opanak, -anka, m. opanak
opasati se, opasem se, opasati se
opatice, -e, f. opatica, redovnica (aram. abba = otac)
opaziti, -im, opaziti
opcigovat (opcigovat), -ujem, otakati, oduzeti (njem. abziehen)
opeć se, opekнем se, opeci se
opet (ope), opet
opkoraciti, opkoracim, opkoraciti
oplate, -a, f. pl. vrsta grubljeg platna²³⁴
oplatnjare (oplatnjare), -a, f. pl. gaće od oplata²³⁵
oplazina, -e, f. oplazina
oplećak, -a, m. oplećak (gornji dio ženske haljine)
oplesti, opletem, oplesti
opocivati, opocivam, odmirati se

²³⁴ Vuk je u svom Rječniku za riječ *oplat* naveo tri značenja, među kojima i »platno od kućina«. Druge potvrde za tu riječ nisu zabilježene. U Baranji je ta riječ posve uobičajena (njen korijen je isti kao i u riječi *platno*).

²³⁵ U našim rječnicima nije zabilježena ta riječ. S. Pavičić je zabilježio u Slavoniji riječ *oplatnjače* (gaće od gruboga, jakoga beza što se zimi navuku preko tanjih gaća). Značenje te riječi posve odgovara značenju riječi *oplatnjare* u baranjskom govoru.

opoméniť, opoméňim, opoménuti
opoméňjat, -em, opoméňjati
opráviti se, -im, opráviti se, obúci
se
opsòvat (opeòvat), -ùjem, opsò-
vati
òr, -a, m. òrah (PDN)
òraj, -a, m. òrah
oranica (orànica), -e, f. orànica
òrgovan(j), -a, m. jorgòvàn
òrijaš, -a, m. orijaš, dīv (mađ. óri-
ás)
òrlo (òrlov), -a, m. òrao
ormān (òrmān), -ána, m. òrmār
òrsāg, -a, m. država (mađ. orszāg)
(NM)
osakàtiti (se), -im, osakàtiti (se)
osamnājst (osāmñājst), osāmnaest
osècat (se), -am, òsjeçati (se)
osiromāšiti, -im, osiromāšiti
oslābit, -im, òslabiti
osmāk, -āka, m. òsmāk (drveni
sud za mjerenje žita)
òsmero, òsmoro
òsoran, -na, òsòran, nàbusit
òsovina, -e, f. òsovina
òspice, -a, f. pl. bòginje, kòzice
ostārit, -im, òstariti
ostāviti, -im, òstaviti
ostrāg, òstrāg, strāga
osvānit, osvānim, osvānuti
osvrñiti se, osvřnim se, osvřnuti
se
òštrilica, -e, f. òštrilica, òštrilo
òštrouman, -na, òštrouman
òtale, òtāle
otārak, -ārka, m. òtarak, rùčnik
òteç, otèknem, otèçi
otēt, òtmem, òtēti
otīç (òtīç), otīdem, otīçi
otīmat, -am, òtimati
otkāda, òtkada
òtkale, òtkāle, òdākle
otkīnit, -im, òtkinuti

otkljūçat (òtkljūçat), -am, otkljū-
çati
òtkup (òtkup), -a, m. òtkūp
òtok, -a, m. òtok, òstrvo
otpèvat, -am, òtpjevati
otpūšçat, -am, otpūstiti
otrèst (òtrèst), otrèsèm, otrèsti
òtrov, -a, m. òtrov
otūda (òtuda), òtūda
otvārat, -am, òtvarati
otvarizat, otvarizam, otvarizati
(svaki ças otvarati)
ovāj, òvāj
ovāki (òvaki), ovākī, ovākav
ovāmo, òvamo
ovān, -āna, m. òvan
ovçara, -e, f. ovçara
òvçji, òvçji
òvdale, òdāvle, òdāvde (Mr)
ovoiliki (ovòiliki), ovòiliki
ovūda, (òvuda), ovūdā
òzdol, òzdòl, òzdò
ozdrāviti, -im, òzdraviti
òzgor, òzgò
òzimi (òzimi), òzimi
òžarāç (òžarāç), -āça, m. žarilo
(šiljasta motka za zgrtanje žari
u krušnoj peçi)²³⁶
òžeç se, òžègnem se, òžèçi se
òžūjak (òžujak), òžūjka, m. òžu-
jak

P

pāçe, -eta, n. pāçe
pajtāš, -āša, m. pājtaš, drūg (mađ.
pajtas)
pakāl (pākāv), pākla, m. pākao
palir, -ira, m. pālir, građevinski
poslovoda (njem. Palier)
paljètkovat (pāljetkovat), -ujem,
pāljetkovati
pānta, -e, f. pānta, pājanta (sre-
dišnja greda na tavanu)

²³⁶ Ta rijeç nije zabilježena u našim rječnicima. U Iveković-Brozovu Rječniku zabilježene su rijeçi žarāç, žarilo (ono çime se razgrçe vatra po peçi). U južnoj Baranji ta rijeç se odnosi samo na motku kojom se zgrçe žar u krušnoj peçi.

pântit, -im, pâmčiti
pântlika (pântlika), -e, f. pântli-
 ka
pâpîr, -îra, m. pâpîr, hàrtija
pâprika, -e, f. pâprika
pâprikâš, -âša, m. pâprikâš
pâpuća, -e, f. pâpuća (tur. papuç)
pâra, -e, f. pâra, pâra
paradička, -e, f. jâbučica (Dlj)
pâranč, -a, m. zâpovijed (mađ.
 parancs) (NM)
pârcōv, -a, m. pârcōv, štakor
parlūg, -úga, m. lug od pepela i
 vrele vode
pârok, -a, m. pârōh, žüpnik (grč.
 párochos = suputnik)
partizân, -ána, m. partizân (fr.
 partisan = pristaša)
pasámce, -a, n. päsámce (manji
 smotak pređe)
pasánac, -a, m. svežanj pređe²³⁷
pâsmo, -a, n. päsmo (veći smotak
 pređe)
pâstuv, -uva, m. pâstūh, ždrijebac
pâšnjak, -a, m. pâšnjâk, pâšnik
patlidžân, -ána, m. patlidžân (tur.
 patlican)
pâučit, -im, pâočiti
pâun (pávo), -a, m. pâun
Pávo (Páva, Páva), -ē, m. Pávo
pâzuvo, -a, m. pâzuhu
pâžnja, -e, f. pâžnja, pózor
pečēnka (pečēnka), -e, f. pečēnka
pēčit se, pēčim se, pēčiti se, má-
 ziti se
Pečūvkinja, -e, f. Pēčūvkinja (et-
 nik ž. r. od Pēčuv)
pečūvski, pečūvskī (ktetik od Pē-
 čuv)

pēc, pečēm, pēci
pedesēt (pedēsēt), pedēsēt
péncorit se, -im, penjati se svaki
 čas²³⁸
pēntrat se, -am, pēntrati se
pepelínac, -a, m. pepelínac, lūž-
 njaka²³⁹
perjānica, -e, f. pērjanica
pērje, -a, n. pērje
Péro (Péra, Përa), -e, m. Péro
pēršin, -a, m. pēršun
perūška, -e, f. pèruška
pèrut, -i, f. pèrūt, pñhūt
Petārac, -ârca, m. Pêtardac (et-
 nik m. r. od Petârda)
petārački, pêtardački (ktetik od
 Petârda)
Petârkinja, -e, f. Pêtärtkinja (et-
 nik ž. r. od Petârda)
pētero, pētoro
pēti (pēti), pēti
pētica, -e, f. pētica
pētljat (pētljat), -am, pētljati
petnājest (pētnājest), pētnaest
petrōlija, -e, f. petrōlej (grč. pēt-
 ra = stijena, lat. oleum = ulje)
píče, -ā, n. píce
pígla (pégla), -ē, f. pégla, glāča-
 lo (njem. Bügel)
píjac, -a, m. pijaca, tržnica (tal.
 piazza)
pijân, -āna, pijan
pijandūra, -e, f. pijandura
pijavica, -e, f. pijāvica
pirnica, -e, f. pirnica,
pisámce, -a, n. pisámce
pisār, -ára, m. pisār
pīsniť, -im, písnuti
pišálo, -a, n. pišalo, mòkraća

²³⁷ U Rječniku JA zabilježeno je dvostruko značenje te riječi (životinja, zlatnim pasom opasan). Korijen te riječi je isti kao i u riječima pasmo, pasamce (značenje toga korijena nije jasno).

²³⁸ U našim rječnicima nije zabilježen taj glagol. Ovdje je ispred -iti umetnut nastavak -or, koji ostaje u svim oblicima. T. Maretić u svojoj Gramatici ne spominje tog nastavka, ali spominje nastavak -or. U tom glagolu mjesto -penj stoji -pen (tako se nalazi i u četiri pisca 16. vijeka).

²³⁹ Ovdje je došlo do mužiranja glasa l ispred -i. Oblik pepelinae zabilježen je u Iloku i Otoku.

pivàra, -e, f. pivara
plaméčak, -a, m. plamičak
plāndišce, -a, n. plāndište
plānit, -im, plānuti
plāšt (plāšć), -a, m. plāšt
plašljiv, -iva, plašljiv
plāv, -a, plāv, mōdar (njem. blau)
plemènit, -a, plēmenit
pletkica, -e, f. mali plitki tanjir
 (Mr)
plētnica, -e, f. plētnjica
plēvnica (plēvnica), -e, f. pljēv-
 njak
pljūnit, -im, pljūnuti
pljūsniit, -im, pljūsnuti
pljūvāčka, -e, f. pljūvāčka
pljūvat, -ujem, pljūvati
pōbožan, -na, pōbožan
pobóžnost, -i, f. pōbožnost
pōčet, pōčmem, pōčēti
pōčimat, -am, pōčinjati
pōčūpat, -am, pōčupati
pōc (pōc), pōdem, pōci
podīljūt, podīljim, podijēliti
podīzat, -jem, pōdzati
podmāzat, -jem, pōdmazati
podmètnit, -im, podmètnuti
podmitālĳka, -e, f. uski povez od
 platna preko kapice
podmūklica, -e, f. podmūklica
podmūko, -mūkla, pōdmūkao
pōdnē, n. pōdne
pōdnev, -a, m. pōdne (PDN)
podrēzat, -jem, pōdrezati
pōdrum, -a, m. pōdrum
pōdstava, -e, f. pōstava
podupīrat, -em, podūpirati
podupīrt (podūpīrt), -em, podūpri-
 jeti
podvíknit, podvíknim, podvíknuti
podvīrnit, podvīrnim, podvīrnuti
pogāča, -e, f. pōgača
poglādīt, -im, pōgladiti
pogōdba, -e, f. pōgodba, ūgovōr
pogorēlac, -a, m. pogōrelac
pōjas, -a, m. pōjās, pās

pōjata, -e, f. pōjata, šūpa
pokājat se, -em, pōkajati se
pokīsnit, -im, pōkisnuti
pōklade, -a, f. pl. pōklade
pōklōnjit, pōklōnjim, pōklōniti
pōklōpac, -a, m. pōklopac
pōklōpica, -e, f. pōklopica
pokōjni, -na, pōkōjni
pokrōvac, -a, m. pōkrovac
pokūcat, -am, pōkucati
pokučánstvo, -a, n. pōkučstvo
 (Ip)
pokūpit, -im, pōkupiti
pōl (pōlak), pō, pōla
pōla, polē, polōvina
polāko, pōlako
polīca, -e, f. pōlica
pōlgar, -a, m. grāđanin (mađ. pol-
 gár) (NM)
pōlgariškulo, f. grāđanska škola
 (mađ. polgáriskola) (NM)
pōlom, -a, m. pōlom
pōložaj, -a, m. pōlažajnik
pōljat, -em, pōliti
polĳvat, -am, polijēvati
pōmač, pomāknem, pomāci
pōndikar, ōndā (Sm)
ponedēljak, ponedēljka, m. ponē-
 djeljak
pónos, -a, m. pōnos
ponūdit, -im, pōnuditi
ponĳava, -e, f. pōnjava, bĳjelj
 (mađ. ponyva)
ponĳávka, -e, f. vunena ponjava
 za ogrtanje
popēt se, pōpnem se, pōpēti se
poplāšit (se), -im, pōplašiti (se)
pōplava, -e, f. pōplava
popōvača (pōpovača), -e, f. žen-
 ska spavačica
poprāvit, -im, pōpraviti
poprāvĳjat (pōprāvĳjat), pōprav-
 ĳjati
popūšcat, -am, popūstiti
pōraba, -e, f. pōraba, ūпотреба

porāmenje (pōramenje), n. vez od
 natka na ramenu²⁴⁰
porčija, -e, f. pōrcija, òbrok, pō-
 rez (lat. portio = odmjerena
 dio, razmjer)
pórez, -a, m. pōrez
porēzat (se), -jem, pōrezati (se)
porīnit, -im, pōrinuti
porūšit, -im, pōrušiti
posāl (pòsāv), pòsla, m. pòsao
Pòsavac, -a, m. Pòsavac
posījat, -em, pòsijati
posīpat, -am, pòsipati
pòsed, -a, m. pòsjed
posēdat, -am, pòsjedati
pòslanik, -a, m. pòslānik
pòsle (pòsli), pòslije
pòslenik, -a, m. pòslenik
posōljit, posōljim, posōliti
pòsōv, pòsla, m. pòsao (Sm, Kš)
posřtat, -am, pòsrtati
pòstelja (pòstelj), -e, f. pòstelja,
 krēvet
posvādat se, -am, pòsvadati se
pòšten, -na, pòšten
poštēnjē, -ā, n. poštēnje
poštīvat, poštīvam, pòštovati, ci-
 jēniti
pòtać, potāknem, pòtaći
potāknit, potāknim, potāknuti
potāpkat, -am, potāpkati
potejāno, pòtihano, tīho (PDR)
pòtkova, -e, f. pòtkova
potlānji (pòtlānji), -a, pòsljednji,
 zādnji
pòtle (pòtli), pòslije
pòtlem (pòtle), pòslije (Tn)
potōmak (pòtomak), -a, m. potō-
 mak
potpāljit, potpāljim, potpāliti
pòtpis, -a, m. pòtpis
pòtpōranj, -a, m. pòtpōranj, pò-
 dupōranj
potrbuškē, potrbuškē
potřgat, -am. pòtrgati

potūcat se, -am, pòtucati se
potuć (pòtuć) se, potućem se, po-
 tući se
povādit, -im, pòvaditi
pòvest, povedēm, pòvesti
póvoj, -a, m. pòvōj
povrācat, -am, pòvraćati
povřnit, -povřnim, povřnuti, po-
 vrātiti
povūc (pòvūc), povūčem, povūći
pozdrāvit, -im, pòzdraviti
pozemljāk, -āka, m. vrsta graha
požālit, -im, pòžaliti
Pòžonj, -a, m. Brātislava (mađ.
 Pózsóny) (NM)
prāćak, -a, m. prāćak, prātljača
prāmded (prāmded), -a, m. prā-
 djed
prasetīna (prasētina), -e, f. prā-
 setina
prāv, -a, m. prāh
prāvi (prāvi), -va, prāvī
pravīca, -e, f. pravīca
přdnit, -im, přdnuti
přdov, -a, m. přdōv (vrsta krup-
 noga graha) (Tn)
přēdika (přēdeka), -e, f. přēdika
 (lat. praedicatio)
predōbit (přidōbit), -jem, predō-
 biti
predomīslit se, -im, predōmisлити
 se
pregāč (přēgāč), -āča, m. přēgača
 (od platna)
pregāča, -e, f. přēgača (od vune)
pregāzit, -im, přēgaziti
prekīnit, -im, přēkinuti
prekonōkuće, nākjučē (Pt)
prekonosūtra, nāksutra
prekonuće, nākjučē (Tn)
preko pūta, nasūprot
prekorūde, n. prekōrude (poluga
 na prednjem dijelu kola)
prekōvat, -ūjem, prikōvati (PDR)
preksinoć, přēksinōć

²⁴⁰ Ta riječ nije zabilježena u našim rječnicima. U Rječniku JA navode se riječi *pōramak* i *pōramlje* (dio košulje oko ramena), ali značenje tih riječi nije posve isto-
 vjetno sa značenjem riječi *poramenje*.

prèkjuče (prèkuče), *prèkjučē*
prelāziti, -im, *prelaziti*
prelīpiti, *prelīpim*, *prilijēpiti* (PDR)
premeriti, -im, *premeriti*
premešcat, -am, *premjestiti*
premešcat, *premešcam*, *premjēš-*
tati
prenášati, *prenášam*, *prenōsiti*
prenēt (prenēt), *prenesēm*, *preni-*
jeti
prepātit, -im, *prepatiti*, *pretřpje-*
ti
prepirat se, -em, *prepirati se*
prepelica, -e, f. *prepelica*
prepelica, -e, f. *lèptir*²⁴¹
preplivat, -am, *preplivati*
presēljiti (se), *presēljim se*, *presē-*
liti (se)
presōljiti, *presōljim*, *presōliti*
preteč, *preteknem*, *preteći*
pretrēst (pretrēst), *pretrēsēm*,
pretrēsti
prevāljiti, *prevāljim*, *prevālititi*
prevārit, -im, *prevārititi*
prevest, *prevedēm*, *prevesti*
prevežljaj, -a, m. *smotak prediva*
na ručnoj prelji
prevēsiti, -im, *prevjesiti*
prevrñiti, *prevrñim*, *prevrñiti*
prezime (brèzime), -ena, n. *pre-*
zime
prečekati, -am, *pričekati* (PDR)
predōbiti, -jem, *pridōbiti* (PDR)
prigla, -e, f. *grēdica* (njem. Prū-
gel)
prijatan, -na, *prijatan*, *ugodan*

prīje, *prīje*
prikōpat, *prikōpam*, *prekōpati*
(PDN)
prilika, -e, f. *prilika*
primač (premač) (se), *primāk-*
nem (se), *primāci* (se)
primicat (se), -jem, *primicati* (se)
pripādat, -am, *pripadati*
pripāziti (prepaziti), -im, *pripaziti*
pripovička, -e, f. *pripovijetka*
*(Dr)*²⁴²
připovítka, -e, f. *připovijetka*
připrāviti (prepraviti), *připraviti*
připrāvľati, -am, *připravľati*, *přip-*
řemati
prislōnjiti (se), *prislōnjim* (se),
prislōniti (se)
prīšiti (prešiti), *prīšijem*, *prīšiti*
prīškrinjak, -a, m. *pregradak u*
*sanduku za odjeću (Tn)*²⁴³
prīšć (prīšć), *prīšća*, m. *prīšt*
pritégniti, *pritégnim*, *pritégniti*
přitka (přitka), -e, f. *přitka*
přivātit (prevatiti), -im, *přihvatiti*
přkōsiti, -im, *přkōsiti*
přōbat, -am, *přōbati*, *kūšati* (mađ.
přōbál)
pročínjiti, *pročínjim*, *pročijēniti*
pročvast, *pročvatēm*, *pročvasti*
prōč (prōč), *prōdem*, *prōći*
prođřti (prōđřti), *prōdrem*, *prōd-*
rjeti
prođřmati, -am, *prōdřmati*
proglēdat, -am, *prōglēdati*
prokīsiti, -im, *prōkīsiti*
proklēt, *prokūnēm*, *prōklēti*

²⁴¹ Riječ prepelica s tim značenjem nije zabilježena ni u jednom hrvatskom ili srpskom govoru, ali ta riječ u jednom od slovenskih narječja znači isto što i leptir. U timočko-lužičkom narječju govori se za leptir prepāruga, a u bugarskom jeziku postoje s istim značenjem riječi preperuga i peperuga. Miklošić u svom etimološkom rječniku smatra da su riječi prepelica i preperuga postale od korijena kojemu je značenje lepetati, a taj korijen je per (perperica > preperica > prepelica).

²⁴² Taj oblik nije zabilježen u našim rječnicima. Od pripovjeda nastalo je pripovjeka, pa asimilacijom po zvučnosti pripovička.

²⁴³ Ta riječ nije zabilježena u našim rječnicima. Riječ je izvedena od imenice škrinja (sanduk) i prefiksa pri-. U današnjem baranjskom govoru riječ škrinja označava lijes, ali je prije označavala i sanduk. Prijedlog (prefiks) pri-u našem jeziku može imati vrlo široko značenje (blizu, uz, pokraj, na, pred, u). U riječi priškrinjak prefiks prima značenje na, u.

proklijat, -am, pròklijati
pròkula, -e, f. pròkola
pròkšen (pròkšen), -na, razmažen
pròkšat se, -am, razmaženo se po-
 našati²⁴⁴
prolāziti, -im, pròlaziti
pròleće, -a, n. pròljeće
proljīvat, -ivam, proljēvati
pròmaja, -e, f. pròmaha, pròpuh
promāšiti, -im, pròmāšiti
promīnjiti, promīnjim, promijēniti
promšliti, -im, pròmisliti
promřmljat (pròmřmljat), -am,
 promřmljati
pronāc (prònāc), pronādem, pro-
 nāci
propādat, -am, pròpadati
propīnjat se, -em, pròpinjati se
prořezat, -jem, pròrezati
prošīdba, -e, f. pròšīdba
pròsjak, -a, m. pròsjak
proslāvit, -im, pròslaviti
pròsluk, -a, m. pršluk
prostīrat, -am, pròstirati
prostřt (pròstřt), pròstrem, prò-
 strijeti
prošēcija, -e, f. procēsija, pò-
 vorka (lat. processio)
proštīmāvat, proštīmāvam, prošti-
 māvati, cijēniti, poštvati²⁴⁵
proti, protiv
protērat, -am, pròtjerati
protřnit, protřnim, protřnuti
protūmačiti, -im, protumāčiti
pròtuva, -e, f. pròtuha
próva, -ē, f. próha, prója
provalīja, -e, f. provālija, jāruga
pròvest, provedem, provēsti
provūc (pròvūc), provūcēm, pro-
 vūci

prozijāvat se, prozijāvam se, pro-
 zijēvati se (stalno zijevati)²⁴⁶
proždřt (proždřt), -em, pròzdrije-
 ti
proždřljiv, -īva, proždřljiv
přsa, -a, n. pl. přsi, grūdi
přsnit (přsnit), -im, přsnuti
přšnjak, -a, m. přšnjāk (prsluk od
 kože)
prtjljāg, -āga, m. prtjljāg (a)
prūd, prūda, m. prūd
prvī (přvī), přvī
přvoč, přvōc, přije
psēto (pcēto), -a, n. psēto, pās
psòvat (pcòvat), -ūjem, psòvati
pucnjāva, -e, f. pūcnjava
pudār, -āra, m. pūdār
pukotīna, -e, f. pukōtina
purān, -āna, m. pūrān, púcak
pustāra, -e, f. pūstara
puščāni (pūščani), -na, puščāni
pūšcat, -am, pūstiti
pūšcat, pūšcam, pūštati
pušljiv, -īva, pūšljiv, cřvljiv
pūt, pūta, m. pūt
pūtnik (pūtnik), -a, m. pūtnik
púvat, pūšem, púhati, dúhati
pūzder, -a, m. pòzder
pūž, pūža, m. pūž

R

Rāc (Rāc), Rāca, m. Rāc, Sřbin
 (mađ. Rác)
račūn, -ūna, m. račūn
rādaš, -a, m. rādoš, pridatak (mađ.
 rāadas)
rad(i), radi
rādost, -i, f. rādōst

²⁴⁴ U Rječniku JA zabilježen je pridjev *pròkšen* (bezobrazan, drzak, obijestan, razbludan, razmažen, razuzdan) i imenice prokšenjāk i prokšija. U južnoj Baranji pridjev *pròkšen* uglavnom znači razmažen, obijestan, drzak.

²⁴⁵ Riječ je sastavljena od prefiksa pro- i glagola štimati (misliti, cijeniti, poštovati). U Rječniku JA zabilježena su samo dva primjera s tim glagolom. U govoru južnobaranjskih Hrvata taj glagol se redovito upotrebljava (pored glagola poštvati).

²⁴⁶ U Popovićevu rječniku zabilježen je glagol *prozijevati*, dok Miklošić ima i glagol prozijavati (Lex. pal.). U ostalim rječnicima nije zabilježen taj oblik.

rāj, *rāja*, m. *rāj*
rajski (rąjski), rąjski
rājtat, -am, rąjtati, rąsipati (njem. reiten)
rakija, -e, f. rąkija
rakita, -e, f. rąkita
rakořina (rakotina), -e, f. hrąkořina, ispljuvak²⁴⁷
rām, rąma, m. rąm
rána, -e, f. hrána
rąnjenik, -a, m. rąnjenik
rascvąst se (rąscvąst se), rąscvątēm se, rąscvąsti se
rąseć, rąsećēm, rąsjeći
raseljit, rąseljįm, rąseliti
rąskńnit, -im, rąskńnuti
rąsklęnit, -im, rąstaviti (na dije-love)²⁴⁸
rąsklįmat se, -am, rąsklįmati se
rąskoljįt, rąskoljįm, rąskoliti
rąskorąćit se, -im, rąskorąćiti se
rąsol, -a, m. rąsō
raspęće, -a, n. raspęće
raspinjąća (raspinjąća), -e, f. rązapinjąća, raspinjąć²⁴⁹
raspląkat se, -jem, rąspląkati se
rąsplest, rąspletēm, rąsplęsti
rąst (rąst), rąsta, m. hrąst
rąstov, -ova, hrąstov
rąšak, -a, m. rąšak, motovilo
rąšćųpat (rąšćųpat) (se), -am, rąšćųpati (se)
raząpęt, raząpnem, raząpęti
razdįljįt, razdįljįm, razdįljęliti
razdřljįt (razdřljįt), razdřljįm, razdřljįti

razdřt (rązdřt), rązdrem, rązdri-jeti
razgrąbit, -im, rązgrąbiti
razgrńnit, razgrńnim, razgrńnuti
razgrątat, -am, rązgrątati
razćić (rązćić) se, rązćidēm se, rązćići se
razljųtit (rązljųtit) (se), rązljųtim (se), rązljųtiti (se)
rązmać, rązmąknem, rązmąći
razmńslit, -im, rązmńsliti
raznąšat, rąznąšam, rąznōsiti
raznęt (rąznęt), rąznesēm, rązni-jeti
razręzat, -jem, rązreziati
rązum (rązum), -a, m. rązųm, pąmęt
razvąljįt, rązvąljįm, rązvąliti, rązōriti
rązvest, rązvedēm, rązvēsti
razvųć (rązvųć), rązvųćēm, rązvųći
ražalit se, -im, rąžaliti se
řćak, -a, m. hrćak
rebąrce, -a, n. rebąrce
ręć, -em, ręći, kązati
rędit, rędim, ręditi, ćistiti (řito)
redųša, -e, f. ręduša, rędara
ręgementa (regęmęnta), -e, f. re-gęmęnta, pųk (njem. Regiment)
ręklija, -e, f. rękla, řenski halje-tak (njem. Rōcklein)
ręla (ręlja), -ę, f. ręrna, pęćnica (njem. Rōhre)
ręn, -a, m. hręn

²⁴⁷ Ta imenica izvedena je od gągola hrąkati (pljuvati silom i s bukom istjeravši iz dna grla sluz), koji je onomatopejskog porijekla. Imenica *hrąkotina* zabiljeřena je u mnogim našim rječnicima (Mikaljину, Voltidjįnu i Stulićevu), dok je rijeć rąkořina zabiljeřena samo u dvojice pisaca 18. vijeka (Kanžlić, Kneřević).

²⁴⁸ U Rječniku JA zabiljeřen je glagol rąsklenuti sa značenjem razvezati, pustiti iz jarma uz napomenu da je taj glagol zabiljeřen samo u Bjelostjenčevu rječniku. Taj oblik je nastao od prefiksa *raz-* i glagola klepnuti (zaljuljati, potresti nešto řto visi, zbuniti se, stići, naořtriti kosu). U starim tekstovima nema potvrda za značenje toga složenoga glagola, ali glagol klepnuti (klenuti) morao je imati još neko značenje. U govoru juřnobaranjskih Hrvata taj glagol je iz početka imao samo značenje razvezati, pustiti iz jarma, a kasnije je dořlo do proširenja toga značenja (rąsklenuti kola).

²⁴⁹ U Rječniku JA zabiljeřeno je da se ta rijeć upotrebljava u Slavoniji i da je zabiljeřena samo u řulekovu rječniku. U juřnoj Baranji je ta rijeć posve uobićajena.

rèpete, -a, n. donji dio rukava u ženskoj haljini²⁵⁰
rešètka, -e, f. rešètka
rèzanci, m. pl. rezanci
ríf, rífa, m. ríf. lákat (njem. Riff)
ríktat, -am, ríhtati, navíjati sat (njem. richten)
rílo, -a, n. rílo
ríngišpíl, -a, m. ríngišpíl, vrtúljak (njem. Ringenspiel)
rínit, -im, rínuti, gürnuti
rís, rísa, m. rís, dío (mađ. rész)
risár, -ára, m. risár (žetelac)
ríkat, ríčem, híkati
ródo, -e, m. róda
rodénjē, -a, n. rodénje
rólja, -e, f. rólja, rolj (naprava za roljanje) (njem. Rolle = kotačić, smotak)
róljat, -am, róljati (glačati haljinu roljom) (njem. rollen = valjati, kotrljati)
rònit (rònet), -im, ròniti
ropòtina (ropòtina), -e, f. hropòtina, hünjavica
ròv, ròva, m. ròv
rovāš, -āša, m. ròvāš
rubína, -e, f. rubína, háljina²⁵¹
rúčak, -a, m. doručak
rúčat, rúčam, dorúčkovati²⁵²
ručica, -e, f. rúčica
rúdo, -a, n. rúda
rúdić, -a, m. motka za nošenje sijena²⁵³

rúdnik (rúdnik), -a, m. rúdnik
rudnjāš (rúdnjāš), -āša, m. manja gomila sijena koja se prenosi na rudićima²⁵⁴
rukāv, -áva, m. rukāv
rukavica, -e, f. rukavica
rúkovet, -i, f. rúkovēt
rúksak, -a, m. rúksak, úprtnjača (njem. Rucksack)
rumènit se, rumènim se, rumènit se, šmínkati se
rúnjit, rúnjim, rúniti
rúšt (rúšt), rúšta, m. rúšt, hírskavac (vrsta trešnje)
rúvo, -a, n. odijelo (mađ. ruha)
rúžica, -e, f. rúža

S

sābljarka, -e, f. sābljār (vrsta ribe)
sāčma, -e, f. sāčma (tur. saçma)
sāda (sād), sàda
sādit rāsta, stajati naglavce
sāginjat se, -em, sāginjati se
sāgnit se, -im, sāgnuti se
sakristīja, -e, f. sakristija (lat. sacrum = svetinja, žrtva; njem. Sakristei)
sakagija, -e, f. sakàgija, slínavka (tur. sakagi)
salāš (sālāš), -āša, m. sālāš, mājūr (mađ. szállás)

²⁵⁰ Ta riječ je zabilježena u Đakovštini i u Varošu kod Slav. Broda. Porijeklo te riječi nije jasno jer je nikako ne možemo dovesti u vezu s latinskom riječi repeter (natrag tražiti, ponoviti).

²⁵¹ Ta imenica je izvedena od praslavenske riječi *rūb* (odrezan komad neke tkanine ili onaj dio gdje je tkanina odrezana pa zarubljena). Od imenice *rub* nastale su mnoge riječi s različnim značenjem (*rub*, *rubac*, *rubāča*, *rubāčica*, *rubak* itd.). Imenica *rubina* u značenju košulja upotrebljava se u mnogim našim krajevima (Baranja, Slavonija, sjeverna Bosna, Hrvatsko zagorje, Crna Gora), zatim u ruskom jeziku (*rubška*).

²⁵² Ta riječ se u velikoj većini naših krajeva upotrebljavala u značenju doručak, a tek kasnije tu riječ je zamijenila imenica doručak (koja je zabilježena tek u 18. vijeku kod nekih pisaca).

²⁵³ Ta riječ je nastala od imenice *rudo* i deminutivnog nastavka *-ić*. U našim rječnicima nije zabilježena riječ *rudić* s tim značenjem.

²⁵⁴ Ta imenica, koja nije zabilježena u našim rječnicima, izvedena je od pridjeva *rudni* i nastavka *-jaš*.

salàuk, -a, m. salàukovina, vihor
sàmostan (samòstan), -a, m. sàmo-
 stàn, klòštar
sandùčić, -a, m. sàndučić, škrinji-
 ca
sànduk, -a, m. sànduk, škrinja
 (tur. sandik)
sapùn, -úna, m. sàpùn
sàrvaš, -a, m. sijeno na podviljku
 (mađ. szarvas = jelen)
sastàjat se, -em, sàstajati se
sastàvit, -im, sàstaviti
sastàvljat, -am, sàstavljati
sàsvim, sàsvim, pòsve
sàtovi, m. pl. sàt (stroj) (Dlj,
 Ip)²⁵⁵
savít (sàvít), sàvijem, sàviti, svíti
savurìna (savùrima), -e, f. savù-
 rina, sovùljaga
sàžàlit se, -im, sàžaliti se, smìlo-
 vati se
sèbičan (sèbičan), -na, sèbičan
sèdmero, sèdmoro
sèkvèster (sèkvester), -a, m. sè-
 kvestar (lat. sequester = po-
 srednik)
sélce, -eta, n. seòce
sèlišće, -a, n. sèlišće
sèlski (sèlski), -ska, sèoskì
sèlják, -áka, m. sèlják
sèljánka, -e, f. sèljánka
Semàrcán(in), -a, m. Semàrcánin
 (etnik m. r. od Semàrtin)
Semàrkinja (Sèmàrkinja), -e, f.
 Sèmàrkinja (etnik ž. r. od Se-
 màrtin)
Semàrtin, -a, m. Sveti Martin
 (mađ. Alsoszentmárton)
seník, -íka, m. sjènják, sjènara
septèmber (sèptember), -a, m.
 sèptembar, rùjan (lat. septem-
 ber)
sersàm, -áma, m. sèrsàm, konjska
 orma (mađ. lószerszám)
sèstrìn (sèstrìn), -ìna, sèstrin

Sèsvete, -a, f. pl. Svì sveti (blag-
 dan)
sigrat se, igrati se
sijano, -a, n. sijeno (Tn)
sikèra (sikira), -e, f. sjèkira
sìnhaz, -a, m. kàzalište (mađ.
 színház) (NM)
sinòvac (sinòvac), -a, m. sinòvac
sipljív, -íva, sipljiv
siromák, -áka, m. siròmah, ùbo-
 gac
siromàšan, -na, siròmašan
sirotìnja, -e, f. siròtinja
sív, síva, sív
sìvoč, -a, m. spùžva (mađ. szi-
 vacs) (NM)
sjàšit, -im, sjàhati
sèčènica, -e, f. sječènica (sitnije
 drvo za loženje)
sèdnica (sèdnica), -e, f. sjèdnica
sìnica, -e, f. sjènica
skàkavac, -a, m. skàkavac
skàlje, -a, n. skàlje
skìnit, -im, skìnuti
sklìzak (škljìzak); -ka, sklìzak
sklònjit (se), -im, sklòniti (se)
skorèpit (se), skorèpim (se), skò-
 repiti (se)
skòro (skòrom), skòro
slàmnják, -a, m. slàmnják
slànina, -e, f. slànina
slàvuj, -a, m. slàvùj, slàvić
slèc se, -em, slèći se
slìpi miš, -a, m. slìjepi miš, šišmiš
slìkat, -am, slìkovati, fotografira-
 ti
slúgin, -na, slúgin
slúgo, -è, m. slúga; dio kolovrata
 koji spaja donju dasku s toč-
 kom
smàc, -em, smàci, smàknuti
smèt, -a, m. smèt
smèten, -èna, smèten
smìj, smìja, m. smìjeh
smìt, smìjem, smjèti, usúđiti se

²⁵⁵ U dva baranjska sela (Dlj, Ip) nastao je taj oblik iz distinktivnih razloga (da bi se po obliku razlikovali sat-sprava i sat-vrijeme).

smřčak, -a, m. smřčak
smřznit se, -im, smřznuti se
smutlĭvac, -ĭvca, m. smutlĭvac
snáč (snáč) se, snáčem se, snáci se
snāja (snáša), snajē, f. snāha, nēvjesta
snēst, snēsēm, snēsti, sanēsti
sníc (sníc), snīdem, sníci, síci
snilāzit, -im, silaziti
snovāča, -e, f. snōvača, snōvāljka
sobōta (sōbota), -e, f. sūbota
sōkak, -a, m. sōkāk, ūlica (tur. sokak)
sōkol, -a, m. sōkō
sōkolov, -ova, sokōlov
sōldat, -a, m. sōldāt, vōjnik (njem. Soldat)
solĭjenka, -e, f. sōlēnka, slānik
sōljĭt, -im, sōliti
Sombōrac (Sombōrac), -a, m. Sombōrac (etnik m. r. od Sombor)
Sombōrkinja (Sombōrkinja), -e, f. Sombōrka (etnik ž. r. od Sombor)
sombōrski (sombōrski), -ska, sōmbōrskĭ (ktetik od Sombor)
sōnice, -a, f. pl. saōnice
sopōl (sōpol), -ōla, m. sōpola, slūz
sopolĭv (sopōljiv), -ĭva, slūzav
sōrta, -e, f. sōrta, vřsta (njem. Sorte)
spasĭtelj, -a, m. spāsitelj
Spāsovo, -a, n. Spāsovo, Spāsovdān
spāst, -em, spāsti, pāsti
spomēnit, spomēnim, spomēnuti
spomĭnjat, -em, spōminjati
spōran, -na, spōr
spōicat se, -jem, spōicati se
spřdat se, spřdam se, spřdati se, rŭgati se

sprĭmat, sprĭmam, sprĕmati, sprāvĭjati
spŭšcat, -am, spŭstiti
spŭšcat, spŭšcam, spŭštati
srāb, -a, m. svrāb
srāka, -e, f. svrāka
srāst (srāst) se, srāstēm se, srāsti se
sřbet, sřbĭm, svřbjeti
Sřblĭn, -a, m. Sřbin (Bg, Lč)
Sřbljo, -e, m. Sřbin (PDR)
sřčanĭca, -e, f. sřčanica
sřčĭka, -e, f. sřčĭka, sřž
srdāšce, -eta, n. sřdāšce
srdōma, -e, f. dugi kaput (od bijele čohē)²⁵⁶
sredĭna, -ne, f. sředina
sřknit, sřknĭm, sřknuti
sřna, -ne, f. sřna
sřndāč, -āca, m. sřndāč, sřnac
stakālce, -a, n. stakālce
stāri (stāri), -a, stāri
stariĭji (stāriĭji), -a, stāriĭji
stārit, -im, stārjeti
starkēlja, -e, m. stārkelja, stārčĭc
stēc, -em, stēci, dōbiti
stēgnit, stēgnĭm, stēgnuti
stelāžĭja, -e, f. stelāža (njem. Stelage, fr. stellage)
stēpen, -a, m. stēpen, stŭpanj
Stĭpo (Stĭpa, Stŭpa), -e, m. Stĭpo
stĭsnit, -im, stĭsnuti
stōl (stōl), stōla, m. stōlica
stōlica, -e, f. stōl
stōlak, -a, m. stōlac
strādat (srādat), strādam, strādati
strāga, strāga, òstrāg
strāna (strān), -e, f. strāna
straōta, straotē, f. strahōta
strašĭĭv, -ĭva, strāšĭjav, strāšĭv
strāža, -e, f. strāža
strāžāra, -e, f. strāžara
strēst (strēst), strēsēm, strēsti

²⁵⁶ Poriijeklo te riječi, koja nije zabilježena u našim rječnicima, vrlo je teško objasniti. Danas se takav kaput više ne nosi u Baranji.

strěšina, -e, f. obod na šesiru (Tn)
stríc, stríca, m. stríc
strílja, -ē, f. strijēla
stríljat, stríljam, strijēljati
strína (strina), -e, f. strina
strmēnit, -ita, strmēnit, strm
strnjāk (strnjak), -āka, m. strnji-
 ka
strpat, -am, strpati
strpljiv, -iva, strpljiv
stršen, -a, m. stršljen, sršljen
stršit, -im, stršiti
strugotina, -e, f. strugotina
strúnka, -e, f. strúnjara, strúnjica
stúc (stúc), stúčēm, stúci
stúp, stúpa, m. stúp
stúpica, -e, f. stúpa, trēpača
stvorénjē, -a, n. stvorénje
stvōric, -a, m. tvōr
stvrdnit se, -im, stvrdnuti se
sūdski (sūdski), -ska, sūdski
sudē, -a, n. sūde, pòsude
sūkač, -a, m. mlinčenjāk (PDR)
sukālo, -a, n. sūkalo, cjēvnjāk
sukr̥vica, -e, f. sukr̥vica
sulud, -a, sulud, suludast
Súljoš, -a, m. Kneževi Vinogradi
 (mađ. Hercegszöllős)
sūmljat, -am, sūmnjati
sūmljiv (sūmljiv), -iva, sūmnjiv
sumporāča, -e, f. sumpōrača, šī-
 bica
sūncokret, -a, m. sūncokrēt
sūncāni (sūncani), -na, sūncāni
sūprasan, -sna, sūprasan
sūrлина, -e, f. sovuljaga (Lč)²⁵⁷
sūsret, -a, m. sūsret
sustāvīt, sustāvim, sūstaviti, ūsta-
 viti
sūša, -e, f. sūša
sušica, -e, f. sušica, tuberkulóza
sútanj, -a, m. sūton (Tn)
sūv, sūva, sūh

²⁵⁷ Ta riječ, koja nije zabilježena u našim rječnicima, izvedena je od glagola sur-
 lati (svirati, žderati).

²⁵⁸ Ta riječ je zabilježena u rječnicima Habeličevu, Bjelostjenčevu i Jambreši-
 čevu. Danas se upotrebljava u kajkavskom području. U govor južne Baranje taj oblik
 je mogao ući iz mađarskog jezika (saláta).

suvica (sūvica), -e, f. sūvica (osu-
 šena višnja)
súvo, -a, n. súvo, kōpno
sūza, -e, f. sūza
svāčiji, svāčiji
svadljiv, -īva, svadljiv
svāk, -āka, m. svāk
svākojaki, svākojāk, svakōvrstan
svākoji, svākojī, svāki
svānit (svānet), -im, svānuti
svātovi, -a, m. pl. svādba, pīr
svātovski, -ska, svatōvskī
svētal, -la, svijetao
svēžanj, -a, m. svēžanj
svīb, -a, m. svība (drvo)
svīlit (svītiti), svīlim, svijētliti
svītlo (světlo), -a, n. svjētlo
svilēn (svilen), -ēna, svilen
svinjār, -āra, m. svinjār
svinjarica, -e, f. svinjārica
svínjče (svínče), -eta, n. svínja
svitnjak, -a, m. svitnjāk, gāčnik
svōj, svōj
svojākat, -am, svojākati
svr̥nit se, svr̥nim se, svr̥nuti se,
 svrātiti se
svūc (svūc) (se), svúčēm (se),
 svúci (se)
svūda (svūd), svūdā

Š

šacat, -am, šacovati, procijēniti
 (njem. schätzen)
šajkāča, -e, f. šajkača (tur. şajak
 = vrsta grubog sukna)
šāl, -a, m. šal (perz. šal = vuna)
šalāta, -e, f. šalāta²⁵⁸
šāle, -a, n. šal (Mr)
šalukātre, -a, f. pl. šalukātre, pro-
 zorski kapci (austr. Schalu-Gat-
 ter)

šaljiv, -iva, šaljiv
šamac, -a, m. šanac, òpkop
šarāf, -āfa, m. šarāf, zāvrtanj
 (njem. Schraufe)
šaragljas (šarāgljas), -āša, m. vrsta
 pletene stolice²⁵⁹
šarāglje, -a, f. pl. šarāglje (zadnji
 dio kola)
šarān, -āna, m. šaran
šarenica, -e, f. šarēnica, vèlenac
 (vuneni pokrivač)
šarōv, -ōva, m. šarōv
šās, šāša, m. šāš
šāv -šāva, m. šāv -švā
ščēne, -ēta, n. štēne, kūče
ščētkā, -e, f. sprava za ščetkanje
 kudjelje
ščētkat, -am, čistiti kudjelju ščet-
 kom²⁶⁰
ščīpat, ščīpam, štīpati
ščūćurit se, -im, ščućuriti se
ščūka, -e, f. štūka
šēcēr, -ēra, m. šēcēr, slādōr (tur.
 seker)
šēf, -a, m. šēf, glavār poduzeća
 (fr. chef)
šēmātak, -a, m. òkomak, tekūnica
 (mađ. semmi = ništa) (Pt)
šēpa, -ē, f. kāpa (mađ. sipka)
šēprtlja, -e, f. šēprtlja
šeptelija, -e, f. šeptelija, kájsija
 (tur. şeftali)
šesnājst (šēsnaĵst), šēsnaest
šēstero, šēstoro
šēšīr, -īra, m. šēšīr, klōbūk
šēšīrdžija, -e, m. šēšīrdžija, klo-
 bučār

šikāra, -e, f. šikara
šīklōški (šīklōški), šīklōški (kte-
 tik od Šīklōš)
Šīklōškinja, -e, f. Šīklōškinja (et-
 nik ž. r. od Šīklōš)
šīlj (šīlj), šīlja, m. šīlj (vrsta male
 ribe)
šīljast (šīljast), -sta, šīljast, šīljat
šēmšīr, -a, m. šīmšīr, zelēnika
 (tur. şimşir)
šīnga, -e, f. šīna, òbrūč (njem.
 Schiene)
šīnter, -a, m. šīnter, žīvōder (mađ.
 sinter)
šīnit, -im, šīnuti
šīšūlja (šīšulja), -e, f. šīšulja (vr-
 sta pšenice)
škātūlja, -e, f. škātulja, kutija od
 papira (lat. scatola)
škljīzak, -ka, klizak
škōla (škūla), -e, f. škōla (lat.
 schola)
škōlovat (škūlovat), -ujem, škōlo-
 vati
škōlski (škūlski), škōlski
škōljka, -e, f. škōljka, pūčica
škrġūtāt, -jem, škrġūtati
škrinja, -e, f. ljes, mrtvački san-
 duk²⁶¹
škrinjās (škrīnjās), -āša, m. vrsta
 sanduka²⁶²
škrļjētkā (škrļjētkā), -e, f. krļjētkā
škrōmfā, -e, f. pōgačica (Tn)
škūljat se, -am, sklīzati se²⁶³
škvārak, -a, m. čvārak (Dr)
šlājer, -a, m. šlājer, kōprenā
 (njem. Schleier)

²⁵⁹ Ta riječ je izvedena od imenice šaraglje (mađ. saraglya). S. Ivšić je tu riječ zabilježio u Šaptinovicima.

²⁶⁰ Ta riječ, koja nije zabilježena u našim rječnicima, izvedena je od imenice ščet (kostrijet, struna, čekinja, četka). Prema toj imenici nastao je i glagol *ščētkati* (čistiti kudjelju ščetkom).

²⁶¹ Ta riječ je iz početka značila sanduk, kovčeg, a kasnije joj je suženo značenje na ljes (u nekim mjestima južne Baranje upotrebljava se i imenica lis).

²⁶² Sanduk s tim imenom dobio je naziv po tome što je po obliku bio sličan škri-nji (ljesu). U našim rječnicima nije zabilježena ta riječ.

²⁶³ Taj glagol je teško dovesti u vezu s imenicom *škūlj* (uškopljen ovan, kamen-čić) ili s imenicom *škūlja* (rupa, jama, luknja). Vuk je u svom Rječniku zabilježio glagol *škūljati se* (u Baranji) sa značenjem igrati se na piljke. Međutim, danas taj

šlajfer, -a, m. šlajfer, brūsāč
 (njem. Schleifer)
Šlavūnija (Šlavūnija), -e, f. Slāvō-
 nija
šlōg, -a, m. šlāg, kāp (njem.
 Schlag)
šlōser, -a, m. šlōser, brāvār (njem.
 Schlosser)
šmāljat se, -am, skítati se, klatá-
 riti se²⁶⁴
šmīrgla, -e, f. šmīrgl, šmírak
 (njem. Schmirgel)
šmōk, -a, m. òkus, ùkūs (njem.
 Geschmack)
šnājder, -a, m. šnājder, kròjāč
 (njem. Schneider)
šnĵita, -e, f. šnita, kriška (njem.
 Schnitt)
šobōnĵat (šobōnĵet), -im, šobōnĵi-
 ti, tútnĵiti²⁶⁵
šōgor (šōgor), -a, m. šōgor, šūrĵak
 (mađ. sógor)
Šokīca, -e, f. Šokīca, Hrvatica
šōr (šōr), -a, m. šōr, ūlica (mađ.
 sor)
špājz, -a, m. špājza, smōčnica
 (njem. Speisekammer)
španĵurica, -e, f. jābučica (Tn)
špijūn, -úna, m. špijūn, ūhoda
 (tal. spione)
špitālĵ, -álĵa, m. špitālĵ, bōlnica
 (njem. Hospital)
špōrĵat, -a, m. špōret, štēdnĵak
 (njem. Sparherd) (PDN)
šporkāsa (šporkasa), -e, f. špār-
 kasa, štēdionica (njem. Spar-
 kasse)

šprīc, -ica, m. šprīca, štrēalĵka
 (njem. Spritze)
štā (štā), štā, štō
štāĵer, -a, m. pōrez (njem. Steuer)
štamparĵja (štamparĵija), -e, f.
 štamparĵija
štedlĵiv, -ĵiva, štedlĵiv
štīnga, -e, f. štīnga, stēpenica
 (njem. Stiege)
štīrka, -e, f. štīrka, škrōb (njem.
 Stärke)
štīrkat, -am, štīrkatī, škrobīti
 (njem. stärken)
štīta (ščīta), -e, f. kišobran²⁶⁶
štōgod, štōgod
štrānga, -e, f. štrānĵa, kōnop
 (njem. Strang)
štrāpāc (štrāpac), -a, m. štrāpāc,
 naprēzānje (tal. strapazzo)
štrīker, -a, m. štrīker, plētāč
 (njem. Striker)
štrīmfla (štrīmfla), -e, f. štrīmfla,
 kratka čarapa (njem. Strumpf)
štrōvit, -im, štrōjiti, škōpiti
štūcat (ščūcat) se, -am, štūcati se
šubāra, -e, f. šubara, kapa od kr-
 zna
šūkunbaba, -e, f. šūkunbaba
šūkunded(a), -e, m. šūkundjed
šūlj (šūljja), -úlĵa, m. šūlj, krvāvni-
 ce
šūljak, -a, m. òkomak, tekūnica
 (Sm)
šūpat (šópat) se, šūpam se, řvati se
šūšnit, -im, šūšnuti
šūšpajz, -a, m. cūšpajz, vārīvo
 (njem. Zuspaise)

glagol označuje samo sklizanje na ledenjacima ili bez njih (ledenjaci = sprava za sklizanje na ledu načinjena od komada daske sa dvije debele žice odozdo, koje žice se skližu po ledu).

²⁶⁴ Porijeklo te riječi, koja nije zabilježena u našim rječnicima, nije dovoljno jasno.

²⁶⁵ Ta riječ je vjerojatno onomatopejskog porijekla. U Rječniku JA zabilježeno je da se glagol šobonĵiti upotrebljava u Donjoj Slavoniji i Srijemu.

²⁶⁶ Ta imenica, koja nije zabilježena u našim rječnicima, izvedena je od glagola štītiti (braniti, čuvati, zaštićivati), koji glagol postoji u svim slavenskim jezicima. Riječ kišobran načinjena je u novije vrijeme prema njemačkoj riječi Regenschirm. Baranjski Hrvati u vrijeme postanka te riječi nisu imali jačeg kontakta s ostalim Hrvatima, stoga su sami skovali riječ za taj pojam.

švåler, -a, m. švåler, ljubavnik
(fr. chevalier = konjanik)
švåpski, švåpskī, njemačkī (njem.
schwåbisch)
švårba, -e, f. brådvå, vånçaga
(Sm)
švéćak, -a, m. lošiji kukuruzni
klip²⁶⁷

T

tåbla, -e, f. tåbla, ploća za pisa-
nje (lat. tabula)
tåblica, -e, f. tåblica, plõćica (lat.
tabula)
Tådo (Tåda, Tåda), -ē, m. Tådo
tåj, tåj
tåki, tåkī, tåkav
tålambas, -a, m. talåmbas (perz.
tur. tulumbaz)
tålas, -åsa, m. tålås, vål
tåljške (tåljjuške), -a, f. pl. tå-
ljjške, tåljige
tåmbåra, -e, f. tåmbura (tur. tam-
bura)
tåmburåš, -åša, m. tåmburåš
tåñcica, -e, f. tåñcica, lèpinja
tånjår (tånjår), -åra, m. tånjår
tåråblje (tårablje), f. pl. tårabe
(ograda od dasaka) (tur. taraba)
tårđolaš, -a, m. kaznena rasprava
(mađ. tárgyalås) (NM)
tåšt, -a, tåšt, prázan
tavån, -åna, m. tåvan (tur. tavan)
tåvan, -na, tåman
tavånice, f. pl. tavånice
tavñica (tåvñica), -e, f. tåmñica,
sūznjara
tèć, tećem, tèći
tèkut, -a, m. tèkūt, kokošja uš
telećåk, -åka, m. telèćåk, vojñički
torbak

tepåća (tèpaća), -e, f. sprava za
tepanje kudjelje
tepånjít (tèpanjít), -im, čistiti ku-
djelju na tepaçi
tepsija (tèpcija), -e, f. tèpsija
(plitka posuda za pećenje kola-
ća ili mesa) (tur. tepsi)
tèrmisetrojz, -a, m. prírodopis
(mađ. természetrájz) (NM)
tèrtinelem, -a, m. pøvijest (mađ.
történelem) (NM)
tī, tī
tīca, -e, f. ptīca
tīćji, ptīćji
tīćurīna (tićurina), -e, f. ptićuri-
na
tīpsa (stīpsa), -e, f. stīpsa (grč.
stýphō = ukrućujem, skupljam)
tīrac, -a, m. veterinar (njem. Ti-
erarzt)
tīšljer, -a, m. tišler, stòlår (njem.
Tischler)
tītkår, -a, m. tåjñik (mađ. titkár)
(NM)
tkånje, -a, n. tkånje, tkivo
tkåt, tkèm, tkåti (tkâm)
tobdžija, -e, m. tòbdžija
tòjoć, malo prije²⁶⁸
tòkormanj, -a, m. šaşarovina, ku-
kuruzñjak (mađ. takarmány)
toliki (tòliki), tolikī
tòlmać, -a, m. tòlmāć, tùmāć
(mađ. tolmács)
tòlmaćiti, -im, tolmāćiti, tumāćiti
(mađ. tolmácsol)
tònar, -a, m. nástavñik, pròfesor
(mađ. tanár) (NM)
tònit (tònet), -im, tònuti
tònulu, -a, m. ùćenik, đåk (mađ.
tanuló) (NM)
tònja, -e, f. tònja (rupa u ledu)
tòpal, -la, tòpao, vrùć

²⁶⁷ Tu riječ, koja nije zabilježena u našim rječnicima, morali bismo dovesti u ve-
zu s nekom mađarskom riječi kojoj je narod posve izmijenio oblik.

²⁶⁸ U Rječniku JA navodi se da se riječ *tòić* (malo prije) upotrebljava u Virovi-
tici, Vinkovcima i okolici, kod Bjelovara itd. Oblik tojć (otoić) nastao je od stari-
jeg oblika tolić, a u Baranji je od toić nastao oblik tojoć (toić > tojć > tojoć).

töpolov, -va, topòlov
tòranj, -a, m. tóranj
tórbica, -e, f. tórbica
Torjānkinja, -e, f. Tòrjānkinja
 (etnik ž. r. od Torjānci)
torjānski (tòrjānski), torjānačkī
 (ktetik od Torjānci)
Tôt (Tôt), -a, m. Slòvāk (mađ.
 Tót)
tovārit, -im, tōvariti
trbobólja, -e, f. trbobolja
trēsnit, -im, trēsnuti, ūdariti
trēst (trēst), trēsēm, trésti
trēša, -e, f. drēš, vřšalica (njem.
 Dreschmaschine)
trgānci, m. pl. trgānci
trgnit, -im, trgnuti
trgòvac, -òvca, m. trgòvac
trgòvat, trgūjem, trgòvati
trgòvina, -e, f. trgòvina
trīm (trīm), trīma, m. trījem
třn, třna, m. třn
třnit, -im, třnuti, gāsiti
třnje, n. třnje, drāča
tròje, tròje
tròji, tròji
trojīca, tròjica
třpat, -am, třpati
trtnīca (třtnica), -e, f. třtica
trūkovat, -ujem, tūskati, štāmpati
 (njem. drucken)
trūljār, -a, m. trūljār
trūnj, trūnja, m. trūn, trūnka
trumbēta, -e, f. trūba (mađ. trom-
 bita, tal. trombeta)
trūnit, -im, trūnuti
trūskat (trūckat) se, -am, trūska-
 ti se

trūt (trūt), trūta, m. trūt
tū, tū
tūc (tūc) (se), tūcēm (se), tūci
 (se)
tūda (tūd), tūdā
tūkār, tū, óvdje (PDR)
tulipān, -ána, m. tulipān, lále
tūmač, -a, m. tūmač
tūmačiti, tumáčiti
tūpav, -a, glūp, ogrāničen²⁶⁹
tūrit, tūrim, tūriti, mētnuti
tūrkinja, -e, f. misirača (bijela
 bundeva)²⁷⁰
turpīja, -e, f. tūrpija, rāšpa (tur.
 tōrpü)
turukāča (turukača), -e, f. trūba
turūkat, -jem, trūbiti²⁷¹
tūrvīnj, -a, m. zākōn (mađ. tōr-
 vény) (NM)
tūšit se, -m, tūšiti se, dāviti se
tūtkało, -a, n. tūtkał, ljpīlo (tur.
 tutkał)
tūtnjīt (tūtnjet), -im, tūtnjiti
tūžan, -na, tūžan
tvōr (stvōrić), -a, m. tvōr
tvrdāva, -e, f. tvrdava, tvrda

U

ūbost (se), ubodēm (se), ūbosti
 (se)
ubrādāč, -áča, m. ubrādāč,
ubrādīt se, ubrādim se, ubrāditi
 se (oviti ubradač)
ūcrvat se, -am, ucrvati se
ūčenīk (školārac, školārac), -a,
 m. ūčenik, škōlār

²⁶⁹ Pridjev tupav (koji je tupa uma) zabilježio je M. Divković u 17. stoljeću. U južnoj Baranji se uopće ne upotrebljava riječ glup, već se mjesto nje upotrebljava pridjev tupav.

²⁷⁰ U Rječniku JA zabilježeno je nekoliko značenja imenice turkinja (vrsta lubenice, vrsta jabuke, vrsta kruške, vrsta smokve), ali nije zabilježeno da se i bijela bundeva zove tim imenom. Ta bundeva je u Baranju možda došla preko Turaka, i odatle joj to ime.

²⁷¹ Ta riječ je onomatopejskog porijekla. U Rječniku JA zabilježeno je da se glagol turukati (duhajući u trubu ili kakvu drugu cijev izvoditi neskladan zvuk) upotrebljava u Užicu i okolici. U južnoj Baranji taj glagol ima šire značenje. Prema glagolu nastala je i imenica turukāča (truba).

učitelj, -a, m. učitelj
učiteljica (učiteljica), -e, f. učiteljica
udarati, -am, udarati, lupati
udariti, -im, udariti, lupiti
uděsiti, -im, uděsiti
udovac, -a, m. udovac
udovica, -e, f. udovica
uđalj (uđalj), -a, m. uđalj, uđljēn
uđar, -a, m. uđar, uđarnica
uđaziti, -im, uđaziti
uđljen, -a, m. uđljēn, uđalj
uđodan, -na, uđodan
uđgovor, -a, m. uđgovōr, pōgodba
uđrābiti, -im, uđrābiti
uđrījati (se), -em, uđrijati (se)
uđrūtiti se, uđrūtiti se, propasti kroz led u vodu²⁷²
uđjak, -a, m. uđjāk
ukiseljiti, -im, ukiseliti
uklōnjiti (se), -im, uklōniti (se)
ukōčiti (ukōčiti) se, -im, ukōčiti se
ukućanin (ukućan), -a, m. ukućanin
ukūvat, -am, ukuhati
ulār, -āra, m. ulār, pōvodac (tur. yular)
ulāziti, -im, ulaziti, uhōditi
ulizica, -e, f. ulizica, uđvorica
uljati, -em, uliti
uljvat, -am, ulijēvati
uljudan, -na, uljudan
umāc, umāknem, umāci, umāknuti
umāzati (se), -jem, umazati (se), upfljati se
umētniti, -im, umētnuti
umirati, -em, umirati
umnōžiti (umlōžiti), -im, umnōžiti
umrēt (umrēt), umrem, umrijeti
unāšati, -am, unōsiti
unēt (unēt), unesēm, unijeti

unīc (unīc), unīdem, unīci
unīštiti, -im, unīštiti
unūtra, unūtra, unūtar
upāljiti, upāljim, upālititi, užēci
upēt se, upnem se, upēti se
uplāšiti (se), -im, uplašiti (se)
uplest, upletēm, uplēsti
upletāc (uplētāc), -a, m. crvena vuna kojom djevojke upleću kosu²⁷³
uplētati, -jem, upletati
upravo, uprāvo, prāvo
uprēc (uprēc), uprēgnem, uprēcī, uprēgnuti
uprēt (uprēt) (se), uprem (se), uprijeti (se)
uprītiti, -im, uprtiti
upūšćati se, upūšćam se, upūštati se
urāniti, -im, uraniti, poraniti
uredan, -na, uredan
urēzati, -jem, urezati, zarezati
urlap, -a, m. urlap, dōпуст (njem. Urlaub)
ūrnebes, -a, m. ūrnebēs, trēska
urōditi (urōdet), urōdim, urōditi
usāniti (usānet), usānim, usāhnuti
usēkniti (se), usēknim (se), usēknuti (se)
usēljiti se, usēljim se, usēliti se
usījati se, -em, usijati se
uskrsniti, -im, uskrsnuti
ūsta, ūsta, n. pl. ūstā
ustājati, -em, ūstajati, dīzati se
ušēprtljiti se, -im, ušēprtljiti se, ukūburiti
ūše, f. pl. ūši
ušice, f. pl. ūšice
uštrcati, -am, ūstrcati
utāc, utāknem, utāci
utēcati, -jem, utjecati
utēc, utēknem, utēcī

²⁷² U Rječniku JA zabilježeni su glagoli grohnuti, grūhnuti i grūšiti (pasti, padati s bukom). Glagol *ugrūtiti se* svakako možemo dovesti u vezu s navedenim glagolima (kod propadanja u vodu kroz led nastaje buka od lomljenja leda).

²⁷³ U Iveković-Brozovu Rječniku zabilježene su s tim značenjem riječi *upletak*, *upletnik*, *upletnjāk* (vrpca što se upleće u kosu, u perčin). Danas se ta riječ u Baranji rijetko upotrebljava, jer je gotovo posve nestalo narodne nošnje.

utèrat, -am, útjerati
utèšit (utīšit), -im, útješiti
utrñit, -im, utrnuti, ugāsiti
ūtropa, -e, f. ūtroba
utūšit se, -im, udāviti se²⁷⁴
utūvit, -im, ūtuviti, ūpāmiti
uvātit, -im, ūhvatiti
uvāzat, uvāža, uvòziti
uvènit, -im, ūvenuti
ūvest, uvedēm, uvèsti
ūvo, -eta, n. ūho
ūvreda, -e, f. ūvreda
uvūc (ūvūc) (se), uvūcēm (se),
 uvūci (se)
uzamancē, uzamāncē, zasòpcē
ūzda, -e, f. ūzda
uzdīsat, -jem, ūzdisati
uzēt, ūzmem, ūzēti
uzīmāt, -am, ūzimati
uzjāšit, -im, ūzjahati
ūzmač, uzmačnem, uzmači, uz-
 mačnuti
uzmīcat, -jem, ūzmicati, ustúpati
uzvrācat, -am, ūzvraćati
uzvrōm, do vrha (Tn)
ūž (ūž), -a, m. konop od šaša za
 vezanje pokošenog žita
ūžina, -e, f. rúčak²⁷⁵
ūžinat, -am, rúčati

V

vāl, -a, m. vāl, tålas
vālda, vālĵda, vālĵada
valĵūška, -e, f. vālĵūška, vālĵušak
vancāga, -e, f. vāncaga, brāĵva
 (njem. Bandsäge)

²⁷⁴ Taj oblik je nastao od glagola udūšiti se (ugušiti se, udaviti se), koji glagol postoji gotovo u svim slavenskim jezicima. U Iveković-Brozovu Rječniku zabilježen je glagol utūšiti sa značenjem ugāsiti, ali je vjerojatnije da je baranjski glagol nastao od dušiti se.

²⁷⁵ U Iveković-Brozovu Rječniku zabilježeno je da užina znači popodnevni obrok (die Jausen, merenda). U gotovo svim slavenskim jezicima za podnevni obrok postoji riječ obed. U govoru južnobaranjskih Hrvata ne postoji danas ta riječ. Oni su za popodnevni obrok uzeli riječ paužina, a za podnevni obrok riječ užina (u ruskom jeziku užin znači večera).

²⁷⁶ Porijeklo te riječi je posve jasno. U našim rječnicima nije zabilježena ta riječ.

vānkuš, -a, m. vānjkuš, ĵastuk
 (mađ. vānkos)
vankūšac, -a, m. kožni štīćenik na
 konjskoj ormi kroz koji prolazi
 štranga
vārmeda, -e, f. župānija (mađ.
 vārmegye) (NM)
vároški, vāroškī, grādskī
vāš, -i, f. vāš, ūš
vašarīšće, -a, f. vašarīšte, sājmiš-
 te
vātāt (fātāt), -am, hvātati
vatrālĵ, -ālĵa, m. vātrālĵ, ōžeg
vatrušćina (vatrušćina), -e, f. va-
 trūština, vrūćica
vēče (vēčer), -i, n. vēcē, vēčēr
vēčera, -e, f. vēčera
vēčerna (vēčerna), -e, f. vēčernja
velikāš, -āša, m. velikāš, bōljār
velīki (vēliki), -a, vēliki
velĵāča, -e, f. vėlĵāča, fēbruār
veresĵa, -e, f. verēsija (tur. vere-
 si)
verĵe, f. pl. vērige
vēsēl, -la, vēseo, rādostan
vesēljit se, veselĵim se, veselīti se,
 rādovati se
vesēljē, -a, n. veselĵe
vezēnka (vēzēnka), -e, f. ženska
 halĵina vezena natkom²⁷⁶
vī, vī
vīdit, -jem, vīĵjeti
vīganĵ, -a, m. vīganĵ, kōvāčnica
vīksa, -e, f. vīks, lāštīlo (njem.
 Wickse)
vīksat, -am, čīstīti, lāštīti (njem.
 wicksen)
vīme (vēme), -ena, n. vīme

Vica (Vica), -e, m. *Vico* (PDN)
vincèlir (vincèlir), -íra, m. *vincì-*
lir (mad. vinczellér)
vinògrad, -a, m. *vinograd*
vinjāga, -e, f. *vinjaga*, *vinika*
vīsīt (vēsīt), -im, *vīsjeti*, *vīsiti*
vīšji, *vīši*
vītal, -a, m. *vītao* (sprava za na-
matanje pređe)
vītlenjače, f. pl. sprava za razma-
tanje pređe; slama umiješana
s blatom i namotana na drvene
štapiće (za tavanice)²⁷⁷
vītlić, -a, m. sprava za motanje
pređe ili vune
vīž (vriž), iznad
vodēni (vòdeni), vodēni
vodenica, -e, f. *vodēnica*
vodīr (vòdir), -íra, m. *vòdir*
vojnīk, -ika, m. *vòjnik*
vojvòda (vòjvoda), -e, m. *vòjvoda*
voščānica (voščānica), -e, f. *vošč-*
tānica, *dūblijer*
vozdība, -e, f. *vòzidba*
vózat (vòžat) (se), *vòžam* (se),
vózati (se)
vrāca (vrāca), n. pl. *vrāca*, *vrā-*
tāšca (na ogradi)
vrāč, *vrāča*, m. *vrāč*, *gātār*
vračāra, -e, f. *vrāčara*
vragòljast, -sta, *vragòlast*, *đavò-*
last
vrāta, *vrātā*, n. pl. *vrāta*
vrātār, -āra, m. *vrātār*
vrātīlo, -a, n. *vrātīlo*
vrāžji, *vrāžji*, *vrāžiji*
vřbov, -va, *vřbov*
vřbòvina, -e, f. *vřbovina*
vřčat (vřčēt), -im, *vřčati*

vřēmēšan, -šna, *vřēmēšan*, *vřēme-*
nit
vřěl, -la, *vřèo*, *ključao*
vřidniji (vřidniji), *vřèdniji*
vřiščēt, -im, *vřīštati*
vřīž, iznad²⁷⁸
vřndat, -am, *premētati*, *prebací-*
*vati*²⁷⁹
vřnit, -im, *vřnuti*, *vřátiti*
vřšak, -a, m. *vřšak*, *vřh*
vřšidba, -e, f. *vřšidba*
vřšika, -e, f. *vřšika*
vřučica, -e, f. *vřučica*, *vatrūština*
vūc (vūc), *vūčem*, *vūci*
vukòdlak (ukòdlak), -a, m. *vukò-*
dlak

Z

zābad, -a, m. *zābat*
zābadavād, *zābadāvā*
zābava (zābava), -e, f. *zābava*
zabezēknit se, *zabezēknim se*, *za-*
bēzeknuti se
zābilžēt, -im, *zābilžēziti*
zāborāvan, -vna, *zāborāvan*
zāborāvit, -im, *zāborāviti*
zābost, *zābodēm*, *zābōsti*
zābrēc (zābrēc), *zābrēknem*, *za-*
brēci
zābrīnit se, -im, *zābrīnuti se*
zāčeljāk, -ka, m. *zābat* (PDN)
zāčēt, *zāčēm*, *zāčēti*, *pōčēti*
zāčūdit se, -im, *zāčūditi se*
zāc (zāc), *zādem*, *zāci*
zādīmīt se, -im, *zādīmīti se*
zādñji (zādñji), *zādñji*
zadrēgnit, -im, *čvrsto zavezati*²⁸⁰
zadr̄tat (zadr̄ktat), -jem, *zadr̄htati*

²⁷⁷ U našim rječnicima nije zabilježena ta riječ, koja je izvedena od glagola vitlati (vijati, koletati). U južnoj Baranji upotrebljavaju se i riječi vital, vitlić (sprave za namatanje pređe).

²⁷⁸ Taj oblik, koji nije zabilježen u našim rječnicima, postao je od oblika vrhiz (vrhiz > vriz > vriž), koji oblik je vjerojatno nastao metatezom od izvřh.

²⁷⁹ U Iveković-Brozovu Rječniku zabilježen je glagol *vřndati* (presti na veliko vreteno, blebetati), ali značenje toga glagola ne možemo dovesti u vezu s baranjskim glagolom.

²⁸⁰ Porijeklo te riječi, koja nije zabilježena u našim rječnicima, teško je objasniti.

zãdruga (zãdruga), -e, f. zãdruga
zafãljit, zafãljim, zahvãliti
zafãljivat, zafãljivam, zahvaljivati
zãfrig, -a, m. zãfrĩg, zãprška
zagãzit, -im, zãgaziti
Zãgorac, -a, m. Zãgorac
Zãgorka, -ke, f. Zãgorka
zagrĩjat, -em, zãgrijati
zagřlit, -im, zãgrliti
zagrĩnit, zagrĩnim, zãgrñuti
zagřtat, -am, zãgrtati
zagušljiv (zagušljiv), -iva, zaguš-
ljiv, zãgušljiv
zaintãciti, -im, zaĩntačiti
zajãukat (zãjukat), -jem, zajaũ-
kati
zakĩseljit, -im, zãkiseliti
zaklõt se, zakũnẽm se, zãklõti se
zãkletva, -e, f. zãkletva
zaklinjat se, -em, zãklinjati se
zaklõnjit (se), zaklõnjim (se), za-
klõniti (se)
čati, zãbraviti
zakljũcat (zãključat), -am, zakljũ-
čati, zãbraviti
zakõpčat (zãkopčat), -am, zakõp-
čati
zakrẽnit, zakrẽnim, zakrẽnuti
zãkrpa, -e, f. zãkrpa
zakřpat, -am, zãkrpati
zakvãciti, -im, zãkvačiti, zãkačiti
zalãjat, -em, zãlajati
zalãzit, -im, zãlaziti
zaljĩvat, zaljĩvam, zalijẽvati
zãmãc, zãmãknem, zãmãci, za-
mãknuti
zamãnit, zamãnim, zamãhnuti
zamãzat, -jem, zãmazati, upřljati
zamẽtnit, zamẽtnim, zamẽtnuti
zamĩnjit, zamĩnjim, zamijẽniti
zaminjivat, zaminjivam, zamjenjĩ-
vati
zãmera (zãmera), -e, f. zãmjera
zamẽrit, -im, zãmjeriti
zamõljit, zamõljim, zamõliti
zamřznit se, -im, zãmrznuti se

zanãt, -ãta, m. zãnãt, õbrt (tur.
sanat)
zanõt (zãnõt), zanesẽm, zãnijeti
zãogrĩnit, zãogrĩnim, zãogrñuti
zãostãjat, -em, zãostajati
zãpãljit, zãpãljim, zãpãliti
zãpãmiti (zãpãntiti), -im, zãpãm-
titi
zãpara, -e, f. zãpara, sparina
zãpečãtit, -im, zãpečãtiti
zãpečãk, -ka, m. zãpečãk
zãpẽvat, -am, zãpjevati
zãpinjãca, -e, f. zãpinjãca, cjẽpa-
čã
zãpinjat, -em, zãpinjati
zãplãkat, -jem, zãplakati
zãplet, zãpletẽm, zãplẽti
zãplĩvat, -am, zãplivati
zãpõčõt, zãpõčõmem, zãpõčõti, põ-
čõti
zãpõčĩnjat, -em, zãpõčĩnjati, põ-
čĩnjati
zãprẽc (zãprẽc), zãprẽgnem, za-
prẽci
zãpreka (zãpreka), -e, f. zãpreka
zãpunãk, -ka, m. kopčã na ruka-
vu ili ogrlici
zãrãna, zãrana, rãno
zãrãst (zãrãst), zãrãstẽm, zãrãsti
zãrãtit se, -im, zãratiti se
zãrẽc se, zãrẽknem se, zãrẽci se
zãrẽzat, -jem, zãrezati, ùrezati
zãřkat, zãřcem, zãřkati
zãšĩjat, -em, zãšijati
zãšĩpat, -am, zãšipati
zãslõnjit, zãslõnjim, zãslõniti
zãsluga (zãsluga), -e, f. zãsluga
zãsmrãdit, -im, zãsmraditi
zãstãjat, -em, zãstajati
zãstava (zãstava), -e, f. zãstava
zãšẽcõrit, -im, zãšẽceriti
zãšũškat, -am, zãšũškati
zãtaç, zãtãknem, zãtãci
zãtãjit (zãtãjet), -im, zãtãjiti
zãtẽc, zãtẽknem, zãtẽci
zãtẽgnit, zãtẽgnim, zãtẽgnuti

zatepst se, *zatepnem se*, *spotaći se*²⁸¹
zàtiljak, -ka, m. *zàtiljak*, *pòtiljak*
zàto, *zàtò*, *stòga*
zatrèbat, -am, *zàtrebati*
zatrèst (*zàtrèst*), *zatrésēm*, *zatrèsti*
zatrpat, -am, *zàtrpati*
zaustàvit (*se*), *zaustàvim* (*se*), *zàustaviti* (*se*)
zauzēt, *zaužmem*, *zaužēti*, *osvòžiti*
zāv, *zào*, *òpāk*
zàvest, *zavedēm*, *zavēsti*
zavrgnit, -im, *zàvrgnuti*, *zamètnuti*
zavrnit, *zavrnim*, *zavrnuti*
zavúc (*zàvúc*) (*se*), *zavúčēm* (*se*), *zavúći* (*se*)
zazùbica, -e, f. *zàzubica*
zazvéčet (*zazvécat*), -im, *zazvéčati*
zazvònit (*zazvònet*), *zazvonim*, *zazvòniti*
zazmúrit (*zazmírit*), -im, *zazmúriti*
zbilja, *zàista*, *dòista*
zečji (*zèčji*), *zèčji*
zelēn, -ēna, *zēlen*
zelēnje, -a, n. *pòvrće*²⁸²
zèmljen, -ena, *zèmljan*
zemljička (*zèmljička*), -e, f. *zèmljička*, *zèmička* (njem. *Semmel*)
zēpst (*zēpst*), *zébēm*, *zēpsti*
zgrnit, -im, *zgrnuti*
zgúljit, *zgúljim*, *zgúliti*
zgūsñit se, -im, *zgūsñuti se*
zibat, *zibam*, *zibati*, *ljúljati*
zidār, -ára, m. *zidār*
zímus, *zímūs*

zìnit, -im, *zìnuti*
zmāj, -a, m. *zmāj*
znánjē, -a, n. *znánje*
zòbnica, -e, f. *zòbnica*
zòrna (*zòrnica*), -e, f. *zòrnica*
zrēl, -la, *zriò*, *zòren*
zùba, -e, f. *drljača* (PDN)
zùbac, -ca, m. *zùbac*
zùban, -a, m. *vrsta* *kukuruza*
zubobólja, -ē, f. *zubòbolja*
zvécet, -im, *zvécati*
zvìznit, -im, *zvìznuti*
zvònār, -ára, m. *zvònār*
zvonik, -ika, m. *zvònik*, *zvònara*
zvònit (*zvònet*), *zvònim*, *zvòniti*

Ž

žàlac, -ca, m. *žàlac*
žàlba, -e, f. *žàlba*, *tùžba*
žàlost, -i, f. *žàlost*, *túga*
žandār, -ára, m. *žandār*, *òružnik* (fr. *gendarme*)
žāv (*žò*), *žào*
žèc, *žèžēm*, *žèći*
želudac, -ca, m. *žèludac*, *stòmāk*
žéljān (*žéljan*), -na, *žèljan*
ženìdba, -e, f. *žènidba*
ženin (*žènin*), *žènin*
žènska, -e, f. *žènskā*, *žèna*
žèrav, *žèràv*, *sív*
žgāt, *žgēm*, *žgāti*
žìdat (*se*, -am, *savijati se*, *micati se* (kod *ukrućene tekućine*)²⁸³)
žìto, -a, n. *pšènica*, *žìto*
žìvac, -ca, m. *žìvac*
žmèrit, -im, *žmíriti* (Dr)

²⁸¹ U Rječniku JA zabilježen je glagol *potēpsti se* (spotaknuti se, posrnuti, udariti, lupiti). U Baranji se upotrebljavaju glagoli *potēpst se* i *zatepst se* sa istim značenjem (spotaknuti se, posrnuti).

²⁸² Ta riječ nije zabilježena u Iveković-Brozovu Rječniku. Međutim, u mnogim slavenskim jezicima ta imenica je izvedena od pridjeva *zelen*, kao i u južnoj Baranji (slovenski: *zelenjava*, poljski: *zielenina*, češki: *zelenina*, bugarski: *zelenčuk*).

²⁸³ Taj glagol je u vezi s pridjevom *žìdat*, *žìtak*, koji prelazi i u značenje *micati se* (pridjev je izveden od korijena od kojega je i *živjeti*). U našim rječnicima nije zabilježen taj glagol.

žmikat, žmičem, iscjeđivati, oži-
mati²⁸⁴
žmiriti (žmiret), -im, žmiriti
žukva, -e, f. juha od bundevina
sjemena²⁸⁵

žulj, žulja, m. žulj
žuljit (žuljet), žuljim, žuliti, žu-
ljati
žutica, -e, f. žutica
žutokljunac, -nca, m. žutokljunac

Osnovne karakteristike baranjskog rječnika

Glavne su karakteristike baranjskog rječnika:

Vrlo malen broj sinonima. Južnobaranjski Hrvati za oznaku jednog pojma najčešće upotrebljavaju samo jednu riječ, a vrlo rijetko po dvije riječi: *lip* (lijep, krasan, divan), *brig* (brijeg, planina, brdo), *velik* (velik, golem, ogroman), *divánit* (divaniti, govoriti, besjediti, pripovijedati, pričati), *túć* (tući, biti), *proštímávat* (cijeniti, poštovati), *križ* (križ, krst), *pláv* (plav, modar), *léd* (led, grad), *vòljet* (voljeti, ljubiti), *gòl* (go, nag), *magàrac* (magarac, tovar, kenjac), *lāgan* (lagan, lak).

Malen broj homonima (paronima): *jèzik* (tjelesni organ), *šila* (mno-
go), *veséljē* (radost), *izdat* (svoga prijatelja), *ròd* (rodak, rodbina), *kòsa*
(oruđe), *lūk* (biljka), *grād* (naselje), *vòz* (sijena), *Lūka* (Luka), *pās* (päs).

Glavni je uzrok pomanjkanju sinonima i homonima u baranjskom go-
voru težnja za što lakšim i jednostavnijim načinom izražavanja, i što
južnobaranjski Hrvati u toku nekoliko stoljeća svoj govor nisu obogaći-
vali riječima i izrazima iz književnog jezika ili govora kojeg drugog
kraja. Tek u najnovije vrijeme počinju u baranjski govor sve više pro-
dirati riječi iz književnog jezika, te će se vremenom i u baranjskom go-
voru povećati broj sinonima i homonima.

Velik broj mađarskih riječi (osobito u govoru onih naselja koja se na-
laze u Mađarskoj). Te riječi su prodirale u govor južnobaranjskih Hrva-
ta za vrijeme dok je južna Baranja bila u sklopu Ugarske, ali najviše u
19. i 20. vijeku.

Na temelju svega toga možemo zaključiti da su u razvoju govora juž-
nobaranjskih Hrvata od endogenih sila najviše djelovale ove sile: težnja
za lakšim i jednostavnijim načinom izražavanja, težnja za izjednačiva-
njem oblika riječi (analogija) i pučka ili narodna etimologija.

Od eksogenih sila naj snažnije su djelovale na razvitak baranjskoga
govora: geografski smještaj, državne granice, govor bosanskih doselje-
nika, komunikaciona sredstva i velike rijeke (Dunav, Drava).

²⁸⁴ Taj glagol nije zabilježen u našim rječnicima, ali u slovenskom jeziku također postoji glagol žmikati s istim značenjem (iscjeđivati, ožimati).

²⁸⁵ U Iveković-Brozovu Rječniku zabilježeno je da se tako u Dubrovniku zove neka biljka (brnistra), ali tu riječ ne možemo dovesti u vezu s baranjskom žukvom, koje porijeklo je nejasno.

PORIJEKLO I RAZVITAK GOVORA HRVATA U JUŽNOJ BARANJI

O porijeklu i razvitku govora južnobaranjskih Hrvata pisali su dosada ponešto S. Pavičić i P. Ivić. S. Pavičić se uglavnom dotakao razvitka jata, a nešto je napomenuo i o razvitku akcentuacije. Po njegovu mišljenju do razvitka ikavsko-ekavskoga govora u tom kraju došlo je miješanjem govora tzv. panonske ili podravske (zapadne) struje i savskodinarske (srednje) struje. Predstavnici panonske struje govorili su ekavski, a predstavnici savskodinarske struje govorili su ikavski. »Stvaranje ikavskoekavske zamjene položaja staroga jata na tom tlu svakako je djelo kasnijeg vremena kad su ti istočni pripadnici panonske struje već bili primili u svoj govor glavne štokavske osobine. Našavši se tako u jednom istom govoru, u oba je naselja nesvjesno nastala tada težnja da izjednače i svoje različite izgovore položaja staroga jata. U zajedničkom govornom djelovanju svako je od ta dva naselja, i savskodinarsko i panonsko, uspjelo da u novu zamjenu toga položaja unese svoj dotadašnji izgovor. Na taj je način ekavski refleks unišao u kratke, a ikavski u duge slogove. Kako je to bilo uzajamno govorno djelo, svaka je struja pri tom i popustila primivši na polovinu i izgovor druge skupine. Takvo se zamjenito govorno utjecanje između tih dviju grupa moglo izvršiti, dakako, samo zbog toga što su one na tom tlu bile ili sasvim ili barem otprilike jednake. U samom središtu toga područja mora da su i ikavski i ekavski rodovi bili po selima sasvim izmiješani. Dalje, u obodnom naselju oni su mogli biti i cjelovitiji i jednostitiji.«²⁸⁶ S. Pavičić je i ijekavski govor, koji se kasnije razvio u savskodinarskoj struji, pokušao objasniti miješanjem ekavskog i ikavskog govora.²⁸⁷

U odnosu na govor Hrvata u pečuškom naselju S. Pavičić navodi da je u tom području danas prevladala novija akcentuacija. Tu novu akcentuaciju su donijeli u taj kraj bosanski Hrvati, koji su doselili u Baranju iz istočne Bosne, te su je svojom snagom naturili i starincima i doseljenicima od Ogulina i Brinja.²⁸⁸ S. Pavičić ne govori o razvitku akcentuacije kod južnobaranjskih Hrvata, ali bismo iz navedenog mogli zaključiti da su ti bosanski doseljenici (Hrvati i muslimani) mogli utjecati i na govor južnobaranjskih Hrvata.

S. Pavičić je u svom radu pokušao objasniti i razvitak nekih glasova u govoru panonske, savskodinarske i moravskozetske struje (q, ę, tj, dj, skj, zgi, ę, ĺ, čr; čbto). Od starih samoglasnika q, ę razvili su se u panonskoj struji glasovi o, e; u savskodinarskoj struji glasovi u, e, a u moravskoj struji glasovi u, e. Od glasovnih grupa tj, dj, skj, zgi razvili su se u panonskoj struji suglasnici č, j, šč, žj; u savskodinarskoj struji glasovi č, d-j, šč-št, žđ-žđ, a u moravskozetskoj struji glasovi ć, đ, št (šć), žđ. U zapadnoj i istočnoj grupi stari glas ę zamijenjen je samoglasnikom

²⁸⁶ S. Pavičić: Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji (str. 134-35).

²⁸⁷ Ibid., str. 13.

²⁸⁸ Ibid., str. 137.

e, dok je u savskodinarskoj struji taj glas zamijenjen samoglasnikom i. Samoglasno l razvilo se u svojoj zamjenu(u) u 14. ili 17. stoljeću, a kod sjevernih čakavaca održalo se l do danas. U panonskoj struji ostao je stari skup čr, dok se u savskodinarskoj struji razvio u cr. U zapadnoj grupi se vjerojatno pored starog čbto još na sjeveru stvorila i zamjenica kaj; u srednjoj skupini je u vrijeme prije velike seobe prevladao oblik čb u jednom dijelu, a oblik čbto u drugom; istočna grupa je još na sjeveru stvorila čbto.²⁸⁹

P. Ivić je pokušao objasniti formiranje i razvoj ekavskih slavonskih govora, u koje govore je u svojoj dijalektološkoj karti uvrstio i govor Hrvata u južnoj Baranji. Po njegovu mišljenju slavonski ekavski govori predstavljaju produženje govornog tipa starosjedilačkog stanovništva u Slavoniji. U srednjem vijeku ti govori su imali više kontakata sa svojim kajkavskim susjedima. U tim govorima je prvobitna zamjena samoglasnika o, b, z bila o, ä (mada ta zamjena nikada nije bila o, e), a kasnije se od tih glasova razvilo u, a. Po zamjeni jata i nekim drugim pojedinostima vjerojatno su ti govori (osobito oni na jugoistoku) nekada imali dodira i sa šumadijsko-vojvođanskim govorima. Poslije provale Turaka dijalekatska situacija u Slavoniji se mnogo izmijenila. U centralnoj i istočnoj Slavoniji naselili su se u velikom broju kolonisti (Srbi i Hrvati) iz Bosne i Hercegovine, koji su donijeli u taj kraj ijekavski govor i noviju akcentuaciju. Na taj način su slavonski ekavski govori bili odsječeni od svojih kajkavskih susjeda, a između sjevernoslavonskih i južnoslavonskih govora stvoren je pojas istočnohercegovačkog dijalekta. Ti doseljenici su snažno djelovali na govor starinačkog stanovništva u neposrednom susjedstvu, te su starinci počeli primati u svoj govor mnoge novoštokavske inovacije. No, i pored toga utjecaja podravski govori su još i danas ostali srazmjerno najkonzervativniji.²⁹⁰

Prije nego što prijedem na objašnjenje porijekla i razvoja govora Hrvata u južnoj Baranji moramo konstatirati da nemamo nikakvih povijesnih podataka o porijeklu toga govora. Danas ne postoje nikakvi pisani dokumenti (isprave, statuti, kronike i sl.) koji bi nam mogli poslužiti kao ilustracija govora južnobaranjskih Hrvata u prošlosti. U tom području, koje je kroz stoljeća bilo u sklopu Ugarske, svi dokumenti su pisani mađarskim ili latinskim jezikom. Stariji baranjski pisci (A. Bačić, S. Grdenić, K. Pejkić, K. Pavić, I. Marević, N. Tordinac) živjeli su uglavnom u Pečuhu, a rodnom su bili iz Slavonije ili iz Pečuha, stoga njihov jezik ne može biti ni u kojem slučaju identičan sa starijim govorom južnobaranjskih Hrvata. U određivanju porijekla govora južnobaranjskih Hrvata ne možemo se dakle oslanjati ni na kakve pisane dokumente, već moramo izvoditi zaključke na temelju sadašnjeg stanja toga govora i usporedbom toga govora sa susjednim govorima i onim govorima koji su u prošlosti mogli vršiti jači utjecaj na taj govor.

Seoba Slavena na Balkanski poluotok vršena je uglavnom u 6. i 7. vijeku. Slaveni su do početka 7. vijeka naselili svu današnju Slavoniju,

²⁸⁹ Ibid., str. 11-17.

²⁹⁰ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 95-96.

Hrvatsku i jugozapadnu Ugarsku.²⁹¹ U to vrijeme su prvi Slaveni doselili i u južnu Baranju. Oni su se vjerojatno kao ribolovci i lovci najprije naseljavali u močvarnim predjelima pored Dunava, a kasnije su se proširili i u zapadnije predjele. Budući da o seobama slavenskog stanovništva znamo vrlo malo, teško je odrediti koje struje su prolazile preko baranjskog teritorija. Stoga je malo vjerojatna hipoteza S. Pavičića da su se na baranjskom teritoriju najprije naselili predstavnici panonske i savskodinarske struje. Kako su se baranjska sela još u 17. i 18. vijeku sastojala samo od 2—40 kuća, moramo pretpostaviti da se u prvo vrijeme u južnu Baranju naselilo samo desetak porodica. Te porodice su u svojoj pradomovini živjele na istom području, te su donijele u taj kraj i isti govor. Taj govor je još i danas jedinstven, samo se u njemu javljaju neke diferencijacije koje su nastale u kasnijem razvoju pod utjecajem govora hrvatskih i srpskih doseljenika u Baranju.

Akcentat

Južnobaranjski Hrvati su vjerojatno donijeli u svoju postojbinu troakcentatski sistem (˘ ˘ ˘), koji se još i danas dosta dobro očuvao u većem dijelu njihova govora, a osobito u podunavskom području.

Novi (metatonijski) akcent se u baranjskom govoru još dobro čuva, ali je u nekim selima već počeo prelaziti u dugosilazni akcentat. U nekim područjima hrvatskog ili srpskog jezika ˘ je počeo prelaziti u ˘ još u 7. i 8. stoljeću.²⁹² Budući da je u južnobaranjskom govoru došlo do toga procesa uglavnom u onim mjestima koja su bila najviše podvrgnuta utjecaju novoštokavske akcentuacije, možemo zaključiti da je u baranjskom govoru moglo doći do toga procesa tek poslije doseljenja u Baranju Hrvata i Srba iz Bosne i Hercegovine, tj. u 17. i 18. stoljeću. U mjestima koja su bila manje podvrgnuta utjecaju novoštokavske akcentuacije novi akcent još nije zamijenjen s ˘.

Kratkosilazni akcentat (˘) se još dobro čuva na prvom i srednjem slogu, ali se sa ultime već pomakao za jedan slog prema početku riječi prešavši u ˘ (rjeđe u ˘ ili ˘). Do povlačenja ˘ prema početku riječi došlo je u nekim štokavskim govorima s novijom akcentuacijom još u 15. i 16. vijeku.²⁹³ U južnoj Baranji je moglo doći do toga procesa tek u 17. i 18. vijeku poslije doseljenja u taj kraj Hrvata i Srba iz Bosne i Hercegovine. U hrvatskom ili srpskom jeziku krajnji slog lakše gubi naglasak nego unutrašnji slog (što je u vezi s općom tendencijom za pomicanje akcentata prema početku riječi), stoga je i u tom kraju najprije došlo do pomicanja ˘ s krajnjeg sloga. Kasnije je došlo i do zamjene ˘ s ˘ i na unutrašnjem slogu, ako se ispred akcenta nalazila dužina. U hrvatskom ili srpskom jeziku dugi prethodni slog lakše prima akcentat nego kratki slog. Do promjene ˘ u ˘ u spomenutim slučajevima došlo je zbog

²⁹¹ F. Šišić: Pregled povijesti hrvatskog naroda (Zagreb, 1962), str. 75-77.

²⁹² A. Belić: Periodizacija srpskohrvatskog jezika (JF XXIII), str. 6.

²⁹³ Ibid., str. 11.

toga što između artikulacije sloga s dužinom i $\grave{}$ te artikulacije sloga s $\acute{}$ postoji velika sličnost (bitna je razlika u tome što je u prvom slučaju sila govora na drugom slogu, a u drugom slučaju na prvom slogu).

Dugosilazni akcenat ($\grave{}$) se još dobro čuva na svim slogovima, jedino je prešao u $\acute{}$ u onim slučajevima kada se ispred njega nalazio dugi nena-glašeni slog. Do tog procesa je moglo doći u 17. stoljeću, tj. poslije do-seljenja bosanskih kolonista u taj kraj. U Podravskom dijelu, koji je bio najjače podvrgnut utjecaju novoštokavske akcentuacije, dugosilazni ak-cenat se sa srednjeg i zadnjeg sloga već pomakao za jedan slog prema početku riječi prešavši u $\grave{}$ (kao u književnom jeziku). Budući da se taj akcenat još dobro čuva na srednjem i zadnjem slogu u Središnjem i Podunavskom dijelu južne Baranje, moramo zaključiti da je prelaženje $\acute{}$ u $\grave{}$ u baranjskom govoru novija pojava.

Dužina se posve izgubila u slogovima ispred akcenta. Do gubitka du-žine ispred akcenta moglo je doći tek u 17. i 18. vijeku, kada se mjesto $\acute{}$ s dužinom ispred njega počeo javljati dugouzlazni akcenat.

U govoru južnobaranjskih Hrvata najčešće se gube i dužine iza silaz-nih akcenata. Ta pojava je raširena, kao što smo rekli u poglavlju o akcentu, u mnogim štokavskim, čakavskim i kajkavskim govorima. U istočnohercegovačkom dijalektu nije zabilježeno skraćivanje neakcento-vanih dužina iza silaznih akcenata.²⁹⁴ Budući da se u govoru južnob-a-ranjskih Hrvata ne opaža utjecaj šumadijsko-vojevođanskog dijalekta, u kojem dijalektu je u većoj mjeri došlo do skraćivanja takvih dužina, ni u ostalim jezičnim pojavama, teško bismo mogli zaključiti da je taj di-jalekt djelovao na južnobaranjski govor u gubljenju dužina iza silaznih akcenata. To je autohtona pojava u govoru baranjskih Hrvata. Do skra-ćivanja i gubljenja dužina došlo je iz razloga što se u baranjskom govoru silazni akcenti izgovaraju jačom ekspiratornom snagom, i što su se du-žine iza silaznih akcenata izgovarale slabije nego dužine iza uzlaznih akcenata, te su se vremenom posve izgubile.

Fonetika

U govoru prvih stanovnika južne Baranje sigurno su po dolasku u taj kraj bile provedene one glasovne promjene koje su nastale još u pra-slavenskoj zajednici (prva, druga i treća palatalizacija, prijevoj, prije-glas, promjena *dl*, *tl* u *l*, promjena *-gvě*, *-kvě* u *-zvě*, *-cvě*, metateza li-kvida, promjena *stj*, *skj* i *sk* pred umekšanim suglasnicima u *-št*).²⁹⁵

Ostale glasovne promjene nastale su u novoj domovini. Tako je do promjene *-q* u *-u*, *-ę* u *-e* i *-y* u *-i* dolazilo u hrvatskom ili srpskom jeziku od 9—12. stoljeća.²⁹⁶ Do tih promjena je u tom vremenskom razdoblju dolazilo i u južnobaranjskom govoru. Teško je vjerovati da bi u južno-baranjskom govoru *-q* prvobitno prešlo u *-o*, a tek kasnije u *-u*, jer bi se

²⁹⁴ P. Ivić: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika, str. 131.

²⁹⁵ A. Belić: Srpskohrvatski jezik (NE IV), str. 413-415.

²⁹⁶ A. Belić: Periodizacija srpskohrvatskog jezika (JF XXIII), str. 7.

u tom slučaju morala još i danas naći poneka riječ s takvim o. Međutim, u današnjem govoru južne Baranje nisam našao nijednog slučaja gdje bi mjesto negdašnjeg *-o* stajalo *-o*.

Do gubljenja poluglasa na kraju riječi i u otvorenom slogu dolazilo je u nekim štokavskim govorima već u 11. stoljeću.²⁹⁷ Budući da u južnoj Baranji nemamo nikakvih posebnih dokumenata, teško je odrediti kada je do te pojave dolazilo u baranjskom govoru. Ta pojava se sigurno samostalno razvila u govoru južnobaranjskih Hrvata i bila je završena prije dolaska bosanskih doseljenika.

Do promjene *o* i *ō* u *-a* dolazilo je u hrvatskom ili srpskom jeziku u 13. stoljeću.²⁹⁸ U to vrijeme je moglo dolaziti do te promjene i u baranjskom govoru.

Do promjene *ō* u *-u* dolazilo je u hrvatskom ili srpskom jeziku od 9. do 14. stoljeća.²⁹⁹ U to vrijeme je moglo dolaziti do te promjene i u govoru baranjskih Hrvata.

Promjena negdašnjeg *-ě* u *-e* ili *-i* vršila se u hrvatskom ili srpskom jeziku u 13. i 14. vijeku.³⁰⁰ U tom razdoblju se vjerojatno vršila ta promjena i u baranjskom govoru. Taj proces je svakako bio završen prije dolaska bosanskih kolonista u taj kraj. Po mišljenju S. Pavičića u baranjskom govoru je došlo do ikavsko-ekavske zamjene jata miješanjem ekavskoga govora panonske struje i ikavskoga govora savskodinarske struje.³⁰¹ Da je u južnoj Baranji došlo na taj način do formiranja ikavsko-ekavske zamjene jata, morali bi još i danas u nekim selima prevladavati ekavizmi, a u drugima ikavizmi. Međutim, u cijelom tom kraju zamjena jata se pravilno razvila u *-i* i *-e*. U nekim podunavskim mjestima (Batina, Bodolja) govori se i danas ikavski, ali u tim selima stanuju noviji doseljenici koji su taj govor donijeli u Baranju. Do takve zamjene jata moglo je doći iz težnje da se označi razlika između dugih i kratkih slogova. Ta ista težnja je realizirana i u ijekavskom govoru, gdje je dugo *-ě* dalo *-ije*, a kratko *-ě* je dalo *-je*. U hrvatskom ili srpskom jeziku ima dosta krajeva gdje negdašnje *-ě* nije dalo samo *-e*, *-i* ili *-ije* *-je*, nego *-i* *-je*, *je-e*, *i-e*. U nekim krajevima je moglo doći do takvih zamjena miješanjem dvaju govora, ali u baranjskom (kao i posavskom) došlo je do takve zamjene samostalnim razvojem. Negdašnje *-ě* se vjerojatno izgovaralo kao vrlo zatvoreno *-e*, tako da su se u njemu nalazili elementi glasova *-e* i *-i*. Na taj način je došlo u svim slavenskim jezicima do promjene toga glasa u *e*, *i*, *ie* (*je*, *ije*).

Promjena glasa *-l* u *-o* na kraju riječi i sloga počela se vršiti u dijelu štokavskog dijalekta u 14. vijeku.³⁰² U južnobaranjskom govoru je taj proces također mogao početi u to vrijeme, ali on još ni danas nije posve završen.

²⁹⁷ A. Belić: Razvitak štokavskog književnog jezika do XIX veka (EJ IV), str. 517.

²⁹⁸ A. Belić: Periodizacija srpskohrvatskog jezika, str. 8.

²⁹⁹ Ibid., str. 8.

³⁰⁰ Ibid., str. 9.

³⁰¹ S. Pavičić: Podrijetlo naselja i govora u Slavoniji, str. 134-35.

³⁰² 4. Belić: Periodizacija srpskohrvatskog jezika, str. 10.

Samoglasno *-l* prešlo je u *-u* već u 13. i 14. vijeku u nekim štokavskim govorima.³⁰³ U nekim govorima hrvatskoga jezika razvilo se to *-l* u *o*, *o*, *lu*, dok je u južnobaranjskom govoru prešlo u *-u*.

U 15. i 16. stoljeću dolazi u nekim štokavskim govorima do gubljenja glasa *h* na kraju riječi.³⁰⁴ Danas se taj suglasnik ne izgovara u većini govora hrvatskoga ili srpskog jezika. Stari baranjski pisci 18. stoljeća pisali su glas *h* tamo gdje mu je po etimologiji mjesto, ali više puta su ga pisali i tamo gdje mu nije mjesto po etimologiji. To je dokaz da ga u to vrijeme nisu ni izgovarali (pisali su ga najviše po ugledu na dalmatinske i bosanske pisce). Do gubljenja suglasnika *h* u baranjskom govoru moglo je doći u vremenu od 15—17. vijeka. Do njegova gubljenja došlo je zbog teška izgovora, a ne pod utjecajem nekog drugoga govora.

U 17. i 18. vijeku dolazi u nekim štokavskim govorima do novog jotovanja suglasnika.³⁰⁵ U južnoj Baranji, gdje je to jotovanje posve provedeno, moglo je također u tom razdoblju doći do te pojave.

Morfologija

U praslavenskoj zajednici nastale su ove morfološke pojave: javljanje nastavka *-mb* (*omb*) u instr. sg. osnova na *-o*, javljanje kategorije roda kod osnova na *-o*, *-a* i konsonantskih osnova, tvorba superlativa spajanjem komparativa s prefiksom *na* (*j*)-, izjednačivanje pluralnih oblika (osim nom. i akuz.) u deklinaciji zamjenica, razvitak oblika gen. sg. *mene*, *tebe*, javljanje oblika *mojb*, *tvojb*, *svojb*, promjena starih atematskih glagola u tematske, nestanak konjunktiva i optativa, razvitak glagolskih pridjeva na *-nъ* i *-lъ*, postanak prijedloga od starih adverbja, razvitak mnogih novih riječi i izraza.³⁰⁶

Ostale morfološke pojave razvile su se na današnjem teritoriju. Do pojave i razvoja novijih imenskih i glagolskih oblika dolazi na području hrvatskog ili srpskog jezika počevši od 14. vijeka, ali taj proces u mnogim govorima traje još i danas. U govoru južnobaranjskih Hrvata taj proces je također počeo u 14. vijeku, ali još ni danas nije završen. Na današnjem baranjskom teritoriju nastale su ove morfološke pojave:

Imenice m. i sr. roda dobile su u 16. st. u lok. sg. nastavak *-u* pod utjecajem imenica u-deklinacije (životu, selu).

Imenice ž. r. dobile su u 13. st. u instr. sg. nastavak *-om* pod utjecajem imenica m. i sr. roda (glavna promjena).

U 14. st. došlo je do izjednačenja dativa sg. osnova na *-a* s dat. sg. osnova na *-ja* (ženi, ruci).

Imenice sva tri roda dobivaju u 14. st. u gen. pl. nastavak *-a* (naroda, sela, noga).

U množini su se po obliku izjednačili dativ, lokativ i instrumental (17. stoljeće).

³⁰³ A. Belić: Srpskohrvatski jezik (NE IV), str. 418.

³⁰⁴ A. Belić: Periodizacija srpskohrvatskog jezika, str. 11.

³⁰⁵ Ibid., str. 12.

³⁰⁶ O. Hujer: Uvod u istoriju slovenskih jezika (Beograd, 1935), str. 75-100.

Imenice m. r. na nepalatalnu osnovu dobile su u akuz. pl. nastavak *-e* analogno prema imenicama m. r. na palatalnu osnovu (narode, junake).

Od *v^bsb* nastao je oblik *sav* (premetanjem konsonanata).

Od *togo, mojego, vbsego* nastali su oblici *toga, mojega, svega* (prema završetku *-a* u gen. sg. imenica m. i sr. roda).

Mjesto *česo* nastao je oblik *čega* (analogija prema ovoga. toga).

Mjesto starijih oblika gen. sg. *tojō, mojejē* nastali su oblici *te, moje* (prema nominalnoj deklinaciji).

Mjesto starijih oblika instr. sg. *tojō, mojejō* nastali su u 14. vijeku oblici *tom, mojom* (analogija prema ženom, dušom).

Mjesto starijih oblika akuz. pl. *ny, vy* nastali su oblici *nas, vas* (anlogija prema genitivu).

U 1. licu sg. prezenta nastavak *-m* počinje u 15. stoljeću potiskivati stariji nastavak *-u* (*gledam, nosim*). U nekim područjima hrvatskog ili srpskog jezika nastavak *-m* je počeo potiskivati nastavak *-u* već u 13. vijeku.³⁰⁷

U 16. stoljeću dolazi do zamjenjivanja starijih glagolskih oblika *iti, dojtī, najti* s novijim oblicima *ići, doći, naći*, ali taj proces još ni danas nije posve završen.

Poslije doseljenja kolonista iz Bosne i Hercegovine počeli su se u 17. i 18. vijeku razvijati ovi oblici (većinom u Središnjem i Podravskom dijelu, gdje je utjecaj njihova govora bio najjači):

Imenice ž. r. dobile su u gen. sg. nastavak *-e* (analogno prema imenicama ž. r. s osnovom na *-ja*): *žene, noge*.

Imenice ž. r. na *-a* dobile su u dat. i lok. sg. nastavak *-i* (prema nastavku *-i* u dat. i lok. sg. imenica s osnovom na *-ja*): *ženi, nozi*.

Neke imenice m. r. dobile su u dat. i instr. pl. nastavak *-ma* (analogno prema dat. i instr. pl. osnova na *-u*): *ljudma, konjma*.

Imenice ž. r. dobile su u lok. pl. nastavak *-ama* (analogno prema dat. i instr. pl.): *ženama, kozama*.

Lične i povratne zamjenice dobile su u dat. i lok. sg. nastavak *-i* mjesto starijeg nastavka *-e* (analogija prema dat. sg. imenica ženskog roda): *meni, sebi*. U Podunavskom dijelu taj proces još nije završen.

Pridjevi ženskog roda primili su u dat. sg. nastavak *-oj* (analogija prema ovoj, toj): *dobroj, novoj*.

Pridjevi sva tri roda dobili su u lok. pl. nastavak *-ima* (analogija prema pronominalnim oblicima): *dobrima, novima*.

U 18. stoljeću dolazi do napuštanja aorista, imperfekta, pluskvamperfekta i glagolskog priloga prošlog. Od tih oblika jedino se sporadično može čuti aorist, dok su ostali oblici posve iščezli iz govora južnobaranskih Hrvata.

Sintaksa

Budući da imamo vrlo malo sigurnijih podataka o sintaksi u praslavenskom jeziku, vrlo je teško odrediti koje su sintaktičke pojave u baranjskom govoru starijeg, a koje novijeg porijekla.

³⁰⁷ A. Belić: Srpskohrvatski jezik (NE IV), str. 423.

Karakteristično je za današnji južnobaranjski govor da se u njemu ne upotrebljava slavenski genitiv, koji oblik se počeo upotrebljavati još u praslavenskom jeziku.³⁰⁸ Kako je taj genitiv još i danas u živoj upotrebi u istočnohercegovačkom govoru³⁰⁹, možemo zaključiti da do gubitka toga genitiva nije došlo pod utjecajem govora doseljenika iz Bosne i Hercegovine, već je to autohtona pojava. Kod baranjskih Srba se još sporadično može čuti slavenski genitiv, ali i u njihovu govoru se mjesto toga genitiva najčešće upotrebljava akuzativ. Na temelju toga mogli bismo zaključiti da je do gubljenja slavenskoga genitiva došlo u govoru južnobaranjskih Hrvata još prije dolaska bosanskih doseljenika, a kasnije su pod utjecajem starinačkoga govora i bosanskohercegovački doseljenici počeli taj genitiv zamjenjivati akuzativom.

Još u staroslavenskom jeziku je počeo genitiv singulara o-osnova i nekih drugih osnova od imenica koje znače što živo služiti za akuzativ (koji je bio jednak nominativu singulara). Kasnije se u baranjskom govoru akuzativom singulara imenica m. r. koje znače što neživo izjednačio također s genitivom sg. imenica m. r. koje znače što živo (*donesi noža, kupi mi šešira*).

U govoru južnobaranjskih Hrvata ne upotrebljava se više preditani instrumental, koji oblik se razvio još u praslavenskom jeziku.³¹⁰ Do gubljenja toga instrumentala u baranjskom govoru došlo je još prije dolaska u taj kraj bosanskih doseljenika (taj oblik se još i danas upotrebljava u nekim govorima istočnohercegovačkog dijalekta).

U staroslavenskom jeziku dolazio je određeni oblik pridjeva u atributnoj službi, a neodređeni oblik u predikatnoj službi.³¹¹ Ta razlika je kasnije poremećena u baranjskom govoru, tako da se danas u atributnoj službi mogu upotrebljavati i određeni i neodređeni pridjevi, dok se u predikatnoj službi još i danas uglavnom upotrebljavaju neodređeni pridjevi.

Rječnik

U govoru Hrvata u južnoj Baranji ima danas pored hrvatskih i nekoliko stotina mađarskih, njemačkih i turskih riječi.

Mađarske riječi su u najvećem broju prodirale u govor južnobaranjskih Hrvata za vrijeme mađarske vladavine u tom kraju (od 9. do početka 20. stoljeća), i to najviše preko škola, administracije i vojske.

Njemačke riječi su prodirale u baranjski govor od prvih migracija Nijemaca u južnu Baranju (oko 1720. godine) pa sve do završetka drugog svjetskog rata. Baranjski Hrvati su najviše primali njemačke riječi od njemačkih obrtnika (koji su se naseljavali i u hrvatskim selima) i u vojsci.

³⁰⁸ O. Hujer: Uvod u istoriju slov. jezika (Beograd, 1935), str. 48.

³⁰⁹ A. Peco: Govor istočne Hercegovine (SDZ XIV), str. 166.

³¹⁰ O. Hujer: Uvod u istoriju slovenskih jezika, str. 48.

³¹¹ S. Ivšić: Slavenska poredbena gramatika (Zagreb, 1970), str. 324.

Turske riječi su mogle ulaziti u taj govor za vrijeme turske vladavine (1540—1687), ali neke su sigurno primljene i od bosanskohercegovačkih doseljenika, koji su u najvećem broju doseljavali u Baranju u 16. i 17. stoljeću.

U današnjem baranjskom govoru nalazi se i desetak riječi iz nekih drugih jezika (latinskoga, grčkog, francuskog i talijanskog), ali o njima nećemo posebno govoriti jer se one upotrebljavaju i u drugim našim govorima.

TEKSTOVI

U bilježenju tekstova služio sam se direktnom metodom i magnetofonom. Bilježenje direktnom metodom vršio sam u svakom mjestu, dok sam snimanje tekstova na magnetofonsku vrpcu vršio u Batini, Brnjevaru, Monoštoru (Belom Manastiru) i Valpovu. Za informatore sam uzimao starije ljude i žene koji nisu polazili neku srednju ili stručnu školu, a stalno su živjeli u svom mjestu. Za snimanje na magnetofonsku vrpcu nisam mogao dobiti najstarije ljude i žene, jer oni nisu htjeli iz svoga sela, nego sam morao uzeti i nešto mlađe ljude i žene, koji su bili voljni doći u mjesto snimanja. U tekstovima snimljenim na magnetofonsku vrpcu ima dosta književnih riječi koje se ne upotrebljavaju u govoru starijeg stanovništva tih sela. Do toga je došlo zbog toga što su neki informatori, govoreći pred magnetofonom, često nehotice ili hotimice unosili u svoj govor neke književne riječi i izraze da bi im govor bio što »književniji i pravilniji«. Zato sam po završetku snimanja ponovo reproducirao snimljeni tekst pred informatorima i tada smo zabilježili one riječi koje ne upotrebljava stariji svijet u dotičnom mjestu, a informatori su ih nehotice ili hotimice upotrijebili u svom govoru. Na taj način će nam snimljeni tekstovi zajedno s napomenama dati pravilnu sliku o govoru u dotičnom mjestu. Na onim mjestima u snimljenim tekstovima gdje je misao prekinuta ili gdje se neke riječi ne mogu jasno razabrati stavio sam nekoliko točkica. U radnji su podvučeni naslovi onih tekstova koji su snimljeni na magnetofonsku vrpcu.

Tekstove sam bilježio u vremenu od 1957. do 1960. godine.

Istovar klada

Jā sam bijo vōzit jēdan ōra dēbeli iz Dāljoĳa. Išli su dvoĳca pa nīsu mōgli ga prinēt, natovārit na kōla nīsu mōgli. Jā sam natovārijo sa kōnjima na kōla, dovēzo sam ga u Bātinu kod Kōnrata. Kod Kōnrata sam vōzijo dāske u Darāž, za Bān. Bījo sam vōzit īsto klāde u šūmske ūprave Zmājevĳu. Rādijo sam fātove, klāde debēle od dvā, trī kubika, vūko sam kōnjima, prevāžō sam iz zādruge klāde u Knēževo trī, četīri kubika. Dāske sam vūko šēst kubikā nātrag. Ōnda bili su me zvāt jēdni iz Dubošēvice dā njima dovūčem jēdnu vēliku klādu. Prōbali su dvoĳca, trōjica su prōbali da vūkū, ne mōžu. Kād sam dōšo k nījma, ājĳe, kāže, pā š ra-

kìje pìt, pa ako nìsi rúčō, pà š i rúcat. Ōnda, kad smo rúčali, ōnda smo otìšli na líce mēsta. I sprēmim mōja kōla sa lēgama, sa lāncima i opāšem, i navúčem sa kōnjem gōre na kōla. I dovúčem kùci tū klādu i tūma . . . vlasniku u dvōrište. Kād smo dōšli u dvōrište, kōnje isprēgnemo.

Kāžu žēne njēve:

- Štā ćete vī sāda?

- Sād ćemo mī tū klādu - rēko - istovārit.

Kāže:

- Kakō ćete vī tō istovārit kād je tō jáko vėlíko?

Pa rēko:

- Sād ćete vī vīdit. Štā je tō istovārit, tō níje prōblem nīkaki.

Lātimo nās trī čovēka za točkōve i sāmo izvīnimo kōla i ōdma dolē.

A žēne kāžu:

- Pa tō se vāše svē pokīdalo sāda.

- Ta nēmate vī - rēko - brīge zá to, nīsu tā se izvīnila kōla već hiljāda, hiljāda púta. Nīsu tō - rēko - tākō slāba ko vāša.

Ōnda sam bījo na jēdnōm mēstu jōš. Išo sam u Kečkēnju zārad agācije pā smo dovēzli jēdnu dugāčku grēdu od ōsam metēri. Pa pīta jēdna stāra bāka u Daražu kakō ćemo mī tō istovārit. Já kāžem:

- Idi tráži jēdno pēt-šēst ljūdī da istovārimo.

Dōk je ōna ōčla unūtra u kūjnu, dōtle je tō bílo već dolē sa nās dvojica . . . pa kāže, kād je izāšla nāpolje, pa kāže:

- Tī si kázō, kūme, da tūde trēba pēt-šēst ljūdī, a tō već istovārito-kāže-dōk sam já dōšla-kāže-iz kūće vān.

Pa rēko:

- Já sam tēbe se šālijo sāmo-rēko-da trēba pēt-šēst ljūdī, ali mī smo-rēko-nās dvā istovāriili.

- I já se upūtila-kāže-da ĭdem zvāt.

- Pa ne mōraš i'vīše zvāt kād je istovāreno. Šta ěē nam-rēko-tkō. Sād mōžemo-rēko-rakīje pīt, a iza rakīje-rēko-mōžemo i rúcat, pa iza rúčka mōžemo ōnda poglēdat i vīna. Ōnda si -rēko- posprīmam mōje alāte i ĭdem kūci.

(Daraž, muškarac 50 godina)

Napomena. Podvučene riječi u tekstu (dēbeli, Bātinu, kod Kōnrata, dvojica, trojica, rúcat, sprēmim, kūci, vlasniku, dvōrište, prōblem, hiljāda, jēdnōm, tkō, vīno) najstariji svijet u Daražu govori ovako: debēli, Bātinu, Kōnratu, dvojica, trojica, rúcat, sprēmim, dōma, gāzdi, dvōr, stvār, iljāda, jēdnōm, kō, vīna. Informator je upotrijebio navedene riječi pod utjecajem književnog jezika.

Iz prošlog rata

Kod nās u Mároku bílo je vėlíke bōrbē. Nāša je kūća bíla svā porūšena, sāmo nam je ostāla jēdna sōba, i skōro gōdinu dánā smo pribívali ū te sōbe. Eto, tū ū te sōbe je bījo onāj dūvar skōro sāv porūšen, a i na krōvu je bílo četīri jáme od granātē. Lētos mo tō málo poprāvili i

sād èto pribívamo u cile kùce. A da si ti tó vidiyo, Stípo, kakâ je bila pucnjâva, vâlda nigdi nije bilo gôrje. Mõji su svi pobègli ù planinu, a já sam ostâla sâma domâ. Znâš, tû su nam bile i gûske i kôkoše, a imâli smo i jèdnu krmâçu i šèstero prâsaca, a u bostânu u zemljê smo zâkopali mâlo žita i kukurûza. Mâst, mÛso, orâse i grâ su nam pojÛli Švâbe, svê što su nâšli na tavânu. A sâd viðeš, nÛmamo ni krumpíra, ni mÛsa, ni mâsti, sâmo nam je ostâlo mâlo kukurûza, a od komšije smo dõbili mâlo krumpíra: njegõvo Švâbe nisu pronâšli. Sâd je svê tó prošlo. Napâtili smo se dõsta i mlõgo nam je bilo porûšeno, al' ako õpet ne bûde kâkog râta, za nÛkoliko gõdina cemo õpet imat svâceg ko i prije. Sâmo kad smo svi ostâli živi i zdrâvi.

(Marok, žena 67 godina)

Svatovska pesma

- O, mõj Míjo, dî si sînoç bîjo?
 - Dî sam bîjo, dõbro mi je bilo:
 Vidiyo sam lipõtu divõjku.
 Ūzo bi ju, al' ju ne dâ mãma.
 Ukrõ bi ju, al' ju çuva strâža,
 Çuva strâža sÛdam divõjaka
 I med nÛjma Mica jedinica.
 Priskoçicu vrâta i sõldata,
 Jõš çu ljûbit lice jedinice.

(Marok, muškarac 53 godine)

U alasine

Põço sam alâsit já i mõj komšija u Mâroku na bûçku. Tó znâçi da sam já ... dvâ kilometera dâleko. Kâd smo dõšli tâmo, dÛvet sâti je bilo ùveçe, i uvâti nas milicija. Dõšli smo tâmo, dÛvet sâti bilo. Kâd smo dõšli, rîbe nije bilo, i mi çekamo. Kad jedâmput dõde milicâj pa uvâti nas, a mi cemo bÛzat. Kad smo bÛžali, já bÛžo ispod drûma, a milicija s drumÛm gânja me. Já çu priko drûma priç i udârim u râšak u šâmac i upâdnem, a õn iza léãã. A kâd me je uvâtijo, õdma pÛndrekom po glâvÛ. Já sam se põço dÛrat. Kâd sam se dÛro, õn kâže da šûtim. Já kâžem:

- Kûd çu šûtet kad me túçÛš!

Õn õnda pîta kâko mi ìme. Já kâžem:

- Balatínac Stípo iz Darâža, iz Içípa.

Zapîše tâko ìme, a kolÛga je õpet rÛko drûkçije ìme. I njÛgovo zapîše ìme i pošâlje sÛcu u SkÛlu.³¹² Kad je dõšlo u nâše sÛlo tó od sÛda na õpštinu, a põdbilježnik kâže da tâko ìme ne postõji u Içípu. Õni pošâlju nâtrag. Kad jedâmput dõde mõje ìme i sâmo kâko je kolÛge, da kâžem

³¹² Pod naseljem Skela informator misli na Batinu, koja se nekada zvala Batina Skela.

kakò mi je kolégè ime. Jā sam ònda rèko kakò je kolégino ime, a ònda pozòve súdac na Skèlu. Kād smo dòšli tāmò, pita zāšto smo lāgali ime.

– Pa mī smo kázali záto da ne plātimo kāznu.

E, ništa, ònda nas kázni súdac sa pètsto dinara glòbe. Mī kāžemo da nēmamo nõvaca. Ājde pèt dānā u zátvor zátò. Za lagānje imena smo bìli trì dāna, a za rību dvā dāna. Tò smo bìli pèt dānā zatvòriti zá tò. Tò su bìli bãš pòsli Nòve gòdine, drùgog jānuara. I kād smo dòšli tāmò, zīma je bìlo strášno. Kād smo dòšli u zátvor na stāju, tū je bìjo nēka-ki stāri još čòvek zatvòrit. Kād smo dòšli, tū unútri je bìlo svākako, i smrāda, i svè òce da nas zakljūča tāmò. A mī kāžemo zāšto da zakljūčaju nas kad mī nēcemo bēžat, ne, mī ćemo dòc òpet nātrag ako ìdemo u sè-lo i tākò kùda. I ònda su nam dāli kljūčeve, a mī kad òcemo kùdgod otīc, a mī tōga stāroga zakljūčamo unútra. Tākò je tāj stāri bìjo zakljūčan, a òbnoć ònda smo se zakljūčali i mī iznútri ìsto. Pa sād štā će bìt. Dòde nēki pa se zamřzni klòzet tūda u nāčelstvu, znāte, tū sād trēba ìt kroz prózor unútra. Sād kogā će, glède džāndarski nārednik kò će ìt unútra, kò je sitniji, kò je krupniji. Mēni kāže:

– Ājde tī ćeš ìt unútra kroz tāj prózor unútra.

Jā kāžem:

– Ne mòžem!

Jā prūžim glāvu unútra, a óna mēne zāpne. Ōn kāže:

– Dāj tī -kāže- rūku jèdnu prūži napríd, pa drùgu, pa tākò.

I tākò sam jā unīšo. Kād sam jā unīšo unútra, a tò zamřznito dòle. Kāžem jā:

– Ne mòžem jā ìt unútra čistit kad je tū smřznito.

Ōn kāže da će donēt vrūce vodē. Jā kāžem:

– Ne mòžem tū podnēt i zímē . . . Jā kāžem.

Vóda grije, jèlte. I tākò jā òpet izādem nāpolje iz tōga.

A záto se nīsam uplāšijo. Ōpet kād mi je dòšlo rúki, jā sam òpet ìšo alāsit i nīkad me nīsu uvātiti vīše. Jā, kad vīdem izdalèka, jā bežim, a òn nek vīče zā mnom da stānem. Jā stāt nēcú, pa da štā će òn mēni zá tò. Ako me uvāti, nēk me kázni. Jā mīslim da se nēcú dāt uvātiti vīše.

(Ižip, muškarac 50 godina)

Napomena. Podvučene riječi (milicija, koléga, drukčije, njègovo, rèko, zakljūčaju, klòzet, prózor) stariji svijet u Ižipu govori ovako: milicija, pajtāš, drukčije, njegòvo, kázò, zakljūču, ājzla, pēndžer. Neke od navedenih riječi informator je na drugim mjestima u tekstu izgovorio onako kako te riječi izgovaraju stariji stanovnici toga sela.

Na ličenju u banji

Bīla sam bòlovala na stòmak i išla sam u Ōsek kod dòktora. Ōn me preporūčijo u bānju. Imāla sam počétak čira na dvanājstom stòpalnom crévu, i tākò me upútijo u Vrnjce, i išla sam prèko Bèograda. Dòsta je tēžak i dālek pūt. I tāmò sam dòšla, preglèdali su me i ostāla sam dvāde-

set i jedân dâu u bânji i dôbila sam strôgu dijétu. I tâko smo išli ùvik na trîput dnêvno u tôplu vòdu, a kùpânja sam svêga imâla trî higijênska, râdi čistocê. I tâmo sam se za šest dâna osêtila lôše, a pòtle mi je bilo bôlje. I tâko sam se vrâtila kùci i isto sam mórâla dvâdeset i jedân dâu držat strôgu dijétu, tâko da ùopce nîsam smîla jêsti ništa, nîko prisno vòce. U Vrñcima smo išli ùvek ùjutro u pòla sêdam na prvu çâšu tòple vodê. Ônda u râzmaku s kòrakom smo pîli vòdu i tâko smo ônda išli na dôručak pòsle pòla sâta. Isto i prije pòdnê tâko smo rêdovno mórâli pît na râzmakima vòdu. Svâko šest dâna smo imâli lèkarski prégled. I prije, kad smo se vrâtili kùci, isto smo imâli prégled. Ônda nas ôu upîti kâko dâ nas lèçu dâlje, ako je pòtrebno. A kâd smo se vrâtili kùci, vrâcali, isto smo mórâli strôgu dijétu držat i kod kùce. Pòsle tòga sam držala dijétu dvâdeset i jedân dâu i išla sam nâtrag u Zâgreb specijâlisti na prégled. I kâd sam dôšla tâmo, rêko je da ùopce nè bi môgo ni rêci da sam imâla počétak çira na stòmaku, jel mi je sâsma lêpo pròšlo.

(Brnjevar, žena 51 godinu)

Napomena. Podvučene rijeçi u tekstu (stòmak, Ôsek, kod dôktora, crêvu, dnêvno, kùci, jêsti, ùvek, dôručak, lèkarski, lèçu, rêko, rêci, sâsma, lêpo) stariji svijet u Brnjevaru govori ovako: želûdac, Osik, dôktoru, crivu, svâki dâu, dôma, jêst, ùvik, rûcak, dôktorski, liçu, kâzô, kâzat, sasvim, lipo. Informator je nastojao navedene rijeçi izgovoriti onako kako ih je çuo u banji, stoga se donekle udaljio od starinskoga govora toga mjesta. Rijeçi lèkarski i ùopce ne postoje u starijem baranjskom govoru, a informator ih je primio od školovanih ljudi (Brnjevar je udaljen svega 2 km od Belog Manastira, administrativnog i školskog centra južne Baranje).

S n i š k a

*Bijo jedân krâlj i kraljica i nîsu imâli svòje decê. A kraljica sedêla na çârdaku, i šila, i moljila je Bòga da joj dâdê dite. U prst se ubòla, i pòçela je kfv îc iz prsta. Tò su joj bile želje: da bûde tâko crvêno dite ko tâ kfv iz prsta, i bilo ko snûg. I Bòg joj dâv i tâko je bilo dite. I njòj nâdije îme Snêška. Kraljica je još mâlo živêla i ùmrla. Krâlj se ožêni i dôbije drûgu ženu, kraljicu. Mâçuva kraljica nîje voljêla Snêšku, i tâko njû otêra od sêbe da îde. I ôna ôde kroz šumu. Kâd je izâšla iz šume, tâmo su palçici râdili, nji sêdam. Snêška ode k njîma i tâko se tûzila da ju mâçuva istêrala. I ôna ôde u kùçu njêvu. Tâmo je bilo na stolici sêdam tanjûrâ i sêdam kašika, sêdam çâša i u njîma vodê i sêdam pòsteljâ. Kad su dôšli dôma palçici, jedân kâže:*³¹³

- Nêtko je na môjem stòlu sedêv.

Jedân kâže:

- Nêtko je iz môje çâše pîjo.

³¹³ Palçic = patûljak.

Trěci káže:

– Nětko je na mōjoj pōstelji lěžav.

I sědmi káže:

– Līpa divōjka na mōjoj pōstelji leží.

Nīsu ju tēli probūdit.

A mācuva imāla ogledālo i pīta ogledālo:

– Ogledālo, bi l' tī mēni kázalo kò je nājlēpši na svítu?

A njōj ogledālo káže:

– Drāga mōja kraljīce, ōvde si tī nājbōlja, a palčīceve Sněška je nāj-
bōlja na svítu.

A ōna lāti jābuku, i nōsi překo šūme, i nāde Sněšku, i dādē joj jābuku, i ōna jēla, i zāpne joj u gřlo, i spāne i omrtāvī se. Kād su ōni dōšli dōma, ōna mřtva. Ōnda su jāko plākali, i njōj staklěnog līsa kúpili, i njū tāmō ōdneli dī su ōni rádili. I tāmō je sědam dánā bila kod nīj u līsu.

Dōšo jedān mōmak pā bi ju ūzev. Palčīci kážu kākō će ju uzēt kād je mřtva. I nīj četīri su ju nosīli. Jedān upāne, i līs spāne, i jābuka joj ispāne iz gřla, i ōna se požīvī, i zá tog mōmka se udādē, i dōbro su žīveli nīj dvōje.

(Luč, žena 65 godina)

Napomena. Podvučene riječi u tekstu (Sněška, ōvde) stariji svijet u Luču bi govorio Sniška, tū. Informator je tu pripovijetku pročitao u nekoj knjizi pisanoj ekavskim govorom, te je u govoru nastojao zadržati naslov priče iz knjige. Ta riječ se inače ne upotrebljava u svakidašnjem govoru baranjskih Hrvata.

U Brnjevparu i Luču uzlazni akcenti na penultimi počinju višim tonom nego u književnom jeziku i nešto su kraći od književnih uzlaznih akcenta (o tome je bilo govora u poglavlju o akcentu). Uzlazni akcenti u ostalim položajima izgovaraju se kao u književnom jeziku.

Poslužitelj u ratu

Za vrīme rāta smo bīli u Istri u Čūkuriću. Jā sam bījo poslužitelj: ĭdem rad mēsa i pōšte u Dignanu. U Dignani je bila nāša čēta stālno. Ujutro ĭdem rad mēsa, a pōtle pōdnē na pōštu. Išo sam s kōli s dvā māgarca. U Dignani je bīlo sědam pāri māgaraca i nās dvōjica smo ĭšli na pōštu, a ōnī drūgi su dovāžali ciglu i crīpa. Mōji māgarci su bīli māli, al' su vōzili ko vrāgovi. Znāte da parācki kōnj³¹⁴ nīje mōgo ūteć isprēd mene. Jedan māgarac je bījo crīni, a jēdan plāvi, ždrīpci ōbadva. Tāmō nam je bīlo jāko fīno. Mī smo tāmō ĭgrali, a vīna i rākije kōliko tī Bōg ōće. Cuksvīrel³¹⁵ nam je bījo jēdan Švābo iz Brēmēna. U nēdelju i na svēce nīsmo rádili, vēc su ū te dāne cīlu čētu tērali na kúpānje. Nājprīje smo bīli u

³¹⁴ Paracki konj = konj koji se upotrebljava na raznim svečanostima (paradama).

³¹⁵ Cuksvīrel = náredník (njem. Zugführer).

Ciglanī, a iz Ciglanē smo òčli u Ćūkurić. U Ćūkuriću smo bìli òebeli ko bìke. U Istri smo bìli do šesnājste gòdine, a ònda su nas prègledali, i jā sam òtišo desetoj ũsarskoj rēgementi u Šikešfēhervar.

(Torjanci, muškarac 75 godina)

Kod rođaka u Madžarskoj

Evo, kàko smo trázili za Mādžarsku pràvo,³¹⁶ kàko smo òðbili pràvo. Trázila sam i pòtle dvā mēseca sam òðbila da mòžem ić. Ònda sam išla pòtle tri dāna. Dòk sam si pòpakovala, išla sam u Monòstor i na grānici prēšla u Madžarbóju. Tū su me prègledali i svē sam mògla prenēt, nīsu mi nīšta òduzeli, srētno sam pròšla. Išla sam do Viljāna, i òðle sam snīšla i àvtobusa čekala. Kād je òðšo àvtobus, ònda sam išla u àvtobusu do Šiklòša. Tāmo sam prēšla u drūgi àvtobus pà sam išla do Semártina. Tāmo je bìlo pūno iz Semártina svīta u àvtobusu pà su svī mi òivānili. I mòjega je ũjē cērka bìla, štā se nīsmo ni pòznale, pà su mi drūge žēne kázale da je tō mòj ròd, jer se nīsmo vīdīle òko dvānājst gòdina. Ònda su me òdveli š njòm zājedno mòjem òedī i mòjoj bākī. Tāmo su drūgi kázali i drūgima rodòvima, pà su se svī skũpili, pà su plākali štò me nīsu ni pòznali, kād sam bìla ko òite kād sam bìla kod nŕj prīje dvānājst gòdina. Sũtra sam òān išla u Šiklòš da se prijāvim. Òtišli smo i u Đūd u plāninu sa àvtobusom i nātrag smo òòšli tāj òān, pà sam bìla tāmo u Semártinu dvādeset i pēt òānā. Zā to vrīme smo išli jòš dvā pũtā u Šiklòš pà su mi ròdovi kũpili (mēni) kostīma, òecma rũvo, bēpku i drūge sigrāčke. Bìlo je tāmo līpo. Kād je tāj òān òòšo, dvādeset i pēt, ònda sam bìla . . . svīmā tēško, i svī su me òtpremili līpo i čāstīli kòliko su mògli. Nēna je i svāk išli s nāma na grānicu. Išli smo na Šiklòš na àvtobusu i u Vakānju smo òòšli . . . i u māsīni³¹⁷ smo išli do grānice. Tāmo su òstali nēna i svāk, a jā . . . mēne su prègledali na grānici i svē su mi òāli prenēti. Ònda sam do Monòstora òòšla. Tāmo su nāši prègledali i òni su svē òāli prenēt. Ònda sam na štācīji³¹⁸ čekala drūgu māsīnu, kòjā īde za Pētārdu. Tū me je òòčekò còvek³¹⁹, pà smo zājedno išli u Pētārdu s māsīnom i òd Pētārde pēšice do Torjānaca. Tāmo su me òòčekali òeca, māma i bāka. Ònda su me pītali kàko mi je bìlo tāmo u Semártinu. Ònda sam nŕjma pripovīdala kàko je bìlo līpo, i kàko su me līpo òòčekali i pokázala štā su mi òarīvali. Pītali su me kàko sam òtišla i kàko sam nātrag òòšla. Na grānici je bìlo òòbro i srētno smo òòšli òòma.

(Torjanci, žena 24 godine)

Napomena. Podvučene riječi u tekstu (jer, sigrāčka, prenēti, māma) stariji svijet u Torjancima govori: jel, sigrāčka, prenēt, māma.

³¹⁶ Pràvo = pāsòš, pròpusnica.

³¹⁷ Māsīna = vlāk, vòz.

³¹⁸ Štācīja = željeznička stanica (njem. Station).

³¹⁹ Còvek = mũž.

Put u Ercegovinu

Bilo mi je teško kàd sam pòmislila da muòram krénut na tàko dàleki pùt, ali drùgog izlaza nìsam imala jer mi je sìn obòlèv na plùća, a nìsam imala nòvaca da galèčim. U Ercegovini sam imala prìjatelja i k njèmu sam pòšla sa sìnom. Od kùće smo krénuli s kòli. Kàd smo dòšli na Bilišće, nìsam stìgla na màšinu, mórali smo čekat do pòslipòdnè. Iz Òsika smo krénuli òbnoć u jedànajst sàti. U Slàvònskom Bròdu smo prèseli. Ònda smo već nàšli drùstvo za Bòsnu. Srètno smo stìgli do Sàrajeva. Nèko vrìme smo čekali círu. Tàko Bosànci kàžu ònoj màloj màšini kojā vòzi u Mòstar. Kàd smo dòšli u Mòstar, bilo je već vèće, jèdva smo stìgli na kamìjon. Ònda istom pòčimlju mùke. Kamìjon je tàko bijo prèpun dà smo bìli jèdno na drùgom. Svàki čas mìslila sam da ću polètet u 'ne stràšne provàlije. Bòjala sam se za sìna, ali muòn je bìjo vèći jùnāk od mène: muòn se sàmo smìjo kào da uživa u tim stràšnim br-dima. Istòvarili su nas kod jèdnòg bìrcuza i pokàzali nam pràvac s kòjim imamo jòš trì kilumètera do kùće nàšeg prìjatelja. Išli smo jèdan kòmad, mìslili smo da nìkad nèćemo nàći kùću nàšeg prìjatelja. Sa svìju strànā čujemo pèvanje, ficukanje, čuju se zvònce, viču na muòve, a sèla nìgde njèma. Sàda smo izgùbili već svù nàdu, sàmo nas zrāk krìpijo. Kàže mi mòj sìn:

– Màmò, kàko nìsam nìmalo ùmòran, ne mògu se nadìjati. Àli je òvaj líp zrāk!

I tàko najedàmpùt vìdèmo stàricu kàko izlazi ìza jèdnòg grma i tèra prèd sobom muòve. Pòzdravimo ju s „fàljen Isus”. Òna nam je òdzdravila sa pùno lìpi i pòbožni rìči. Imala je oćenàše u rùkama i bìjeli pòjas, kò što nòse fràtrovi. Pitali smo ju za nàšeg prìjatelja. Odgovòrila nam je:

– Sàmo jòš màlo pà ste kòd njega.

I zbilja ìza jèdne òkuke stànemo i òglèdamo se, nìgdi od sèla ni tràga. Najedàmpùt mòj sìn vikni:

– Màmò, èvo je, vìdi gòre vrìž nàs!

Pògledem, pa tò je na dvā kàta, ali kàko ćemo duòć dò njè. Čujemo da nèko sèćè drva. Tàko jā viknim. Jāvi se čòvek. Koāžem kòmu ìdem i muòn nas provèdè. Duòdem na kùćna vràta. Zàključano. Muòj prìjatelj nìje bìjo kod kùće. Kùda sàd? Muòram do njègovog kòmšije. Jèdva sam pròšla: tuò je ògrada od kàmèna nàslāganog i po njèmu nèko trñje. Duòdem pred kùću, noādem Ivana i žènu mu, koāžem kò sam. Lìpo su me prìmili. Pòznali su me preko písama. Uvèdū me u kùću. Vídla sam njègovu neuguòdnost. Nè znaje kùda će sà mnóm: nèmàje nijèdnu stòlicu. Ògnjìšće, vèsi kòtāv, kùva se nèko zelje. I brže skùvaju mi cřnu kàvu. Kàžem im da mi se žùri, dà me čekà sìn. Tàko me Ivan odvèdè do kùće mòga prìjatelja, izbùdi njègovu stàru mājku. Dòkàžemo joj kò sam. Lìpo me prìmila. Sùtra nàveče dòšao je mòj prìjatelj. Sùsret je bìjo neopisiv. Čào je u istom ònom bìrcuzu dà su dòšli gòsti iz Bàranje. Kàže nam dà je sàmo lètèv. Sìna mi je òstavijo kod sèbe šèst nèdelja. Pòpravijo se. Kàd je dòšo kùći, imao je osamdèset kila. Jā sam bìla sàmo dvā dàna. Vídla sam dà je tàmo nàrod pròstiji, ali gòstoljubiviji. Pòsle dvā dàna sam se vràtila kùći.

(Petarda, žena 52 godine)

Napomena. Podvučene riječi u tekstu (krénut, lëčim, krénuli, kao, nāci, nadijati, ògledamo se, vīdi, ali, dōšao, čūo, imao) stariji svijet u Petardi govori: krénit, ličim, krénili, ko, nāc, nadijat, òglëdemo se, vīdi, al, dōšo, čūv, imō.

U Petardi se govori višim registrom nego u književnom jeziku, te je izgovor samoglasnika nešto zatvoreniji. Zato se kod najstarijeg svijeta naglašeni samoglasnici ā, ō, ē izgovaraju kao dvoglasni oa, uo, ie. Ti dvoglasni se u novije vrijeme naglo napuštaju, zato ni informator nije sve naglašene vokale izgovorio na taj način. Mlađi stanovnici toga sela izgovaraju spomenute vokale kao u knjiž. jeziku.

Pastiri, pastiri

Pastiri, pastiri, dī ste stādo pāsli?
Jā izgubi vīnac, jēste li ga nāsli?
Mi ga nīsmo nāsli, āl smo ga vīdili,
Vētrovi su njēga ū more òdneli.
Mornāri, brodāri što mōrem brōdīte,
Iz mora mi zēlen vīnac izvadite!
Dā smo sōkolovi, da lētīmo s krīli,
Tvōg zēlenog vīnca nē bi izvadili.
Sēla na òbalu, zāplakala tūžna:
– Jāvoj, āl sam brēz mōg vīnca jāko rūžna!

(Petarda, žena 77 godina)

Svatovski običaji

Kad se ženijo bratovljev sin u Semartinu, išli smo na vjenčanje na kōlima u Šiklōš. I òndak su se vjenčali i išli smo se māljat.³²⁰ Kad su nātrag dōšli, išli smo u bircuz, dī je gājdaš svīrō. Sa vjenčanja svātovi idu divōjki, a ū pol nōci se ide mōmku. Svātovi idu pjēšice, a snāšu vōzu nā koli, a š njōm je kūm i stāri svāt. Ònda kad se dōde k mōmku, nājprije se jēde, a pōslije se igra. Prije se nīsu dāvali dārovi, vēc je snā dāvāla dārove svātovima. Ako je njētko čēo da mu gājdaš svīra, ònda je bācijo nōvce u rōg od gājda. Snāšu sēlje jēdan dān prije ðuvēgiji i òtārčice svēžu kōnjima na òglavinu. I sēljit idu s gājdamā. Ūveče dok su svātovi, dōdu pīrnice glēdat, a mōgu i igrat ako òće, a dōbiju i pīt i još plāte nēkad i pīrnice da se svīra. Tāko tō trāje dō jutra, a ònda se svātovi rāzīdu.

(Semartin, žena 56 godina)

Napomena. U Semartinu postoje visokouzlazni akcenti. Oni su u tekstu zabilježeni znakovima ~ i `.

³²⁰ Māljat = slikati se, fotografirati se (njem. malen = slikati).

LITERATURA

I. *Lingvistika*

- A. BELIĆ: O srpskim ili hrvatskim dijalektima (Glas SAN LXXVIII, 1908).
Promena akcenata u praslavenskom jeziku (JF I, 1915).
Čakavski dijalekt (NE I, 1925).
Kajkavski dijalekt (NE II, 1927).
Srpskohrvatski jezik (NE IV, 1929).
Štokavski dijalekt (NE IV, 1929).
O čakavskoj osnovnoj akcentuaciji (Glas SAN 168, 1935).
Savremeni srpskohrvatski književni jezik I, II (Beograd 1948, 1949).
Periodizacija srpskohrvatskog jezika (JF XXIII, 1958).
Razvitak srpskohrvatskog književnog jezika do XIX veka (EJ IV, 1960).
- BRABEC-HRASTE-ŽIVKOVIĆ: Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika (Zagreb, 1954).
- I. BRABEC: Govori podunavskih Hrvata u Austriji (HDZ II, 1966).
- BROZ-BOSANAC: Oblici jezika staroslavenskoga (Zagreb, 1923).
- D. BROZOVIĆ: O strukturalnim i genetskim kriterijima u klasifikaciji hrvatskosrpskih dijalekata (ZFL III, 1960).
- K. BRUGMANN: Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen (Strassburg, 1902).
- Đ. DANIČIĆ: Istorija oblika srpskoga ili hrvatskog jezika (Beograd, 1874).
Korijeni s riječima od njih postalijem (Beograd, 1877).
Srpski akcenti (Beograd, 1925).
- F. FANCEV: Beiträge zur serbokroatischen Dialektologie (AFSF XXIX, 1907).
- B. FINKA: O čakavskom identitetu (SL 7-8, 1973).
- J. HAMM: Štokavština Donje Podravine (Rad 275, 1949).
Staroslavenska gramatika (Zagreb, 1958).
- HAMM-HRASTE-GUBERINA: Govor otoka Suska (HDZ I, 1956).
- M. HRASTE: Čakavski dijalekt ostrva Brača (SDZ X, 1940).
Osobine govora otoka Šolte, Čiova, Drvenika i susjedne obale (Rad 272, 1948).
Antroponimija i toponimija općine hvarske (HDZ I, 1956).
Karta dijalekata hrvatskoga ili srpskog jezika (HDZ I, 1956).
O kanovačkom akcentu u Hrvatskoj (F I, 1957).
Čakavski dijalekt (EJ IV, 1960).
Kajkavski dijalekt (EJ IV, 1960).
- O. HUJER: Uvod u istoriju slovenskih jezika (Beograd, 1935).
- M. IVIĆ: Pravci u lingvistici (Ljubljana, 1963).
- P. IVIĆ: Dijalektologija srpskohrvatskog jezika (Novi Sad, 1956).
O govoru galipoljskih Srba (SDZ XII, 1957).
Die serbokroatischen Dialekte (Haag, 1958).
- P. IVIĆ-I. LEHISTE: Prilozi ispitivanja fonetske i fonološke prirode akcenata u savremenom srpskohrvatskom književnom jeziku (ZFL VI, 1963).
- S. IVŠIĆ: Šaptinovačko narječje (Rad 163, 1907).
Prilog za slavenski akcenat (Rad 187, 1911).
Današnji posavski govor (Rad 196-197, 1913).
Jezik Hrvata kajkavaca (LJJA 48, 1936).
Iz naše akcentuacije i dijalekatske problematike (ZRFF I, 1951).
Slavenska poredbena gramatika (Zagreb, 1970).

- R. JACOBSON: Die Betonung und ihre Rolle in der Wort- und Syntagma-phonologie (Selected Writings I, The Hague, 1962).
Principes de phonologie historiques (Selected Writings I, The Hague, 1962).
Phoneme and Phonologie (Selected Writings I, The Hague, 1962).
Comparative Slavic Phonologie (Selected Writings I, The Hague, 1962).
- J. JEDVAJ: Bednjanski govor (HDZ I, 1956).
- B. KLAJIĆ: Jedan pedagoški pokušaj u akcentologiji (Ivšićev zbornik, Zagreb, 1963).
- R. KOLARIĆ: Periodizacija razvoja slovenskog jezika (JF XXIII, 1958).
- A. LESKIEN: Grammatik der serbokroatischen Sprache (Heidelberg, 1914).
- T. MARETIĆ: Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskog književnog jezika (Zagreb, 1899).
Jezik slavonjskih pisaca (Rad 180, 1910).
Gramatika hrvatskoga ili srpskog književnog jezika (Zagreb, 1963).
- A. MARTINET: Économie des changements phonétiques (Berne, 1955).
- A. MEILLET: L' introduction a l'étude comparative des langues indoeuropéennes (Paris, 1922).
Le slave commun (Paris, 1924).
- A. MEILLET-A. VAILLANT: Grammaire de la langue serbo-croate (Paris, 1924).
- B. MILETIĆ: Prilog za ispitivanje artikulacije pomoću rendgenovih zraka (JF VII, 1928-1929).
Izgovor srpskohrvatskih glasova (SDZ V, 1933).
- M. MOGUŠ: Za novu akcenatsku klasifikaciju u dijalektologiji (ZFL X, 1967).
- M. MOSKOVLJEVIĆ: Govor ostrva Korčule (SDZ XI, 1950).
Ikavski govor u SR Srbiji (JF XXVI, 1963-1964).
- Ž. MULJAČIĆ: Opća fonologija i fonologija suvremenoga talijanskog jezika (Zagreb, 1972).
- B. NIKOLIĆ: Akcenatske alternacije u suvremenom srpskohrvatskom književnom jeziku (JF XXV, 1961-1962).
Sremski govor (SDZ XIV, 1964).
- S. PAVIČIĆ: Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji (Zagreb, 1953).
- M. PAVLOVIĆ: Uslovi razvitka i periodizacije istorije srpskohrvatskog jezika (JF XXV, 1961-1962).
- A. PECO: Govor istočne Hercegovine (SDZ XIV, 1964).
- M. PEŠIKAN: Starocrnogorski srednjokatunski i lješanski govori (SDZ XV, 1965).
- I. POPOVIĆ: Istorija srpskohrvatskog jezika (Novi Sad, 1955).
- M. REŠETAR: Der štokavische Dialekt (Wien, 1907).
- F. de SAUSSURE: Cours de linguistique générale (Paris, 1922).
- P. SKOK: Toponomastika Vojvodine (GID XII, 1939).
Slavenstvo i romanstvo na jadranskim otocima I-II (Zagreb, 1950).
- M. STEVANOVIĆ: Đakovački govor (SDZ XI, 1950).
Gramatika srpskohrvatskog jezika (Novi Sad, 1954).
Štokavski dijalekt (EJ IV, 1960).
Savremeni srpskohrvatski jezik I-II (Beograd 1964, 1969).
- R. STROHAL: Osobine današnjeg delničkog narječja (Rad 153, 1903).
Današnje oštarijsko narječje (Rad 180, 1910).
- A. ŠEPIĆ: Jezik hrvatskih općinskih statuta istarskih i primorskih (Rad 295, 1953).

- N. TROUBETZKOY: De la valeur primitive des intonations du slave commun (RES, 1921).
 Grundzüge der Phonologie (Prague, 1939).
 W. VONDRAK: Vergleichende slavische Grammatik (Göttingen, 1924).

2. Rječnici

- V. S. KARADŽIĆ: Srpski rječnik (Beograd, 1935).
 JAZU: Rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika (Zagreb, 1880–1973).
 F. IVEKOVIĆ–I. BROZ: Rječnik hrvatskoga jezika (Zagreb, 1901).
 Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika (Zagreb, 1960).
 E. MARGALITS: Horvát-magyar és magyar-horvát zsepszótár (Budapest, 1893).
 G. ŠAMŠALOVIĆ: Njemačko-hrvatski rječnik (Zagreb, 1960).
 A. HURM: Hrvatskosrpsko-njemački rječnik (Zagreb, 1958).
 V. PUTANEC: Francusko-hrvatskosrpski rječnik (Zagreb, 1957).
 J. DAYRE–M. DEANOVIĆ–R. MAIXNER: Hrvatskosrpsko-francuski rječnik (Zagreb, 1956).
 M. ŽEPIĆ: Latinsko-hrvatskosrpski rječnik (Zagreb, 1961).
 O. GORSKI–N. MAJNARIĆ: Grčko-hrvatskosrpski rječnik (Zagreb, 1960).
 B. KLAJČ: Rječnik stranih riječi, izraza i kratica (Zagreb, 1962).

3. Povijest

- J. BÖSENDORFER: Nešto malo o našoj Baranji (Osijek, 1940).
 J. CVJIJIĆ: Balkansko poluostrvo i južnoslovenske zemlje (Zagreb, 1922).
 Z. DUGAČKI: Baranja (EJ I, 1955).
 A. IVIĆ: Migracije Srba u Slavoniju tokom 16, 17. i 18. stoljeća (Srpski etnografski zbornik XXVI, 1926).
 R. LOPAŠIĆ: Slavonski spomenici za 17. viek (Starine XXX, 1902).
 S. MIHALDŽIĆ: Baranja (Novi Sad, 1937).
 S. PAVIČIĆ: Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji (Zagreb, 1953).
 T. SMIČIKLAS: Dvjestogodišnjica oslobođenja Slavonije (Zagreb, 1891).
 F. ŠIŠIĆ: Pregled povijesti hrvatskoga naroda (Zagreb, 1962).
 B. UNYI: A mohácsi ferenecsek történelem (Gyöngyös, 1943).

DIJALEKTOLOŠKE KARTE

U prvoj karti sam označio ceste i željezničke pruge prema stanju prije desetak godina, kada sam prikupljao građu za taj rad.

Selo Torjanci uvršteno je na karti u područje novije akcentuacije, ali u tom selu je još dobro očuvan novi akut (silazni akcenti su se pomakli sa srednjeg i zadnjeg sloga na prethodni slóg prešavši u).

U području ikavsko-ekavskoga govora ima nešto ekavizama i ikavizama. U govoru Semartina ima dosta ikavskih elemenata.

U područje sa starijim imenskim oblicima uvrstio sam ona mjesta u kojima se još čuva nastavak -e u dat. -lok. sg. kod imenica, pridjeva, zamjenica i brojeva te nastavak -a(h) u lok. pl. imenica sva tri roda.

U dijalektološkim kartama označen je govor starosjedilačkog stanovništva u južnoj Baranji, i to u prvom redu starijeg baranjskog stanovništva. Govor mlađeg stanovništva donekle se razlikuje od govora starijeg stanovništva, jer se u njihovu govoru osjeća jači utjecaj književnog jezika.